

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КЛИМКЕВИЧ РОКСОЛАНА АНДРІЇВНА

УДК 343.1:340.13](477+061.1ЄЄ)

ДИСЕРТАЦІЯ

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ
ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: АПРОКСИМАЦІЯ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Р. А. Климкевич

Науковий керівник - **Луцик Василь Васильович**, кандидат юридичних наук,
доцент

Львів–2022

АНОТАЦІЯ

Климкевич Р. А. Кримінальне процесуальне законодавство України та Європейського Союзу: апроксимація та диференціація. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. – Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, 2022.

Дисертаційна робота охоплює комплексне вирішення наукового і прикладного завдання, спрямованого на з'ясування поняття та системи кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу, а також характеристики його джерел.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що це одне із перших у науці кримінального процесу України досліджень кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу. Сформульовані положення спрямовані на розв'язання важливого наукового та практичного завдання, що полягає у визначенні системи та джерел кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу, а отримані висновки визначають перспективи наукового забезпечення взаємодії органів кримінальної юстиції України з відповідними компетентними органами інших держав-членів ЄС.

Розроблені у дисертації рекомендації можна використовувати в освітньому процесі, науковій діяльності та практичній роботі органів, що здійснюють міжнародне співробітництво у кримінальних провадженнях.

У розділі 1 «Поняття, ознаки та система кримінального процесуального законодавства ЄС» проаналізовано стан наукової розробленості цієї проблеми, сформульовано поняття кримінального процесуального законодавства ЄС, виокремлено його ознаки, джерела та визначено тенденції його розвитку.

Кримінальне процесуальне законодавство є формою вираження кримінального процесуального права. У європейській правовій науці процесуальне право є елементом кримінального права, яке розглядається у широкому сенсі та охоплює правову кваліфікацію злочинного діяння, процес розслідування кримінального правопорушення, притягнення особи до кримінальної відповідальності та виконання рішення суду.

Незважаючи на те, що не існує єдиного кримінального процесуального кодексу ЄС і стандартизованих норм, котрі б регулювали процедуру кримінального провадження у державах-членах ЄС, ми можемо вивчати європейське кримінальне процесуальне право у широкому сенсі.

До актів ЄС, які регулюють окремі питання кримінально-процесуальної діяльності, належать: установчі договори ЄС, конвенції, загальні принципи права, прецедентна практика ЄСПЛ, рамкові рішення, регламенти, директиви, рішення, рекомендації, зелені книги, дорожні карти.

Кримінальне процесуальне законодавство ЄС слід розуміти як самостійну, автономну і специфічну цілісну систему нормативно-правових актів, які мають наднаціональний характер і покликані регулювати суспільні відносини, котрі виникають під час реалізації кримінальних процесуальних норм у взаємовідносинах між державами-членами.

Абсолютно новий етап розвитку кримінального процесуального законодавства виник із прийняттям Договору про функціонування Європейського Союзу, який надав компетенцію відповідним органам ЄС шляхом директив, прийнятих у спосіб загальної законодавчої процедури, встановлювати мінімальні правила, котрі повинні враховувати розбіжності між правовими системами та традиціями держав-членів ЄС. Ці правила стосуються:

- 1) взаємного визнання доказів між державами членами;
- 2) прав осіб у кримінальному процесі;
- 3) прав потерпілих від кримінального правопорушення;
- 4) будь-яких інших аспектів кримінального процесу, які визначені

Радою заздалегідь у його рішенні, прийнятому одноголосно.

Саме тому основна кількість кримінальних процесуальних норм ЄС відображена у директивах. Чільною ознакою директив є те, що у них зазначаються цілі, яких необхідно досягнути, а держави-члени ЄС вільні у виборі способів і методів їх досягнення. Незважаючи на те, що директиви не мають загальнообов'язкового характеру (як регламенти), держави-члени ЄС відповідальні за імплементацію директив у своє законодавство впродовж певного строку. Окрім того, директиви покладають обов'язок на держав-членів надати перелік заходів, які були вжиті для реалізації вимог директиви.

Зроблено висновок, що кримінальному процесуальному законодавству ЄС притаманні такі тенденції: гармонізації, диверсифікації, антропологізації, сек'ютеризації та діджиталізації.

У розділі 2 «Законодавче регулювання окремих інститутів кримінального процесуального права ЄС» подана детальна характеристика директив Європейського Парламенту та Ради ЄС у сфері кримінального процесу.

Окрема група директив присвячена правовому регулюванню інституту європейського ордера, під яким слід розуміти рішення, прийняте національним судом або іншим компетентним органом держави-члена ЄС для досягнення конкретної мети. У дисертації детально охарактеризовано європейський ордер на арешт, європейський ордер на проведення розслідування, європейський охоронний ордер, європейський ордер на арешт і конфіскацію активів.

Розкрито проблемні аспекти застосування європейського ордера на проведення розслідування та вдосконалено його правове регулювання. Зокрема, запропоновано закріпити основні права учасників кримінального провадження у реалізації цього інституту. Окрім цього, запропоновано передбачити чіткі критерії застосування європейського ордера на проведення розслідування, які дали б змогу диференціювати його від суміжних інструментів міжнародного співробітництва.

Наголошено, що, незважаючи на надання можливості Європейському Парламенту та Раді ЄС приймати мінімальні правила щодо взаємного визнання доказів між державами-членами ЄС, цього досі не зроблено. Адже європейський ордер на проведення розслідування, спрямований на збирання доказів, не передбачає правил їх допустимості.

Проаналізовано пропозиції до регламентів щодо збирання електронних доказів (європейський ордер на надання та європейський ордер на збереження електронних доказів). Зауважено, що їх значною перевагою є можливість звернення безпосередньо до провайдера іноземної держави для одержання електронного доказу, що дасть змогу економити часові ресурси.

Значний обсяг директив присвячений правовому регулюванню окремих прав учасників кримінального провадження. Ця серія директив – результат реалізації Дорожньої карти у формі Резолюції Ради Європи 30 вересня 2009 року щодо посилення процесуальних прав підозрюваних і обвинувачених у кримінальному процесі.

У дисертації проаналізовано норми Директиви № 2012/29/ЄС про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки та захисту потерпілих від злочину від 25.10.2012, Директиви № 2016/800 про процесуальні гарантії неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених у кримінальному провадженні від 11.05.2016, Директиви № 2013/48/ЄС про право на доступ до адвоката в кримінальному провадженні та в процедурі, пов'язаній з європейським ордером на арешт, і про право на повідомлення третьої особи про позбавлення волі і про спілкування з третіми особами та консульськими співробітниками при триманні під вартою від 22.10.2013, Директиви № 2010/64/ЄС про право на переклад у кримінальному процесі від 20.10.2010, Директиви № 2012/13/ЄС про право на отримання інформації в кримінальному провадженні від 22.05.2012, Директиви № 2016/343/ЄС про посилення деяких аспектів презумпції невинуватості і право бути присутнім у суді в ході кримінального судочинства від 09.03.2016, Директиви № 2016/680/ЄС про захист фізичних осіб щодо обробки їх персональних

даних компетентними органами в цілях попередження, розслідування, виявлення та переслідування кримінальних злочинів чи виконання кримінальних покарань, а також вільної передачі таких даних від 27.04.2016.

До основних новел цих директив належать: закріплення права особи на якісний переклад і можливість дистанційного перекладу у кримінальному провадженні; еволюція та розширення поняття «потерпілий» та зміцнення гарантій захисту прав потерпілих; закріплення комплексного права особи на отримання інформації у кримінальному провадженні (включаючи право підозрюваного, обвинуваченого бути повідомленим про свої процесуальні права, бути поінформованим про зміст обвинувачення, право мати доступ до матеріалів справи); закріплення імперативного правила щодо здійснення аудіовізуального запису допиту неповнолітнього; захист прав осіб під час обробки їх персональних даних органами кримінальної юстиції та інші важливі новели.

У розділі 3 «Апроксимація та диференціація кримінального процесуального законодавства України та ЄС» здійснено порівняльний аналіз окремих норм кримінального процесуального законодавства України із суміжними кримінальними процесуальними нормами ЄС. Обґрунтовано доцільність вживання терміна «апроксимація» щодо зближення кримінального процесуального законодавства України та ЄС. Виокремлено такі напрями апроксимації: апроксимація законодавства, що регулює права учасників кримінального провадження, та апроксимація законодавства, що регулює арешт і конфіскацію активів, одержаних злочинним шляхом. У роботі вирішено диференціацію законодавства, що регулює права учасників кримінального провадження та співробітництво у кримінальних справах.

Ключові слова: законодавство ЄС, кримінальне процесуальне законодавство ЄС, апроксимація законодавства, диференціація законодавства, директиви, регламенти, ордер.

ANNOTATION

Klymkevych R. A. Criminal procedural legislation of Ukraine and the European Union: approximation and differentiation. – Qualifying research paper on the rights of the manuscript.

Dissertation on Doctor of Philosophy Degree on a specialty 081 Law. – Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, 2022.

The dissertation covers a comprehensive solution of a scientific and applied task aimed at clarifying the concept and system of criminal procedural legislation of the European Union, as well as the characteristics of its sources.

The scientific novelty of the work is that the dissertation is one of the first in Ukraine criminal procedure science research on criminal procedural legislation of the European Union. The formulated provisions are aimed at solving the important scientific and practical task, which is to determine the system and sources of criminal procedural legislation of the European Union, and the obtained conclusions determine the prospects of scientific cooperation of the criminal justice bodies of Ukraine with the relevant competent authorities of other EU member states.

The recommendations developed in the dissertation can be used in the educational process, scientific and practical activity of bodies involved in international cooperation in criminal proceedings.

Chapter I ‘Notion, features and system of EU criminal procedural legislation’ analyses this issue’s scientific development status, forms the notion of EU criminal procedural legislation, highlights its features, sources and tendencies in its development.

Criminal procedural legislation is an expression form of criminal procedural law. In European legal science, procedural law is an integral part of criminal law, which is considered in a broad sense and includes the legal qualification of criminal activity, the process of investigating a criminal offense, criminal prosecution and enforcing a court decision.

Although there is no united EU Criminal Procedural Code and standardised rules regulating criminal procedure in the EU Member States, it could be spoken about European criminal procedure law in a broad sense.

EU acts regulating certain issues of criminal procedural activity include EU founding treaties, conventions, general principles of law, case law of the ECHR (European Court of Human Rights), framework decisions, regulations, directives, decisions, recommendations, green papers, road maps.

EU criminal procedural legislation should be understood as an independent, autonomous and specific integrated system of normative legal acts that are supranational in nature and are designed to regulate public relations arising during the realisation of criminal procedural norms in relations between the Member States.

A completely new stage in the development of criminal procedural legislation came with the adoption of the Treaty on the Functioning of the European Union, which gave competence to the relevant EU bodies through directives adopted in the general legislative procedure to establish minimum rules that should consider differences among legal systems and traditions of the Member States. These rules apply to:

- 1) mutual admissibility of evidence between the Member-States;
- 2) the right of individuals in criminal procedure;
- 3) the rights of victims of crime;
- 4) any other aspects of criminal procedure Council have identified in advance by a decision made unanimously.

That is why the majority of EU criminal procedural norms are reflected in the directives. The main feature of the directives is that they set out the goals that need to be achieved, and the EU Member States are free to choose the ways and methods to achieve them. Although directives are not mandatory (like regulations), EU Member States are responsible for implementing the directives in their legislation within a certain period of time. Besides, the directives oblige the Member States to provide a list of measures taken to realise directives'

requirements.

It is concluded that the following tendencies are inherent in the EU criminal procedural legislation: harmonisation, diversification, anthropologisation, sectarianisation and digitalisation.

Chapter II 'Legislative regulation of certain institutes of EU criminal procedural law' provides a detailed characteristic of the directives of the European Parliament and Council of the EU in the field of criminal procedure.

A separate group of directives deals with the legal regulation of the institute of European warrant, which should be understood as a decision taken by a national court or other competent body of an EU Member State to achieve a specific goal. The dissertation describes in details the European arrest warrant, the European investigation order, the European preservation order, the European freezing and confiscation order).

Problematic aspects of the application of the European Investigation Order have been revealed and its legal regulation has been improved. In particular, it is proposed to envisage the main rights of criminal proceedings participants in the realisation of this institute. Besides, it is proposed to provide clear criteria for the application of the European Investigation Order, which would differentiate it from related instruments of international cooperation.

It was emphasized that, despite the possibility for the European Parliament and the Council of the EU to adopt minimum rules on the mutual recognition of evidence between the EU Member States, this has not yet been done. After all, the European Investigation Order, aimed at gathering evidence, does not provide rules for their admissibility. Proposals for regulations on the collection of electronic evidence (European Production and Preservation Orders for electronic evidence) were analysed separately. It is noted that their significant advantage is the ability to contact directly a foreign state provider to obtain electronic evidence, which would save time.

The vast majority of directives are devoted to the legal regulation of certain rights of participants in criminal proceedings. This series of directives resulted

from the realisation of the EU Council Resolution as of 30th of November 2009 on a Roadmap for strengthening procedural rights of suspected or accused persons in criminal proceedings.

The norms of Directive No. 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime as of 25th of October, 2012, Directive No. 2016/800/EU of the European Parliament and of the Council of 11th of May 2016 on the procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings as of 11th of May 2016, Directive No. 2013/48/EU of the European Parliament and of the Council of 22nd of October 2013 on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and in European arrest warrant proceedings, and on the right to have a third party informed upon deprivation of liberty and to communicate with third persons and with consular authorities while deprived of liberty as of 22nd of October, 2013, Directive No. 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council of 20th of October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings as of 20th of October 2010, Directive No. 2012/13/EU of the European Parliament and of the Council of 22nd of May 2012 on the right to information in criminal proceedings as of 22nd of May 2012, Directive No. (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council of 9th of March 2016 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings from as of 9th of March 2016, Directive No. (EU) 2016/680 of the European Parliament and of the Council of 27th of April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data by competent authorities for the purposes of the prevention, investigation, detection or prosecution of criminal offences or the execution of criminal penalties, and on the free movement of such data as of 27th of April 2016.

The main novelties of these directives include establishing of person's right for translation with high quality and the possibility of remote translation in

criminal proceedings; an evolution and expansion of the notion of ‘victim’ and strengthening the guarantees for the protection of victims' rights; establishing of the person's complex right to receive information in criminal proceedings (including the right of the suspect, accused to be informed of their procedural rights, to be informed of the content of the accusation, the right to have access to case materials); establishing an imperative rule on the audio-recording of the questioning of a minor; protection of the individuals' rights during the processing of their personal data by criminal justice bodies and other important novelties.

Chapter III ‘Approximation and differentiation of criminal procedural legislation of Ukraine and the EU’ provides a comparative analysis of certain norms of criminal procedural legislation of Ukraine with related criminal procedural norms of the EU. The advisability of using the term ‘approximation’ to approximate the criminal procedural legislation of Ukraine and the EU is substantiated. The following ways of approximation are identified: approximation of the legislation regulating the rights of participants in criminal proceedings and approximation of the legislation regulating the freezing and confiscation of criminally obtained assets. The paper highlights the differentiation of legislation regulating the rights of participants in criminal proceedings and cooperation in criminal matters.

Key words: EU legislation, EU criminal procedural legislation, approximation of legislation, diversification of legislation, directives, regulations, order

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Климкевич Р. А., Луцик В. В. Гармонізація кримінального процесуального законодавства ЄС щодо презумпції невинуватості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 50. Т. 2. С. 103–106 (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»).
2. Климкевич Р. А. Проблемні аспекти взаємного визнання доказів у межах ЄС. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 533–536 (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»).
3. Климкевич Р. Директиви як джерело кримінального процесуального права Європейського Союзу. *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 47–53 (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»).
4. Климкевич Р. А. Кримінальне процесуальне законодавство Європейського Союзу: поняття та ознаки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 244–247 (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»).
5. Gutnyk V., Yavorskyu Y., Klymkevych R. The role of the Prosecutor of the International Criminal Court in strengthening the international legal order. *Cuestiones Políticas*. 2021. № 39 (70). P. 139–152. URL: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3970.08> (стаття в закордонному виданні, проіндексованому у базах даних *Web of Science Core Collection*).

які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Климкевич Р. Арешт, конфіскація та управління активами, одержаними злочинним шляхом: досвід ЄС та України. Сучасні тенденції розвитку кримінальної юстиції в Україні: колективна монографія / за ред. І. Гловюк, Н. Лащук. Львів: ПП «Видавництво «БОНА», 2021. 388 с. (підрозділ монографії у співавторстві).
2. Климкевич Р., Луцик В. Гармонізація кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу про статус потерпілих: сучасний стан та напрямки вдосконалення. *Jurnal juridic national: teorii e si practica "O.O.O.:" National law journal: teory and practice" L.L.C.* № 2(30). Republica Moldova, 2018. С. 124–127.
3. Климкевич Р. Європейський ордер на проведення розслідування. *Visegrad Journal on Human Rights.* 2020. Vol. 1. № 1. Р. 88–92 (стаття в періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Климкевич Р. Поняття та стандарти гармонізації кримінально-процесуального законодавства країн-членів ЄС. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: збірник наукових праць за матеріалами XVI міжнародної студентської-аспірантської наукової конференції (21–22 квітня 2017 р.). Львів, 2017. С. 137–139.
2. Климкевич Р. Захист прав потерпілих у законодавстві Європейського Союзу. *III Львівський форум кримінальної юстиції «Кримінальна юстиція в очікуванні змін»*: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 22–23 вересня 2017 р.). Київ: ВАІТЕ, 2017. С. 47–49.
3. Климкевич Р. Проблемні аспекти гармонізації законодавства ЄС щодо презумпції невинуватості. *Актуальні проблеми прав людини, держави*

- та правової системи*: збірник наукових праць за матеріалами XVII міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції (21–22 квітня 2018 р.). Львів, 2018. С. 127–129.
4. Климкевич Р. Забезпечення права на переклад у кримінальному процесуальному законодавстві ЄС. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні*: тези доповідей учасників регіональної науково-практичної конференції (14 грудня 2018 р.). Львів, 2018. С. 368–371.
  5. Климкевич Р. Директиви як джерело кримінального процесуального права Європейського Союзу. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали XXV звітної науково-практичної конференції (7–8 лютого 2019 р.). Львів, 2019. С. 185–187.
  6. Климкевич Р. Право на інформацію у кримінальному провадженні за законодавством ЄС. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: збірник наукових праць за матеріалами XVIII міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції (18–19 квітня 2019 р.). Львів, 2019. С. 195–197.
  7. Климкевич Р. Захист прав неповнолітніх у кримінальному процесуальному законодавстві Європейського Союзу. *Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми*: матеріали III Міжнародного науково-практичного симпозіуму (12–13 квітня 2019 р.). Івано-Франківськ, 2019. С. 81–84.
  8. Климкевич Р. Європейський ордер на проведення розслідування – ефективний інструмент збирання доказів у межах ЄС. *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції*: матеріали науково-практичного семінару (31 травня 2019 р.). Львів, 2019. С. 146–151.
  9. Климкевич Р. Проблемні питання взаємного визнання доказів у межах ЄС. *Правове життя сучасної України*: матеріали міжнародної

- науково-практичної конференції (17 травня 2019 р.). Одеса, 2019. Т. 2. С. 391–394.
10. Климкевич Р. Європейський ордер на проведення розслідування – ефективний інструмент збирання доказів у межах ЄС. *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції*: матеріали науково-практичного семінару (31 травня 2019 р.). Львів, 2019. С. 146–151.
  11. Климкевич Р. Європейський ордер на проведення розслідування у контексті реформування кримінальної юстиції. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні*: збірник матеріалів наук.-практ. конф. (м. Львів, 06 грудня 2019 р.); за заг. ред. І. В. Красницького. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. С. 363–368.
  12. Климкевич Р. Право на захист за законодавством ЄС. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали XXVI звітної науково-практичної конференції (6–7 лютого 2020 р.): у 2-ох ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2020. С. 184–186.
  13. Климкевич Р. Джерела кримінального процесуального права ЄС. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: збірник наукових праць за матеріалами XIX міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції (24 квітня 2020 р.). Львів, 2020. С. 250–252.
  14. Климкевич Р. Право на інформацію як нова парадигма кримінального процесуального права Європейського Союзу. *Напрямки реформування кримінальної юстиції в Україні*: матеріали науково-практичного семінару (22 травня 2020 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 219–224.
  15. Климкевич Р. Проблеми захисту персональних даних у кримінальному процесі. *Українська модель кримінальної юстиції: блукаючи*

- задзеркаллям. *VI (XIX) Львівський форум кримінальної юстиції* : збірник матеріалів науково-практичної конференції (17–18 вересня 2020 року). Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 49–53.
16. Климкевич Р. Захист прав неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених у кримінальному процесуальному законодавстві ЄС. *Кримінальна юстиція під час підготовки майбутніх суддів, прокурорів та слідчих в контексті європейських стандартів прав людини* : збірник статей за матеріалами Першої міжнародної конференції (19–22 лютого 2020 р.). Львів, 2020. С. 166–173.
17. Климкевич Р. Європейський охоронний ордер. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні* : збірник матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Львів, 11 грудня 2020 р.); за заг. ред. І. В. Красницького. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 310–315.
18. Климкевич Р. Арешт, конфіскація та управління активами, одержаними злочинним шляхом у Європейському Союзі. *Проблеми державотворення і захисту прав людини* : матеріали XXVII звітної науково-практичної конференції (5–6 лютого 2021 р.): у 2-ох ч. Ч. 2. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 184–187.
19. Климкевич Р. Електронні докази у кримінальному процесі ЄС. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи* : збірник наукових праць за матеріалами XX міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції (22–23 квітня 2021 р.). Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 218–221.
20. Климкевич Р. Сучасні тенденції розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС. *Кримінальна юстиція в Україні : реалії та перспективи*: матеріали круглого столу (м. Львів, 11 червня

- 2021 р.). Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 214–219.
21. Климкевич Р. Регламенти як джерело кримінального процесуального права ЄС. *Стан та перспективи розвитку юридичної науки* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 3–4 вересня 2021 р.). Дніпро : ГО «Правовий світ», 2021. С. 73–77.
22. Климкевич Р. Європейський ордер на арешт. *30 років розбудови української державності та кримінальна юстиція як її базовий компонент: чого досягнуто і що втрачене* : матеріали VII Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 16–17 вересня 2021 р.) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 74–79.
23. Климкевич Р. Апроксимація та диференціація кримінального процесуального законодавства України та ЄС щодо захисту прав неповнолітніх у кримінальному провадженні. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні* : збірник матеріалів V Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Львів, 10 грудня 2021 р.); за заг. ред. І. В. Красницького. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 258–263.

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	20
ВСТУП	22
Розділ 1. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС	33
1.1. Поняття та ознаки кримінального процесуального законодавства ЄС	33
1.2. Генеза кримінального процесуального законодавства ЄС	43
1.3. Система кримінального процесуального законодавства ЄС	52
1.4. Сучасні тенденції розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС	75
Висновки до розділу 1	89
Розділ 2. ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ ІНСТИТУТІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ЄС	91
2.1. Законодавче регулювання ордера як інституту кримінального процесуального права ЄС.....	91
2.1.1. Європейський ордер на арешт.....	93
2.1.2. Європейський охоронний ордер.....	98
2.1.3. Європейський ордер на проведення розслідування.....	108
2.1.4. Ордерний порядок збирання доказів у кримінальному процесуальному праві ЄС	120
2.2. Законодавче регулювання інституту забезпечення прав суб'єктів кримінального процесуального права ЄС	132
2.2.1. Забезпечення права на переклад у кримінальному процесуальному праві ЄС	134
2.2.2. Забезпечення права на отримання інформації про процесуальні права у кримінальному провадженні	139

2.2.3. Забезпечення прав неповнолітніх підозрюваних (обвинувачених) у кримінальному провадженні	145
2.2.4. Мінімальні стандарти захисту прав потерпілих	154
2.2.5. Забезпечення презумпції невинуватості	161
2.2.6. Право на доступ до адвоката та правову допомогу у кримінальному провадженні	168
2.2.7. Захист прав осіб під час обробки їхніх персональних даних компетентними органами в цілях попередження, розслідування, виявлення та переслідування злочинів	174
2.3. Законодавче регулювання інституту арешту, конфіскації та управління активами, одержаними злочинним шляхом, у ЄС	181
Висновки до розділу 2	193
 Розділ 3. АПРОКСИМАЦІЯ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄС	
Висновки до розділу 3	216
ВИСНОВКИ	218
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	222
ДОДАТКИ	261

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДЄС –	Договір про Європейський Союз від 07.02.1992
ДФЄС –	Договір про функціонування Європейського Союзу від 25.03.1957
КЗПЛ –	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950
ЄОА –	європейський ордер на арешт
КПК –	Кримінальний процесуальний кодекс
ККУ –	Кримінальний кодекс України
НСРД –	негласні слідчі (розшукові) дії
ЄСПЛ –	Європейський суд з прав людини
GDPR –	Регламент Європейського Парламенту і Ради про фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільних рух таких даних 2016/679 від 27.04.2016
КСЗІ –	комплексна система захисту інформації
Директива про розслідування –	Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС № 2014/41 про європейський ордер на проведення розслідування від 03.04.2014
Директива про потерпілих –	Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС № 2012/29/ЄС про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки та захисту потерпілих від злочину від 25.10.2012
Директива про неповнолітніх –	Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС № 2016/800 про процесуальні гарантії неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених у кримінальному провадженні від 11.05.2016

Директива про доступ до адвоката –	Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС № 2013/48/ЄС про право на доступ до адвоката в кримінальному провадженні та в процедурі, пов'язаній з європейським ордером на арешт, і про право на повідомлення третьої особи про позбавлення волі і про спілкування з третіми особами та консульськими співробітниками при триманні під вартою від 22.10.2013
АРМА –	Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів
Угода про асоціацію –	Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 30.11.2015

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Одну зі своїх ключових політик Європейський Союз здійснює у сфері кримінальних процесуальних відносин, якій притаманний надзвичайно динамічний розвиток. Особливо це простежується після набуття чинності Лісабонським договором 2009 р., яким запроваджено нові кримінально-процесуальні інновації у діяльності Європейського Союзу. Йдеться, зокрема, про Прокуратуру Європейського Союзу, європейський ордер на проведення розслідування та низку директив, які встановлюють гармонізовані права учасників кримінального провадження (право на захист, на переклад, на отримання інформації тощо). Саме тому можна впевнено стверджувати, що кримінально-процесуальна сфера ЄС є «одним із найбільш вражаючих правових феноменів нашої ери» [140].

Дослідження досвіду ЄС у сфері врегулювання кримінальних процесуальних відносин має важливе теоретичне і практичне значення в контексті можливого використання правових новел Європейського Союзу для вдосконалення українського кримінального процесуального законодавства, а також створення нових механізмів боротьби зі організованою злочинністю в межах інтеграційних процесів на теренах Східної Європи. У кримінально-процесуальній сфері ЄС виникла низка оригінальних і нетипових правових інститутів, які становлять інтерес для української кримінально-процесуальної доктрини.

Оскільки кримінальне процесуальне законодавство України розвивається в контексті європейських стандартів, у зв'язку з цим виникає потреба дослідити його відповідність стандартам, установленим у кримінальному процесуальному законодавстві ЄС, визначити можливі напрями їх апроксимації та диференціації.

Проблема адаптації кримінального процесуального законодавства України до законодавства Європейського Союзу порівняно нова для

науки кримінального процесу, що й пояснює її недостатню наукову розробленість [356].

У вітчизняній і зарубіжній кримінальній процесуальній літературі питання кримінального процесуального законодавства ЄС майже не досліджувалися. Однак деякі аспекти цієї проблеми окреслено у працях науковців у сфері міжнародного публічного права, теорії права, порівняльного правознавства. Це створило основу для подальшого дослідження вказаної проблематики у науці кримінального процесуального права.

В українській правовій науці дослідження кримінального процесуального законодавства ЄС має доволі фрагментарний характер. Вітчизняні представники науки кримінального процесу аналізували лише проблематику європейських стандартів кримінального провадження. Серед них варто виокремити І. В. Басисту, Р. І. Благуту, О. М. Броневицьку, І. В. Гловюк, О. М. Дроздова, О. В. Захарову, В. В. Зуєва, О. В. Капліну, Г. Р. Крет, С. О. Ковальчука, А. І. Кунтія, О. П. Кучинську, Л. М. Лобойка, Т. О. Лоскутова, В. В. Луцика, В. Т. Нора, О. М. Овчаренко, А. М. Орлеана, М. І. Пашковського, А. В. Підгородинську, М. А. Погорецького, Т. В. Садову, Х. Р. Слюсарчук, Г. К. Тетерятник, В. Г. Уварова, Т. І. Фулей, Р. М. Шехавцова, О. Г. Шило, М. Є. Шумила, В. М. Юрчишина.

Монографічних і дисертаційних досліджень з указаної проблематики немає, а наукові статті комплексно не вирішують усі проблемні питання, які виникають під час вивчення кримінального процесуального законодавства ЄС.

Здебільшого кримінальне процесуальне законодавство ЄС вивчали зарубіжні науковці. Із-поміж них варто виокремити А. Арену, П. Аспа, Л. Буоно, М. Вазмайєра, Г. Іллумінаті, О. О. Клімову, С. Краса, Р. Косторіса, М. Кусак, Р. Монтеро, С. Негрі, С. Пірса, С. Лонаті, Л. Салазара, В. І. Самаріна, С. Руггері, Р. Фоглера, Е. Хертога, М. Фазекаша.

У зв'язку із повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України 24.02.2022 року посилення на усі опрацьовані праці науковців країни-агресора, які були проаналізовані у дисертаційному дослідженні, були вилучені.

Виконане дослідження збагачує науку кримінального процесу України новими підходами до реалізації інститутів кримінального процесуального права у законодавстві ЄС, вивченням і можливою імплементацією найдієвіших практик реалізації кримінальних процесуальних норм країнами-членами ЄС.

Цим обумовлюється актуальність обраної теми дисертації та формулювання на її основі науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України на підставі аналізу найбільш ефективних практик кримінального процесуального законодавства ЄС.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з Тематикою наукових досліджень і науково-технічних розробок на 2020–2024 роки, затвердженою наказом Міністерства внутрішніх справ України № 454 від 11.06.2020 р., та відповідно до Плану науково-дослідної роботи Львівського державного університету внутрішніх справ (у межах теми «Протидія кримінальним правопорушенням, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти», номер державної реєстрації 0121U113930). Тема дисертаційної роботи відповідає науковому напрямку кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, її затверджено Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ 30.12.2021 року (протокол № 5).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації – отримати нові результати у вигляді наукових висновків щодо поняття, системи та джерел кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу, а також

визначити напрями апроксимації та диференціації кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу та України.

Відповідно до окресленої мети визначено основні завдання дослідження:

- виокремити поняття та ознаки кримінального процесуального законодавства ЄС;
- установити систему джерел кримінального процесуального права Європейського Союзу;
- вирізнити етапи розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС;
- сформулювати систему кримінального процесуального законодавства ЄС;
- виділити і проаналізувати сучасні тенденції розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС;
- визначити сутність і охарактеризувати окремі інститути кримінального процесуального права ЄС;
- визначити напрями апроксимації та диференціації кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу та України;
- сформулювати науково обґрунтовані висновки і пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України на підставі аналізу досвіду ЄС.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають і розвиваються під час прийняття та реалізації норм кримінального процесуального законодавства ЄС, та їх взаємозв'язок із кримінальним процесуальним правом України.

Предметом дослідження є кримінальне процесуальне законодавство Європейського Союзу та України, їх апроксимація та диференціація.

Методи дослідження. Для досягнення обраної мети, з урахуванням об'єкта та предмета дослідження, у роботі використано загальнонаукові та спеціально-юридичні методи наукового пізнання.

Метод системного аналізу, а також системно-структурний, системно-функціональний та формально-логічний методи дали змогу розкрити зміст кримінального процесуального законодавства ЄС та його класифікацію (підрозділи 1.1, 1.2); абстрактно-логічний метод застосовано для здійснення теоретичних узагальнень і формулювання висновків дисертації; методи моделювання і прогнозування використано для формулювання пропозицій щодо вдосконалення окремих інститутів кримінального процесуального права України (розділ 3); історико-правовий метод допоміг розкрити генезу кримінального процесуального законодавства ЄС (підрозділ 1.3); порівняльно-правовий метод застосовано під час аналізу кримінальних процесуальних норм ЄС з аналогічними за предметом правового регулювання нормами кримінального процесуального законодавства України (підрозділи 2.2.2, 2.2.3, розділ 3).

Нормативно-правову та інформаційну основу дисертації становлять: первинне та вторинне законодавство Європейського Союзу, прецедентна практика Європейського суду з прав людини, норми міжнародного права; КПК України та інші закони, які є джерелами кримінального процесуального права України.

Теоретичною основою роботи стали наукові праці зарубіжних і українських учених у галузі кримінального процесу, кримінального права, теорії права, міжнародного публічного права та інших галузей юридичних наук.

Емпіричну основу дослідження утворюють зведені офіційні статистичні дані Європейської Комісії та Європолу, рішення Суду Європейського Союзу та Європейського суду з прав людини, що стосуються предмета дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим в українській правовій доктрині дослідженням кримінального процесуального законодавства ЄС. Сформульовані у роботі положення спрямовані на розв'язання важливого наукового та практичного

завдання, що полягає у визначенні системи та джерел кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу, а отримані висновки визначають перспективи наукового забезпечення взаємодії органів кримінальної юстиції України з відповідними компетентними органами інших держав-членів ЄС. Зокрема:

вперше:

- виокремлено такі тенденції розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС, як гармонізація, симпліфікація, сек'юретизація, діджиталізація, диверсифікація, які тісно взаємопов'язані;
- сформовано ознаки кримінального процесуального законодавства ЄС, якими є: специфічність предмета правового регулювання, системність, наднаціональний характер законодавства, взаємозв'язок із національним кримінальним процесуальним законодавством, специфічна мета та ціль, двовекторність реалізації та диверсифікація імплементації кримінального процесуального законодавства ЄС;
- обґрунтовано твердження, що необхідно на підзаконному рівні розробити нормативно-правовий акт, який визначав би порядок збирання, обробки та зберігання персональних даних у кримінальному провадженні. Обов'язковою умовою у цьому має бути вимога, щоб усі інформаційно-технічні системи, в яких обробляється та зберігається інформація, що містить персональні дані, у кримінальному провадженні мали сертифікат відповідності КСЗІ;

удосконалено:

- визначення кримінального процесуального законодавства ЄС як самостійної, автономної і специфічної цілісної системи нормативно-правових актів, які мають наднаціональний характер і покликані регулювати суспільні відносини, які виникають під час реалізації кримінальних процесуальних норм у взаємовідносинах між державами-членами та визначають стандарти кримінального провадження у державах-членах ЄС;

- періодизацію кримінального процесуального законодавства ЄС. Можна виокремити такі етапи його розвитку:
  - перший – зародження співробітництва в галузі кримінальної юстиції (1970–1992 роки);
  - другий – виокремлення правосуддя та внутрішніх справ в окрему сферу правового регулювання (Маастрихтський договір) (1992–1997 роки);
  - третій – створення основ кримінально-процесуальної нормотворчості (Амстердамський договір, Ніццький договір, висновки Тампере, Гаазька програма тощо) (1997–2007);
  - четвертий – виокремлення кримінально-процесуальної сфери в окремий самостійний напрям правотворчої діяльності інституцій ЄС (Лісабонський договір, Стокгольмська програма) (2007 р. і досі);
- наукові погляди на систему кримінального процесуального законодавства ЄС шляхом виокремлення елементів означеної системи;
- теоретичні положення, що визначають порядок проведення процесуальних дій на підставі європейських ордерів. Зокрема, визначено підстави, порядок виконання та підстави для відмови у виконанні європейського ордера на проведення розслідування;
- поняття європейського ордера, який є процесуальним рішенням, прийнятим національним судом або іншим компетентним органом держави-члена ЄС, яке підлягає виконанню на території іншої держави-члена ЄС для досягнення конкретної визначеної у ордері мети (проведення слідчої дії, отримання доказів, захисту особи тощо);
- поняття апроксимації, яка являє собою процес загального узгодженого розвитку національного законодавства та запровадження мінімальних стандартів шляхом прийняття окремих правових рішень з метою зближення правових систем, не досягаючи при цьому абсолютної тотожності;

дістали подальший розвиток:

- твердження, що потрібно закріпити обов'язок систематичного проведення спеціальних тренінгів для працівників правоохоронних органів, а також суддів, які контактують із потерпілими, щоб поглибити їхнє усвідомлення потреб потерпілих, і формування навичок з установлення психологічного контакту з потерпілими та спілкування з ними у неупереджений та ввічливий спосіб;
- пропозиції про доцільність створення в Україні конфіденційної служби підтримки потерпілих, яка функціонує на безкоштовній основі та діє в інтересах потерпілих до, під час і певний час після закінчення кримінального провадження.

Основним завданням таких служб має бути забезпечення надання:

- інформації та консультацій з приводу одержання потерпілим відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, та підготовка потерпілих до участі у судовому засіданні;
- інформації про хід провадження або скерування до необхідних спеціалістів чи служб підтримки потерпілих;
- психологічної підтримки;
- консультацій щодо фінансових та інших практичних питань;
- притулку чи тимчасового житла з метою забезпечення їхньої безпеки чи задля уникнення залякування потерпілих.

Практичне значення отриманих результатів. Теоретичні положення, узагальнення та висновки, викладені у дисертації, можуть бути використані у:

- у законотворчій діяльності – при вдосконаленні чинного кримінального процесуального законодавства України;
- науково-дослідній сфері – як підґрунтя для подальшого дослідження кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 16.05.2022 р.) (додаток В);

- освітньому процесі – у межах викладання навчальних дисциплін «Кримінальне процесуальне право України», «Основи права Європейського Союзу», «Застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у кримінальних провадженнях», «Порівняльний кримінальний процес», для підготовки підручників, навчально-методичних і дидактичних матеріалів (акт впровадження результатів дисертації в освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ від 25 травня 2022 р. № 29 (додаток Г), акт впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження у навчальну діяльність ЗВО «Університет Короля Данила» від 20 квітня 2022 р.) (додаток Д);
- у правозастосовній діяльності – для сприяння практичним працівникам у розумінні застосування закону і формуванні правозастосовної практики.

Особистий внесок здобувача. Теоретичні висновки і результати дисертаційної роботи отримано на підставі особистих досліджень автора. Дисертацію виконано автором самостійно. У праці Климкевич Р. А. і Луцик В. В. «Гармонізація кримінального процесуального законодавства ЄС щодо презумпції невинуватості», опублікованій у Науковому віснику Ужгородського національного університету, автором охарактеризовано етапи гармонізації кримінального процесуального законодавства ЄС щодо презумпції невинуватості та здійснено аналіз основних положень Директиви Європейського Парламенту та Ради ЄС 2016/343 від 9 березня 2016 року про посилення деяких аспектів презумпції невинуватості й права бути присутнім на судовому розгляді під час кримінального провадження. У праці Климкевич Р. і Луцик В. «Гармонізація кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу про статус потерпілих: сучасний стан та напрямки вдосконалення» (опубліковано у «Jurnal juridic national: teoriie si practica "O.O.O.": National law jurnal: teory and practice L.L.C.») автором проаналізовано процес становлення правового регулювання мінімальних

стандартів захисту прав потерпілих та основні права потерпілих, закріплені у Директиві Європейського Парламенту і Ради ЄС 2012/29 від 25 жовтня 2012 р.

Апробація матеріалів дисертації. Наукова робота виконана на кафедрі кримінально-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, обговорена на засіданні кафедри, схвалена і рекомендована до захисту. Результати дослідження оприлюднено на таких науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи» (м. Львів, 22–23 квітня 2017 р.), «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової систем» (м. Львів, 21–22 квітня 2018 р.), «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні» (м. Львів, 14 грудня 2018 р.), «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 7–8 лютого 2019 р.), «Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми» (м. Івано-Франківськ, 12–13 квітня 2019 р.), «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи» (м. Львів, 18–19 квітня 2019 р.), «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 17 травня 2019 р.), «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні» (м. Львів, 6 грудня 2019 р.), «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (6–7 лютого 2020 р.), «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи» (м. Львів, 24 квітня 2020 р.), «Українська модель кримінальної юстиції: блукаючи задзеркаллям» (м. Львів, 17–18 вересня 2020 р.), «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні» (м. Львів, 11 грудня 2020 р.), «Проблеми державотворення і захисту прав людини» (м. Львів, 5–6 лютого 2021 р.), «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи» (м. Львів, 22–23 квітня 2021 р.), «Стан та перспективи розвитку юридичної науки» (м. Дніпро, 3–4 вересня 2021 р.).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у 31 публікації. Зокрема, у: чотирьох статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України; одній статті, висвітленій у закордонному виданні, проіндексованому у базах даних Web of

Science Core Collection; одній статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, яке включене у міжнародну наукометричну базу Index Copernicus International; одній статті, опублікованій у періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу; в підрозділі колективної монографії, а також у 23-х тезах доповідей на науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, які містять вісімнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (усього 358 найменувань, розміщених на 39 сторінках), додатків. Повний обсяг дисертації становить 285 сторінок, із яких основний текст – 200 сторінок.

Розділ 1
ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА СИСТЕМА
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

1.1. Поняття та ознаки
кримінального процесуального законодавства ЄС

Кримінальне процесуальне законодавство ЄС є формою вираження кримінального процесуального права ЄС. Первинним є кримінальне процесуальне право, вторинним, похідним – кримінальне процесуальне законодавство. Кримінальне процесуальне законодавство не могло б існувати без кримінального процесуального права [298, с. 46]. Д. П. Письменний з цього приводу слушно зазначає, що законодавство взаємодіє з правом за принципом єдності форми та змісту [316, с. 40]. Саме тому вважаємо за доцільне спершу коротко визначити поняття кримінального процесуального права ЄС.

У доктринальному розумінні кримінальне процесуальне право ЄС не є самостійною категорією, а розглядається як частина кримінального права ЄС.

Однак, дослідники вказували на те, що термін «кримінальне право ЄС» доволі умовний, оскільки кримінального права ЄС у класичній інтерпретації не існує та існувати не може. М. І. Пашковський зазначає, що у цьому аспекті доцільніше вживати термін «транснаціональне кримінальне право», під яким варто розуміти систему міжнародно-правових норм, спрямованих на регламентацію кримінально-правових питань національної кримінальної юрисдикції і екстрадиції, а також на гармонізацію криміналізації найбільш значущих у правовому просторі ЄС правопорушень і встановлення співрозмірних та ефективних кримінальних санкцій [340, с. 69]. Втім, професор К. Амбос вважає, що більш доцільно використовувати термін «європеїзоване кримінальне право» [3, с. 15].

Зазвичай у європейській правовій науці поняття «кримінальне право» розглядається у широкому контексті, охоплюючи не лише правову кваліфікацію злочинного діяння, а також процес розслідування кримінального провадження, притягнення до кримінальної відповідальності та виконання рішення суду. На думку зарубіжних науковців, «європейське кримінальне право» або «європейська кримінальна політика» є збірним поняттям і містить норми щодо гармонізації кримінального та кримінального процесуального права [224, с. 29].

На противагу дихотомічному поділу кримінального права ЄС, П. Асп вирізняє його три основні елементи: матеріальний (співробітництво, що стосується питань матеріального кримінального права), процесуальний (співробітництво, яке стосується питань кримінального процесуального права), інституціональний (діяльність Євроюсту та Європейської прокуратури) [7, с. 19–20]. З огляду на розуміння кримінального права ЄС, можна зробити висновок про те, що воно охоплює як матеріальний (кримінальне право), так і процесуальний компоненти (кримінальне процесуальне право). Процедурний аспект включає норми і положення закону, що регламентує процедуру провадження у разі виявлення компетентними органами держави факту вчинення кримінального правопорушення (цей аспект тотожний кримінальному процесу). Функціонально-інституціональний аспект охоплює систему державних органів, уповноважених реагувати на правопорушення й усувати їх негативні наслідки [383, с. 372–373].

Причиною цього є відсутність розмежування кримінального та кримінального процесуального права у західноєвропейській правовій доктрині, що є нетиповим для української правової традиції. Однією з причин відсутності чіткого розмежування між кримінальним матеріальним правом і кримінальним процесуальним правом у ЄС є особливості становлення та розвитку Європейського Союзу.

Очевидно, що не існує кримінального процесуального права ЄС у класичному розумінні, адже немає єдиного кримінального процесуального кодексу ЄС та уніфікованих правил здійснення судочинства у всіх державах-членах ЄС [266, с. 244]. Проте, на рівні ЄС упроваджені та розвинені різні інструменти кримінальних розслідувань, які мають важливі фактичні наслідки для національних систем кримінальної юстиції.

Саме тому, вважаємо, що можна говорити про європейське кримінально-процесуальне право у широкому сенсі [341, с. 37]. Компетенція ЄС у цій сфері полягає у створенні наднаціональних кримінальних процесуальних норм.

С. Перс вживав дещо інший термін для позначення цієї сфери суспільних відносин – «право юстиції та внутрішніх справ ЄС» [156, с. 128], З. Бурік – «європейський транснаціональний кримінальний процес» [16, с. 128].

Кримінальне процесуальне право ЄС є сферою, яка стрімко розвивається. Це підтверджує значна кількість нормативних актів ЄС кримінального процесуального характеру. Наразі ЄС є єдиною в світі регіональною інтеграційною організацією, керівні органи (інститути) якої уповноважені видавати юридично обов'язкові акти з питань кримінального процесу, які для вступу в силу не потребують ратифікації з боку держав-членів і навіть можуть прийматися без згоди окремих із них [289, с. 162].

До актів ЄС, які регулюють окремі питання кримінально-процесуальної діяльності, належать: установчі договори ЄС, конвенції, загальні принципи права, прецедентна практика ЄСПЛ, рамкові рішення, регламенти, директиви, рішення, рекомендації, зелені книги, дорожні карти.

У доктрині кримінального процесу відображено різноманітні погляди щодо визначення поняття «кримінальне процесуальне законодавство». О. М. Дроздов під кримінальним процесуальним законодавством України пропонує розуміти галузь законодавства, яка складається з нормативно-

правових актів, що містять норми кримінального процесуального права України [253, с. 412].

На думку М. В. Костицького, кримінально-процесуальне законодавство – це система нормативних актів, якими регулюються суспільні відносини у сфері кримінального судочинства [296, с. 36].

Н. В. Глинська розглядає поняття «кримінальне процесуальне законодавство» у двох аспектах: у вузькому та широкому. Вузьке розуміння кримінального процесуального законодавства зводиться до його нормативного трактування, закріпленого у ч. 1 ст. 2 КПК. У широкому ж розумінні авторка зараховує до нього всі форми вираження права у світлі його сучасного тлумачення в низці міжнародно-правових актів у сфері прав людини [250, с. 19–20].

У науковій літературі немає одностайної позиції стосовно правильності та доцільності використання терміна «законодавство» щодо системи правових актів ЄС. Вважаємо допустимим застосування цієї правової конструкції, аргументуючи це вживанням терміна «законодавство Союзу» в установчих договорах ЄС (зокрема ст. 25 і 37 Протоколу № 4 ДФЄС). Адже термін «законодавство ЄС» вживається і в Угоді про Асоціацію [347], і в зарубіжній науковій літературі [157, с. 37–72].

Кримінальне процесуальне законодавство ЄС – самостійна, автономна і специфічна цілісна система нормативно-правових актів, які мають наднаціональний характер і покликані регулювати суспільні відносини, які виникають під час реалізації кримінальних процесуальних норм у взаємовідносинах між державами-членами [266].

Аналізуючи увесь масив нормативно-правових актів ЄС у сфері кримінального процесу, залежно від змісту можна виокремити такі їх **види**:

1. Законодавство ЄС, спрямоване на вдосконалення національного кримінального процесуального законодавства держав-членів. До цієї групи належать норми ЄС, які зобов'язують держави-члени ЄС імплементувати ці норми у національне законодавство. У ст. 82 ДФЄС зазначено, яких саме

сфер кримінального процесу можуть стосуватися ці норми (наприклад, прав осіб у кримінальному провадженні, взаємної допустимості доказів).

2. Законодавство ЄС, що регулює міжнародну співпрацю у кримінальних справах. Ця група законодавчих актів також ґрунтується на ст. 82 ДФЄС. Найяскравішим прикладом цієї групи законодавства може бути Директива про європейський ордер на проведення розслідування [102], яка зобов'язує держав-членів ЄС змінити свої національні правила співробітництва або ж запровадити нові правила співробітництва з метою імплементації норм цієї директиви. Іншим прикладом цієї групи законодавства може бути Рамкове рішення про європейський ордер на арешт [81].

3. Законодавство, що регулює співробітництво між державами під час виконання вироків та інших рішень. Цей вид законодавства стосується виконання на території держави-члена ЄС рішень, які були прийняті на території іншої держави-члена ЄС. Цю групу законодавства можна поділити на два підвиди. Перший підвид законодавства регулює співпрацю між державами-членами ЄС, що стосується виконання проміжних рішень: Директива про європейський охоронний ордер [97], Регламент про європейський ордер на арешт та конфіскацію майна [175]. Другий підвид законодавства охоплює нормативно-правові акти, що регулюють співпрацю держави у виконанні кінцевих рішень: Рамкове рішення про застосування принципу взаємного визнання судових рішень про призначення покарання у вигляді позбавлення волі або заходів, пов'язаних із позбавленням волі з метою їх реалізації у ЄС [74].

4. Законодавство, що регулює створення та функціонування наднаціональних органів кримінальної юстиції. Відповідно до ч. 1 ст. 85, ч. 2 ст. 88 та ч. 1 ст. 86 ДФЄС, Європейський Парламент і Рада за допомогою регламенту повинні визначити структуру, повноваження, завдання Євроюсту, Європолу та Європейської прокуратури відповідно. З цього приводу були прийняті такі регламенти: Регламент Європейського Парламенту та Ради про

Агенцію ЄС для співробітництва у сфері кримінальної юстиції (Євроюст) № 2018/1727 від 14.10.2018 [174], Регламент Європейського Парламенту та Ради, що запроваджує посилену співпрацю стосовно створення Європейської прокуратури № 2017/1939 від 12.10.2017 [83], Регламент Європейського Парламенту та Ради про Агенцію ЄС для співробітництва у правоохоронній сфері (Європол) № 2016/794 від 11.05.2016 [172].

Ознаки кримінального процесуального законодавства ЄС:

1. *Специфічність предмета правового регулювання.* Очевидно, що кримінальне процесуальне законодавство ЄС не встановлює повністю процедуру досудового розслідування та судового розгляду [266, с. 245]. Кримінальне процесуальне законодавство ЄС регулює суспільні відносини процесуального співробітництва у кримінальних справах та окремі сфери кримінального процесу (права осіб у кримінальному провадженні).

Щодо термінів, які закріплені на нормативному рівні, то ДФЄС оперує таким терміном, як «судове співробітництво у кримінальних справах» (глава 4 розділу V). Розділ V має назву «Сфера свободи, безпеки та правосуддя» та, окрім згаданої Глави 4 «Судове співробітництва в кримінальних справах», містить норми, що регулюють імміграційні питання (глава 2), судове співробітництво в цивільних справах (глава 3) та норми поліцейського співробітництва (глава 5).

Ст. 82 ДФЄС фокусується на судовому співробітництві, а не на поліцейському. Останнє ж набуває свого правового регулювання у окремій Главі 5 договору. Це не означає, що не може бути співробітництва між поліцейськими органами (співробітництва на стадії досудовому розслідуванні). Нерідко поліція отримує певні повноваження судової влади та наділена компетенцією просити про правову допомогу або видавати ордери, які будуть визнані іншими державами. Стаття ґрунтується на загальному розширеному розумінні судового співробітництва у кримінальних справах. Очевидно, що це формулювання не варто трактувати як обмеження компетенції ЄС в контексті співробітництва, як це може

видаватися на перший погляд зі ст. 82, а радше як посилення до загальної концепції співпраці, яка означає не лише власне співпрацю між судовими органами, а також і між іншими органами досудового розслідування, а також гармонізацію процесуальних і матеріальних кримінальних норм (ст. 83).

Ураховуючи зазначене, видається за доцільне використовувати термін «процесуальне співробітництво у кримінальних справах», який би охоплював як судове, так і поліцейське співробітництво, а також інституційний аспект (діяльність Євроюсту та Європейської прокуратури). Цей термін видається вдалим, оскільки він існує на противагу матеріальному співробітництву у кримінальних справах та відображає вітчизняний підхід до дихотомічного поділу галузей права кримінального циклу на кримінальне матеріальне право та кримінальне процесуальне право.

2. *Системність.* Українські науковці вважають, що кримінальне процесуальне законодавство становить систему, до якої входить низка компонентів (елементів) [302, с. 117]. Очевидно, що йдеться про дослідження кримінального процесуального законодавства України. Однак, варто зауважити, що ознака системності прослідковується і у кримінальному процесуальному законодавстві ЄС.

Під системою кримінального процесуального законодавства деякі вчені розуміють сукупність взаємопов'язаних і взаємоузгоджених нормативних актів, які спрямовані на регулювання суспільних відносин у кримінально-процесуальній сфері [237, с. 361]. Аналізуючи весь масив кримінально-процесуальних норм ЄС, можна дійти висновку, що у ньому простежується певна система, яка охоплює:

- первинне законодавство ЄС;
- вторинне законодавство ЄС (регламенти, директиви, рішення, рекомендації);
- прецедентну практику ЄСПЛ.

3. *Наднаціональний характер законодавства.* Так званий «транскордонний» елемент є своєрідним критерієм побудови кримінального

процесуального законодавства ЄС. Передумовою виникнення кримінального процесуального законодавства ЄС є «ситуація, коли певна проблема впливає більше ніж на одну державу-член ЄС, і децентралізоване вирішення цієї проблеми однією державною не може адекватно забезпечувати добробут громадян» [135, с. 5].

Кримінальне процесуальне законодавство ЄС є багаторівневим. Норми створюються на європейському рівні, а потім підлягають імплементації у національне (внутрішнє) законодавство держав-членів. Ця концепція стосується створення кримінальних процесуальних норм на європейському транснаціональному рівні, а також процесу європеїзації національного кримінального процесуального права держав-членів ЄС. Тобто національні органи влади повинні впровадити європейські стандарти у свою національну систему правосуддя.

4. Здебільшого опосередкований вплив на національні системи кримінального правосуддя. Основним джерелом кримінального процесуального права ЄС є директива, яка не має прямої юридичної сили на території держав-членів ЄС і передбачає подальшу імплементацію її норм у національне кримінальне процесуальне законодавство держав-членів [266, с. 245].

5. Взаємозв'язок із національним кримінальним процесуальним законодавством. Норми кримінального процесуального права ЄС відображаються у національному кримінальному процесуальному законодавстві, яке використовується як регулятор суспільних відносин за здійснення кримінального провадження. Кримінальне процесуальне законодавство ЄС не здатне та не має за мету замінити національне кримінальне процесуальне законодавство країн ЄС. Окрім цього, цей взаємозв'язок може простежуватися у врахуванні досвіду держав-членів щодо регулювання окремих кримінально-правових аспектів під час розроблення європейських стандартів.

Взаємозв'язок законодавства ЄС із національним правом держав-учасниць ЄС обумовлений такими принципами, як принцип прямої дії норм ЄС на території держав-членів, принцип первинності законодавства ЄС, а також принципом субсидіарності, який чітко розмежовує компетенцію ЄС і компетенцію держав-учасниць [342, с. 7].

6. Специфічна мета та ціль законодавства – уніфікація кримінального процесуального законодавства держав-членів ЄС із подальшою його гуманізацією, симпліфікацією та забезпеченням прав людини.

Однією з основних цілей законодавства ЄС є боротьба з транснаціональною злочинністю. Первинно кримінально-правова сфера залишалася поза увагою ЄС, адже ця інституція створювалася з економічними цілями. Однак скасування внутрішніх кордонів у межах ЄС призвело до небажаного зростання рівня транскордонної злочинності. Відповідно, це актуалізувало потребу впровадити ефективні інструменти боротьби з нею у межах ЄС [266, с. 246].

7. Двовекторність реалізації кримінального процесуального законодавства ЄС: норми, спрямовані на співпрацю та посилення принципу взаємного визнання, та норми, спрямовані на регламентацію мінімальних стандартів процесуальних гарантій учасників кримінального провадження.

У європейській доктрині законодавство другого напрямку класифікують на законодавство, що спрямоване на регламентацію прав будь-якого учасника кримінального провадження, який отримав відповідний статус (потерпілий, підозрюваний, обвинувачений) (наприклад, Директива 2012/29/ЄС про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки та захисту потерпілих від злочину) [99], та законодавство, що спрямоване на регламентацію процесуальних прав окремої категорії осіб, які через певні характеристики потребують особливого захисту (приміром, Директива 2016/800/ЄС про процесуальні гарантії неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених у кримінальному провадженні [104]) [150, с. 54].

Слід зауважити, що під «особами» в кримінальному процесі можуть розумітися різні суб'єкти. Втім, особливістю кримінального процесуального законодавства ЄС є те, що воно зосереджене на процесуальних правах підозрюваних та обвинувачених, потерпілих і залишає поза увагою процесуальні права інших учасників кримінального провадження (свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів).

8. Диверсифікація імплементації кримінального процесуального законодавства ЄС. І. З. Брацук зазначає, що «механізм імплементації права ЄС у національному праві держави-члена не є однорідним та однаковим» [235, с. 93].

Зважаючи на те, що регламенти мають безпосередню дію, щодо них не потрібно приймати спеціальний законодавчий акт, який би дублював його норми. Інакше кажучи, регламент не потребує імплементації у національне законодавство держав-членів. Імплементація директив може відбуватися шляхом прийняття нових законів або внесення змін у чинні законодавчі акти держав-членів.

Щодо імплементаційних процедур, то цікавим видається досвід Іспанії у впровадженні інституту європейського ордера. Зважаючи на те, що більшість новел стосуються і компетенції іспанських суддів, діяльність яких регламентується органічним (конституційним) законом про судову владу [142], то одночасно з прийняттям імплементаційного закону видається органічний закон, який оновлює положення вказаного закону.

Враховуючи активну законодавчу діяльність Союзу в цій сфері (європейський охоронний ордер, європейський ордер на конфіскацію активів, європейський ордер на проведення розслідування), іспанський законодавець вирішив удосконалити законодавчу техніку, об'єднавши імплементаційні документи, внаслідок чого їх транспозиція у національне законодавство відбулася одним актом – Законом 23/2014 про взаємне визнання судових рішень в Європейському Союзі [144]. Цей закон передбачає особливу методику включення кожного нового акта, що регулює інструменти взаємного визнання (ордери) в правову систему Іспанії.

1.2. Генеза кримінального процесуального законодавства ЄС

Основний обсяг кримінальних процесуальних норм ЄС регулює питання процесуального співробітництва у кримінальних провадженнях між державами-членами ЄС. Саме тому генеза кримінального процесуального законодавства ЄС розглядатиметься крізь призму становлення та розвитку цього співробітництва.

Співробітництво органів поліції та судове співробітництво у кримінальних провадженнях між державами-членами ЄС зазнало значних еволюційних процесів, які стосувалися різноманітних напрямів, зокрема інституцій та установ ЄС, процедури прийняття ними рішень та їхнього змісту.

Очевидно, що у текстах основоположних договорів ЄС не відображено інститути кримінального процесуального права, оскільки первинно ЄС створювалося як інтеграційне економічне утворення. Цікаво зазначити, що у Договорі про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії 1957 р [252]. містився обов'язок кримінального переслідування за порушення службовими особами професійної таємниці.

Видається доречним здійснити короткий ретроспективний аналіз явищ і процесів, які супроводжували формування та розвиток кримінального процесуального законодавства ЄС.

У другій половині 1980-х років розвивалося поліцейське та судове співробітництво між країнами-членами Європейського Співтовариства. Цей період характеризується скасуванням контролю на внутрішніх кордонах, що було необхідним для створення внутрішнього ринку. Очевидно, що скасування внутрішніх кордонів створить «сприятливі» умови для різних злочинних організацій, сприятиме незаконній міграції осіб і підриватиме загальну безпеку. Тому виникає потреба у здійсненні так званих регуляційних заходів, які стосуватимуться співробітництва у сфері юстиції та національної безпеки держав-членів ЄС.

На початку 1990-х років такі заходи почали поступово впроваджуватися. Однак, як і в минулому, цей процес здійснюється поза межами Європейської Спільноти на міжурядовому рівні в контексті європейської політичної співпраці між органами із своїми правилами. Інструменти, представлені цими органами, мали традиційний дипломатичний характер і були прийняті одноголосно: конвенції, рекомендації та резолюції.

Жоден із цих інструментів не був ратифікований у всіх державах-членах ЄС. Це дає підстави назвати співробітництво у кримінальних справах більш фіктивним, уявним.

Новий етап розвитку кримінальної юстиції розпочався із прийняттям Договору про ЄС у Маастрихті 7 лютого 1992 р., який набув чинності 1 листопада 1993 року [251]. Цей договір уперше встановив правове регулювання для сфери правосуддя та внутрішніх справ.

Він запровадив так звані опори (які ще часто називають «стовпи»). Друга опора стосувалася політики безпеки, а третя була спрямована на різноманітну діяльність, пов'язану зі співробітництвом у сфері кримінальної юстиції. Третій «стовп» був створений як винятковий механізм, який дав змогу державам-членам ЄС зберігати свій національний суверенітет із питань кримінального правосуддя, але визнав необхідність співпраці між державами-членами ЄС для боротьби з транскордонною злочинністю (яка зросла з відкриттям кордонів) [12, с. 115].

Результати прийняття Маастрихтського договору та функціонування третьої опори були доволі невтішні: прийняли чимало законодавчих актів, однак їхнє значення було обмежене. Основним інструментом правотворчої діяльності інститутів ЄС були конвенції, для набрання чинності яких потрібна була ратифікація та підписання усіма державами-членами ЄС.

На цьому етапі розвитку законодавства було прийнято декілька необов'язкових документів і конвенції, які не набули чинності для держав-членів ЄС (за винятком Конвенції, що засновує Європол, 1995 р. [54]). Законодавчі заходи, спрямовані на зближення законодавства, виявилися

неефективними, оскільки держави-члени користувалися своєю широкою дискрецією та уникали уніфікації законодавства. Держави-члени, які прагнули спростити співпрацю у сфері кримінальної юстиції, були пов'язані традиційними моделями співробітництва.

Говорячи про третій етап розвитку судового співробітництва ЄС, важливо проаналізувати найбільш важливі зміни, які були впроваджені Амстердамським [250] і Ніццьким договорами [211, с. 1–87].

Цей договір, який набув чинності у травні 1999 р., представив декілька інноваційних підходів у сфері кримінальної юстиції. Найперше він запровадив нову стратегічну ціль ЄС – установлення та підтримання простору свободи, безпеки та правосуддя. Вважаємо, що закріплення цієї важливої цілі означає те, що ЄС не лише вбачає необхідність боротьби з транскордонною злочинністю, а й ставить перед собою інші важливі завдання, як-от забезпечення доступу до правосуддя, гарантування прав потерпілих, підозрюваних, обвинувачених тощо.

По-друге, відповідно до його положень, була поділена сфера внутрішніх справ і правосуддя на дві групи, звівши третю опору лише до поліцейського та судового співробітництва. Це дало змогу посилити співпрацю у інституційній площині ЄС та інтегрувати Шенгенське *acquis* у право ЄС.

Набрання чинності Амстердамським договором дало поштовх активному розповсюдженню ініціатив у сфері поліцейського та судового співробітництва у кримінальних справах. Як указували зарубіжні науковці, саме сфера кримінального правосуддя стала однією з «найбільших законодавчих лабораторій ЄС» [140, с. 187]. Це підтверджується значною кількістю рамкових рішень у сфері кримінального процесу, які були спрямовані на спрощення та підвищення гнучкості судового співробітництва шляхом імплементації принципу взаємного визнання у кримінальних справах, а також із метою зближення кримінального процесуального законодавства.

Із прийняттям цього договору простежується зміна парадигми [87, с. 262] та інтенсивна еволюція механізму судового співробітництва: спрощені форми міжурядового співробітництва були замінені на співробітництво, що ґрунтується на принципі взаємного визнання судових рішень. Одним із найбільш яскравих прикладів зміни старої концепції можна вважати скасування старих процедур екстрадиції та впровадження європейського ордеру на арешт [81, с. 1–20]. Окрім цього, після набрання чинності Амстердамським договором спостерігається тенденція до диверсифікації цілей ЄС у сфері кримінального правосуддя. Підтвердженням цього можуть бути Рамкове рішення про створення Європейської мережі запобігання злочинів № 2001/427/ПВД від 28 травня 2001 р. [58, с. 1–3], яке згодом було скасоване іншим рамковим рішенням [57, с. 44–46], і Рамкове рішення про статус потерпілих у кримінальному провадженні № 2001/220/ПВД [62, с. 1–4] від 15 березня 2001 р. (яке згодом було замінене відповідною директивою [99, с. 57–73]).

Важливим кроком на шляху до зближення кримінального процесуального законодавства держав-членів ЄС варто вважати Програму Тампере 1999 р. [183] та Гаазьку програму 2004 р. [205] (це п'ятирічні програми, прийняті головами та прем'єр-міністрами у сфері внутрішніх справ і кримінальної юстиції). У програмі Тампере зазначалася необхідність у розробленні єдиних стандартів у сфері кримінальної процесуальної діяльності в контексті запровадження принципу взаємного визнання судових рішень. Не дарма Л. Салазар вважає ці Висновки у той час найбільш далекосяжним, стратегічним документом у сфері юстиції та внутрішніх справ [192, с. 255]. У них були зазначені доволі прогресивні тоді ідеї щодо реформування сфери кримінального правосуддя. А саме:

- заміна екстрадиційної процедури на звичайну видачу засуджених осіб;
- застосування досудових ордерів (особливо тих, які стосуються арешту та конфіскації майна у кримінальному провадженні).

Не можна оминати увагою і Гаазьку програму 2004 р., основною метою якої був подальший розвиток європейського простору кримінального правосуддя, підтверджуючи важливість взаємного визнання та взаємної довіри. У ній містився заклик Європейського Союзу до зближення кримінально-процесуального законодавства держав-членів шляхом установлення мінімальних правил, що стосуються певних процесуальних аспектів, передбачених договорами, з метою полегшення взаємного визнання вироків і судових рішень, а також поліцейського судового співробітництва у кримінальних справах, які мають транскордонний характер. Водночас зазначалося, що подальша реалізація взаємного визнання судових та інших рішень (як наріжний камінь судової співпраці) передбачає розробку еквівалентних стандартів для процесуальних прав у кримінальному процесі на основі вивчення наявного рівня гарантій в державах-членах і з належною повагою до їхніх правових традицій.

Незважаючи на досягнення, здійснені у межах третьої опори, її функціонування зазнавало певної критики, яку слід вважати цілком виправданою. Співпраці у межах цього стовпа не вистачало демократичної легітимності, оскільки Європейський Парламент де факто не брав участі у прийнятті рішень.

Іншим проблемним моментом слід вважати правило про одностайність голосування, яке фактично надавало право вето державам-членам. Цю норму можна розцінювати як обережність держав взяти на себе зобов'язання у цій сфері співпраці [140, с. 179].

Окрім цього, Г. Нільсон зазначає [153, с. 254], що діяльність «третього стовпа» була надто «секретна та репресивна», без прозорості у переговорах, також ігнорувалися (залишилися поза увагою) особисті права підозрюваних і потерпілих у кримінальному провадженні.

Цю ситуацію повинен був вирішити Лісабонський договір 2009 р., який заклав новий «правовий фундамент» ЄС [87, с. 261] і запровадив важливі концептуальні новели. Серед багатьох реформ Лісабонського договору

реформування сфери співробітництва у кримінальних справах було «найсуттєвішим і найбільш помітним» [203, с. 318], адже він скасував «третій стовп» та його «міжурядовий» спосіб взаємодії у поліцейському та судовому співробітництві.

Незважаючи на те, що його часто називають «договором реформування» [248, с. 56], за офіційною версією це Лісабонський договір про внесення змін до Договору про ЄС та Договору про утворення Європейського Співтовариства. Після внесення змін до Договору про ЄС його назва не змінилася, а от Договір про заснування Європейського Співтовариства з 2007 р. називають Договором про функціонування ЄС.

До набрання чинності Лісабонським договором ті питання, які були у межах третьої опори, не могли регулюватися за допомогою регламентів і директив, оскільки вони унормовували питання у межах першої опори. Однак із прийняттям Лісабонського договору зазначені інструменти стали доступними для сфери кримінального правосуддя. Це слід вважати позитивною інновацією, оскільки регламенти та директиви значно ефективніші, ніж рішення та рамкові рішення, які приймалися у межах «третього стовпа» та не мали прямої сфери застосування.

Адже саме із ним пов'язується поява ст. 82 у Договорі про функціонування Європейського Союзу. Ця норма має надважливе значення, оскільки вона надає можливість Європейському Парламенту та Раді шляхом директив, прийнятих у спосіб загальної законодавчої процедури, встановлювати мінімальні правила, які повинні враховувати розбіжності між правовими системами та традиціями держав-членів ЄС.

Ще однією перевагою Лісабонського договору слід вважати надання повноважень Європейському Суду Справедливості тлумачити тексти директив і регламентів. Тривалий час юрисдикція суду не поширювалася на сферу кримінальної юстиції. З набранням чинності Лісабонським договором, зокрема скасуванням статей 35 і 68, які вводили обмеження на юрисдикцію Суду ЄС, Суд отримав загальну юрисдикцію щодо надання преюдиційних

висновків у сфері свободи, безпеки та юстиції. На початок 2016 року Судом ЄС було ухвалено 13 преюдиційних рішень у сфері поліцейського і судового співробітництва у кримінальних справах, які стосувалися тлумачення положень Директив у цій сфері [231, с. 62].

Діяльність цього суду має вирішальне значення для формування та розвитку узгодженого та вичерпного кримінального процесуального права ЄС [153, с. 255].

Однак, незважаючи на всі згадані зміни, впроваджені Лісабонським договором, слушною видається заувага професора Хекера про те, що цей договір «не створює європейське кримінальне право заново, оскільки у ЄС вже діє інтегрована система кримінально-правового характеру, яка ґрунтується на координації, асиміляції, кооперації та гармонізації» [129, с. 81].

Однак, вважаємо, що саме з прийняттям Лісабонського договору розпочався новий етап розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС. Адже саме цей договір, надавши можливість Європейському Парламенту та Раді приймати акти в сфері кримінального процесу, розширив вектор розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС.

2009 рік також ознаменувався прийняттям Стокгольмської програми [206, с. 1–38], яка наголошувала на необхідності посилення транскордонної співпраці між відповідними компетентними органами у кримінальних провадженнях шляхом використання принципу взаємного визнання.

У листопаді 2009 року, напередодні набуття чинності Лісабонським договором, Європейська Рада прийняла Дорожню карту щодо посилення процесуальних прав підозрюваних та обвинувачених у кримінальному провадженні [182, с. 1–3]. Цю Дорожню карту варто вважати «важливим кроком на шляху до гармонізації кримінального процесу держав-членів ЄС, який дав поштовх для реалізації як мінімум трьом директивам: про

презумпцію невинуватості, про правову допомогу, про захист прав неповнолітніх підозрюваних або обвинувачених.

Заходи, висвітлені у додатку Б до цієї Дорожньої карти, передбачали таке: усний та письмовий переклад (А), інформування про права та про обвинувачення (В), правова допомога (С), спілкування з родичами, роботодавцем і представником консульської установи (D), спеціальні гарантії для вразливої категорії підозрюваних, обвинувачених (Е), досудове затримання (F).

Фокус уваги саме на цих п'яти правах Комісія пояснила тим, що ці права найбільше потребують гармонізації, оскільки «вони особливо важливі в контексті взаємного визнання, оскільки містять транснаціональний елемент» [16, с. 82]. Утім, не варто вважати зазначення цих сфер у додатку до Дорожньої карти як обмеження сфер правового регулювання. Адже ці права можуть бути доповнені й іншими процесуальними правами, про що прямо і було зазначено у Дорожній карті (п. 2).

Захід А Дорожньої карти (усний та письмовий переклади) першим отримав правове відображення у формі Директиви № 2010/64/ЄС про право на переклад у кримінальному провадженні [94, с. 1–7]. Згодом інституціям ЄС вдалося дійти згоди і щодо запровадження інших важливих прав і процесуальних гарантій: право на інформацію (захід В) закріплено у Директиві № 2012/13/ЄС про право на отримання інформації в кримінальному провадженні [98, с. 1–10], право на доступ до адвоката та право спілкуватися з третіми особами (захід D та частково захід С) у Директиві № 2013/48/ЄС про право на доступ до адвоката в кримінальному процесі та в процедурі, пов'язаній з європейським ордером на арешт, і про право на повідомлення третьої особи про позбавлення волі і про спілкування з третіми особами та консульськими співробітниками при утриманні під вартою [101, с. 1–12].

Продовжуючи гармонізаційні процеси, Комісія ЄС у листопаді 2013 р. представила три акти, спрямовані на реалізацію інших заходів згаданої вже

Дорожньої карти: право на правову допомогу, процесуальні гарантії для неповнолітніх і зміцнення деяких аспектів презумпції невинуватості. Однак обговорення цих трьох заходів було доволі тривалим і зайняло 3 роки. Тому аж у 2016 р. були прийняті інші директиви у сфері кримінального процесу: Директива № 2016/343/ЄС про посилення деяких аспектів презумпції невинуватості і право бути присутнім у суді в ході кримінального судочинства [90, с. 1–11], Директива № 2016/1919/ЄС про правову допомогу підозрюваним та обвинуваченим у кримінальному провадженні, а також особам, до яких застосована процедура європейського ордеру на арешт, Директива № 2016/800/ЄС про процесуальні гарантії для неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених у кримінальному провадженні [104].

Наступним етапом розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС варто вважати розроблення та прийняття пакету законодавчих актів у сфері захисту персональних даних. Значний технологічний та комунікаційний розвиток у глобалізаційному світі створили передумови для прийняття Регламенту Європейського Парламенту і Ради про фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних 2016/679 від 27 квітня 2016 р. [328] (GDPR) та Директиви Європейського Парламенту та Ради № 2016/680 про захист фізичних осіб щодо обробки їх персональних даних компетентними органами в цілях попередження, розслідування, виявлення та переслідування кримінальних злочинів чи виконання кримінальних покарань, а також вільної передачі таких даних від 27 квітня 2016 р. [91, с. 80–131], яка замінила Рамкове рішення Ради 2008/977/ПВД від 27 листопада 2008 р. про захист персональних даних, які опрацьовуються в межах поліцейського та судового співробітництва у кримінальних справах [75, с. 60–71], та Директиву № 2016/681 про використання даних системи бронювання (PNR) для запобігання, виявлення, розслідування та обвинувачення у терористичних та інших тяжких злочинах від 27.04.2016 р [92, с. 132–149].

Таким чином, можна виокремити чотири етапи розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС, кожен із яких пов'язаний з прийняттям нового установчого договору ЄС, адже їхні норми стосувалися окремих аспектів кримінально-процесуальної діяльності:

1) перший етап – зародження співробітництва в галузі кримінальної юстиції (1970–1992 роки);

2) другий етап – виокремлення правосуддя та внутрішніх справ в окрему сферу правового регулювання (Маастрихтський договір [251]) (1992–1997 роки);

3) третій етап – створення основ кримінально-процесуальної нормотворчості (Амстердамський договір [250], Ніццький договір [212, с. 1–87], висновки Тампере [183, с. 93–94], Гаазька програма [205] тощо) (1997–2007 роки);

4) четвертий етап – виокремлення кримінально-процесуальної сфери в самостійний напрям правотворчої діяльності інституцій ЄС (Лісабонський договір [212], Стокгольмська програма [206, с. 1–38]) (2007 р. і досі).

1.3. Система кримінального процесуального законодавства ЄС

Перш ніж розпочати аналіз системи кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу, варто з'ясувати загальну систему законодавства ЄС загалом.

Годиться зазначити, що джерела права ЄС доволі неоднорідні. Це пов'язано із великою кількістю інституцій ЄС, які мають компетенцію видавати нормативні акти [275, с. 250]. Іншою особливістю джерел права ЄС є їхня унікальність, автономність і відмінність від джерел міжнародного публічного права та внутрішнього права держав-членів ЄС. Слушною видається думка А. М. Орлеана про те, що доволі широке та хаотичне, як може здаватись на перший погляд, коло джерел у випадку більш уважного до

них звернення та зіставлення нерідко виявляє певні ознаки системності та уніфікованості [312, с. 34].

У науковій літературі з права ЄС немає єдиного підходу до класифікації джерел права Європейського Союзу. Так, К. В. Смірнова поділяє джерела права ЄС на внутрішні (установчі документи; регламенти, директиви, постанови; спільні стратегії, спільні дії, спільні позиції, рішення та рамкові рішення; нетипові внутрішні джерела – рішення, резолюції, декларації Ради; акти представників держав-членів, що об'єднані в Раді; допоміжні конвенції, укладені на підставі ст. 293 Договору про заснування ЄС, та загальні принципи права) і зовнішні (міжнародні угоди з третіми країнами та міжнародними організаціями) [337, с. 7].

А. О. Вакулєнко розрізняє чотири групи джерел: установчі договори («первинне законодавство»); міжнародні угоди з міжнародними організаціями та іншими країнами; регламенти, директиви, рекомендації та висновки («вторинне законодавство»); рішення, висновки ЄСП, а також загальні принципи, розроблені ЄСП [238, с. 37].

Не всі науковці розділяють точку зору про дихотомічний поділ джерел права ЄС на первинні та вторинні та вказують, що необхідно виокремити додаткові ланки у системі джерел права ЄС. О. М. Москаленко обґрунтовує ієрархічну структуру джерел європейського права: перший рівень – установчі договори, рішення Ради, загальні принципи права ЄС; другий рівень – міжнародно-правові зобов'язання Європейських Співтовариств і Союзу, які ґрунтуються на усіх джерелах міжнародного права; третій рівень – прецеденти Суду ЄС; четвертий рівень – нормативно-правові акти, що приймають органи ЄС у рамках Європейських Співтовариств, закриті конвенції між державами-членами, які укладаються в рамках Європейських Співтовариств, звичаї, сформовані в процесі європейської інтеграції [308, с. 7].

А. Качоровська пропонує дещо іншу класифікацію джерел права ЄС: – первинні джерела права (установчі договори ЄС, протоколи та додатки до них, договори про приєднання нової держави-члена);

- загальні принципи права;
- зовнішні джерела (міжнародні угоди, укладені між ЄС і третіми державами або міжнародними організаціями. Відповідно до ст. 216 ДФЄС, такі міжнародні договори мають обов'язковий характер і, відповідно, формують невіддільну частину законодавства ЄС;
- вторинні джерела (регламенти, директиви, рішення, рекомендації, висновки);
- акти ЄС, прямо не згадані у ст. 288 ДФЄС;
- прецедентна практика ЄСПЛ [137, с. 108–109].

Зарубіжні науковці вирізняють сім джерел права ЄС [112, с. 57]:

- договори ЄС (зокрема Договір про ЄС та Договір про функціонування ЄС);
- вторинне законодавство ЄС (ґрунтується на первинному законодавстві);
- «м'яке право» (акти, які не мають обов'язкової юридичної сили, однак можуть сприяти тлумаченню або застосуванню інших джерел права ЄС);
- суміжні договори, укладені між державами-членами ЄС;
- міжнародні договори, укладені у межах повноважень ЄС, зазначених у договорах про ЄС;
- рішення Суду справедливості ЄС;
- загальні принципи права та основоположні права особи.

Слід погодитися із позицією О. М. Рим про те, що сукупність різноманітних джерел права ЄС не можна ввести у просту дворівневу класифікацію (первинне та вторинне право ЄС). Але відмовлятися від такого поділу передчасно. Тому науковці пропонують доповнити цей поділ додатковими групами джерел права ЄС [330, с. 118].

Саме тому найбільш раціональною видається трьохрівнева класифікація джерел права ЄС: а) джерела первинного права (установчі договори Європейського Союзу та спільнот); б) джерела вторинного права

(акти, які видаються інститутами Союзу, а також усі інші акти, прийняті на основі установчих договорів); в) джерела прецедентного права.

Ця класифікація є не лише простим поділом усієї кількості джерел європейського права на певні категорії з метою подальшого емпіричного з'ясування особливостей кожної з категорій, а повинна слугувати основою, фундаментом для встановлення ієрархії взаємодії та взаємовпливу правових джерел Союзу [349, с. 85].

До джерел первинного права слід віднести міжнародні договори установчого характеру, конвенції між державами-членами, міжнародні договори ЄС, правові звичаї, традиції.

Слід погодитися з думкою О. М. Дроздова про те, що міжнародні акти містять норми-цілі, норми-зразки, а також норми з доволі високим ступенем узагальнення і мають важливий правовий, з точки зору захисту основних прав і свобод людини та громадянина, та політичний зміст. Такі норми визначають загальний напрям подальшого розвитку кримінального процесуального права, а також меді-тлумачення норм національного права і його застосування [253, с. 43].

Найбільш поширеною у міжнародному праві є думка про те, що договори установчого характеру, як результат узгодження волі зацікавлених у їх створенні європейських держав, є міжнародними актами за правовою природою [349, с. 85]. Не можна заперечувати наявність досить тісного зв'язку між джерелами права ЄС і міжнародного публічного права. Однак видається цілком неправильною думка деяких дослідників про те, що право ЄС є одним із різновидів міжнародного правопорядку.

Договори знаходяться на вершині ієрархії у системі джерел права ЄС: зокрема, це стосується ДЕС [49, с. 13–390] та ДФЄС [50, с. 47–390] з їх протоколами та додатками, які також регулюють дуже важливі аспекти (наприклад, Протокол 2 про принципи субсидіарності та пропорційності) і які становлять «їх невід'ємну частину», про що прямо зазначено у ст. 51 Договору про Європейський Союз.

Обидва зазначені договори є своєрідним фундаментом права ЄС, оскільки вони встановлюють принципи, яким повинно відповідати все законодавство ЄС. У цих договорах є певні положення, які безпосередньо впливають на кримінальні процесуальні відносини та стосуються поліцейського та судового співробітництва, а також гармонізації кримінального процесуального законодавства. Так, розділ V ДФЄС має назву «Простір свободи, безпеки та правосуддя» і містить ч. 4 ст. 67, у якій зазначено, що Союз полегшує доступ до правосуддя, зокрема за допомогою принципів взаємного визнання судових рішень.

Варто згадати про Хартію основних прав Європейського Союзу [351], яка має таку ж юридичну силу, як і договори, про що прямо зазначено у ч. 1 ст. 6 ДЄС. Таким чином, цю Хартію можна вважати первинним правом ЄС. Науковці називають її своєрідним «Біллем про права» [357, с. 6].

Хартія основних прав ЄС містить окремий розділ VI, присвячений питанням правосуддя, у якому закріплені базові фундаментальні принципи кримінального процесу: презумпція невинуватості, принцип законності та відповідності покарання кримінальному правопорушенню, право не бути повторно засудженим або покараним за одне і те ж діяння.

Відповідно до ієрархічної структури, наступні у системі законодавства ЄС міжнародні договори ЄС із третіми державами та міжнародними організаціями. Міжнародні угоди є обов'язковими як для Союзу (його інституцій), так і для держав-членів. Обов'язковість міжнародних угод обумовлює пряму дію їхніх положень на всій території ЄС. Тож, вони є важливим джерелом права не тільки Союзу, але і його держав-членів [327, с. 263].

Окремим підвидом міжнародних договорів можна вважати угоди про асоціацію, які належать до найстаріших і найбільш поширених видів міжнародних угод Співтовариства [202, с. 375]. І. А. Березовська вважає, що через це можна говорити про формування у праві зовнішніх відносин ЄС особливого інституту «асоціації» [233, с. 147].

Характерними рисами угод про асоціацію є запровадження посиленого співробітництва між сторонами, що передбачає привілейованість відносин із відповідною країною; залучення третьої країни до правової системи ЄС через адаптацію значного кола норм *acquis* Союзу та інституційну структуру, укладену на паритетних засадах.

Прикладом такої угоди може бути Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [3]. Врегулюванню кримінальних процесуальних відносин присвячені чимало статей, зокрема статті 20–23 Угоди, спрямовані на боротьбу з окремими видами кримінальних правопорушень, таких як тероризм, легалізація (відмивання) коштів, незаконний обіг наркотичних засобів, прекурсорів і психотропних речовин та інші, в той час як ст. 24 передбачає посилення співробітництва та взаємної правової допомоги у кримінальних справах та екстрадиції.

Деякі дослідники до джерел первинного права ЄС відносять і **загальні принципи права** [308, с. 13]. Віднедавна очевидним є посилення наголосу на застосуванні загальних принципів права, які становлять частину некодифікованого (неписаного) права ЄС [261, с. 104]. Загальні принципи права є концентрованим вираженням найбільш суттєвих рис і цінностей, притаманних правовій системі ЄС; у них виявляються важливі демократичні традиції, що поділяються державами-членами та ЄС загалом [340, с. 268].

Про поняття «загальні принципи права» згадано в установчих договорах ЄС, однак його сутність не розкривалась. Це призвело до того, що завдання із заповнення цієї прогалини було покладено на Суд Європейського Союзу.

Однакове трактування зарубіжними та вітчизняними науковцями принципів є нереальним через специфічну природу та багатовимірність права ЄС. Попри те, найбільш повним видається трактування, представлене В. Кернзом, який вважає, що право ЄС охоплює: загальні принципи, які є

спільними для правових порядків декількох держав-членів; загальні принципи, які виникають із природи права ЄС; загальні принципи міжнародного права [261, с. 104–110].

Практика ЄСПЛ. Під прецедентами Європейського суду з прав людини розуміють «не самі розглянуті справи, а ті основоположні принципи і висновки щодо тлумачення і застосування норм Конвенції, що були вироблені під час розгляду справ і викладено в судових рішеннях, яке може використовуватися для врегулювання інших аналогічних ситуацій» [346, с. 11].

Практика Суду є не лише джерелом кримінального процесуального законодавства, яке впливає на прийняття рішень у кримінальному провадженні та забезпечує виконання його завдань, а і значною мірою формує зміст кримінального процесуального закону [237, с. 362].

Важко переоцінити значення практики ЄСПЛ для розвитку законодавства ЄС, адже у преамбулах кримінально-процесуальних директив ЄС зазначено, що «те чи інше поняття трактується із урахуванням практики Європейського суду з прав людини», «ступінь захисту, передбачений директивою, повинен бути не нижчий за стандарти, закріплені у КЗПЛ і трактуванні ЄСПЛ», «передбачені директивою права, що відповідають правам, гарантованим КЗПЛ, повинні трактуватися і застосовуватися відповідно до цих прав та згідно з тим, як їх трактує ЄСПЛ».

ЄСПЛ надає тлумачення поняття «кримінальне переслідування» (офіційне повідомлення особи компетентним органом про наявність припущення про вчинення цією особою кримінального правопорушення [19]), яке має фундаментально важливе значення для кримінального процесуального законодавства ЄС. Адже майже всі директиви ЄС у сфері кримінального процесу оперують цим поняттям.

Практика ЄСПЛ у сфері кримінального процесу стосується здебільшого порушень ст. 5 (право на свободу та особисту недоторканність), ст. 6 (право на справедливий суд), ст. 7 (жодного покарання без закону), ст. 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) Конвенції.

Практика ЄСПЛ має стратегічно важливе значення для законодавства України, адже її можна вважати одним із найважливіших і найбільш ефективним способом зближення нашої національної системи із європейською. Своєю чергою, О. В. Константий вельми слушно зазначає, що практику Європейського суду можна вважати офіційною формою інтерпретації основних (невідчужуваних) прав кожної людини, закріплених і гарантованих Конвенцією, яка є частиною національного законодавства, та у зв'язку з цим – джерелом законодавчого правового регулювання і правозастосування в Україні [295, с. 34].

Тому популяризація застосування практики ЄСПЛ у кримінальному провадженні надасть змогу підвищити механізм захисту прав і свобод людини згідно з загальноприйнятими європейськими стандартами.

Щодо застосування практики ЄСПЛ в Україні, то частина посилань є доречною, тоді як інша частина використовується вітчизняними судами для обґрунтування порушень прав людини. Сьогодні найчастіше практика Суду застосовується для обґрунтування зовсім безальтернативного запобіжного заходу тримання під вартою шляхом визначення надмірного розміру застави [334, с. 239–240].

До **джерел вторинного права** належать акти інститутів та органів ЄС, прийняті на основі джерел первинного права. У ст. 288 ДФЄС зазначено, що «для виконання повноважень Союзу установи ухвалюють регламенти, директиви, рішення, рекомендації та висновки» [49, с. 47–390]. Значною перевагою цієї статті Договору є те, що у ній чітко зазначено юридичну силу кожного з цих актів. Це дає змогу законодавчим органам ЄС обрати необхідний інструмент для реалізації свого наміру.

Аналізуючи джерела кримінального процесуального законодавства, не можна не згадати і про таке важливе джерело, як **рамкові рішення**. У ст. 288 ДФЄС, яка вказує на джерела вторинного права ЄС, серед їх переліку (регламенти, директиви, рішення, рекомендації) немає згадки про рамкові рішення. Це пов'язане з тим, що вони набули правову регламентацію у

ст. 34.2 Амстердамського договору. Ця стаття передбачала декілька видів правових актів, які можуть прийматися у кримінально-процесуальній сфері. Серед них були спільні позиції, рамкові рішення, конвенції. Всі перелічені акти належать до вторинних актів ЄС, окрім конвенцій, які є типовим інструментом міжнародного права, де передбачено необхідність ратифікації кожною державою-членом ЄС.

Саме рамкові рішення були основним правовим інструментом, який використовувався для врегулювання відносин у сфері поліцейського та судового співробітництва на третьому етапі розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС.

Вони були обов'язкові для держави-члена ЄС щодо результату, якого потрібно досягнути, однак залишали національним органам право вибору форм і методів такої реалізації.

Отже, можна дійти висновку, що рамкові рішення не мали прямого ефекту. Вважається, що позбавлення рамок рішень прямої сфери застосування спрямоване на збереження законодавчої автономії держав-членів ЄС у сфері кримінального процесу.

Усвідомлення важливості рамок рішень у сфері кримінального процесу та врахування того, що у них немає прямої сфери застосування та відсутні юридичні наслідки у разі невиконання їх норм, призвели до того, що держави-члени не виконували свій обов'язок щодо імплементації їх норм у визначені строки.

Суд ЄС установив принцип, відповідно до якого рамкові рішення, хоча не мають прямої сфери застосування у національних правових системах, однак вимагають, щоб судді тлумачили національне законодавство відповідно до рамок рішень, навіть якщо рамкове рішення не імplementоване державою [14].

Як уже зазначено, ст. 288 ДФЄС не передбачає такого інструменту регулювання суспільних відносин, як рамкові рішення. Відповідно, виникає запитання про чинність їхніх норм у подальшому. Рамкові рішення

зберігатимуть чинність. Ст. 9 Протоколу 36 «Про перехідні положення» регламентує: «Правовий вплив актів установ, органів, служб та агенцій Союзу, ухвалених на основі Договору про Європейський Союз до набуття чинності Лісабонським договором, зберігається до відкликання, скасування або внесення змін до цих актів у процесі імплементації договорів. Те ж саме застосовується до угод, укладених між державами-членами на основі Договору про Європейський Союз».

Деякі рамкові рішення в сфері кримінального процесу були замінені відповідними директивами. Наприклад, Рамкове рішення про статус потерпілих у кримінальному провадженні № 2001/220/ПВД [62, с. 1–4] було замінене Директивою Європейського Парламенту і Ради ЄС 2012/29/ЄС від 25 жовтня 2012 р. [99, с. 57–73] про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки і захисту потерпілих від злочину [99, с. 57–73]. Однак, чимало рамоквих рішень не зазнали трансформацій та продовжують діяти.

Регламенти (Regulations)

Відповідно до ст. 288 ДФЄС, «регламент має загальне застосування. Він є обов'язковим у повному обсязі і повинен прямо застосовуватися в усіх державах-учасниках».

Ознаки регламенту:

1) загальне застосування. Суд ЄС пояснив цю властивість регламенту, зазначаючи, що регламент застосовується «до об'єктивно визначених ситуацій та створює юридичні наслідки для осіб, визначених у загальний та абстрактний спосіб» [20]. У разі прийняття регламенту правове регулювання суспільних відносин у державах-членах буде не лише гармонізоване (як це відбувається у разі прийняття директив, основні ознаки яких будуть проаналізовані згодом), а й уніфіковане. Відмінність може виникати лише у ступені застосування цього регламенту (частоті застосування), а не в законодавчих нормах;

2) загальнообов'язковий характер. Ця властивість регламенту передбачає заборону неповної або часткової імплементації його норм. Ця ознака свідчить про нормативну правову природу регламенту;

3) прямий характер дії. Це означає, зокрема, що положення регламенту безпосередньо підлягають застосуванню в будь-якій державі-члені з моменту набуття ними чинності. А за відсутності такої вказівки – після спливу 20 днів із дня його офіційного опублікування у виданні. Тобто правила, закріплені в регламенті, підлягають застосуванню в державі незалежно від тих обставин, закріплені вони чи ні у внутрішньодержавному праві [270, с. 74].

Отже, регламенти ЄС є одним із джерел права для держав-членів, становлячи інтегральну частину їх національно-правової системи, і, відтак, підлягають обов'язковому застосуванню під час розгляду конкретних справ у судах країн-учасниць [349, с. 86].

У сфері кримінального процесу прийняття регламентів прямо передбачене у ДФЄС. Зокрема, у ч. 1 ст. 85, ч. 2 ст. 88 та ч. 1 ст. 86 цього договору зазначено, що Європейський Парламент та Рада за допомогою регламенту повинні визначити структуру, повноваження, завдання Євроюсту, Європолу та Європейської прокуратури відповідно.

Слушною видається думка про те, що, враховуючи загальну обов'язковість регламентів, вони є доволі «інвазивним» інструментом, тому держави-члени не ставляться до нього з прихильністю, особливо щодо втручання у таку чутливу сферу, як кримінальний процес [140, с. 25].

Цю думку підтверджує і незначна кількість регламентів у сфері кримінального процесу, до яких можна віднести такі:

1. Регламент Європейського Парламенту та Ради про Агенцію ЄС для співробітництва у правоохоронній сфері (Європол) № 2016/794 від 11.05.2016, що замінив Рішення Ради 2009/371/ПВД, 2009/934/ПВД, 2009/935/ПВД, 2009/936/ПВД, 2009/968/ПВД [172, с. 53–114]. Цей регламент є правовою основою функціонування Європолу та адаптує його діяльність до норм Лісабонського договору. У Регламенті зазначено основну мету, завдання діяльності та структуру Європолу, основи співробітництва між Європолом і державами-членами.

Що цікаво, у грудні 2020 р. Європейська Комісія представила Пропозицію [165], яка передбачала низку змін до Регламенту. Ці зміни переважно стосуються розширення повноважень Європолу: посилення співпраці між Європолем та Європейською прокуратурою, а також державами, які не є партнерами ЄС. Окрім цього, Пропозиція передбачає норми, що стосуються обробки персональних даних Європолем під час розслідування кримінальних правопорушень.

2. Регламент Європейського Парламенту та Ради, що запроваджує посилену співпрацю стосовно створення Європейської прокуратури № 2017/1939 від 12.10.2017 [83, с. 1–71]. Цей акт передбачає створення «неподільного органу Союзу, який функціонує як єдиний орган із децентралізованою структурою» (ст. 8 Регламенту). Європейська прокуратура як юридична особа – спеціальний орган ЄС із повноваженнями щодо проведення розслідувань і винесення вироків у кримінальних справах, що стосуються фінансових інтересів Союзу.

Цей орган наділений повноваженнями розслідувати і здійснювати судове переслідування осіб за кримінальні правопорушення проти фінансових інтересів ЄС. Діяльність Європейської прокуратури буде здійснюватися відповідно до національного кримінального процесуального законодавства і щодо правопорушень, передбачених національним кримінальним правом. Процесуальну діяльність реалізуватимуть європейські делеговані прокурори, які є посадовими особами національних правоохоронних органів і водночас представниками Європейської прокуратури.

3. Регламент Європейського Парламенту та Ради про Агенцію ЄС для співробітництва у сфері кримінальної юстиції (Євроюст) № 2018/1727 від 14.10.2018, що замінив Рішення Ради про створення Євроюсту з метою посилення боротьби з тяжкими злочинами (№ 2002/187/ ПВД від 28.02.2002) [174, с. 138–183]. У цьому регламенті чітко встановлені повноваження Євроюсту без відсилання до норм Конвенції про створення Європолу

[54, с. 1–32] (як це було раніше). Окрім цього, у регламенті передбачена низка інших змін, які спрямовані на покращення роботи Євроюсту. До таких змін належить чітке визначення ролі та завдань національної координаційної системи Євроюсту, детальніша регламентація процесів обміну інформацією між державами-членами та національними членами, більш демократичний нагляд за допомогою регулярної звітності Європейському Парламенту та національним парламентам.

Варто враховувати, що, крім органів кримінальної юстиції європейського рівня, окреме місце у цьому посідають міжнародні кримінальні суди та трибунали, які за задумом творців повинні стати органами, де твориться правосуддя щодо осіб, які особливо зухвало порушують міжнародний правопорядок [127, с. 140].

4. Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 2018/1805 від 14 листопада 2018 р. про взаємне визнання ордерів на арешт та ордерів на конфіскацію активів, який з 19 грудня 2020 р. замінить Рамкове рішення № 2003/577/ПВД та Рамкове рішення № 2006/783/ПВД щодо арешту та конфіскації активів [175, с. 1–38]. Основною метою цього регламенту є уніфікація, спрощення та пришвидшення процедури арешту та конфіскації активів у межах ЄС.

5. Регламент Європейського Парламенту та Ради, який встановлює централізовану систему ідентифікації держав ЄС, котрі володіють інформацією про засуджених осіб, які не є громадянами держав ЄС або є особами без громадянства, № 2019/816 від 17.04.2019 [176, с. 1–26]. Цей регламент установлює систему, котра здатна ідентифікувати держави ЄС, які володіють інформацією про попереднє засудження осіб «третіх країн» (не ЄС). Ця система повинна формуватися з: центральної системи, у якій зберігається інформація про засуджених громадян третіх країн; національної центральної точки доступу в кожній державі-членові ЄС; програмного забезпечення, що уможливить підключення компетентних органів до центральної системи через національні центральні точки доступу;

комунікаційної інфраструктури між центральною системою та національними центральними точками доступу. Цей регламент зобов'язує компетентні центральні органи держав-членів ЄС, де було засуджено особу-громадянина «третіх країн», створити відповідний запис у системі, який міститиме такі дані: особисті дані засудженого (прізвище, ім'я, по батькові, вік, стать, національність, дата, місце народження, попередні імена, ідентифікаційний код) і відбитки пальців. Окрім цього, такий запис може містити фотознімки засудженого.

У регламенті передбачено суворі правила доступу до цієї системи та необхідні гарантії, зокрема відповідальність держав-членів за збирання та використання таких даних. Окрім цього, у такому документі регламентовано процедуру отримання доступу до цієї системи державними органами, Євроюстом, Європолем, Європейською Прокуратурою.

Директиви (Directives)

Директива Європейського Союзу (European Union Directive) – це законодавчий акт, який зобов'язує держави-члени ЄС ужити заходів для досягнення цілей, зазначених у директиві [9, с. 18].

Основні характерні риси директив, які відрізняють їх від інших джерел вторинного права ЄС, такі:

1) на відміну від регламентів, директиви не підлягають загальному застосуванню доти, допоки вони не адресуються всім державам-членам ЄС. Директиви обов'язкові лише для свої адресатів. Адресатом може бути окрема країна-член, декілька чи усі країни-члени ЄС. У разі, якщо адресатами є усі країни-члени ЄС, тоді директива стає загальнообов'язковою. У справі 70/83 «Gerda Kloppenburg v Finanzamt Leer» Європейський Суд Справедливості вказав, що «директиви, які адресовані усім країнам-членам ЄС, є актом, який має загальнообов'язкову юридичну силу» [24]. У таких випадках вимагається, що певний результат повинен бути досягнутий впродовж певного часу;

2) держави зобов'язані досягти цілей, які зазначені у преамбулі директиви, однак держави вільні у виборі методів і способів їх досягнення.

Зазвичай текст директиви дуже точний та детальний, тому директиви імплементуються у національне законодавство «у чистому вигляді». Як зазначалося, основною метою директиви є досягнення визначеного результату. Це означає, що національне законодавство держави-члена ЄС повинне відповідати результату, зазначеному у директиві після закінчення терміну імплементції директиви. Імплементція може здійснюватися у різні способи.

Цікаво, що часткова та вибіркова імплементція директиви суперечить загальним принципам права ЄС. Аналогічно імплементція не може обмежуватися лише частиною території певної держави-члена. У справі C-157/89 «Комісія проти Італії» Європейський Суд Справедливості вказав, що держава-член ЄС не може посилатися на автономію певних регіонів для того, щоб уникнути імплементції деяких положень директиви [30];

3) держава відповідальна за імплементцію директиви у національне законодавство. Зазвичай передбачається певний проміжок часу, необхідний для імплементції директиви у державі-члені ЄС. Директива набуває чинності у термін, який зазначений у директиві. Якщо ж у директиві не передбачено цього терміну, то зазвичай він не перевищує 2 роки [137, с. 126]. В цьому аспекті регламент має перевагу над директивою, оскільки не завжди держави-члени ЄС вчасно імплементують норми директиви у своє національне законодавство. У разі прийняття регламенту схожі проблеми не виникають.

Якщо ж держава-член пропустила кінцевий термін імплементції директиви, то її норми можуть мати пряме застосування, якщо відповідні формулювання є безумовними, достатньо чіткими та конкретними. Директива вважатиметься безумовною за змістом, якщо вона не передбачає жодних винятків чи умов та за суттю не вимагає втілення додаткових заходів з боку органів Союзу або держав-членів [23]. Достатньо чіткими та конкретними називаються такі положення директиви, які, з огляду на внутрішню визначеність і достатність формулювань щодо предмета

регулювання [25] і кола осіб, яких вони уповноважують [26], дозволяють приватним особам посилалися на них, а судам їх застосовувати;

4) директива покладає обов'язок на держав-членів надати перелік заходів, які були вжиті для реалізації вимог директиви. Якщо держава-член не повідомила Комісію або подала неповне повідомлення, це буде порушенням ст. 4 ДЄС, у якій вказано, що «держави-члени вживають усіх належних заходів, загальних або спеціальних, щоби забезпечити виконання зобов'язань, які постають із Договорів або актів установ Союзу», навіть якщо такі заходи були вжиті. За інших обставин виникає право подати позов перед судом ЄС;

5) директива є реалізацією принципу субсидіарності, який є «одним із нормативних постулатів європейської інтеграції» [344, с. 8]. Адже якщо приймається директива, то деталі, які нею не охоплені, залишаються на розсуд держав-членів ЄС. Очевидно, що недоцільно на європейському рівні забезпечувати детальне регулювання суспільних відносин, зокрема і в кримінальній процесуальній сфері. Саме тому власне прийняття такого інструменту, як директива, слід вважати впровадженням принципу субсидіарності;

б) держава має право самостійно вибирати, як і яким чином відбуватиметься інтеграція директиви в правову систему країни. Тим самим підкреслюється, що ЄС установлює лише цілі і напрями внутрішніх національних правових перетворень, а не закріплює, які законодавчі акти повинні бути прийняті. Отож, зберігаються особливості національних правових систем, але з посиленням гармонізації та поліпшенням функціонування загальноєвропейських стандартів кримінального процесу [277, с. 185].

Якщо директива не була імплементована у національне законодавство, це породжує такі правові наслідки:

а) вона підлягає прямому застосуванню після закінчення терміну, призначеного для її імплементации [21];

б) особа має право посилається на положення директиви у національних судах;

в) Комісія ЄС має право подати позов проти держави за порушення норм права ЄС (стаття 258 Договору про функціонування Європейського Союзу) [276, с. 50].

Проаналізувавши правову природу директив, слід погодитися з думкою науковців про те, що директиви певною мірою подібні з рамковими рішеннями [117, с. 275].

Однак варто зазначити про декілька ключових відмінностей між рамковими рішеннями та директивами:

- рамкові рішення набували чинності внаслідок одноголосного рішення Ради ЄС після консультації з Парламентом (ч. 1 ст. 39 ДЄС);
- Суд ЄС мав обмежені можливості щодо рамкових рішень;
- Комісія не мала повноважень розпочати провадження проти держави, яка не імплементувала у своє національне законодавство норми рамкових рішень.

Аналізуючи еволюцію розвитку директивного регулювання кримінальних процесуальних відносин у ЄС, можна простежити тенденцію набуття директивами певної обов'язковості. Завдяки свободі розсуду та диспозитивності, директиви тривалий час були «улюбленою» правовою формою Європейського Парламенту та Ради. Окрім того, змінилося і формулювання норм у тексті директив, оскільки у них зазначаються не лише загальні цілі, яких необхідно досягнути з її допомогою, а також конкретні засоби для досягнення цих цілей. Крізь призму своєї конкретності директиви залишають державам-членам дедалі менше можливостей для вияву власного розсуду, отримуючи юридичну силу, схожу на регламент чи рішення.

Можна виокремити основні директиви у сфері кримінального процесу ЄС:

1. Про право на переклад у кримінальному процесі (№ 2010/64/ЄС від 20.10.2010) [94, с. 1–7].

2. Про європейський охоронний ордер (№ 2011/99/ЄС від 13.12.2011) [96, с. 2–18].
3. Про право на отримання інформації в кримінальному провадженні (№ 2012/13/ЄС від 22.05.2012) [98, с. 1].
4. Про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки та захисту потерпілих (№ 2012/29/ЄС від 25.10.2012) [99, с. 57–73].
5. Про право на доступ до адвоката в кримінальному процесі та в процедурі, пов'язаній з європейським ордером на арешт, і про право на повідомлення третьої особи про позбавлення волі і про спілкування з третіми особами та консульськими співробітниками при утриманні під вартою (№ 2013/48/ЄС від 22.10.2013) [100, с. 1–12].
6. Про європейський ордер на проведення розслідування у кримінальних справах (№ 2014/41/ЄС від 03.04.2014) [102, с. 1–36].
7. Про заморожування і конфіскацію засобів вчинення та доходів від злочинів у Європейському Союзі (№ 2014/42/ЄС від 03.04.2014) [103, с. 39–50].
8. Про посилення деяких аспектів презумпції невинуватості і право бути присутнім у суді в ході кримінального судочинства (№ 2016/343/ЄС від 09.03.2016) [90, с. 1–11].
9. Про захист фізичних осіб щодо обробки їх персональних даних компетентними органами в цілях попередження, розслідування, виявлення та переслідування кримінальних злочинів чи виконання кримінальних покарань, а також вільної передачі таких даних (№ 2016/680 від 27.04.2016) [91, с. 89–131].
10. Про процесуальні гарантії для неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених у кримінальному провадженні (2016/800 від 11.05.2016) [104, с. 1–20].
11. Про правову допомогу підозрюваним та обвинуваченим у кримінальному провадженні, а також особам, до яких застосована процедура Європейського ордера на арешт (№ 2016/1919 від 26.10.2016) [89, с. 1–8].

12. Про захист осіб, які повідомляють про порушення права ЄС (№ 2019/937 від 23.10.2019) [93, с. 17–56].

З огляду на аналіз згаданих актів, можна дійти висновку, що директиви ЄС у сфері кримінального процесу мають міжгалузевий характер, оскільки містять норми, спрямовані як на гармонізацію кримінального процесуального законодавства, так і на встановлення мінімальних гарантій учасників кримінального провадження.

Рішення (decision)

Рішення не має загальної сфери застосування, допоки не адресоване усім державам-членам ЄС. Воно може бути адресоване до всіх або ж до конкретної держави-члена, або ж до юридичної особи, або ж може і не мати адресатів. У ст. 288 ДФЄС зазначено, що «рішення є обов'язковим у повному обсязі. Якщо рішення визначає тих, кому воно адресовано, воно є обов'язковим лише для них».

Рішення, які мають адресатів, є обов'язковими для цих адресатів загалом. У них зазначено і кінцевий результат, якого потрібно досягнути, і методи та засоби, необхідні для отримання цього результату. Окрім цього, текст рішення може бути дуже детальним. Це і є ключовою відмінністю рішень від директив, у яких зазначається виключно бажаний кінцевий результат.

Допомогти законодавчим органам ЄС обрати необхідний акт для регулювання суспільних відносин, зокрема і кримінальних процесуальних, покликаний Протокол про застосування принципів субсидіарності та пропорційності. У ст. 6 цього Протоколу зазначено, що «спільноті належить ухвалювати правові акти лише за потреби. За всіх інших однакових обставин перевагу належить надати директивам щодо регламентів і рамковим директивам щодо докладних заходів». Таким чином, Єврокомісії необхідно обґрунтовувати свій вибір того чи іншого правового акта. Якщо ж вона обирає акт із найбільшою юридичною силою, то, відповідно, Єврокомісії складніше обґрунтовувати мотиви свого вибору. Тому, якщо певну сферу

суспільних відносин можна врегулювати директивою, то не доцільно приймати регламент чи рішення. Саме тому основний обсяг кримінальних процесуальних норм закріплений у вигляді директив.

Рекомендації (Reccomendations)

Не можна нівелювати значення **рекомендаційних актів** у праві ЄС. З уваги на їхню диспозитивну правову природу, вони не можуть породжувати пряме застосування санкцій чи настання інших негативних наслідків у разі невиконання їх приписів. Однак невиконання зобов'язань, закріплених у рекомендаційних актах, може спричинити суттєве ускладнення в майбутньому за можливості реалізації наданих їм прав у рамках інтеграційного утворення. Так, у ч. 2 ст. 117 ДФЄС зазначено, що недотримання державою-членом рекомендації Комісії звільняє інші держави-члени від обов'язку враховувати проблеми такої держави.

Водночас у прецедентній практиці Суд ЄС указував на обов'язок національних судів держав-членів використовувати рекомендаційні акти Союзу для тлумачення національного законодавства. Суд ЄС зазначив, що «не варто вважати рекомендації повністю позбавленими юридичної сили, оскільки національні судді зобов'язані їх враховувати під час тлумачення законодавства ЄС» [22]. У висновках інституції ЄС висловлюють свою думку з певного питання. Відомо, що рекомендації та висновки є частиною «м'якого права». Зазвичай рекомендації ухвалюються, якщо у органів ЄС бракує повноважень на врегулювання відповідних суспільних відносин за допомогою актів обов'язкового характеру або ж коли їх ухвалення є недоцільним.

До рекомендацій ЄС у сфері кримінального процесу слід віднести:

1. Рекомендацію Ради «Сприяння використанню та обміну кращих практик транскордонних відеоконференцій у сфері правосуддя в державах-членах ЄС та ЄС» [159, с. 1–5]. Вона спрямована на покращення вже існуючої у ЄС системи електронного правосуддя. Портал електронного правосуддя містить інформацію усіма державними мовами про використання

обладнання у судових залах для відеоконференцій у транскордонних провадженнях (cross-border cases). Така рекомендація містить заклики організаційного та технічного характеру.

2. Рекомендацію Європейської Комісії від 27 листопада 2013 р. про процесуальні гарантії вразливих підозрюваних та обвинувачених у кримінальному провадженні [44, с. 8–10]. Її метою є заохочення держав-членів ЄС посилити певні процесуальні права підозрюваних та обвинувачених, які не здатні усвідомлювати та повною мірою брати участь у кримінальному провадженні через вік чи психічний стан. Окрім загальних процесуальних прав, таких як право на інформацію, правову допомогу, приватність та інші, рекомендація у главі 3 закріплює презумпцію вразливості. Ця презумпція передбачає обов'язок держав-членів передбачити вразливість осіб, особливо тих, у кого наявні серйозні психологічні, інтелектуальні, фізичні або сенсорні відхилення, психічні захворювання або когнітивні розлади, які заважають їм усвідомлювати суть і брати активну участь у кримінальному провадженні.

3. Рекомендацію Європейської Комісії від 27 листопада 2013 р. про право на правову допомогу підозрюваним та обвинуваченим у кримінальному провадженні [43, с. 11–14]. Ця рекомендація корелює із директивою № 2013/48/ЄС про право на доступ до адвоката в кримінальному процесі та в процедурі, пов'язаній з європейським ордером на арешт, і про право на повідомлення третьої особи про позбавлення волі, і про спілкування з третіми особами та консульськими співробітниками при утриманні під вартою та не може їй суперечити. Ця рекомендація містить положення про критерії визначення фінансового стану особи, а також критерії забезпечення інтересів правосуддя для визначення доцільності надання особі безоплатної правової допомоги. Окрім цього, глава 3 регламентує питання ефективності та якості правової допомоги, встановлюючи рекомендації щодо акредитації та тренінгів осіб, які надають правову допомогу у кримінальному провадженні.

Таким чином, за допомогою джерел вторинного законодавства європейські інституції приймають правові акти, які породжують різні зобов'язання для держав-членів і мають перевагу над національним законодавством. Це очевидно також із природи правового порядку ЄС, якому держави-члени ЄС передали частину свого суверенітету в певних сферах.

Рамкові рішення (Framework decisions)

Оскільки основні риси рамоквих рішень уже проаналізовані, вважаємо за доцільне перелічити рамкові рішення в сфері кримінального процесу, які наразі чинні:

1. Рамкове рішення № 2002/584/ПВД Ради ЄС про європейський ордер на арешт та процедуру видачі осіб між державами-членами [66, с. 1–20], яке було змінене та доповнене Рамковим рішенням № 2009/299/ПВД від 26 лютого 2009 р. [77, с. 24–36].

2. Рамкове рішення № 2002/465/ПВД від 13 лютого 2002 року про об'єднані слідчі групи (бригади) [81, с. 1–3].

3. Рамкове рішення № 2005/212/ПВД від 24 лютого 2005 року про конфіскацію засобів вчинення злочину, доходів і майна, отриманих унаслідок злочинної діяльності [70, с. 49–51].

4. Рамкове рішення № 2008/675/ПВД від 24 липня 2008 року про врахування засуджень, які були у держава-членах ЄС у ході кримінального провадження [72, с. 32–34].

5. Рамкове рішення № 2008/909/ПВД від 27 листопада 2008 року про застосування принципу взаємного визнання судових рішень про призначення покарання у вигляді позбавлення волі або заходів, пов'язаних із позбавленням волі з метою їх реалізації у ЄС [74, с. 27–46].

6. Рамкове рішення № 2009/315/ПВД від 26 лютого 2009 року про організацію та зміст обміну інформацією, отриманою з відомостей про судимості між державами-членами [78, с. 23–32].

7. Рамкове рішення № 2009/829/ПВД від 23 жовтня 2009 року про застосування між державами-членами ЄС принципу взаємного визнання

рішень про наглядові заходи як альтернативи тимчасовому затриманню [79, с. 20–40].

8. Рамкове рішення № 2009/948/ПВД від 30 листопада 2009 року про запобігання та вирішення конфліктів про юрисдикцію у кримінальному провадженні [80, с. 42–47].

9. Рамкове рішення № 2008/976/ПВД від 16 грудня 2008 року про європейську судову мережу [56, с. 130–134].

10. Рамкове рішення № 2003/335/ПВД від 8 травня 2003 року про розслідування та обвинувачення у геноциді, злочинах проти людства та воєнних злочинах [55, с. 12–14].

11. Рамкове рішення № 2006/783/ПВД від 6 жовтня 2006 року про застосування принципу взаємного визнання до ордерів на конфіскацію [71, с. 59–78], яке було змінене та доповнене Рамковим рішенням № 2009/299/ПВД від 26 лютого 2009 р. [77, с. 24–36].

Крім перелічених у ст. 288 ДФЄС актів, існують й інші необов'язкові інструменти ЄС, що є поширеними у праві ЄС. Йдеться, зокрема, про повідомлення, резолюції, програми, білі та зелені книги, стратегії. Сукупність цих нетипових актів права ЄС на доктринальному рівні називають «м'яким правом» [112, с. 68].

Не можна залишити поза увагою такі важливі програмні документи ЄС, як зелені книги та дорожні карти.

Зелені книги (Green Papers) – це документи Європейської Комісії, що розроблені для стимулювання обговорення певних тем на європейському рівні. Вони пропонують відповідним суб'єктам брати участь у спільних консультаціях та дискусіях на основі пропозицій, що у них закріплені [330, с. 150]. Прикладами зелених книг, які безпосередньо чи опосередковано стосуються кримінального процесуального права, є:

1. Зелена книга «Відшкодування шкоди потерпілим» 2001 р. [123].
2. Зелена книга про процесуальні гарантії підозрюваних та обвинувачених у кримінальному провадженні ЄС 2003 р. [119].

3. Зелена книга про взаємне визнання обмежувальних заходів, не пов'язаних із позбавленням волі, 2004 р. [124].

4. Зелена книга про отримання доказів у кримінальному провадженні та забезпечення їх допустимості 2009 р. [120].

5. Зелена книга про застосування законодавства ЄС у сфері кримінального правосуддя щодо затримання 2011 р. [122].

Ураховуючи те, що у процесах гармонізації законодавства виникають певні труднощі, європейський законодавець застосовує такий формат співробітництва, як **дорожні карти**. Це довгострокові програми гармонізації кримінального процесуального законодавства. Очевидно, що вони не є джерелом права Європейського Союзу, однак окреслюють загальні напрямки розвитку європейського права.

Прикладом цього акта може бути Дорожня карта у формі Резолюції Ради Європи 30 вересня 2009 року щодо посилення процесуальних прав підозрюваних і обвинувачених у кримінальному процесі [182, с. 1–3], яка становила програмний документ, що передбачав покроковий підхід до встановлення процесуальних прав підозрюваних та обвинувачених у кримінальному провадженні.

1.4. Сучасні тенденції розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС

Кримінальне процесуальне законодавство ЄС зазнає перманентного розвитку та еволюціонує разом із розвитком суспільних відносин. Йдеться про максимальне закріплення та забезпечення прав учасників кримінального провадження, економічну та правову інтеграцію держав-членів ЄС, яка виявляється, зокрема, у спрощенні процедур поліцейського та судового співробітництва, трансформацію форм міжнародного співробітництва, яка

поєднується з бурхливим науково-технічним прогресом, боротьбою з організованою злочинністю та забезпеченням безпеки у межах ЄС.

Саме це обумовлює окреслення певних векторів розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС. Отож, можна виокремити такі тенденції його розвитку, як:

- гармонізація;
- диверсифікація;
- антропологізація;
- симпліфікація;
- діджиталізація;
- сек'ютеризація.

Гармонізація. У сучасному світі спостерігається тенденція до дедалі тіснішої взаємодії держав, яка знаходить свій прояв у сфері економіки, однак не оминає й інші сфери суспільного життя. Ця тенденція є закономірною та всеосяжною, охоплює різні сфери правового регулювання, має суттєвий вплив на правову ідеологію та юридичну практику окремих держав, визначає конфігурацію міжнародного правопорядку загалом [241, с. 3]. Сфера кримінального правосуддя не стала винятком і також зазнає впливу певних інтеграційних тенденцій.

Однією з головних причин інтеграційних тенденцій у сфері кримінального правосуддя варто вважати транснаціональну злочинність. Боротьба зі злочинністю є одним із елементів політики ЄС у сфері простору свободи, безпеки та правосуддя. Слушною видається думка про те, що «сучасна злочинність не знає територіальних кордонів, і це зумовлює необхідність у більш тісній взаємодії держав у боротьбі проти неї» [311, с. 289].

Про таку тенденцію гармонізації науковці згадували у своїх дослідженнях неодноразово. Зокрема, О. В. Гончарук зазначає, що у ЄС чітко прослідковується тенденція до гармонізації національного законодавства держав-членів і створення єдиного уніфікованого механізму кримінально-

правового регулювання у рамках ЄС [245, с. 67]. Із цього приводу О. М. Броневицька зауважує, що «у сучасному міжнародному співтоваристві спостерігається тенденція до зближення інтересів держав і розвитку міжнародних зв'язків між ними» [236, с. 3].

К. Нуотіо зазначає, що «гармонізація сама собою є гнучкою концепцією, яка має різні значення; найбільш типовим розумінням якої є зменшення відмінностей між правовими системами шляхом запровадження спільних рамок і політик» [155, с. 75]. Професор Хекер аргументує, що гармонізацію слід розуміти як зближення змісту кримінально-правових і кримінально-процесуальних норм держав-членів відповідно до встановлених цілей ЄС [129, с. 83]. Таке зближення, як зазначається в європейській правовій доктрині, «є безумовно необхідним для належного функціонування механізмів судового співробітництва, особливо – взаємного визнання судових рішень у кримінальних справах» [223, с. 242].

У науковій літературі гармонізацію класифікують на пряму, яка досягається шляхом конкретних інструментів, і непряму, до якої входить взаємне визнання судових рішень і прецедентна практика ЄСПЛ [140, с. 83].

Зародження гармонізаційних процесів у законодавстві ЄС простежується ще в основоположних документах ЄС, а саме – у Маастрихтському та Амстердамському договорах, відповідно до яких держави-члени ЄС зобов'язувалися реалізовувати співробітництво у кримінально-правовій сфері, надавати правову допомогу в кримінальних справах. Подальші роки характеризувалися прийняттям ще декількох важливих актів у сфері співробітництва у кримінально-правовій сфері, одним із яких було Рамкове рішення Ради ЄС про європейський ордер на арешт і процедуру видачі осіб між державами-членами, прийняте 13 червня 2002 року [66, с. 11–20]. Цим рішенням упроваджувався новий інструментарій кримінально-правового співробітництва – європейський ордер на арешт, який передбачав уніфіковану процедуру затримання та

передачі іншою державою-членом розшукуваної особи для здійснення кримінального переслідування або для виконання покарання чи заходів безпеки, пов'язаних із позбавленням волі.

Норми згаданого Рамкового рішення мали впровадитися в національне законодавство держав-членів для їх подальшої успішної реалізації. Раціональною видається думка про те, що запровадження інституту європейського ордера на арешт є яскравим підтвердженням активних процесів гармонізації та уніфікації національного кримінального законодавства держав-членів ЄС із єдиними європейськими стандартами у механізмі кримінально-правового регулювання [245, с. 68].

Новий етап гармонізації кримінального процесуального законодавства настав із прийняттям Договору про функціонування Європейського Союзу [49, с. 47–290]. Ст. 82 цього Договору шляхом директив, прийнятих у спосіб загальної законодавчої процедури, надає можливість компетентним органам ЄС установлювати мінімальні правила, які повинні враховувати розбіжності між правовими системами та традиціями держав-членів ЄС. Ці правила стосуються:

- 1) взаємного визнання доказів між державами членами;
- 2) прав осіб у кримінальному процесі;
- 3) прав потерпілих від кримінального правопорушення;
- 4) будь-яких інших аспектів кримінального процесу, які визначені

Радою заздалегідь в його рішенні, прийнятому одноголосно.

Означений підхід передусім спричинений *принципом субсидіарності*, який полягає в такому: в усіх випадках, коли досягнути цілей Союзу зусиллями лише окремих держав-членів неможливо, коли необхідно об'єднати дії всіх членів Союзу, то вирішення проблеми і реалізація дій стає справою самого Союзу [306, с. 80].

Ці мінімальні правила повинні бути своєрідним «мостом» між загальними принципами права та деталізованими національними положеннями держав-членів ЄС [140, с. 83].

Наявність норми про мінімальні стандарти щодо зближення кримінального процесуального законодавства ЄС свідчить про те, що європейський законодавець має намір продовжувати та посилювати гармонізацію законодавства.

Однак гармонізація законодавства, зокрема кримінального процесуального, не є самоціллю. Її варто інтерпретувати функціонально. Вона слугує не для того, щоби лише знизити правову диференціацію між державами-членами ЄС, а й для того, щоб досягнути певної загальної політичної цілі, такої як «спільний європейський добробут». Утім, ця політична мета розроблена не для того, щоб просто вирішити проблеми в кримінально-правовій сфері, які виникають унаслідок скасування внутрішніх кордонів. Окрім цього, вона виконує значущу функцію для ЄС загалом, який з європейського економічного простору перетворився в «наднаціональний життєвий простір» [196, с. 44]. Саме тому гармонізація кримінального процесуального права є вираженням спільних цінностей держав-членів ЄС.

Наслідками гармонізаційного мейнстрімінгу стало прийняття станом на 2021 рік понад 10 директив Європейського Парламенту та Ради ЄС, які врегульовують окремі аспекти кримінального процесу.

Гармонізація, зближаючи правові системи, все-таки залишає у них певні відмінні риси. Сутність гармонізації полягає у подоланні розбіжностей та мінімізації суперечностей у правових системах, що відбувається переважно на рівні принципів та ідей. Загальна мета гармонізації полягає у створенні уніфікованого правового середовища для всіх суб'єктів права, зокрема і для суб'єктів кримінального процесуального права [283, с. 173].

Саме тому, зважаючи на згадану особливість гармонізації кримінального процесуального законодавства ЄС, можна вирізнити ще одну його тенденцію. Йдеться про тенденцію **диверсифікації законодавства**. Очевидно, що у кожній державі національне кримінальне процесуальне законодавство відображає певні культурні, духовні, соціальні, історичні та правові традиції, політичний лад, рівень економічного розвитку. Національне регулювання

кримінальних процесуальних відносин у кожній державі по-своєму унікальне та має право на самостійне існування.

З уваги на зазначене, гармонізація, поважаючи ці правові традиції, залишає певну дискрецію («право вибору») для держав-членів ЄС.

Урахування розбіжностей в сфері кримінального процесу є більш складним завданням через значну кількість цих розбіжностей у внутрішньому законодавстві держав-членів ЄС саме у процесуальній сфері.

Прикладом дискреційності законодавства може бути Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки та захисту потерпілих № 2012/29/ЄС від 25.10.2012 [99, с. 57–73]: закріплюючи дефініцію поняття «потерпілий», у документі вказано, що потерпілими вважаються і близькі родичі потерпілого. Ця норма директиви надає можливість державам на власний розсуд установлювати у національному законодавстві обмеження з приводу кількості родичів потерпілих, які можуть одержувати компенсацію.

Таким чином, директиви ЄС установлюють лише мінімальні стандарти кримінального процесу, які повинні були імплементовані та конкретизовані у національному законодавстві держав-членів.

Очевидно, що ця конкретизація норм у національному законодавстві буде варіюватися та відрізнятися, оскільки слід урахувувати різні правові традиції держав-членів ЄС.

Тенденція антропологізації. Ця тенденція притаманна не лише законодавству ЄС, а й міжнародному. В другій половині ХХ ст. відчутно посилилась підтримка закріплення прав людини на всесвітньому рівні. Принципово нове розуміння прав людини започатковано з проголошення 10 грудня 1948 р. Генеральною Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини. Слід погодитися із С. Нестеренком у тому, що права людини перетворилися із сутнісної ознаки західної, європейської цивілізації на універсальну цінність, яка визнається всім людством [311, с. 289].

У науковій літературі ця тенденція отримала назву «парадигма прав людини сучасного кримінального процесу» [11, с. 28]. Адже кримінальна юстиція покликана захищати не лише публічні інтереси, а індивідуальні права людини.

Утвердження системи захисту прав людини в ЄС можна розглядати як складову розвитку наднаціональності інтеграційного об'єднання [348, с. 95].

На європейському рівні сформувалася своєрідна система захисту прав людини, яка представлена такими джерелами:

- національними правовим порядками та національними конституціями;
- КЗПЛ;
- первинним законодавством ЄС (ст. 6 Договору про Європейський Союз та Хартія основних прав ЄС);
- вторинним законодавством ЄС (п. в ст. 82.2 Договору про Європейський Союз. Ця стаття регулює порядок видання мінімальних правил (директив), виданих у спосіб загальної законодавчої процедури. Ці правила можуть стосуватися, зокрема, і прав осіб у кримінальному провадженні);
- прецедентною практикою, яку вважають справжнім «двигуном» у забезпеченні прав людини [140, с. 68].

Водночас Л. Г. Фалалєєва зазначає, що система захисту прав людини в ЄС має трикомпонентну архітектуру, яка охоплює Хартію ЄС, КЗПЛ і загальні принципи права ЄС, що ґрунтуються на спільних для держав-членів конституційних традиціях, а також положеннях Конвенції [348, с. 95]. Права та свободи, гарантовані КЗПЛ, не є теоретичними чи ілюзорними, а практичними та ефективними. Це зобов'язує держав забезпечити ефективний захист прав людини на національному рівні [138, с. 106].

Отже, у межах ЄС сформувалася багаторівнева система захисту прав людини.

Кримінальна процесуальна діяльність вимагає розумного та збалансованого поєднання гарантій прав особи в кримінальному процесі з гарантіями виконання органами, які здійснюють боротьбу зі злочинністю, покладених на них обов'язків. Зарубіжні науковці зауважували, що питання щодо забезпечення процесуальних прав осіб є доволі складним у сучасному європейському середовищі, котре характеризується розповсюдженням тероризму, який вимагає посилення співпраці поліцейських і судових органів держав-членів ЄС [149, с. 87].

Запровадження принципу взаємного визнання, який передбачає безпосереднє виконання запитів (ордерів) інших держав-членів ЄС, актуалізує проблематику дотримання прав людини у кримінальному процесі. Вдалою видається заувага про те, що безумовні або «у чистому вигляді» виконання запитів може поставити під загрозу права окремих осіб у кримінальному провадженні. Саме тому особливу увагу слід приділяти процесуальним правам і гарантіям осіб, залучених у співробітництві у кримінальних справах [10, с. 59].

Тенденцію антропологізації кримінального процесуального законодавства ЄС підтверджує те, що основний обсяг директив ЄС у сфері кримінального процесуального права спрямований на встановлення мінімальних прав учасників кримінального провадження [271, с. 217].

Однак, може виникати цілком логічне запитання: чи є потреба у директивному регулюванні цих прав, якщо вони гарантовані Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, до якої приєдналися більшість держав-членів ЄС, та у подальшому гармонізовані прецедентною практикою ЄСПЛ?

Відповідь на це питання можна знайти у п. 6 директиви № 2010/64/ ЄС про право на переклад у кримінальному провадженні [94, с. 1–7], у якій зазначено: «хоча всі держави-члени є сторонами Конвенції, досвід показує, що це не завжди може забезпечити достатній ступінь довіри до системи кримінального правосуддя іншої держави». Справді, численні рішення Суду

проти деяких держав за порушення ними норм Конвенції свідчать про те, що належний рівень захисту прав учасників кримінального провадження ще не досягнутий. Окрім цього, на відміну від прецедентного права ЄСПЛ, законодавство ЄС (зокрема кримінальне процесуальне) наділене міцнішим і більш прямим механізмом реалізації його норм. Саме це зумовлює доцільність додаткового закріплення та гарантування прав учасників кримінального провадження у директивах Європейського Парламенту та Ради ЄС.

За національним законодавством залишається право розширення та розвитку прав людини, не зводячи їх лише до міжнародних чи європейських стандартів, які слід розглядати як нижчу межу, котру не можна переходити, а не вищу межу, до якої слід прагнути [335, с. 252].

Тенденція симпліфікації. Відомо, що одна з особливостей кримінального процесу – це наявність у ньому формальних вимог і процедур. Формальність є елементом кримінальної процесуальної форми, якщо вона реалізується учасником кримінального провадження у межах, визначених законом, а «надмірна формальність» – виявом формалізму, який у науковій літературі має негативне значення [260, с. 210] та негативні наслідки для кримінального процесу.

Простежуючи еволюцію розвитку різних інститутів кримінального процесуального права ЄС, можна дійти висновку, що європейський законодавець вітає симпліфікаційні тенденції у розвитку законодавства.

Поліцейське та судове співробітництво між державами-членами ЄС упродовж свого існування зазнало значних реформацій.

Нова концепція співробітництва поліцейських і судових органів держав-членів ЄС спричинила суттєві зміни в сфері правової допомоги у кримінальних справах. Старим «зв'язкам» між центральними органами держав-членів прийшли на заміну «прямі контакти» правоохоронних органів.

Найбільш промовисто ця тенденція прослідковується у впровадженні інституту європейського ордера. Представляючи цей інструмент,

європейський законодавець фактично передбачив можливість їх автоматичного виконання без будь-яких додаткових перевірок.

Окрім цього, про тенденцію спрощення свідчить відсутність вимоги про «подвійну криміналізацію діяння» (як це було при екстрадиції), зменшення кількості підстав для відмови у виконанні ордерів, уніфікована форма ордера (зазвичай така форма представлена додатком до відповідного правового акта, який встановлює правову основу конкретного ордера).

З тенденцією симпліфікації тісно пов'язана ще одна тенденція кримінального процесуального законодавства ЄС – **діджиталізація**. Науково-технічний прогрес, глобальна інформатизація сучасного суспільства та масштабне використання електронних засобів комунікації обумовлюють необхідність переходу органів кримінального судочинства на якісно новий рівень [301, с. 338].

Цікаво зауважити, що використання інформаційних технологій у державах-членах ЄС значно варіювалося: лише в 11 державах-членах застосування відеоконференції було можливе у всіх випадках (42%) від загальної кількості держав-членів ЄС, часткове використання – у 14 державах (54%), у одній державі воно було неможливим (4%) [199, с. 9].

Окрім цього, спалах пандемії Covid-19 перетворив використання інформаційних технологій на нагальну потребу та нову реальність кримінального судочинства. Ця ситуація призвела до посиленого використання засобів дистанційного спілкування як у судовому процесі (наприклад, для допиту свідків), так і для іншого спілкування (зокрема дослідження доказів) між суддями, прокурорами, адвокатами та іншими суб'єктами, що сприяють функціонуванню системі правосуддя [86, с. 19].

Це відкрило шлях для нових ініціатив ЄС, спрямованих на розширення сфери використання різних технологій у судах і використання електронної інформації у кримінальному провадженні. У 2020 р. Рада ЄС прийняла Висновки «Доступ до правосуддя: використання діджиталізаційних

можливостей» [1]. Окрім наголошення на важливості пришвидшення розвитку технологій у національній системі правосуддя, Рада закликала Комісію розвинути всеохопну стратегію діджиталізації системи кримінального правосуддя до кінця 2020 р.

Разом із цими висновками Комісія надала пропозицію до Регламенту про е-Кодекс (електронне правосуддя завдяки онлайн-обміну даними) [166]. Е-Кодекс складається з пакету програмних документів, який забезпечує зв'язок між національними системами та дає змогу користувачам швидко й безпечно надсилати та отримувати документи, докази чи іншу інформацію. Тобто е-Кодекс передбачає створення взаємодіючих і безпечних децентралізованих комунікаційних мереж між національними ІТ-системами, які підтримують транскордонні кримінальні провадження.

Пропозиція до регламенту передбачає подальший розвиток і передачу е-Кодексу Агентству з операційного управління та великомасштабними ІТ-системами в сфері свободи, безпеки та правосуддя.

Також у грудні 2020 р. Комісія представила пакет ініціатив для дій, спрямованих на «подальшу підтримку держав-членів у пристосуванні своїх національних систем правосуддя до цифрової ери» [88].

Тенденція сек'ютеризації. Д. Верваел зазначає, що європейська кримінальна юстиція – це не лише про гармонізацію та європеїзацію національних систем кримінального правосуддя, а також про спільну політику в кримінально-правовій сфері, а також про спільні цінності [215, с. 7]. Однією з таких цінностей є безпека. Цікаво зауважити, що лише у тексті ДФЄС термін «безпека» вжитий аж 54 рази.

Останнім десятиліттям концепція забезпечення внутрішньої безпеки розвивалася паралельно з кримінальним і кримінальним процесуальним правом ЄС [130, с. 215]. Підтвердженням пріоритетності забезпечення безпеки може бути активна боротьба ЄС із викликами ХХІ століття, головними серед яких є відмивання грошей, тероризм та організована злочинність.

Після Лісабонського договору Комісія у 2010 р. прийняла Стратегію внутрішньої безпеки ЄС. Відповідно до цієї Стратегії, роль ЄС у забезпеченні внутрішньої безпеки полягає у загальній політиці, формуванні відповідної законодавчої основи, забезпеченні практичного співробітництва в сфері поліцейського та судового співробітництва. Тобто, з точки зору розробників Стратегії, одним із способів забезпечення внутрішньої безпеки є посилення співробітництва у кримінально-процесуальній сфері [45].

Аналізуючи акти ЄС у сфері кримінального процесу, можна зауважити, що європейський законодавець здійснює логічні та послідовні кроки, спрямовані на забезпечення безпеки. Розглянемо деякі із них.

Традиційний підхід у боротьбі з організованою злочинністю, який ґрунтується на застосуванні покарання щодо осіб у вигляді позбавлення волі, видається недостатнім для боротьби з протиправною поведінкою осіб, яка спрямована на виробництво та акумулювання матеріальних благ [216, с. 2]. Зважаючи на нові загрози та виклики з боку сучасного злочинного світу, міжнародна спільнота й окремі держави світу впроваджують нові нетрадиційні заходи протидії найбільш небезпечним злочинам, зокрема арешт і конфіскацію активів. Віднедавна спостерігається тенденція до розширення застосування цих превентивних заходів [358, с. 256].

Вважаємо, що арешт і конфіскація активів, одержаних незаконним шляхом, є ключовим елементом будь-якої сучасної стратегії боротьби з організованою злочинністю, відтак – забезпечення внутрішньої безпеки у межах ЄС.

Одними із останніх актів, які регламентують питання звернення доходів, одержаних злочинним шляхом, на користь держави, є Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС 2014/42/ЄС від 3 квітня 2014 року про арешт і конфіскацію засобів вчинення та доходів від злочинних діянь у Європейському Союзі [103, с. 39–50] та Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 2018/1805 від 14 листопада 2018 р. про взаємне визнання ордерів на арешт та ордерів на конфіскацію активів [175, с. 5].

Іншим яскравим проявом сек'ютеризації кримінального процесуального законодавства ЄС є забезпечення кібербезпеки у межах Європейського Співтовариства. Адже поширення інформаційних і комунікаційних систем надає дедалі нові можливості несанкціонованого доступу до інформаційних ресурсів [258, с. 349]. Одним із нещодавніх актів у цій сфері є Резолюція про боротьбу з кіберзлочинністю [109, с. 29–43], в якій Європарламент наголошує на важливості запобігання кіберзлочинності та підкреслює важливість поліцейського та судового співробітництва. Окрім цього, акцентується увага на необхідності розроблення загальноєвропейського підходу до кримінального процесу в кіберпросторі. Наголошено на ролі та відповідальності провайдерів послуг (як суб'єкта зберігання та надання електронних доказів) у забезпеченні загальної кібербезпеки.

У липні 2020 р. Європейська Комісія визначила нову Стратегію внутрішньої безпеки ЄС [48] на період із 2020 р. до 2025 р., яка прийшла на заміну Європейському порядку денному з питань безпеки [47]. У Стратегії містяться основні дії, інструменти та заходи для забезпечення безпеки на європейському рівні як у фізичному розумінні, так і в цифровому світі. У згаданому документі акцентується на трьох пріоритетних та актуальних сферах: боротьбі з організованою злочинністю та торгівлею людьми, тероризмом і кіберзлочинністю.

Окрім цього, варто зазначити, що за час існування Європейського Союзу ним було створено відповідні органи та установи, що сприяють процесу реалізації спільної політики безпеки в ЄС. До таких органів належать: Європол, який функціонує для координації національних поліцейських органів у межах міжнародного співробітництва щодо запобігання вчиненню злочинів та для підвищення ефективності розслідування; Євроюст, основним завданням якого є координація органів досудового розслідування та співпраця між компетентними органами держав-членів ЄС шляхом сприяння виконанню міжнародної правової допомоги. Також варто відзначити створення Європейської Прокуратури, до

функцій якої належить переважно переслідування осіб, що посягають на фінансові, бюджетні інтереси Євросоюзу. Окремим органом, відповідальним за координацію діяльності держав Союзу для боротьби з кіберзлочинністю, було Європейське агентство з мережевої та інформаційної безпеки, яке у 2018 р. було перейменоване у Агентство ЄС з питань кібербезпеки, основною ідеєю створення якого стало надання державам-членам ефективної допомоги та реагування на кібератаки.

Масштаби кіберзлочинності зростають щодня: сьогодні об'єктом кіберзлочинних правопорушень можуть бути не лише економічні інтереси людини, а також її особиста інформація. Тому іншим проявом сек'ютеризації кримінального процесуального законодавства слід вважати комплекс актів, спрямованих на забезпечення захисту персональних даних у межах ЄС. Очевидно, що збільшуються обсяги використання персональних даних фізичних осіб, транскордонне передавання цих даних та обмін, що зумовлене об'єктивними обставинами. Втім, зростають і ризики їх недобросовісного використання. Саме тому забезпечення безпеки персональних даних є тією сферою, яка потребує ретельної та чіткої регламентації у межах Європейського Співтовариства.

Правове регулювання відносин у сфері захисту персональних даних у межах ЄС налічує близько два десятки років. Одними з останніх актів у цій сфері слід вважати Директиву Європейського Парламенту та Ради ЄС про захист фізичних осіб щодо обробки їх персональних даних компетентними органами в цілях попередження, розслідування, виявлення та переслідування кримінальних правопорушень чи виконання кримінальних покарань, а також вільної передачі таких даних № 2016/680 [91, с. 89–131] (більш детальний аналіз якої міститься у другому розділі дисертації).

Таким чином, аналізуючи тенденції розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС, можна зробити висновок про те, що вони перебувають у органічній єдності та взаємозв'язку.

Висновки до розділу 1

1. На рівні ЄС упроваджені та розвинені різні інструменти кримінальних розслідувань, які мають важливі фактичні наслідки для національних систем кримінальної юстиції. Саме тому, вважаємо, що можна говорити про європейське кримінально-процесуальне право у широкому сенсі, оскільки компетенція ЄС у цій сфері полягає у створенні наднаціональних кримінальних процесуальних норм.

2. Кримінальне процесуальне право ЄС є сферою регулювання наднаціональних суспільних відносин, яка стрімко розвивається. Це підтверджує значна кількість нормативних актів ЄС кримінального процесуального характеру. До актів ЄС, які регулюють окремі питання кримінально-процесуальної діяльності, належать: установчі договори ЄС, конвенції, загальні принципи права, прецедентна практика ЄСПЛ, рамкові рішення, регламенти, директиви, рішення, рекомендації, зелені книги, дорожні карти.

3. У науковій літературі немає одностайної позиції стосовно правильності та доцільності використання терміна «законодавство» щодо системи правових актів ЄС. Ми розділяємо точку зору про допустимість застосування цієї правової конструкції, аргументуючи це використанням терміна «законодавство Союзу» в установчих договорах ЄС.

4. Джерела кримінального процесуального права ЄС можна поділити на три групи: а) джерела первинного права (установчі договори Європейського Союзу та спільнот); б) джерела вторинного права (акти, які видають інститути Союзу, а також усі інші акти, прийняті на основі установчих договорів); в) джерела прецедентного права.

5. До вторинних джерел кримінального процесуального права ЄС належать регламенти, директиви, рішення, рекомендації висновки. Основний обсяг кримінальних процесуальних норм ЄС представлений у вигляді регламентів і директив. Головними ознаками регламентів є

загальнообов'язковість і прямий характер дії. До регламентів у кримінально-процесуальній сфері належать акти, які є правовою основою функціонування наднаціональних органів.

На противагу регламенту, директива не має прямої юридичної сили, а лише містить загальні цілі, які державам-членам необхідно досягнути. Директиви здебільшого стосуються окремих процесуальних прав учасників кримінального провадження.

6. Рамкові рішення були головним правовим інструментом, який використовувався для врегулювання відносин у сфері поліцейського та судового співробітництва з 1997 р. до 2009 р. Деякі з них і досі не втратили чинності та продовжують врегульовувати окремі аспекти кримінального процесуального права ЄС.

7. Із прийняттям Лісабонського договору розпочався новий етап розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС, адже саме цей договір, надавши можливість Європейському Парламенту та Раді приймати акти в сфері кримінального процесу, розширив вектор розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС.

8. Кримінальне процесуальне законодавство ЄС зазнає перманентного розвитку та еволюціонує разом із розвитком суспільних відносин. Максимальне закріплення та забезпечення прав учасників кримінального провадження, економічна та правова інтеграція держав-членів, яка поєднується з бурхливим науково-технічним прогресом, боротьбою з організованою злочинністю та забезпеченням безпеки у межах ЄС, – усе це обумовлює окреслення певних векторів розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС, одним із яких є його гармонізація.

Розділ 2

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ ІНСТИТУТІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ЄС

2.1. Законодавче регулювання ордера як інституту кримінального процесуального права ЄС

Закріплення у правовій системі ЄС такого інституту, як європейський ордер, є результатом розвитку принципу взаємного визнання судових рішень. Сутність цього принципу полягає у тому, що будь-які судові рішення, що приймаються в одній державі-членові ЄС, повинні визнаватися та виконуватися без будь-яких додаткових формальних процедур в іншій державі-членові ЄС.

На підтвердження думки вченого слід зазначити, що нова модель співробітництва спричинила значні зміни у правовій допомозі у кримінальних справах, адже традиційні форми міжнародного співробітництва (запити про правову допомогу) були замінені іншими формами співробітництва (зокрема, ордерами). Старі зв'язки між центральними органами влади втратили актуальність, а натомість приходять прямі контакти між органами досудового розслідування та судами.

При цьому інститут європейського ордера становить найвищу ступінь імплементації принципу взаємного визнання судових рішень.

Наразі у межах ЄС компетентні органи можуть видавати та виконувати такі ордери: європейський ордер на арешт [66, с. 1–20], європейський охоронний ордер [97, с. 2–18], європейський ордер на проведення розслідування [102], європейський ордер на арешт і конфіскацію майна [175, с. 1–38].

Варто зазначити, що в 2008 р. було прийняте рамкове рішення, яким передбачалося запровадження європейського доказового ордера [76, с. 72–82], що дозволяв транснаціональне збирання доказів. Однак через значні недоліки

його практичної реалізації (більш детально про це зазначено у підрозділі 2.2.3) цей інструмент був скасований у 2016 р.

Крім того, існує перспектива запровадження спеціального ордеру для збирання електронних доказів. Адже у 2018 р. була представлена Пропозиція до Регламенту про європейський ордер про надання та європейський ордер про збереження електронних доказів у кримінальному провадженні [167]. Ця пропозиція містить правила, які дадуть змогу судовим і правоохоронним органам однієї держави-члена ЄС надсилати запит безпосередньо до провайдера іншої держави-члена ЄС для розкриття певних даних.

Можна виокремити такі ознаки європейських ордерів:

1) діють на основі принципу взаємного визнання судових рішень у кримінальних справах. Правовою основою цього принципу є ст. 82 Договору про функціонування Європейського Союзу;

2) обов'язкова наявність двох суб'єктів – держави, яка видає ордер, і держави, яка виконує ордер. Зазвичай ці суб'єкти іменуються «запитуюча сторона» та «запитувана сторона» (кожна держава-член ЄС має право самостійно визначити, які саме органи наділятимуться повноваженнями);

3) диверсифікація суб'єктів видання та виконання ордеру. Приміром, європейський ордер на проведення розслідування може видавати не лише суд чи прокурор, а також будь-який інший орган, уповноважений проводити досудове розслідування відповідно до національного законодавства держави-члена ЄС (зокрема, поліцією);

4) наявність конкретної мети видання ордеру. Так, скажімо, європейський ордер на арешт видається для затримання та передачі іншою державою-членом розшукуваної особи для здійснення кримінального переслідування або для виконання покарання чи заходів безпеки, пов'язаних із позбавленням волі;

5) вичерпний та обмежений перелік підстав для відмови у виконанні ордеру. Для кожного ордеру у відповідних правових актах передбачені свої індивідуальні підстави для відмови у визнанні та виконанні ордеру;

б) встановлені конкретні строки виконання ордера. Для європейського ордера на проведення розслідування це не більше, ніж 30 днів із моменту отримання його компетентним органом запитуваної держави. Однак ця ознака притаманна не всім європейським ордерам, адже у нормах директиви про європейських охоронний ордер не передбачено визначеного строку, впродовж якого виконуюча держава зобов'язана визнати європейський охоронний ордер або вжити захід щодо захисту на його підставі;

7) наявність уніфікованої форми європейського ордера. Зазвичай така форма представлена додатком до відповідного правового акта, який встановлює правову основу конкретного ордера (наприклад, форма європейського ордера на проведення розслідування передбачена у додатку А до Директиви про європейський ордер на проведення розслідування [102, с. 1–36]) (додаток 1).

Ураховуючи те, що європейські ордери відрізняються за змістом і метою (отримання доказів, захист особи), доволі складно надати вичерпне та всеохопне визначення європейського ордера. Попри те, пропонуємо таку дефініцію: європейський ордер – це процесуальне рішення, прийняте національним судом або іншим компетентним органом держави-члена ЄС, яке підлягає виконанню на території іншої держави-члена ЄС для досягнення конкретної визначеної у ордері мети (проведення слідчої дії, отримання доказів, захисту особи тощо).

Усі зазначені ознаки інституту європейського ордера дають змогу зробити висновок про те, що цей інститут кримінального процесуального права ЄС – це швидка, практична, сучасна форма взаємодії між компетентними органами держав-членів ЄС.

2.1.1. Європейський ордер на арешт

Інститут екстрадиції є надзвичайно важливим для виконання завдань кримінального провадження. Однак екстрадиційна процедура має низку

недоліків, у зв'язку з чим існують як спрощені порядки видачі, так і специфічні процедури, пов'язані з видачею осіб, як-от європейський ордер на арешт, у межах Європейського Союзу [317, с. 62]. Цей інструмент був покликаний усунути такі недоліки класичної екстрадиції, як значна тривалість процедури, великі фінансові затрати, бюрократичні перешкоди та чимала кількість підстав для відмови у виконанні.

У науковій літературі неодноразово підкреслювалася важливість і значення цього інструментарію. ЄОА вважають «одним із найбільш важливих блоків реформування системи міжнародного співробітництва в кримінально-правовій сфері» [345, с. 99], «одним із найбільш ефективних інструментів співробітництва у сфері кримінальної юстиції» [232, с. 39], «стрімким кроком уперед у процесі співробітництва держав у сфері кримінальної юстиції» [259, с. 63–64].

Правовою основою функціонування цього інструменту є Рамкове рішення № 2002/584/ПВД Ради ЄС про європейський ордер на арешт та процедури видачі осіб між державами-членами [66], яке було змінене та доповнене Рамковим рішенням № 2009/299/ПВД від 26 лютого 2009 р. [77], що стосувалося судового розгляду *in absentia*, основною новелою якого було додання нової підстави для відмови у виконанні ордера – відсутність особи на судовому засіданні.

Щодо визначення європейського ордера на арешт, то під ним розуміють судові рішення, винесене державою-членом з метою арешту та передачі іншою державою-членом розшукуваної особи для цілей ведення кримінального переслідування або виконання покарання у вигляді позбавлення волі чи тримання під вартою. В. В. Зуєв вважає ЄОА юридичною підставою для затримання підозрюваного, обвинуваченого або засудженого, щодо якого був винесений та набув чинності обвинувальний вирок суду подібно до аналогів у внутрішньодержавному праві [259, с. 62].

З огляду на те, що ЄОА – інструмент, який застосовували на практиці більше ніж п'ятнадцять років, – достатньо досліджений у

науковій літературі, вважаємо за доцільне проаналізувати лише окремі новели Рамкового рішення, які відрізняють його від класичної екстрадиційної процедури.

Окреслюючи сфери застосування ордера, варто сказати, що його можна видавати стосовно діянь, щодо котрих закон держави, яка його видає, передбачає покарання або захід безпеки, пов'язані з позбавленням волі, з верхньою межею не менше дванадцяти місяців, або – коли вже було призначено покарання або застосований захід безпеки – стосовно обвинувальних вироків, які передбачають засудження до позбавлення волі не менше ніж на чотири місяці. Крім того, за деякими категоріями кримінальних правопорушень Рамкове рішення передбачає виконання ЄОА без проведення перевірки на предмет подвійної злочинності діяння, якщо ці кримінальні правопорушення карають позбавленням волі або триманням під вартою на максимальний строк не менше трьох років. До таких кримінальних правопорушень належать: участь у злочинній організації; тероризм; торгівля людьми; сексуальна експлуатація дітей і дитяча порнографія; незаконна торгівля наркотичними засобами та психотропними речовинами; незаконна торгівля зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами; корупція; кіберзлочинність; умисне вбивство, нанесення тяжких тілесних ушкоджень; незаконна торгівля органами людини та тканинами; викрадення людини, незаконне позбавлення волі і захоплення заручника; расизм і ксенофобія та інші кримінальні правопорушення (загалом їх 32). Таким чином, відсутність вимоги щодо «подвійної криміналізації» діяння щодо 32 кримінальних правопорушень є однією з основних новел цього інституту.

Однак, ураховуючи нові світові глобалізаційні та діджиталізаційні тенденції, які спричинили розвиток нових видів злочинності (зокрема, кіберзлочинності), видається, що цей перелік варто доповнити та включити до нього інші «серйозні» кримінальні правопорушення, які можуть становити значну загрозу цінностям ЄС [288, с. 76].

Щодо кримінальних правопорушень, не зазначених у цьому переліку, то передача можлива лише, якщо діяння становить кримінальне правопорушення за законодавством держави-члена, яка виконує ордер.

Іншою ж новелою та одним із найбільших досягнень Рамкового рішення було скасування правила про заборону видачі власних громадян. Очевидно, що у межах ЄС немає внутрішньодержавних кордонів та особа, вчиняючи кримінальне правопорушення на території іншої держави-члена ЄС, може безперешкодно переміщатися на територію держави, громадянином якої вона є, та уникати кримінальної відповідальності, сподіваючись на дію правила про заборону видачі власних громадян.

Саме ця новела зумовила численні дискусії та супротив в окремих держав-членів, Конституційні Суди яких вважали норми законодавчих актів, які імплементували Рамкове рішення про ЄОА, такими, що не відповідають Конституції та не повинні застосовуватися.

Однак держави-члени ЄС можуть передбачити у своєму національному законодавстві як передумову передачі свого громадянина норму про те, що після участі цієї особи у судовому засіданні вона повинна відправитися назад до держави свого громадянства для відбування там покарання.

Ще одним нововведенням цього інституту є встановлення чітких часових рамок для прийняття рішення про виконання ордера: остаточне рішення про виконання європейського ордера на арешт повинне бути ухвалене протягом 60 днів після арешту розшукуваної особи, а у виняткових випадках цей термін може бути продовжений до 90 днів. Якщо затримана особа дає згоду на передачу, то таке рішення про виконання європейського ордера на арешт повинне бути ухвалене впродовж 10 днів після надання згоди.

Ця норма Рамкового рішення мала однозначно позитивний вплив на часові межі реалізації європейського ордера на арешт. Адже у 2018 р. середньостатистичний час між арештом і передачею особи був 45 днів за відсутності згоди особи на таку передачу [225, с. 149].

Окрім цього, європейський законодавець регламентує і строки для передачі розшукуваної особи, яка повинна бути здійснена якнайшвидше в погоджену між відповідними органами дату. Попри це, така особа повинна бути передана не пізніше десяти днів із дати винесення остаточного рішення про виконання ордера. Якщо ж протягом цього строку передати особу неможливо з форс-мажорних обставин, то судові органи домовляються про нову дату передачі особи.

Одним із найбільш проблемних аспектів практичної реалізації цього ордера є дотримання прав особи. Н. В. Бенч слушно зауважує, що «інститут ЄОА тісно межує із питанням дотримання основоположних прав і свобод людини» [232, с. 46].

У ч. 3 ст. 1 Рамкового рішення зазначено, що воно не призводить до зміни зобов'язання щодо дотримання фундаментальних прав та фундаментальних правових принципів, закріплених у ст. 6 Договору про Європейський Союз. Окрім цього, у п. 12 преамбули зазначається, що «ніщо в цьому Рамковому рішенні не має тлумачитись як заборона відмови у передачі особи, щодо якої видано європейський ордер на арешт, коли є підстави вважати, з огляду на об'єктивні чинники, що зазначений ордер на арешт видано з метою переслідування або покарання особи через її стать, расову приналежність, віросповідання, етнічне походження, громадянство, мову, політичні переконання чи сексуальну орієнтацію, або що становище такої особи може зазнати шкоди з будь-якої з цих причин».

Переважна кількість держав-членів прямо передбачила обов'язок поважати основоположні права та правові принципи, деякі держави – із конкретним посиланням на ці права, що зазначені у п. 12 та у п. 13 преамбули Рамкового рішення. Цікаво, що більшість держав-членів прямо передбачають обов'язкову підставу для відмови у виконанні ордера, яка стосується порушення основоположних прав або порушень прав, що зазначені у п. 12 преамбули (які стосуються раси, національності, кольору шкіри).

Утім, незважаючи на це, питання захисту прав особи, що передається в межах ЄОА, не раз виникали у практиці окремих держав-членів ЄС.

Комісія ЄС, оцінюючи успішність упровадження цього інституту в державах-членах ЄС, вважає, що «рівень виконання Рамкового рішення у значній кількості держав є задовільним» [178].

Щодо статистичних даних, то у 2019 р. було видано понад 20 тис. ЄОА у 27 державах-членах, попереднього ж року кількість ордерів була дещо меншою (понад 17 тис.). У категорії кримінальних правопорушень, щодо яких видавався ордер, переважають злочини проти власності (майже 3 тис. ордерів), незаконна торгівля наркотичними засобами (понад 1800 ордерів) і корупційні правопорушення (понад 1800 ордерів) [108].

2.1.2. Європейський охоронний ордер

Боротьба зі злочинністю не обмежується лише переслідуванням і покаранням осіб, котрі вчинили кримінальне правопорушення, а стосується також заходів щодо припинення їх подальшої злочинної діяльності.

Як зазначає А. Орлеан, на практиці часто виникають ситуації, коли потерпілі чи свідки відмовляються давати показання чи ухиляються від вчинення процесуальних дій, змінюють свої попередні свідчення, надають неповні чи недостатньо чіткі показання з огляду на реальну чи потенційну загрозу застосування під час кримінального провадження щодо них, членів їхніх сімей, близьких родичів насильства чи інших форм протиправного впливу з боку зацікавлених осіб [314, с. 87].

Ця загроза чи протиправний вплив на свідків чи потерпілих може тривати навіть у разі їх переїзду на територію іншої держави-члена ЄС.

Саме тому 13 грудня 2011 році була прийнята Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС про європейський охоронний ордер № 2011/99/ЄС, яка стала одним із перших інструментів правового регулювання кримінально-процесуальних відносин у межах ЄС [97, с. 2–18].

Ця і Директива № 2012/29/ЄС від 25.10.2012 про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки та захисту потерпілих від злочину [99, с. 57–73] сформувала комплекс заходів, спрямованих на посилення прав і захист потерпілих у межах ЄС.

Відповідно до ст. 2 Директиви про ордер, європейський охоронний ордер – це рішення, прийняте судом або іншим органом однієї держави-члена ЄС (запитуючої держави) про застосування заходів забезпечення безпеки, на основі якого компетентний орган іншої держави-члена ЄС (виконуючої держави) застосовує певний захід чи заходи відповідно до свого національного законодавства з метою продовження здійснення захисту охоронюваної особи.

Водночас умовою прийняття охоронного ордера є те, що заходи щодо забезпечення безпеки повинні уже бути вжиті на території запитуючої держави. Тобто зміст цього ордера полягає не в застосуванні нових заходів забезпечення безпеки до певної особи, а у продовженні уже наявних заходів, які були прийняті в одній державі-члені ЄС щодо фізичної особи у разі її переїзду на територію іншої держави-члена ЄС [281, с. 307].

У цьому аспекті С. Лонаті зазначає, що європейський охоронний ордер має субсидіарну правову природу та є заходом «другого ступеня», оскільки видається на додаток до вже існуючого інструменту, спрямованого на захист особи [147, с. 340].

Особливість цієї Директиви – суб'єктний склад видання та виконання ордера, оскільки в ній немає чіткої вказівки на орган, що може видавати та виконувати ордер, а використовується лише законодавча конструкція «компетентний орган». Ст. 3 Директиви встановлює вимогу про те, що кожна держава-член ЄС повинна повідомити Комісію ЄС про те, який судовий або аналогічний орган є компетентним, відповідно до її національного законодавства, видавати та виконувати охоронний ордер. Комісія повинна надати інформацію про компетентні органи кожної держави та зробити цю інформацію доступною для усіх держав-членів ЄС.

Слід погодитися з І. М. Русу про те, що надання такої інформації є критично важливим, оскільки це створить умови для забезпечення безпосередньої співпраці між судовими або схожими до них органами щодо передання, визнання та виконання європейського охоронного ордеру [186 с. 216].

Варто зазначити, що компетентним органом, який видає ордер, і компетентним органом, який виконує ордер, можуть бути різні органи, оскільки у директиві немає вимоги про визначення лише одного компетентного у виданні та виконанні ордеру органу.

Причиною такої гнучкості у виборі компетентних органів може бути врахування європейським законодавцем різних правових традицій держав-членів ЄС.

Відповідно до п. 3.1 Звіту Комісії про імплементацію норм Директиви № 2011/99/ЄС про європейський охоронний ордер [179], для більшості держав-членів ЄС компетентними органами видавати ордер є суд і прокуратура. Лише в одній державі цим органом є органи поліції. У більшості держав-членів ЄС компетентними виконувати ордер є судові органи, найбільш територіально наближені до особи, що потребує захисту.

Окрім цього, ст. 4 Директиви передбачає можливість для держав-членів ЄС призначити один або декілька центральних органів влади, які б сприяли компетентним державним органам у виконанні ордеру. Цей центральний орган є відповідальним за процедуру передачі та прийняття ордерів, а також за офіційну кореспонденцію, яка супроводжує ці процедури. Більшість держав-членів ЄС визначили таким органом влади Міністерство юстиції.

Поруч із визначенням охоронного ордеру, європейський законодавець у цій же статті закріплює дефініцію заходів забезпечення безпеки, під якими варто розуміти прийняте у запитуючій державі, відповідно до її національного законодавства, рішення у кримінальному провадженні, що передбачає застосування однієї чи декількох заборон (обмежень), котрі застосовуються щодо особи, яка загрожує життю, свободі, гідності, психологічній та сексуальній свободі.

Ст. 5 Директиви встановлює перелік заходів забезпечення безпеки, до яких належать:

- заборона відвідувати певні місця, у яких особа, що потребує захисту, проживає або котрі відвідує;
- заборона або обмеження спілкування із особою, що потребує захисту, у будь-якій формі, зокрема шляхом телефонного зв'язку, електронного або звичайного листування, факсу або інших засобів зв'язку;
- заборона або обмеження наближатися до особи, що потребує захисту на певну визначену дистанцію.

Цей перелік має вичерпний характер, однак у національному законодавстві держави-члени ЄС можуть установлювати й інші заходи забезпечення безпеки осіб у кримінальному провадженні.

Варто зауважити, що норми директиви передбачають можливість застосування електронних засобів для здійснення контролю за дотриманням заходів забезпечення безпеки. Однак у науковій літературі висловлювалася думка про те, що, хоча застосування таких засобів контролю є ефективним, однак спричиняє певні труднощі їх практичного застосування: висока вартість, територіальна сфера їх застосування, а також технічна сумісність різних електронних систем спостереження, що використовуються державами-членами ЄС [204, с. 39].

Ст. 6 Директиви регулює передумови видання європейського охоронного ордеру. Цей ордер може бути виданий, коли особа, що потребує захисту, вирішила переїхати до іншої держави-члена ЄС на постійне проживання або для тимчасового перебування. Видаючи охоронний ордер, компетентний орган запитуваної держави повинен урахувати строк перебування особи на території іншої держави-члена ЄС і необхідність особи в захисті. Попри те, видається, що категорія «необхідність особи в захисті», яка використовується у тексті директиви, є надто оціночною.

Видається за доцільне доповнити норми директиви в цьому аспекті та передбачити чіткі критерії визначення необхідності особи у захисті. Пропонуємо такі критерії:

- регулярні погрози особі, що потребує захисту;
- існує реальна загроза життю, здоров'ю, майну, житлу особи, що потребує захисту;
- для вразливої категорії осіб, що потребують захисту (неповнолітні);
- для деяких окремих злочинів (торгівля людьми, домашнє насильство).

Судовий або компетентний орган запитуючої держави може видати охоронний ордер лише за клопотанням особи, що потребує захисту, та лише після перевірки факту застосування щодо особи заходів забезпечення безпеки у своїй державі. Однак деякі держави-члени ЄС формалізували процедуру видання ордера, передбачивши у своєму національному законодавстві додаткові вимоги, як-от наявність обґрунтування переїзду особи в іншу державу ЄС або вимоги щодо тривалості такого перебування (не менше трьох місяців) [179].

Незважаючи на те, що в нормах Директиви не передбачений конкретний термін перебування особи на території іншої держави-члена ЄС, слушно зауважено, що короткострокове перебування особи на території іншої держави (наприклад, у вихідні) під час видання європейського охоронного ордера слід вважати непропорційним щодо всіх процедурних моментів, котрі передують виданню цього ордера [204].

Особа, що потребує захисту, вільна у виборі органу, до якого може надсилати таке клопотання: до компетентного органу запитуючої держави або виконуючої держави. У разі, якщо таке клопотання особа подала до компетентних органів виконуючої держави, ці органи повинні негайно направити цей запит до компетентних органів запитуючої держави.

Доволі прогресивною варто вважати норму Директиви, що передбачає певні права для особи, яка спричиняє загрозу для життя і здоров'я взятих під

захист осіб, а саме – право бути вислуханим перед видачею ордера та право оскаржувати захід забезпечення безпеки. Деякі держави-члени ЄС, деталізували цю норму, закріпивши таке правило: якщо особа, яка становить загрозу, не була вислухана під час судового провадження, коли приймалося рішення про застосування заходу захисту, вона повинна бути викликана для отримання пояснень упродовж 72 годин із того моменту, коли особа, що потребує захисту, подала клопотання про видачу ордера [179].

Коли компетентний орган приймає рішення про застосування щодо особи заходів забезпечення безпеки відповідно до національного законодавства держави-члена ЄС, то цей же орган зобов'язаний у належний спосіб повідомити особу, стосовно якої застосовуються ці заходи, про її право подавати клопотання про видачу Європейського охоронного ордера у разі її переїзду до іншої держави-члена ЄС, а також пояснити основні правила подання такого клопотання.

Наявність у додатку до Директиви форми європейського охоронного ордера сприяє уніфікованій процедурі видання та застосування цього інституту. Окрім цього, ст. 7 Директива містить вимоги щодо змісту європейського охоронного ордера та містить перелік цієї інформацію, яку потрібно зазначати у ордері, а саме: персональні дані та національність особи, яка потребує захисту, персональні дані особи, що створює небезпеку, дату, з якої особа переїжджає до іншої держави-члена ЄС, і строк її перебування на території іншої держави, якщо він відомий, назва, адреса, контактні дані компетентного органу запитуючої держави, короткий виклад обставин справи, які призвели до застосування заходів забезпечення безпеки щодо особи у запитуючій державі, заборони та обмеження, що лежать в основі ордера, їхня тривалість та інша необхідна інформація.

Після отримання від компетентних органів запитуючої держави відповідного ордера, компетентний орган виконуючої держави повинен без необґрунтованої затримки визнати цей ордер і прийняти рішення про

застосування заходів забезпечення безпеки, які можна було б вжити відповідно до його національного законодавства у схожій ситуації.

Відповідно, виконуюча держава не повинна вживати аналогічних заходів захисту, які були застосовані у запитуючій державі, а застосувати щодо особи заходи забезпечення безпеки, передбачені її національним законодавством. І це видається логічним з огляду на наявні національні відмінності у видах та обсягах заходів забезпечення безпеки. У цьому аспекті справедливе зауваження про те, що основу концепції європейського охоронного ордеру становить принцип взаємного визнання, а не гармонізаційні процеси, оскільки не має на меті забезпечення однаковості щодо заходів забезпечення безпеки [201, с. 269].

Цікаво, що у національному законодавстві декількох держав міститься норма про те, що захід забезпечення безпеки не може бути суворішим у виконуючій державі від первинного заходу забезпечення безпеки, що був застосований у запитуючій державі [179].

Варто зазначити, що у нормах Директиви не передбачено визначеного строку, протягом якого виконуюча держава зобов'язана визнати європейський охоронний ордер або вжити захід захисту на його підставі. У ст. 15 Директиви зазначено лише те, що європейський охоронний ордер повинен бути рівноцінним у пріоритеті із національними заходами забезпечення безпеки щодо його виконання, враховуючи обставини справи, включаючи нагальність заходу захисту, час ймовірного прибуття особи, що потребує захисту, на територію виконуючої держави та ступінь ризику для особи, що потребує захисту.

На наш погляд, відсутність нормативно визначеного часового ліміту виконання європейського охоронного ордеру не сприяє його ефективному виконанню, відтак – і захисту потерпілих. У зв'язку з цим доцільно було б передбачити у Директиві положення про те, що компетентні органи виконуючої держави повинні впродовж 30 календарних днів прийняти рішення про виконання охоронного ордеру або ж відмовити у цьому.

Європейський законодавець у ст. 10 Директиви встановлює перелік вичерпних підстав, коли компетентний орган виконуючої держави може відмовитися прийняти до виконання охоронний ордер. Зокрема, такими підставами є:

- не дотримано вимог ст. 5 Директиви (йдеться про вимогу попереднього застосування заходів забезпечення безпеки щодо особи у запитуючій державі);
- захід захисту стосується діяння, яке не є кримінальним правопорушенням відповідно до національного законодавства виконуючої держави;
- захист є наслідком виконання покарання або іншого примусового заходу, на який, відповідно до національного законодавства виконуючої держави, поширюється амністія;
- національним законодавством виконуючої держави передбачено імунітет щодо особи, яка спричиняє небезпеку, що унеможливорює вжиття щодо такої особи заходів забезпечення безпеки;
- виконання європейського охоронного ордеру суперечитиме принципу *non bis in idem*;
- особа, яка спричиняє небезпеку, не може підлягати кримінальній відповідальності через вік відповідно до національного законодавства виконуючої держави.

Аналіз національного кримінального процесуального законодавства держав-членів ЄС свідчить про те, що держави різнопланово імплементували норму директиви, що закріплює підстави для відмови у виконанні охоронного ордеру. Наприклад, у деяких державах більшість із цих підстав закріплені як обов'язкові, а окремі – визнано факультативними. Натомість у низці держав ЄС більшість із цих підстав визнано факультативними і лише деякі – обов'язковими. Декілька держав-членів, окрім зазначених підстав відмови у виконанні охоронного ордеру, встановили для цього свої додаткові

підстави, пов'язані з можливим порушенням основоположних прав особи, яка спричиняє небезпеку [179].

Якщо компетентний орган виконуючої держави відмовляється виконувати європейський охоронний ордер, він зобов'язаний без необґрунтованої затримки повідомити запитуючу державу та особу, що потребує захисту, про відмову у виконанні ордера, вказавши підставу такої відмови. Окрім цього, доцільно проінформувати особу, що потребує захисту, про її можливість клопотати про вжиття заходів забезпечення безпеки щодо неї відповідно до національного законодавства її держави.

Ст. 22 Директиви зобов'язує держав-членів ЄС повідомляти Комісії дані, пов'язані із застосуванням національних процедур щодо європейського охоронного ордера, принаймні ту інформацію, яка стосується кількості ордерів, про які клопотали особи, а також обсягу виданих і виконаних ордерів. Відповідно, у червні 2020 року Комісія опублікувала Звіт Європейському Парламенту та Раді щодо імплементації Директиви № 2011/99/ЄС [179]. Відповідно до статистичних даних, які надали держави-члени ЄС, упродовж 2015–2018 років загалом було видано 37 європейських охоронних ордерів. Однак лише 15 ордерів було визнано виконуючими державами і на їх підставі були застосовані відповідні заходи безпеки щодо осіб (4 ордери у 2015 р., 5 – у 2016 р., 3 – у першій половині 2017 р. і 3 – протягом 2017–2018 рр.). Десять держав-членів ЄС повідомили, що вони жодного разу не видавали та не виконували охоронні ордери.

Надати логічне пояснення таким статистичним даним можна з кількох об'єктивних причин. Насамперед, національні органи, відповідальні за видання європейського охоронного ордера, не повною мірою обізнані з такою можливістю. Тим паче, особи, які мають право клопотати про видання європейського охоронного ордера, не завжди ознайомлені із такою можливістю захисту своїх прав і безпеки. У зв'язку з цим виникає необхідність у запровадженні у деяких державах-

членах прямого обов'язку повідомляти осіб, які потребують захисту, про їх право подавати клопотання щодо видачі європейського охоронного ордера.

Інша причина того, що цей інструмент не отримав значної практичної реалізації, – розгалужена система захисту осіб у межах цивільної процедури (зокрема, Регламент № 606/2013 про взаємне визнання заходів безпеки у цивільних справах [171]). Цей Регламент передбачає аналогічні заходи забезпечення безпеки (заборона відвідувати місця, у яких особа, що потребує захисту, проживає, знаходиться, працює або регулярно відвідує; заборона комунікації з особою, що потребує захисту, у будь-якій формі; заборона або обмеження наближатися до особи, що потребує захисту, на певну визначену дистанцію). Відмінність між цими двома інструментами полягає у тому, що заходи забезпечення безпеки у цивільних справах застосовуються шляхом видання відповідного сертифікату, в якому зазначається уся необхідна інформація для визнання та застосування заходів забезпечення безпеки у цивільних справах.

Попри те, що заходи забезпечення безпеки можуть застосовуватися до будь-якої особи, яка потребує захисту, на практиці вони найчастіше вживаються щодо жінок, котрі страждають від домашнього чи сексуального насильства, домагання [110, с. 8].

У зв'язку з такою ситуацією Комісія ЄС уперше у червні 2020 року представила п'ятирічну Стратегію ЄС про захист прав потерпілих (2020–2025 рр.) [48]. У цьому документі вперше відображено кілька основних пріоритетних напрямів роботи – ефективна комунікація із потерпілими та створення для них сприятливих умов для повідомлення про кримінальне правопорушення, покращення стандартів підтримки та захисту найбільш вразливих категорій потерпілих (жертви гендерного насильства, неповнолітні, особи похилого віку, жертви тероризму та торгівлі людьми), покращення механізму доступу потерпілих до компенсаційної системи.

2.1.3. Європейський ордер на проведення розслідування

3 квітня 2014 року було прийнято Директиву Європейського Парламенту і Ради ЄС № 2014/41 про європейський ордер на проведення розслідування [102], яка мала бути впроваджена у національне законодавство держав-членів ЄС до 22 травня 2017 року.

Європейський ордер на проведення розслідування є новим правовим інститутом міжнародного співробітництва, який спрямований на спрощення збору доказів між окремими країнами ЄС. У ст. 1 Директиви ордер визначено як рішення, яке видано судовим органом країни-члена ЄС для того, щоб виконати одну чи кілька слідчих дій на території іншої країни-члена ЄС.

Ця Директива замінила в передбаченому нею обсязі відповідні положення Конвенцій про правову допомогу у кримінальних справах (зокрема, Європейської Конвенції про правову допомогу у кримінальних справах 1959 року [254], Конвенції про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами-членами ЄС 2000 року [292]), а також рамкових рішень (зокрема, Рамкового рішення 2008/978/ІНА про європейський доказовий ордер [76]). Утім, деякі положення згаданих Конвенцій будуть продовжувати діяти в тих випадках, коли вони регулюють питання, що стосуються за межі розслідування (приміром, щодо незаконного засудження).

Директива про розслідування охоплює широке коло слідчих дій: допит свідків, отримання інформації чи доказів, які вже знаходяться у розпорядженні відповідного державного органу, якому надіслали ордер, перехоплення телекомунікацій, а також отримання інформації про банківські рахунки.

Щодо суб'єктного складу видачі ордера, то його може видавати не лише суд чи прокурор, а також будь-який інший орган, уповноважений проводити досудове розслідування відповідно до національного законодавства країни-члена ЄС. Це не виключає органи поліції як суб'єктів видання ордера. Однак, у такому разі ордер повинен бути затверджений

судовим органом. Така процедура видачі ордера видається цілком правильною. Необхідність такого затвердження вважається позитивною еволюцією системи кримінального правосуддя, спрямованої на посилення взаємної довіри як основи принципу взаємного визнання [126, с. 48].

Важливим положенням Директиви про розслідування є те, що клопотати про видачу ордера може підозрюваний, обвинувачений або його захисник у межах відповідних прав, передбачених національним кримінальним процесуальним законодавством. Цю норму слід вважати однією із гарантій права на захист за досудового розслідування та судового розгляду під час реалізації ордера.

Хоча зазначене формулювання видається, на перший погляд, дещо заплутаним, однак його зміст доволі простий та очевидний: держави-члени ЄС повинні забезпечити право підозрюваному, обвинуваченому клопотати про видачу ордера, однак вони мають дискрецію щодо регулювання способу реалізації цього права, тобто момент виникнення цього права, умови та інші процесуальні аспекти його реалізації повинні бути врегульовані у національному законодавстві держави-члена ЄС.

Л. Бахмаєр [8, с. 49] слушно зазначає, що система, яка дозволяє підозрюваному, обвинуваченому подавати клопотання до суду про здійснення певних слідчих дій або збирання доказів, кореспондує так званій «інквізиційній» континентальній моделі кримінального процесу, у якій обвинувачення здійснюється неупереджено, захищаючи законність і керуючись пошуком істини, збиранням обвинувальних і виправдувальних доказів.

У нормах директиви не конкретизований орган, що виконує ордер. Ним може бути будь-який орган, уповноважений визнавати ордер і забезпечувати його виконання. Держави-члени ЄС самі визначають свій компетентний орган.

Аналізуючи суб'єктний склад видання та виконання ордера, виокремимо ще одного суб'єкта, який може бути залучений до цього процесу. Норми директиви дають змогу кожній державі визначити

центральний орган (або органи) влади для надання допомоги компетентним органам влади. Окрім цього, держава може надати цьому центральному органу повноваження видавати та надсилати ордери, а також бути відповідальним за іншу офіційну комунікацію, яка стосується інституту європейського ордера на проведення розслідування.

Директива містить вимоги до змісту і форми ордера, вказуючи, яку інформацію повинен містити цей документ. У ньому необхідно вказувати: орган, що видав ордер, причини видачі ордера, усю наявну інформацію про особу або осіб, яких стосується цей ордер, опис кримінального правопорушення, що розслідується, з посиланням на положення кримінального законодавства держави, що видає ордер, вказівку на процесуальні дії, які необхідно буде виконати на території запитуваної держави, та докази, які необхідно зібрати. Форма ордера міститься у додатку А до Директиви. Це дуже зручно та спрощує зайвий формалізм у процедурі видачі ордера для проведення розслідування (Додаток А).

Директива у ст. 6 чітко регулює умови видання ордера. Запитуюча держава може видати ордер лише тоді, якщо дотримані такі умови:

1) видання ордера є необхідним і пропорційним меті провадження, в якому може видаватися ордер. Критерії необхідності та пропорційності нові у сфері міжнародного співробітництва та є суб'єктивними оціночними категоріями. Такі критерії видаються передумовами правильного застосування ордера.

2) слідчі дії, вказані у ордері, можуть бути проведені за тих самих умов, якщо б вони здійснювалися відповідно до національного процесуального законодавства. Ця вимога видається цілком логічною та правильною, оскільки протилежне означало б «обхід» вимог національного кримінального процесуального законодавства та порушення прав людини.

Зазначені умови повинна розглядати запитуюча сторона у кожному конкретному випадку. Новими для правозастосування є положення Директиви про те, що якщо запитувана держава має підстави вважати, що ці

вимоги видачі ордера не дотримані, то вона може проконсультувати запитуючу державу з приводу важливості дотримання вимог видачі ордера, після чого запитуюча держава має право відмовитися від видання такого ордера. Практичні працівники позитивно оцінюють згаданий консультаційний механізм, вважаючи, що його можна використовувати для надання відповідної інформації, що дає змогу мінімізувати ризики відмови у виконанні ордера [126, с. 49].

Важливим положенням Директиви є встановлення вичерпних підстав для відмови від виконання ордера. Відповідно до ст. 11 Директиви, запитувана держава може відмовити у виконанні ордера у разі, якщо:

- існує певний імунітет відповідно до кримінального процесуального законодавства запитуваної держави, що унеможлиблює виконання ордера;
- у конкретному випадку виконання ордера може завдати шкоди інтересам національної безпеки запитуваної держави або спричинити розкриття секретної державної інформації у розвідувальній сфері;
- коли ордер видано у провадженнях, передбачених п. б ст. 4 Директиви (у провадженні, розпочатому адміністративними органами стосовно діянь, які караються відповідно до національного законодавства держави, що видає ордер, якщо рішення адміністративного органу може бути підставою для розгляду цієї справи у суді, зокрема кримінальному суді) та п. с ст. 4 (у провадженні, розпочатому судовими органами стосовно діянь, які караються відповідно до національного законодавства держави, що видає ордер, якщо рішення адміністративного органу може бути підставою для розгляду цієї справи у суді, зокрема кримінальному суді) та відповідні слідчі дії не виконуються у запитуваній державі у аналогічних випадках відповідно до її національного законодавства;
- виконання ордера буде суперечити принципу *non bis in idem*;

- ордер стосується кримінального правопорушення, що ймовірно було вчинене на території запитуючої держави та повністю або частково на території запитуваної держави, і таке діяння не вважається злочином у запитуваній державі-члені ЄС відповідно до її національного законодавства;
- існує обґрунтована підозра вважати, що виконання слідчих дій, вказаних у ордері, суперечитиме зобов'язанням, які на себе взяла запитувана держава відповідно до ст. 6 Договору про функціонування Європейського Союзу [49, с. 49] та Хартії основних прав ЄС [351];
- здійснення слідчої дії, зазначеної у ордері, не допускається до певної категорії злочинів або конкретних злочинів, відповідно до національного законодавства запитуваної держави;
- діяння, стосовно якого видано ордер, не є кримінальним правопорушенням у запитуваній державі. Виняток становить перелік правопорушень, зазначений у Додатку D Директиви, стосовно яких ордер буде виконуватися у будь-якому разі. Орган, що видав ордер, повинен посилатися на цей перелік за умови, що таке діяння карається позбавленням волі на строк щонайменше 3 роки у запитуваній державі.

Незважаючи на те, що перелік підстав для відмови у виконанні ордера є вичерпними, він не охоплює усіх можливих ситуацій, які можуть утрудняти виконання ордера. Йдеться про недостатність інформації, невдалий переклад ордера, різний процесуальний статус особи (випадки, коли особа є свідком у запитуючій стороні та підозрюваним у виконуючій). Вважаємо, що у таких випадках ключова роль повинна належати швидкій та оперативній комунікації між компетентними органами, яка дала б змогу ефективно знайти вирішення проблеми.

Рішення про визнання та виконання ордера повинне бути прийнято, а слідча дія – виконана з тією самою швидкістю та пріоритетом, як відповідно до національного кримінального процесуального законодавства.

Запитувана держава повинна якомога швидше прийняти рішення про визнання та виконання ордера, однак не пізніше, ніж 30 днів із моменту отримання його компетентним органом запитуваної держави. Водночас у директиві встановлено диференційований підхід до визначення процесуальних строків виконання європейського ордера на проведення розслідування, оскільки передбачено можливість для запитуючої сторони зазначати у ордері менший строк, ніж 30 днів. Такі ситуації можуть бути пов'язані з тяжкістю вчиненого кримінального правопорушення або іншими невідкладними обставинами. Директива закріплює обов'язок для виконуючої держави врахувати це прохання максимально, наскільки це можливо.

Директива також установлює умови передачі ордера, встановлює механізм дій, коли до однієї запитуваної держави надійшли кілька ордерів від різних країн, підстави для відмови держави від виконання ордера, питання конфіденційності та захисту персональних даних.

Особливістю Директиви є окремий розділ, що передбачає правове регулювання негласної діяльності компетентних органів країн-членів ЄС. А саме: ст. 30 Директиви передбачає проведення такої негласної слідчої дії, як перехоплення телекомунікацій з технічною допомогою іншої держави-члена ЄС¹, а ст. 31 директиви передбачає повідомлення держави-члена ЄС про місцезнаходження об'єкта перехоплення телекомунікацій без надання технічної допомоги.

Під час видання ордера для перехоплення телекомунікацій, передбаченого ст. 30 директиви, у ордері необхідно зазначати додаткову інформацію, а саме: інформацію, необхідну для ідентифікації об'єкта

---

¹ У оригінальному тексті Директиви використовується термін «interception of telecommunication», що дослівно перекладається як «перехоплення телекомунікацій». Якщо проводити паралель із КПК України, то цій негласній слідчій дії найбільше кореспондує зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, передбачене ст. 263 КПК.

перехоплення, тривалість перехоплення, ідентифікуючі ознаки (технічні характеристики) предмета перехоплення. Якщо ж декілька держав можуть надати повну технічну у перехопленні телекомунікацій, то ордер надсилається лише до однієї з них. Перевага надається тій державі, на території якої знаходиться або буде знаходитися об'єкт перехоплення. Директива передбачає два способи передачі інформації: передача інформації одразу безпосередньо запитуючій державі в режимі реального часу або перехоплення та фіксація інформації з подальшою її передачею запитуючій державі.

Варто зазначити, що система перехоплення телекомунікацій має здійснювати спостереження за:

- а) вхідними та вихідними об'єктами перехоплення;
- б) об'єктами перехоплення при наданих додаткових послугах зв'язку;
- в) об'єктами перехоплення за всіх видів роумінгу;
- г) запитом на вхідну або вихідну передачу даних із комутацією каналу та інші [229, с. 68].

У науковій літературі висловлювалася думка про те, що правове регулювання негласної діяльності у реалізації європейського ордера на розслідування слід вважати незадовільним, оскільки норми, що регулюють цю діяльність, не містять мінімальні процесуальні стандарти та вимоги до її проведення [140, с. 358]. Вважаємо за доцільне підтримати цю позицію.

На підставі системного тлумачення норм Директиви можна виокремити специфічні особливості європейського ордера на проведення розслідування:

- встановлено чіткі часові межі для виконання ордера – 30 днів;
- закріплено можливість отримання усіх видів доказів у межах міжнародного співробітництва між країнами ЄС;
- встановлений вичерпний перелік підстав для відмови у виконанні ордера;
- стандартизовано форму і процедуру направлення ордера запитуваним сторонам;

- може застосовуватися як для здійснення процесуальних дій на території іншої держави ЄС, так і для отримання доказів, які знаходяться на території іншої держави-члена ЄС [280, с. 91].

На основі аналізу основних положень Директиви, визначення європейського ордера на проведення розслідування, закріплене у ст. 1 Директиви, є неповним і не враховує основні характерні риси цього правового інституту. З огляду на системне тлумачення положень Директиви, можна запропонувати таке визначення поняття ордера: *європейський ордер на проведення розслідування є запитом органів, компетентних проводити досудове розслідування та судовий розгляд однієї держави-члена ЄС до аналогічних компетентних органів іншої держави-члена ЄС про здійснення слідчих (розшукових) дій та окремих негласних слідчих дій, які спрямовані на збирання та передачу доказів або ж запит про отримання доказів, наявних у іншої держави-члена*. Однак, незважаючи на зазначені переваги цього інституту, існують певні проблемні аспекти його правового регулювання.

Важливим проблемним аспектом застосування цього правового інституту є недостатня правова регламентація забезпечення прав особи під час виконання ордера [279, с. 367]. Незважаючи на те, що директива ґрунтується на принципі додержання прав людини, що підтверджується п. 19 преамбули директиви, у якому зазначається, що «створення простору свободи, безпеки і правосуддя в рамках Союзу ґрунтується на взаємній довірі і презумпції дотримання іншими державами-членами права Союзу, зокрема і основоположних прав особи», однак, ця презумпція не є абсолютною.

Р. Монтеро [151, с. 45] вважає, що у Директиві наявний очевидний конфлікт між необхідністю дотримуватися основоположних прав особи та важливістю ефективності досудового розслідування. А. Арена [6, с. 116] також зауважує про відсутність балансу між прагненням ефективно розслідувати транснаціональні злочини та дотримуватися прав людини.

Очевидно, що досягнення розумного балансу між зазначеними інтересами є непростим завданням, оскільки найбільшою перешкодою під

час міжнародного співробітництва у кримінальних справах є різні стандарти захисту прав осіб у державах-членах ЄС.

У ч. 4 ст. 1 Директиви прямо закріплено обов'язок держав-членів ЄС поважати права людини під час виконання ордера. Окрім цього, у п. f ч. 1 ст. 11 Директиви міститься посилання на Хартію основних прав ЄС [351] як можливу підставу для відмови у виконанні ордера за наявності невідповідності вимог запитуючої держави положенням Хартії.

Окрім окреслених загальних норм щодо захисту прав людини, у Директиві не згадується про необхідність захисту багатьох важливих процесуальних прав особи. Приміром, у Директиві немає положення про тривалість допиту чи право на доступ до захисника. Окрім цього, іншою прогалиною нормативного регулювання європейського ордера на проведення розслідування є відсутність положень, спрямованих на захист третіх осіб, зокрема свідків чи експертів. Права зазначених суб'єктів гарантуються відповідно до національного кримінального процесуального законодавства запитуваної держави [151, с. 48]. Р. Волгер [219, с. 48] дотримується аналогічної думки, вважаючи, що у створенні цього інституту наднаціональні органи ЄС не приділили значної уваги дотриманню індивідуальних прав осіб. Автор робить висновок, що нова правова конструкція не зможе стати основою взаємодії держав-членів щодо отримання доказів, якщо не буде вирішена проблема дотримання прав і свобод людини.

Ще одним підтвердженням наявної в директиві проблематики дотримання прав людини є відсутність ефективного механізму оскарження їх порушень під час виконання ордера. У ст. 14 директиви зазначено, що оскаржувати порушення прав людини під час виконання дій, вказаних у ордері, можна лише в суді держави, яка видала ордер, і лише з підстав, пов'язаних із «основними причинами видачі ордера на проведення розслідування». При чому, таке оскарження не зупиняє виконання ордера. Тобто в директиві не закріплене право оскаржувати в суді виконуючої держави порушення особистих прав особи самою ж процедурою виконання ордера.

На наш погляд, варто доопрацювати текст Директиви у напрямі забезпечення прав і свобод людини, закріпивши такі права учасників кримінального провадження на наднаціональному рівні:

- право на захист під час виконання європейського ордеру на проведення розслідування;
- право на оскарження процесуальних дій компетентних органів під час виконання європейського ордеру на розслідування;
- право на захист персональних даних при їх обробці компетентними органами.

Зважаючи на те, що у 2016 р. була прийнята Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС про захист фізичних осіб щодо обробки їх персональних даних компетентними органами в цілях попередження, розслідування, виявлення та переслідування кримінальних правопорушень чи виконання кримінальних покарань, а також вільної передачі таких даних № 2016/680 [91] (детально буде проаналізована у п. 2.2.7 дисертації), то варто внести зміни в Директиву про європейський ордер про проведення розслідування із урахуванням положень Директиви про захист персональних даних під час реалізації інституту європейського ордеру.

Іншим проблемним аспектом реалізації норм директиви слід вважати відсутність чіткої регламентації сфери дії директиви. У ст. 34 директиви зазначено, що її норми заміняють відповідні положення Європейської Конвенції про правову допомогу у кримінальних справах 1959 року. Термін «відповідні положення» є доволі невизначеним, відтак зумовлює певні проблемні питання у практичній реалізації європейського ордеру на проведення розслідування. Оскільки чіткого переліку цих положень, які підлягають заміні, немає, держави-члени ЄС по-різному розуміють сферу застосування норм директиви. Спроба Євроюсту [154] укласти перелік положень із конвенцій, які закріплюють принцип взаємної правової допомоги, призвела до виникнення надмірно казуїстичного підходу.

Практичні працівники повідомляють про випадки, коли судові органи були змушені виконувати дію, яка запитувалася шляхом застосування неправильного інструменту [126, с. 47].

Це зумовлює потребу у встановленні єдиних критеріїв застосування європейського ордеру на проведення розслідування, які дали б змогу диференціювати цей інструмент від схожих інструментів міжнародного співробітництва.

З аналізу норм директиви пропонуємо встановити такі критерії застосування європейського ордеру на проведення розслідування:

- ордер стосується процесуальної дії, яка спрямована на збирання або отримання доказів;
- процесуальна дія повинна запитуватися та виконуватися відповідними компетентними органами;
- процесуальна дія повинна запитуватися та виконуватися у державах, на яких поширюються норми директиви.

Коли ж дотримані усі критерії, необхідні для застосування європейського ордеру на проведення розслідування, то перевага повинна надаватися саме йому, а не інструментам міжнародної правової допомоги, про що прямо зазначено у п. 35 вступу до Директиви.

Якщо ж один із цих критеріїв відсутній, варто застосовувати не європейський ордер на проведення розслідування, а інший правовий інструмент. Наприклад, якщо запитувана дія не стосується збирання та отримання доказів, а має іншу процесуальну мету (відправлення та вручення процесуальних документів), то очевидно, що в такому випадку варто застосовувати запити про міжнародну правову допомогу.

Спірними є випадки, коли ордер видається для виконання декількох процесуальних дій (приміром, для обшуку житла та доставлення процесуальних документів). Висловлена думка про те, що якщо доставлення документів є визначальним для слідчої дії, то включення цієї процесуальної дії (доставлення документів) у європейський

ордер на проведення розслідування не порушуватиме норм директиви [126, с. 47].

Попри те, із загального правила застосування європейського ордеру на проведення розслідування є два винятки, коли цей інструмент не буде застосовуватися, навіть якщо усі три зазначені критерії дотримані. Ці винятки стосуються ситуацій, коли:

- збирання доказів здійснюється у межах об'єднаних слідчих груп (у таких випадках будуть застосовуватися норми Конвенції про взаємну правову допомогу між державами-членами ЄС 2000 р. [52]). Про це прямо зазначено у ст. 3 Директиви, яка регламентує сферу її дії;
- норми, що регламентують правила збирання доказів, будуть вважатися спеціальними щодо норм Директиви (наприклад, збирання електронних доказів [167], яке детальніше розглянемо у наступному підрозділі дисертації).

У науковій літературі висловлювалася точка зору про те, що для реального співробітництва та гармонізації кримінально-правових процедур ЄС у цьому аспекті слід обрати зовнішню форму вираження норм у вигляді регламенту, а не директиви, оскільки імплементація, яку держави-члени ЄС повинні здійснити, створила певні труднощі у реалізації європейського ордеру на проведення розслідування [5, с. 150].

Таким чином, Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС № 2014/42 представила новий правовий інститут міжнародного співробітництва – європейський ордер на проведення розслідування, основною ідеєю якого було запровадити спрощену та уніфіковану процедуру збирання та отримання доказів на території іншої держави-члена ЄС шляхом проведення широкого спектру слідчих дій. У нормах Директиви передбачено декілька передумов видання цього ордеру: воно повинне бути необхідним та пропорційним меті провадження; слідчі дії, вказані у ордері, можуть бути здійсненні за тих самих умов, якщо б вони здійснювалися відповідно до національного процесуального законодавства. Специфічною рисою

європейського ордеру на проведення розслідування є можливість здійснення негласних слідчих дій, зокрема перехоплення телекомунікацій з технічною допомогою іншої держави-члена ЄС і повідомлення держави-члена ЄС про місцезнаходження об'єкта перехоплення телекомунікацій без надання технічної допомоги.

2.1.4. Ордерний порядок збирання доказів у кримінальному процесуальному праві ЄС

Доказове право ЄС здолало складний шлях становлення та розвитку. Це проявлялося у кардинальній зміні правових підходів і концепцій збирання доказів [263, с. 146] і пов'язано з тим, що в контексті Європейського Союзу «структурні відмінності між різними моделями збору доказів часто заважали транскордонному збиранню доказів» [254].

Еволюція доказового права ЄС розпочалася з принципу взаємної допомоги, який передбачав незначний ступінь інтеграції процесуальних систем зацікавлених держав, оскільки процес збирання доказів ґрунтувався на міждержавному співробітництві зацікавлених країн, а не на прямому співробітництві відповідних компетентних органів. Принцип взаємної допомоги передбачає так звану «модель запиту»: держава, зацікавлена в отриманні доказу чи доказів, надсилає запит у державу, в якій знаходиться цей доказ. Такий запит не підлягає автоматичному виконанню, а попередньо оцінюється уповноваженими державними органами іншої країни за декількома критеріями. Якщо запит відповідає встановленим вимогам щодо форми та змісту, воно підлягає виконанню відповідно до положень доказового права держави, що виконує цей запит (принцип *locum regit actum*). Цей принцип закріплено у Європейській Конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року [254].

Спочатку принцип взаємної допомоги був у прерогативі держав-членів ЄС, оскільки забезпечував максимальну повагу до суверенітету кожної

держави, адже передбачав застосування національного процесуального законодавства виконуючої держави.

Утім, у сучасних реаліях принцип взаємної допомоги не відповідає викликам кримінальної юстиції ХХІ століття в умовах протидії наднаціональній організованій злочинності. Перевірка доручення уповноваженими державними органами іншої країни видається дещо спірною, оскільки така процедура призводить до невиправданого затягування досудового розслідування. Окрім цього, такий принцип не спроможний подолати розбіжності між національними процедурами держав-членів ЄС, у результаті чого інколи інформацію, зібрану запитуваною стороною, запитуюча сторона не може використати, оскільки порядок зібрання таких даних не відповідає її процесуальним вимогам.

Тому через зазначені труднощі у практичній реалізації принципу взаємної допомоги та з метою збільшення ймовірності визнання допустимості доказів, які були зібрані на території іншої держави, Конвенцією про взаємодопомогу у кримінальних справах між державами-членами ЄС 2000 року [292] запроваджено інший принцип – взаємного визнання, який, на думку О. Льофгрена, «змінив основну філософію міжнародного співробітництва» [146, с. 54].

Основною ідеєю цієї засади є довіра кожної держави до законності, належності правил збирання доказів іншої держави. Ця засада передбачає пряму співпрацю між органами досудового розслідування та суду, відтак – значні інтегративні процеси між державами-членами ЄС у сфері кримінальної юстиції.

На відміну від «моделі запиту», яка є основою принципу взаємної допомоги, принцип взаємного визнання передбачає так звану «модель ордера»: зацікавлений орган однієї держави-члена ЄС видає ордер, спрямований на збирання доказів до компетентних органів іншої держави-члена ЄС, де знаходиться цей доказ. Цей ордер не є предметом перевірки компетентних державних органів, не може бути безпідставно відхилений та підлягає

виконанню відповідно до чинного національного кримінального процесуального законодавства запитуючої держави (принцип *forum regit actum*).

Ст. 4 згаданої Конвенції закріплює норму, що у разі надання взаємодопомоги запитувана держава-член дотримується формальностей та процедур, прямо вказаних запитуючою стороною. У цьому контексті поняття «формальності та процедури» варто тлумачити у широкому значенні та охоплювати ситуації, коли, скажімо, у запиті вказано, що представник державних компетентних органів або захисник від запитуючої сторони мають право бути присутніми під час допиту свідка [111].

Таким чином, Конвенція про взаємодопомогу у кримінальних справах між державами-членами ЄС 2000 року видозмінила правовий підхід до розуміння співробітництва між державами-членами ЄС у сфері кримінальної юстиції, даючи право запитуючій стороні встановлювати правила взаємної допомоги. Згодом цей механізм ліг в основу інститутів взаємного визнання, як-от *ордер на арешт майна* (*freezing property order*) [68] та *європейський доказовий ордер* (*European evidence warrant*) [76].

В той час як принцип взаємного визнання ставав основою для європейського транскордонного співробітництва, концепція взаємної допустимості доказів набула свого подальшого відображення у Висновках за результатами саміту у Тампері [183]. У п. 36 Висновків зазначалося, що докази, зібрані у законний спосіб компетентними державними органами однієї країни, повинні визнаватися допустимими компетентними органами іншої держави з урахуванням наявних у цій державі стандартів доказування. Відтак концепція взаємної допустимості доказів фігурує у Програмі заходів імплементації принципу взаємного визнання рішень у кримінальних справах [158] (де зазначено, що мета ордерів, спрямованих на отримання доказів, – це забезпечення подальшої допустимості доказів) і Зеленої книги 2009 року про отримання доказів за забезпечення їх допустимості [120].

Наступним етапом розвитку доказового права ЄС було прийняття 18 грудня 2008 року *Рамкового рішення Ради ЄС 2008/978/ЖНА про*

європейський доказовий ордер про отримання предметів, документів та інформації з метою використання у кримінальному провадженні (*європейський доказовий ордер*) [76]. Цей ордер дозволяв транснаціональне збирання доказів, спираючись на принцип взаємного визнання, що прямо закріплювалося у ст. 1.2 Рамкового рішення.

У зв'язку з відсутністю практичної апробації цього інституту (лише Данія робила спробу його реалізації, міжнародного співробітництва, видається недоцільним доктринальний аналіз норм зазначеного рамкового рішення. Висвітливо лише його концептуальні недоліки.

Запровадження європейського доказового ордера не сприяло значному прогресу транскордонного збирання доказів, оскільки він не надто диференціювався від принципів, передбачених Конвенцією про взаємодопомогу у кримінальних справах між державами-членами ЄС 2000 року. У ст. 12 Рамкового рішення була закріплена норма про те, що виконуюча держава повинна дотримуватися формальностей та процедур, прямо зазначених запитуючою державною за умови, що такі формальності та процедури не суперечать основоположним принципам права виконуючої держави. Можемо зробити висновок, що у цьому Рамковому рішенні реалізовано принцип *forum regit actum*.

Окрім того, він виявився неефективним інструментом збирання доказів через свою сферу застосування, яка була вузькою, ніж у класичного ордера. Зазвичай він використовувався для отримання предметів, документів та інформації, що є у володінні іншої держави-члена ЄС (ст. 4.1 Рамкового рішення). Проте європейський доказовий ордер не міг застосовуватися для освідкування особи, одержання біологічних зразків, біометричних даних безпосередньо від будь-якої особи, включаючи зразки ДНК та відбитки пальців, для одержання інформації у режимі реального часу шляхом перехоплення телекомунікацій та здійснення моніторингу банківських рахунків.

Ст. 21.1 цього Рамкового рішення передбачала, що європейський доказовий ордер продовжує застосовуватися із наявними класичними

інструментами збирання доказів (запитами). У таких випадках продовжували застосовуватися норми, закріплені у Конвенції ЄС про взаємну правову допомогу від 2000 року. Це призвело до правової невизначеності та проблематики їхнього застосування.

Отже, Рамкове рішення Ради ЄС 2008/978/ІНА про європейський доказовий ордер про отримання предметів, документів та інформації з метою використання у кримінальному провадженні було скасоване Постановою Європейського Парламенту та Ради про скасування деяких актів у сфері поліцейського та судового співробітництва у кримінальних провадженнях від 20 січня 2016 року [177].

Принцип взаємного визнання має певні переваги, пришвидшуючи процес збирання доказів завдяки відсутності різних перевірок ордера у запитуваній державі та малої ймовірності відмови від його виконання.

Однак відмінності між стандартами доказування, які досі існують у національних системах різних держав, ускладнюють реалізацію цієї засади у повному обсязі. Держави не завжди погоджуються застосовувати усі правила збирання та оцінки доказів інших правових систем, особливо якщо такі правила можуть ставити під сумнів реалізацію права на захист та інших важливих процесуальних гарантів або ставлять під сумнів надійність зібраних доказів.

Окрім цього, у науковій літературі висловлювалися такі правові недоліки принципу *forum regit actum*:

- принцип *forum regit actum* не охоплює обов'язок визнавати допустимість доказів зібраних відповідно до нього. Це означає, що прохання врахувати «процедури та формальності» запитуючої держави не дає гарантій, що зусилля, які запитувана держава доклала для збирання доказів, однозначно забезпечать їх допустимість;
- у ньому відсутня однозначні та зрозумілі правила законності збирання доказів;

- принцип *forum regit actum* застосовується лише для збирання доказів, та не враховує ситуації, коли необхідно отримати наявний вже у компетентних органів іншої держави-члена доказ [214, с. 42];
- принцип *forum regit actum* застосовується лише в двосторонніх відносинах і не передбачає можливості для забезпечення однакової допустимості на всій території ЄС.

У цьому контексті ідея взаємної допустимості доказів видається радше правовою фікцією, ніж реальністю [269, с. 392]. Передусім розбіжності у правових системах і різні підходи до ключових питань доказового права ще існували між державами-членами ЄС. Очевидно, що такі розбіжності можуть підривати взаємну довіру між країнами, порушуючи питання про процесуальний статус доказів, зібраних у межах міжнародного співробітництва, та зробити концепцію взаємного визнання доказів неефективною [141, с. 393]. Сумнівно, що концепція взаємного визнання доказів може бути досягнута саме за допомогою принципів взаємної допомоги та взаємного визнання.

Вважаємо, що шляхом гармонізації кримінального процесуального законодавства країн-членів ЄС у контексті збирання та взаємного визнання доказів можна досягнути розумного компромісу між розбіжностями національної процедури держав-членів ЄС. Договір про функціонування Європейського Союзу [50] встановив у ст. 82 можливість прийняття мінімальних правил у сфері кримінального судочинства, зокрема і щодо взаємного визнання доказів.

Відтак було прийнято Директиву Європейського Парламенту і Ради ЄС № 2014/41 про європейський ордер на проведення розслідування від 3 квітня 2014 року. Наслідком упровадження європейського ордера на проведення розслідування є конструювання нової моделі реалізації інституту взаємної правової допомоги.

До прийняття цієї Директиви регулювання питання збирання та оцінки доказів видачалося доволі фрагментарним. Причиною цього була значна

кількість міжнародних нормативних актів, які частково регулювали деякі аспекти збирання та взаємного визнання доказів у межах ЄС.

Ключовим аспектом у цьому є те, у який спосіб буде отримано доказ у державі, яка виконує ордер. Директива встановлює імперативне правило про необхідність повідомлення запитуючою стороною про спосіб отримання доказів і виконання умов ордера. При цьому, допустимо встановлювати конкретні умови отримання доказів (наприклад, допитати свідка з одночасним пред'явленням йому фотографії для впізнання чи провести судово-психіатричну експертизу з обов'язковою участю експерта-сексолога). Запитувана держава повинна діяти відповідно до інструкцій, які вказані в ордері, не маючи права користуватися власними засобами, змінювати умови чи шукати інші способи отримання доказів, аніж ті, які вказані в ордері.

Однак у Директиві встановлені випадки, коли запитувана сторона може застосувати інші заходи, ніж ті, що були зазначені в ордері, у таких випадках:

- слідчі дії, зазначені у ордері, не передбачені законодавством запитуваної держави;
- слідчі дії, зазначені у ордері, неможливо реалізувати в аналогічних ситуаціях на території запитуваної держави;
- запитувана держава дійде висновку, що вона може досягти аналогічного результату, застосувавши інші дії, виконання яких є менш затратним.

Незважаючи на прийняття Директиви про європейський ордер на проведення розслідування, класичні інструментарії збирання доказів (запити, доручення) ще застосовують. Зокрема, саме судові доручення використовують у тих випадках, коли необхідно отримати докази від держави, що не є членом ЄС (Ісландія чи Норвегія). Також їх застосовують, коли необхідно отримати доказ, що хоча і знаходиться на території держави-члена ЄС, однак такі держави не приєдналися до Директиви.

Незважаючи на статтю 82 Договору про функціонування Європейського Союзу, ЄС не зробив жодних кроків уперед та досі діє

відповідно до презумпції, що внутрішня несумісність між національними правилами отримання доказів і концепцією взаємної допустимості доказів може бути вирішена за допомогою принципу *forum regit actum* [268, с. 535]. У статті 9(2) Директиви зазначається, що держава, яка виконує ордер, повинна дотримуватися формальностей та процедур, які прямо вказуються державою, що видає ордер, якщо вони не суперечать фундаментальним принципам права виконуючої держави. Зарубіжні науковці вказують, що зазначена стаття – це не лише відсутність прогресу, а крок назад і втрачена можливість остаточно сформулювати концепцію взаємного визнання доказів [141, с. 396].

На практиці ситуація дещо відрізняється від окреслених теоретичних положень. Практичні працівники неодноразово повідомляли про те, що держава, видаючи ордер, часто просто не вказує формальності та процедури, яких необхідно дотримуватися запитуваній стороні під час виконання ордера. Тому запитувана сторона часто застосовує принцип *locus regit actum*, тобто керується своїм внутрішнім законодавством у виконанні ордера [145, с. 205].

Варто погодитися із такою думкою, адже запровадження інструменту, спрямованого на збирання доказів без стандартів, які б визначали допустимість таких доказів, – як мінімум не логічний крок європейського законодавця.

З цього приводу раціональною видається думка Ф. Сіракузано про те, що «директива не має гармонізаційного ефекту щодо процедур, спрямованих на забезпечення взаємної допустимості доказів» [197, с. 85].

Водночас заслуговує на увагу твердження С. Рутгері про те, що «директива забезпечує допустимість доказів опосередковано, шляхом створення умов, які полегшують їх взаємне визнання» [185, с. 30].

Електронні докази. Окремим специфічним видом доказів є електронні докази. Враховуючи особливості цього виду доказів (спосіб і суб'єкт їх збереження), передбачаються спеціальні процедури їх транскордонного отримання, які заслуговують окремої уваги. В науковій літературі існує плюралізм думок і триває дискусія щодо правової природи та визначення

електронних доказів [290, с. 419; 226, с. 250]. Так, деякі науковці оперують поняттям «цифрові докази» [353, с. 257]. Вважаємо, що найбільш повним є таке визначення електронних доказів: електронні докази – це фактичні дані, які зберігаються чи передаються в електронній (цифровій) формі, отримані в порядку, передбаченому КПК України, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд установлює наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [336, с. 231].

Останніми роками на національному, регіональному та міжнародному рівнях розпочато різні ініціативи, спрямовані на полегшення доступу суб'єктів кримінального процесу до даних, що зберігаються у постачальників послуг.

У межах ЄС простежуються вельми прогресивні тенденції у сфері полегшення доступу органів державної влади до таких даних шляхом переговорів і прийняття пропозицій. У 2018 р. була представлена нова нормативно-правова база, яка ґрунтується на нормах, що регулюють і доповнюють європейський ордер на проведення розслідування (так званий «пакет документів про електронні докази»).

Мета цих нових норм – створити чіткі та послідовні правила, які дадуть змогу судовим і правоохоронним органам однієї держави-члена ЄС надсилати запит безпосередньо про провайдера іншої держави-члена ЄС для розкриття певних даних. Згадана нормативна база складається з Пропозиції до Регламенту про надання європейського ордера на збереження електронних доказів у кримінальному провадженні [167] та Пропозиції до Директиви, яка встановлює гармонізовані норми щодо призначення законного представника для збирання доказів у кримінальному провадженні [161].

Важливість електронних доказів у кримінальному провадженні зростає із поширенням такого негативного явища, як тероризм. Європейська Рада наголошувала на тому, що «транскордонний доступ до електронних доказів визнано фундаментально важливим інструментом у боротьбі з тероризмом

[208, с. 46]. Варто погодитися із К. Варкен, яка вважає, що електронні докази актуальні не лише для розслідування класичних кіберзлочинів, а стають важливими і для розслідування інших кримінальних правопорушень (як-от шахрайство або сексуальне насильство над дітьми, які можуть вчинятися через мережу Інтернет) [221, с. 226]. Очевидно, що потреба в електронних доказах (які, згідно з даними Комісії, необхідні у 85% кримінальних проваджень) є прямим наслідком розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій у повсякденному житті [210, с. 161].

Відомо, що електронні докази зберігаються на серверах, котрі належать провайдерам. Зазвичай ці провайдери є іноземними, серед яких переважають американські, а цими даними можуть керувати і дочірні компанії, штаб-квартири яких знаходяться в Європі. Ускладнює ситуацію те, що сервери можуть зберігатися у сервісних центрах, які можуть потенційно знаходитися у іншій країні. Однак досудове розслідування обмежується внутрішніми кордонами держави. Якщо воно сягає за її межі, то необхідно застосовувати інструменти міжнародного співробітництва, які займають значні часові ресурси [210, с. 168].

Окрім цього, не було єдиного підходу для отримання транскордонного доступу до електронних доказів, і держави-члени не створили свою внутрішню практику отримання такого доступу. Більшість провайдерів співпрацювали із органами кримінальної юстиції на добровільних засадах. Утім, сумнівно, що такий вид співпраці можна назвати задовільним. Х. Брір слушно зазначає, що застосування в цьому аспекті традиційних методів співробітництва (дво- та багатосторонніх договорів про правову допомогу) або європейського ордеру на проведення розслідування є «недостатньо ефективним, обтяжливим і трудомістким, особливо враховуючи великий обсяг електронних доказів, які необхідно отримати» [14, с. 497].

Різноманітність підходів, які пов'язані з відсутність правового регулювання отримання електронних доказів, утворила певну правову

невизначеність і труднощі у розслідуванні транскордонних кримінальних правопорушень [15, с. 309].

Варто зауважити, що Європейський Парламент і Комісія «серйозно підійшли» до цього питання, обравши зовнішнє вираження цих норм саме у формі регламенту [278, с. 219]. Це підкреслює те, що ЄС не готовий до ризиків невчасного транспортування таких норм у національне законодавство держав-членів ЄС або взагалі відсутність імплементації деякими державами. Це є ще одним проявом того, що Європейський Союз приділяє пильну увагу питанням протидії кіберзлочинності, підвищенню стійкості кіберсистем Союзу та іншим аспектам забезпечення кібербезпеки.

Європейський ордер про надання електронних доказів дасть змогу судовим органам однієї держави-члена ЄС надсилати запит на отримання електронного доказу безпосередньо до провайдера, що надає послугу, який знаходиться або представлений у іншій державі-членові ЄС, незалежно від місцезнаходження таких даних. У цьому у полягає ключова відмінність і неабияка перевага, порівняно з класичними моделями співробітництва, які ґрунтуються на принципі взаємного визнання. Ордер підлягає передачі безпосередньо до провайдера послуг, а не до органів державної влади виконуючої держави. Ордер про надання електронних доказів передбачає надзвичайне спрощення процедури зі значним скороченням строків передачі доказів (за загальним правилом – 10 днів, у надзвичайних ситуаціях – 6 год). Це значно прискорює отримання інформації, порівняно зі 120 днями для європейського ордера на проведення розслідування.

Цей інструмент передбачається доповнити європейським ордером про збереження електронних доказів, який за аналогічних описаних вище обставин зобов'язує провайдера зберігати певні дані для того, щоб органи державної влади згодом мали можливість надсилати запити про отримання цих даних шляхом взаємної правової допомоги або ж європейського ордера на проведення розслідування.

Аналізуючи норми пропозиції до Регламенту, можна виокремити основні характерні ознаки цих ордерів:

1) ордери повинні бути необхідними та доцільними, видаватися відповідно до принципу пропорційності. Є норма, яка встановлюватиме обов'язок для органів, котрі видаватимуть ордер, отримати дозвіл від судових органів влади, які перевірятимуть законність і доцільність видачі таких ордерів;

2) їхня видача можлива лише у межах кримінального провадження щодо кримінальних правопорушень, за які передбачене покарання у вигляді позбавлення волі щонайменше на 3 роки, або щодо конкретних кіберзлочинів і терористичних злочинів, зазначених у Пропозиції;

3) передбачення відповідальності за невиконання європейського ордера на надання електронних доказів у виді грошових санкцій у розмірі до 2% загальносвітового річного обороту минулого фінансового року.

Провайдери, зареєстровані в одній із держав ЄС, автоматично потрапляють під сферу дії нового механізму збирання електронних доказів. Однак одним із завдань Комісії було створення такого механізму, який давав би змогу запитувати докази у провайдерів, які зареєстровані та фізично функціонують за межами юрисдикції ЄС, та зобов'язувати їх надавати таку інформацію. Саме з цієї причини Комісія ЄС розробила Пропозицію до директиви, яка встановлює гармонізовані правила щодо призначення юридичних представників з метою збирання доказів у кримінальному провадженні [162]. Ця директива передбачає обов'язкове призначення провайдером послуг свого юридичного представника у ЄС для отримання та виконання рішень, пов'язаних із транскордонним збиранням доказів. Призначення таких представників забезпечить наявність конкретних адресатів ордерів, спрямованих на збирання доказів. Це полегшить виконання цих ордерів провайдерами послуг.

Відповідно до норм цієї директиви, у провайдера, зареєстрованого за межами ЄС, виникатиме обов'язок призначити такого представника за наявності двох умов:

- як мінімум в одній державі ЄС послуги цього провайдера є доступними;
- існує значний зв'язок між провайдером і державою ЄС (ознаки значного зв'язку наведені у п. 13 преамбули директиви).

Незважаючи на те, що станом на 2021 рік розробка цих норм ще далека від завершення [14, с. 495], слушно видається думка Л. Буоно про те, що встановлення обов'язку для провайдерів надавати електронні докази є очевидним кроком уперед порівняно з існуючим добровільним співробітництвом, яке створює певні проблеми для провайдерів у виконанні запитів державних органів [15, с. 312]. Адже наразі провайдери затрачають значні часові та фінансові ресурси для отримання необхідної додаткової інформації під час виконання запитів відповідних державних органів влади [200].

Однак, незважаючи на представлення доволі прогресивного механізму транскордонного збирання та отримання доказів, він видається не до кінця логічно продуманим і завершеним, адже залишається чимало нерегульованих аспектів цього процесу, зокрема недостатня забезпеченість прав осіб, які не були підозрюваними у вчиненні кримінальних правопорушень, однак їх приватна інформація стала доступною компетентним органам іншої держави.

2.2. Законодавче регулювання інституту забезпечення прав суб'єктів кримінального процесуального права ЄС

Система кримінальної юстиції ЄС останнім десятиліттям зазнала глибинних змін і досягла значного прогресу. Ці зміни були спрямовані на розвиток принципів взаємного визнання та взаємної довіри, шляхом встановлення взаємозв'язків між різними кримінальними процесуальними системами держав-членів ЄС. У кримінальній процесуальній сфері взаємна довіра між державами-членами ЄС не може існувати без встановлення

мінімальних стандартів захисту прав підозрюваних, обвинувачених, потерпілих у межах Європейського Співтовариства.

С. Негрі слушно зазначає, що дотримання загальних принципів, цінностей та повага до основоположних прав людини є основою розвитку справжнього європейського простору свободи, безпеки та правосуддя [152, с. 91]. Р. Косторіс вважає фундаментальні права людини потужним інтеграційним інструментом, оскільки Європейська Спільнота віднесла їх до загальних принципів права ЄС. Автор називає їх своєрідним стовпом, на якому ґрунтується європейський конституціоналізм [140, с. 68].

На європейському рівні основоположними документами, які регламентують процесуальні права осіб, є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [294] і Хартія основних прав Європейського Союзу [351].

Норми цих актів у подальшому деталізовані та інтерпретовані прецедентною практикою ЄСПЛ. Практика ЄСПЛ перетворила Конвенцію на живий механізм; вона розширила закріплені в ній права й застосувала їх до ситуацій, які не можна було передбачити на час їх прийняття [246, с. 12].

У 2004 р. Європейська Комісія запропонувала Рамкове рішення про процесуальні права у кримінальному провадженні у ЄС [160], однак не вдалося досягти одностайності у процесі її прийняття, тому і її не було прийнято.

Справжнім «проривом» у еволюції процесуальних прав осіб стало прийняття Дорожньої карти у формі Резолюції Ради Європи 30 вересня 2009 року щодо посилення процесуальних прав підозрюваних і обвинувачених у кримінальному процесі [182] (аналіз якої здійснено у розділі 1 дисертації). Цей документ передував більшості директив ЄС, які були спрямовані на гармонізацію кримінального процесуального законодавства держав-членів ЄС.

Годиться зауважити, що рівень захисту прав учасників кримінального провадження держав-членів ЄС не може бути нижчий від міжнародних та європейських стандартів. Водночас держави-члени ЄС у своєму

національному законодавстві можуть передбачити і вищий рівень захисту прав учасників кримінального провадження.

На основі цієї Дорожньої карти було прийнято директиви, які регламентували окремі процесуальні права осіб у кримінальному провадженні. Доктринальний аналіз основних положень директив буде здійснено в подальшому.

2.2.1. Забезпечення права на переклад у кримінальному процесуальному праві ЄС

Про важливість права на переклад неодноразово наголошувалося у міжнародних конвенціях, зокрема ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [307] та ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року [294] гарантують кожному обвинуваченому у вчиненні кримінального правопорушення безоплатну допомогу перекладача, якщо він не розуміє мову, що застосовується в суді, або не говорить нею.

У лютому 2003 року було прийнято Зелену книгу про процесуальні гарантії підозрюваних та обвинувачених у кримінальному провадженні ЄС [119].

Відповідно до цієї Зеленої книги, держави-члени ЄС зобов'язувалися створити систему навчання та сертифікації перекладачів юридичної термінології, подальше підвищення їх кваліфікації, систему моніторингу та контролю якості перекладу, запровадити норми професійної етики перекладача. Реакція Європейської Спільноти на цю Зелену книгу була досить неоднозначна: Європейський Парламент і деякі неурядові організації («Amnesty International») схвально сприйняли таку ініціативу. Натомість деякі держави-члени ЄС дещо скептично та негативно поставилися до цього, вважаючи, що питання, зазначені у Зеленій книзі, повинні належати виключно до прерогативи національного законодавства держав-членів ЄС.

Вони також відчували, що це може спричинити небажану на той момент гармонізацію кримінального процесуального законодавства [132, с. 79].

Однак Комісія ЄС представила Пропозицію до Рамкового рішення щодо окремих процесуальних прав у кримінальному провадженні ЄС у 2004 році [160]. Ця пропозиція містила аналогічний «комплексний» підхід, як і у Зеленій книзі, та була спрямована на встановлення мінімальних стандартів у п'яти сферах. Щодо юридичного перекладу, то Пропозиція містила базові положення про те, що «переклад повинен бути безкоштовним для підозрюваних, обвинувачених», а також те, що «переклад повинен надаватися без необґрунтованих зволікань». Також ця Пропозиція передбачала безкоштовний переклад документів, які підозрюваному чи обвинуваченому «необхідно розуміти для здійснення справедливого кримінального провадження».

20 жовтня 2010 року була прийнята Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС 2010/64/ЄС про право на переклад у кримінальному процесі [94]. Ця Директива встановлює єдині правила у сфері гармонізації права на переклад підозрюваних та обвинувачених у всіх країнах-членах ЄС.

Важко переоцінити значення цієї Директиви, адже саме вона була першою Директивою після укладення Лісабонського договору, першою Директивою у сфері кримінального правосуддя (до цього часу існували лише рамкові рішення, які регулювали кримінально-процесуальні відносини). З цього приводу слушною видається заувага зарубіжних науковців про те, що саме з Директиви 2010/64 «розпочалася нова сторінка в усвідомленні ЄС важливості прав підозрюваних та обвинувачених» [116, с. 27].

Опитування довели, що до прийняття цієї Директиви в більшості європейських держав дуже мало процесуальних документів систематично перекладалися в письмовій формі за кошти держави в інтересах підозрюваного, обвинуваченого [13, с. 44].

Аналізуючи сферу дії Директиви, варто зазначити, що право на переклад гарантується у кримінальних провадженнях, а також під час

виконання європейського ордеру на арешт. Указана директива гарантує право на переклад лише підозрюваним та обвинуваченим, а право на переклад потерпілим гарантується Директивою Європейського Парламенту і Ради ЄС 2012/29/ЄС від 25 жовтня 2012 року про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки і захисту потерпілих від злочину [99].

Важливим питанням є момент виникнення в особи права на переклад, оскільки прецедентна практика ЄСПЛ свідчить про численні порушення у реалізації права на переклад і ненадання особі перекладача на початкових стадіях процесу [41]. Директива врегульовує це питання, вказуючи, що право на переклад виникає з моменту, коли особа дізналася від компетентних органів держави-члена ЄС шляхом офіційного повідомлення або іншим чином про те, що вона підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення до завершення провадження, під яким варто розуміти остаточне вирішення питання про те, чи особа вчинила злочин (винесення вироку або вирішення апеляційної скарги).

Особливістю Директиви про право на переклад у кримінальному провадженні є диференціація перекладу на письмовий та усний, а також установлення окремих гарантій для кожного із цих видів перекладу. Країни-члени ЄС повинні гарантувати підозрюваним та обвинуваченим, які не володіють мовою судочинства, негайне надання усного перекладу під час усіх стадій кримінального провадження, зокрема під час допиту на стадії досудового розслідування [282, с. 370].

Щодо письмового перекладу, то Директива передбачає обов'язок держав-членів ЄС у розумний строк забезпечити переклад усіх важливих письмових документів, необхідних для реалізації підозрюваними та обвинуваченими їхнього права на захист і забезпечення справедливості кримінального провадження. Очевидно, що поняття «важливі документи» є оціночною категорією. Директива передбачає, що компетентні органи у кожному конкретному випадку повинні вирішувати, чи певний документ слід вважати важливим у цьому кримінальному провадженні. Втім, така позиція

європейського законодавця не позбавляє підозрюваного, обвинуваченого або їхніх захисників права подавати клопотання про переклад і інших процесуальних документів, що є важливою гарантією права особи на переклад у кримінальному провадженні.

Такі документи, як рішення про позбавлення особи свободи (очевидно, що йдеться про рішення про застосування запобіжного заходу, рішення про продовження застосування запобіжного заходу), обвинувальний акт і вирок суду, підлягають обов'язковому перекладу. Щодо перекладу інших процесуальних документів, то клопотати про їх переклад може підозрюваний, обвинувачений або ж його захисник, а остаточне рішення про переклад таких документів приймає компетентний орган. М. Фінгас вважає такий підхід раціональним, оскільки він дає змогу мінімізувати ймовірні ризики «затягування справи» стороною захисту [114, с. 176]. Слід погодитися із такою думкою, адже наділення компетентного органу дискрецією у виборі інших процесуальних документів, які підлягатимуть перекладу, забезпечить дотримання розумних строків кримінального провадження.

Комісія в оцінюванні імплементації норм цієї Директиви у національне кримінальне процесуальне законодавство держав-членів ЄС зазначила, що більшість держав закріпили перелік документів, які підлягають обов'язковому перекладу. В більшості випадків цей перелік є орієнтовним та не виключає можливості перекладу інших процесуальних документів. Попри те, у декількох державах-членах ЄС імплементацію цієї норми слід вважати незадовільною, оскільки в їхньому національному законодавстві закріплений обов'язок перекладати лише деякі частини обвинувального акта та не передбачено обов'язковий переклад усіх документів про позбавлення особи свободи [180].

Ч. 1 ст. 5 Директиви покладає спеціальний обов'язок на держав-членів ЄС: вони повинні вжити конкретних заходів для забезпечення якісного перекладу у кримінальному провадженні. Тому важливо, щоби перекладачі були професіоналами та мали відповідну кваліфікацію. Вважаємо, що

закріплення поняття «якість» (quality) на противагу поняттю «відповідність» (adequacy), яке зазвичай використовував ЄСПЛ, є одним із найбільших досягнень директиви, оскільки передбачає вищий стандарт права на переклад.

Прогресивним видається положення Директиви про так званий дистанційний переклад. Ч. 6 ст. 2 передбачає, що у випадках доцільності можуть застосовуватися технології комунікації, як-от відеоконференція, телефон та Інтернет, доки не виникне потреба у фізичній присутності перекладача, щоб забезпечити справедливість кримінального провадження. Під поняттям «дистанційний переклад» варто розуміти переклад, що здійснюється за умов знаходження перекладача та спікера у різних приміщеннях [193, с. 221].

Застосування дистанційного перекладу у кримінальному провадженні містить як позитивні, так і негативні аспекти. До переваг застосування такого виду перекладу у кримінальному провадженні можна віднести процесуальну економію. Слушною видається думка про те, що використання сучасних технологій в кримінальному процесі дає змогу підвищити ефективність використання часу, фінансових і людських ресурсів, збільшити кількість розглянутих проваджень за певний проміжок часу [310, с. 309]. Однак для застосування дистанційного перекладу необхідно, щоб усі зали судових засідань були обладнані відповідними технічними засобами, а у перекладача були навички та досвід саме такого виду перекладу. Окрім цього, технічні засоби повинні бути ефективними та забезпечувати безперебійне звучання, враховуючи схильність учасників кримінального провадження до швидкого говоріння. З уваги на зазначене, виникає сумнів у тому, чи може такий дистанційний переклад забезпечити принцип справедливості кримінального провадження, яким так часто оперує європейський законодавець? Очевидно, що ні. Ймовірно, що судові рішення у кримінальних провадженнях із застосуванням такого виду перекладу підлягатимуть апеляційному оскарженню на підставі неякісного перекладу. Тому державам-членам ЄС

необхідно врахувати всі ці ймовірні наслідки, імплементуючи норми цієї Директиви.

Таким чином, на основі аналізу норм директиви можна погодитися із М. Гулізом, який вважає цю Директиву «без сумніву, найбільш амбітною серед директив, які були прийняті згодом, оскільки вона не обмежується лише кодифікацією прецедентної практики ЄСПЛ щодо ст. 5 та ст. 6 Конвенції, а сягає далеко за межі стандартів Страсбурга» [116, с. 28].

2.2.2. Забезпечення права на отримання інформації про процесуальні права у кримінальному провадженні

Аналіз закріплення права на інформацію у кримінальному процесуальному законодавстві європейських держав дає змогу зробити висновок, що існувала значна відмінність у регламентації та реалізації цього права серед держав-членів ЄС. Деякі країни забезпечують право на інформацію у письмовому вигляді, інші – в усному, а у ще інших країнах відсутній інститут забезпечення інформацією про процесуальні права у кримінальному судочинстві.

Враховуючи такі значні розбіжності у підходах до визначення та гарантування права на інформацію у європейських державах, потреба прийняття законодавчого акта, який би на європейському рівні закріпив мінімальні стандарти прав підозрюваних та обвинувачених на інформацію у кримінальному процесі, не може викликати сумнівів [285, с. 196].

Право на інформацію має подвійну правову природу: з одного боку, воно походить із загальних конституційних традицій держав-членів ЄС, з іншого, – це право перебуває у межах усезагальної концепції права на захист, передбаченого у ст. 48 §2 Хартії основних прав Європейського Союзу. Її положення та положення Директиви № 2012/13/ЄС від 22.05.2012 про право на отримання інформації в кримінальному

провадженні [98] відображають відповідне право бути поінформованим, яке очевидне зі ст. 5 та ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [294].

Предметом регулювання Директиви є правила стосовно забезпечення права підозрюваних та обвинувачених на інформацію про їхні права у кримінальному провадженні, а також про пред'явлені обвинувачення. Директива також установлює правила стосовно права осіб, щодо якого видано європейський ордер на арешт на інформацію про їхні процесуальні права.

Аналіз положень Директиви дає змогу зробити висновок, що право на інформацію охоплює такі права:

- право підозрюваного та обвинуваченого бути поінформованим про їхні процесуальні права та гарантії;
- право бути поінформованим про зміст обвинувачення;
- право мати доступ до матеріалів справи [267, с. 221].

Ефективне здійснення захисту у кримінальному провадженні передбачає, що підозрюваного або обвинуваченого негайно повідомляють про його процесуальні права. Важливим є момент виникнення в особи права бути поінформованим про свої процесуальні права. Згідно зі ст. 2 Директиви, це право в особи виникає з моменту, коли особі стало відомо від компетентних державних органів, що вони підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення. Відповідно, право бути поінформованим не прив'язується до офіційного повідомлення про підозру або обвинувачення органами досудового розслідування. Отож, термін «підозруваний» варто розуміти у широкому контексті, як будь-яку особу, стосовно якої існують певні підозри у вчиненні злочину, однак, яка ще не є суб'єктом кримінального переслідування [168, с. 85].

Ключовим положенням Директиви є ст. 3, яка встановлює обов'язок держав-членів негайно надавати підозрюваним та обвинуваченим інформацію, відповідно до національного кримінального процесуального законодавства, стосовно таких прав:

- на доступ до адвоката;
- на отримання безоплатної правової допомоги;
- знати, в чому особа обвинувачується;
- на усний та письмовий переклад;
- зберігати мовчання.

Інформація про означені права повинна бути надана особі в усній або письмовій формі, простою та зрозумілою мовою, із урахуванням особливих потреб підозрюваних та обвинувачених.

I. Русу зауважує, що аналіз перелічених прав дає змогу зробити висновок, що вони «запозичені» з інших правових інструментів (Конвенції про захист прав людини та Хартії основних прав ЄС) [188, с. 143].

Директива передбачає додаткову гарантію для підозрюваних, які затримані чи тримаються під вартою, у вигляді вручення пам'ятки про права або так званої «декларації прав» (англ. – «letter of rights», франц. – «déclaration de droits»). Цей документ повинен містити письмову інформацію про процесуальні права підозрюваних чи обвинувачених, а саме:

- право на доступ до матеріалів провадження;
- право повідомити про затримання особи працівника консульської служби чи іншу особу;
- право на невідкладну медичну допомогу;
- право на інформацію про максимальну кількість годин чи днів, упродовж яких підозрюваний чи обвинувачений може бути позбавлений свободи перед тим, як постане перед судом.

Окрім зазначених прав, «декларація прав» повинна містити основну інформацію про можливість оскарження затримання відповідно до національної процедури, про право перевірки законності затримання, а також подавати клопотання про тимчасове звільнення.

У науковій літературі була висловлена пропозиція про те, що необхідно встановити обов'язок для держав-членів ЄС надавати інформацію підозрюваним, обвинуваченим як в усній, так і у письмовій формі, простою

мовою, незалежно від того, чи особа тримається під вартою [184]. Підтримуємо таку пропозицію та вважаємо, що це дасть змогу забезпечити високий рівень поінформованості особи про її права та уникнути можливих зловживань.

У додатку А до Директиви міститься орієнтовний зразок цієї «декларації прав», із зазначенням усіх перелічених гарантій (Додаток Б). Особа має право зберігати цей документ упродовж усього часу позбавлення її свободи.

Ст. 6 Директиви закріплює правове регулювання права підозрюваного чи обвинуваченого бути поінформованим про кримінальне правопорушення, у якому вони підозрюються чи обвинувачуються. Така інформація повинна бути надана невідкладно та у обсязі, достатньому для забезпечення справедливості провадження та ефективної реалізації права на захист.

У науковій літературі висловлювалася точка зору про те, що у розумінні Директиви ця інформація доволі широка та розпливчата [2, с. 45]. Ймовірно, що відсутність чітких вимог призведе до прийняття державами-членами ЄС різних стандартів під час імплементації окресленої норми. Утім, це цілком раціонально, оскільки Директиви мають на меті встановлення мінімальних стандартів у сфері кримінального судочинства, надаючи державам-членам ЄС дискрецію у встановленні вищих стандартів, ніж ті, що передбачені директивами.

Також у Директиві немає вказівки на точний час, упродовж якого осіб потрібно повідомляти про їхні права. Очевидно, що поняття «невідкладно» є оціночною категорією. Отож, варто розглянути п. 19 та п. 28 преамбули Директиви, які говорять про те, що поняття «невідкладно» у контексті інформування осіб про обвинувачення слід розуміти як таке, що повинно бути здійснено принаймні до першого допиту підозрюваного чи обвинуваченого органами поліції чи іншими органами досудового розслідування.

Водночас Директива встановлює норму, що під час подання до суду обвинувального акта необхідно надавати детальну інформацію про зміст обвинувачення, зокрема правову кваліфікацію діяння та форму співучасті. Тобто при інформуванні особи на стадії досудового розслідування інформація містить дані фактичного характеру, а під час інформування на більш пізніх стадіях кримінального провадження інформація містить дані як фактичного, так і правового характеру. Можна зробити висновок, що вимога щодо кількості наданої особам інформації зростає відповідно до розвитку кримінального провадження та переходу на іншу стадію судочинства.

Дуже часто, повідомляючи особі про обвинувачення або причини арешту, компетентні органи державної влади обмежуються лише зазначенням відповідних положень кримінального законодавства, використовуючи спеціальну юридичну термінологію, та не зазначають дані фактичного характеру. Окрім цього, трапляються випадки, коли підозрювані, обвинувачені отримують інформацію про зміст обвинувачення після певної затримки, а особи, позбавлені свободи, отримують інформацію про причини взяття під варту через певний проміжок часу [184, с. 13]. Це створює певні перешкоди для ефективної реалізації права на захист.

Третім базовим правом є право особи мати доступ до матеріалів кримінального провадження, регламентоване ст. 7 Директиви. Матеріали, які стосуються кримінального провадження і є у розпорядженні компетентних органів державної влади, які необхідні для оскарження законності затримання чи арешту, відповідно до національного законодавства повинні надаватися затриманій чи арештованій особі або їхнім захисникам на будь-якій стадії кримінального провадження. Доступ повинен надаватися цим особам до всієї доказової бази, яка є у розпорядженні компетентних органів державної влади, незалежно від того, чи це обвинувальні, чи виправдувальні докази, щоб забезпечити справедливість кримінального провадження та реалізацію права особи на

захист. Такий доступ повинен бути наданий вчасно, однак найпізніше – під час направлення обвинувального акта в суд.

Варто зазначити, що згадане право особи на доступ до матеріалів кримінального провадження не має абсолютного характеру. Адже п. 4 ст. 7 Директиви дозволяє державам-членам відмовити у доступі до певних матеріалів кримінального провадження у таких випадках: створення загрози життю чи основоположним правам іншої особи, а також якщо така відмова є суворо необхідною для забезпечення публічних інтересів, у тих випадках, коли надання доступу до матеріалів може вплинути на досудове розслідування або завдати значної шкоди національній безпеці держав-членів ЄС.

Аналогічної позиції дотримується і ЄСПЛ, вважаючи, що обмеження права на доступ до матеріалів кримінального провадження є допустимим відповідно до ст. 6 Конвенції у тих випадках, коли це «суворо необхідно» [36].

Отже, аналізуючи закріплення права на інформацію у державах-членах ЄС, можна дійти висновку про наявність певних розбіжностей у підходах до визначення та гарантування права на інформацію. Це зумовило потребу прийняття законодавчого акта, який би на європейському рівні закріпив мінімальні стандарти прав підозрюваних та обвинувачених на інформацію у кримінальному процесі. Ним стала Директива № 2012/13/ЄС від 22.05.2012 про право на отримання інформації в кримінальному провадженні.

Важливою є норма Директиви, яка передбачає гарантію для підозрюваних, які затримані чи тримаються під вартою, у вигляді вручення пам'ятки про права, яка повинна містити інформацію про право на доступ до матеріалів провадження; право повідомити про затримання особи працівника консульської служби чи іншу особу; право на невідкладну медичну допомогу; право на інформацію про максимальну кількість годин чи днів, упродовж яких підозрюваний чи обвинувачений може бути позбавлений свободи перед тим, як постане перед судом.

2.2.3. Забезпечення прав неповнолітніх підозрюваних (обвинувачених) у кримінальному провадженні

Міжнародні та європейські стандарти забезпечення прав неповнолітніх осіб у кримінальному провадженні не втрачають актуальності, оскільки через фізичну і розумову незрілість, а також притаманну їм вразливість неповнолітні учасники провадження не в змозі повною мірою використовувати усі можливі засоби захисту своїх прав, а їхні законні представники дуже часто у зв'язку з відсутністю достатніх юридичних знань і притаманною загальною необізнаністю також не здатні забезпечити належне представництво неповнолітніх. Для неповнолітніх учасників кримінального провадження, з урахуванням їхньої неповної кримінальної процесуальної дієздатності, вікових психологічних особливостей, необхідно створювати додаткові гарантії [343, с. 115].

А. І. Кунтій зауважує, що вікові особливості – це сукупність взаємопов'язаних типових для цього віку процесів, станів і властивостей, котрі виявляються у поведінці та вказують на загальну спрямованість розвитку особи [299, с. 389].

Віднедавна проблематиці захисту прав дитини приділяється значна увага з боку Європейської Спільноти, яка характеризується структурованими та скоординованими діями органів та інституцій ЄС як у законотворчій сфері, так і під час реалізації цієї політики [128].

Останньою у серії Директив, які мали бути прийняті відповідно до заходу Е Дорожньої карти про посилення прав потерпілих у кримінальному провадженні від 10 липня 2011 року [181], стала Директива 2016/800 від 11.05.2016 про процесуальні гарантії неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених у кримінальному провадженні [104].

Директива 2016/800 від 11.05.2016 про процесуальні гарантії неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених у кримінальному провадженні є обов'язковою для країн-членів ЄС і повинна бути

імplementована у їхнє національне законодавство до червня 2019. У п. 1 Директиви вказано, що її метою є забезпечити процесуальні гарантії для неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених (осіб, які не досягли 18-ти річного віку) для того, щоб вони були здатні розуміти та додержуватися процедури кримінального провадження та реалізовувати своє право на справедливий судовий розгляд.

Ця Директива відрізняється від усіх інших директив у сфері кримінального процесу, оскільки предметом її правового регулювання є різні процесуальні права, притаманні лише певній специфічній категорії осіб (неповнолітнім). Чимало із цих процесуальних прав закріплено в інших директивах, однак Директива 2016/800 установлює мінімальні правила щодо процесуальних прав підозрюваних чи обвинувачених неповнолітніх для того, щоб забезпечити їм вищі стандарти захисту. Тому таку Директиву варто розуміти як спеціальну стосовно інших директив у сфері кримінального процесу.

Цікаво, що під час обговорення проекту Директиви деякі держави-члени ЄС не розділяли точку зору про необхідність передбачення вищих стандартів захисту прав неповнолітніх і вважали, що «у кримінальному провадженні не повинно існувати надто «ідеалістичного уявлення» щодо неповнолітніх» [85, с. 111].

Ми не розділяємо цю точку зору, оскільки не може й виникати сумнівів у необхідності забезпечення більш високих стандартів прав неповнолітніх.

Директива ґрунтується на наявних міжнародних юридичних інструментах, як-от Конвенція ООН про права дитини [53], Хартія основоположних прав Європейського Союзу [351], Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод [294], Рекомендація № 11 Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи «Про Європейські правила стосовно неповнолітніх правопорушників, засуджених до покарань та заходів кримінально-правового характеру» [170].

Відповідно до норм Директиви, неповнолітнім є особа, яка не досягла 18-річного віку. Однак Директива не встановлює мінімального віку

кримінальної відповідальності, а також її положення не регулюють визначення віку кримінальної відповідальності у державах-членах ЄС. Як відомо, вік, із якого настає кримінальна відповідальність, у країнах ЄС не однаковий та варіюється з 10 років (Швейцарія) до 18 років (Бельгія), відповідно до різних історичних, соціальних, культурних передумов, які впливали на розвиток правової системи держав-членів ЄС [169, с. 471].

Держави-члени повинні встановлювати вік дитини на підставі її власних показань, перевірки актів цивільного стану, документальних доказів. За відсутності доказів, що підтверджують вік дитини, або якщо такі докази недопустимі, може бути здійснено медичний огляд. Європейський законодавець, керуючись принципом пріоритетності інтересів дитини, передбачає, що медичний огляд може проводитися лише у виняткових випадках і з суворим дотриманням прав дитини та поваги до людської гідності. Аналізуючи норми Директиви, варто зазначити, що вона встановляє презумпцію неповнолітності, оскільки у разі, якщо вік особи викликає сумніви, то таку особу слід вважати неповнолітньою.

Директива застосовується до неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених у вчиненні кримінальних правопорушень або неповнолітніх, які підлягають видачі відповідно до європейського ордеру на арешт. Ця норма Директиви щодо початкового моменту її дії відрізняється від трьох попередніх директив у сфері кримінального процесу (Директива про право на переклад, Директива про право на інформацію, Директива про доступ до адвоката). Ці три директиви починають діяти з моменту, коли особі стало відомо від компетентного органу держави-члена ЄС про отримання нею статусу обвинуваченого чи підозрюваного, шляхом її офіційного повідомлення або іншим чином. На відміну від попередніх директив, Комісія запропонувала закріпити норму про більш ранню сферу дії Директиви про неповнолітніх, а саме – з моменту, коли неповнолітні «стали підозрюваними або обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення». Комісія аргументувала свою позицію тим, що окремі елементи Директиви про

неповнолітніх повинні застосовуватися навіть ще раніше, ніж неповнолітні усвідомили, що вони є підозрюваними або обвинуваченими (зокрема, право на захист приватного життя) [85, с. 112].

Також Директива застосується до неповнолітнього, який допитувався органами досудового розслідування у статусі свідка, однак під час допиту виникла обґрунтована підозра про вчинення кримінального правопорушення цією особою.

Держави-члени мають право не застосовувати положення цієї Директиви, якщо підозрювані чи обвинувачені досягли 21 року. Якщо ж особа на момент вчинення кримінального правопорушення була неповнолітньою, однак, коли отримала процесуальний статус підозрюваного чи обвинуваченого, досягла 18-ти річного віку, Директива заохочує держав-членів застосовувати її положення до досягнення особою 21 віку.

Аналізуючи сферу дії Директиви, варто зазначити, що положення Директиви застосовуються лише до кримінальних проваджень і не можуть застосовуватися до інших видів проваджень, зокрема до спеціальних проваджень щодо дітей. Директива застосовується на будь-якій стадії провадження у випадках, коли неповнолітній підозрюваний чи обвинувачений позбавлений свободи. Доволі обмеженою є сфера дії Директиви щодо кримінальних проступків. Як зазначають деякі науковці [169, с. 472], недоречно вимагати від держави-члена ЄС виконання усіх положень Директиви та реалізації усіх гарантій для неповнолітнього, який вчинив проступок. І таке положення видається правильним і раціональним.

Варто більш детально розглянути деякі найбільш важливі процесуальні права неповнолітніх. Одним із основних прав неповнолітніх є право на інформацію, яке закріплено у ст. 4 Директиви. Держави-члени повинні забезпечити неповнолітньому інформування про його права, закріплені у Директиві 2012/13/ЄС (Про право на отримання інформації в кримінальному провадженні), та загальну процедуру кримінального провадження з моменту, коли неповнолітньому стало відомо про те, що він підозрюваний або

обвинувачений. З цього можна зробити висновок, що інформування неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених має подвійну правову природу: їх спочатку необхідно інформувати про загальні процесуальні права, які мають усі підозрювані чи обвинувачені, а потім інформувати про їхні додаткові права.

Після того, як неповнолітнім повідомили ці права, їм необхідно повідомити загальну процедуру кримінального провадження. Відповідно до вимог Директиви, інформування про загальну процедуру кримінального провадження передбачає коротке пояснення неповнолітньому про подальші процесуальні кроки у провадженні, та роль компетентних органів у ньому.

Системний аналіз положень Директиви дає змогу розділити усі права, про які інформуються неповнолітні, на 3 групи залежно від стадії провадження та обставин інформування про ці права. Першу категорію прав можна охарактеризувати як загальні права, які неповнолітній має під час кримінального провадження: право мати законного представника (ст. 5 Директиви), право на захисника (ст. 6 Директиви), право на захист приватного життя (ст. 14 Директиви), право мати законного представника на інших стадіях провадження, окрім судового розгляду (ст. 15 Директиви), право на правову допомогу (ст. 18 Директиви). Неповнолітні повинні повідомлятися про ці права негайно після того, як їм стало відомо про те, що вони підозрювані чи обвинувачені.

Друга група прав неповнолітніх охоплює процесуальні права, про які необхідно інформувати неповнолітніх на певній стадії кримінального провадження. Адже ця група процесуальних прав неповнолітніх прямо пов'язана із відповідною стадією провадження або процесуальними діями. На відповідній стадії провадження неповнолітніх необхідно повідомляти про право на індивідуальну оцінку (ст. 7 Директиви), право на медичний огляд, зокрема на медичну допомогу (ст. 8 Директиви), право на обмеження позбавлення свободи (ст. 10 Директиви), право на законного представника під час судового розгляду (ст. 15 Директиви), право неповнолітнього брати

участь у судовому розгляді (ст. 16 Директиви), право на ефективні засоби (ст. 19 Директиви). Такий підхід здається правильним, оскільки немає потреби в інформуванні неповнолітніх про усі процесуальні права на початковому етапі кримінального провадження, адже, як зазначається, деякі процесуальні права можуть бути реалізовані на певній специфічній стадії провадження. Інформування неповнолітніх саме на цих стадіях призводить до кращого розуміння своїх прав, відтак – більш ефективної їх подальшої реалізації.

Третя група прав неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених стосується ситуацій позбавлення їх свободи, оскільки неповнолітніх у таких ситуаціях потрібно повідомляти про їхнє право на спеціальне ставлення (ст. 12 Директиви) [264, с. 170–171].

Заслуговує окремої уваги право неповнолітнього мати законного представника (ст. 5 Директиви), що вважається «традиційною» гарантією у сфері ювенальної юстиції [218, с. 494]. Європейський законодавець дає визначення цьому поняттю у ст. 3 Директиви. Законне представництво означає комплекс права та обов'язків, які стосуються неповнолітнього або його майна та які надаються фізичній або юридичній особі судовим рішенням, приписами закону або договором.

Окрім права на законного представника, неповнолітні мають право на захисника, що закріплено у ст. 6 Директиви. Держави-члени ЄС повинні забезпечити неповнолітніх адвокатом без необґрунтованої затримки з моменту, коли неповнолітнім стало відомо про те, що вони підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення. Директива встановлює випадки обов'язкової участі захисника для неповнолітніх:

- перед допитом органами досудового розслідування, іншими судовими або правоохоронними органами;
- перед здійсненням слідчих (розшукових) дій або інших дій, спрямованих на збір доказів органами досудового розслідування;
- негайно після позбавлення свободи;

- під час виклику до суду, який має юрисдикцію розглядати кримінальні провадження, завчасно перед їхньою появою у суді.

Однак ці випадки обов'язкового залучення захисника для неповнолітнього не є абсолютними. Європейський законодавець передбачає певні винятки із цього правила. Директива вказує лише на дві такі підстави, а саме: існування нагальної потреби запобігти несприятливим наслідкам, що можуть загрожувати життю, свободі та фізичній недоторканості особи, та коли невідкладні дії органів досудового розслідування є необхідними для відвернення значної загрози кримінальному провадженню у справах про тяжкі злочини.

Право на адвоката означає те, що неповнолітні мають право на приватну зустріч та спілкування з адвокатом, зокрема перед допитом органами досудового розслідування чи іншими правоохоронними органами. Важливою гарантією такого спілкування є його конфіденційність, що охоплює будь-які форми комунікації: зустрічі, кореспонденцію, телефонні розмови та інші форми комунікації відповідно до національного процесуального законодавства держав-членів ЄС.

Окрім того, держави-члени ЄС повинні забезпечити участь захисника під час проведення певних слідчих дій, якщо такі слідчі дії закріплені національним законодавством держави-члена ЄС та передбачають участь неповнолітніх у цих слідчих діях. Ч. 4 ст. 6 Директиви передбачає, що такими слідчими діями, коли необхідна присутність захисника, є:

- пред'явлення для впізнання;
- спеціальний слідчий експеримент;
- перехресний допит.

Доволі цікавими видаються норми Директиви про обов'язковий аудіовізуальний запис допиту неповнолітнього, якщо це кореспондує обставинам справи, враховуючи факт наявності або відсутності адвоката під час допиту, позбавлення свободи неповнолітнього та інші важливі обставини. Аудіовізуальний запис може виконувати подвійну функцію: забезпечити

гарантії прав неповнолітніх у разі неналежного поведження органів досудового розслідування під час допиту, та забезпечити захист для органів досудового розслідування для підтвердження факту їх належного поведження та дотримання усіх процесуальних прав неповнолітніх. Якщо ж не було здійснено аудіовізуальний запис допиту, він повинен бути іншим чином належно зафіксований, зокрема за допомогою протоколу.

Цікавими також є права неповнолітнього на індивідуальну оцінку та на медичний огляд.

Мета права на індивідуальну оцінку полягає у забезпеченні врахування конкретних потреб дітей щодо захисту, освіти та соціальної інтеграції. Крім того, індивідуальна оцінка необхідна для того, щоб допомогти уповноваженому органу у прийнятті рішення щодо доцільності застосування щодо неповнолітнього запобіжних заходів і під час винесення вироку. Індивідуальна оцінка дитини повинна враховувати її особистість, ступінь зрілості, економічні, соціальні та сімейні обставини, зокрема життєве середовище та будь-які конкретні вразливості дитини, як-от відсталість у навчанні або труднощі у спілкуванні. Межа та деталізація індивідуальної оцінки неповнолітнього може варіюватися залежно від обставин справи, заходів, які будуть застосовуватися щодо неповнолітнього у разі визнання його винним у вчиненні злочину та того, чи був неповнолітній суб'єктом індивідуальної оцінки останнім часом. Індивідуальна оцінка повинна проводитися кваліфікованими особами із активним залученням неповнолітнього до цього процесу, а також за можливості його законного представника.

Таку норму слід вважати втіленням принципу індивідуалізації або диференційованого підходу. Адже у рішеннях ЄСПЛ неодноразово зазначається, що до неповнолітнього повинні ставитися з урахуванням його віку, рівня зрілості, інтелектуальних і емоційних особливостей.

Не можна оминати увагою те, що вимога ст. 7 Директиви про індивідуальну оцінку неповнолітнього не є абсолютною та передбачає

можливість для держав-членів ЄС відійти від цього зобов'язання, якщо такий відступ буде обґрунтованим із урахуванням обставин справи та не суперечитиме інтересам неповнолітнього.

Прогресивними варто вважати положення ст. 8 Директиви про неповнолітніх, що регламентує їхнє право на медичний огляд. Це право держави-члени повинні забезпечити без необґрунтованої затримки неповнолітнім, які позбавлені свободи. Мета цього огляду – визначити психічний та фізичний стан здоров'я неповнолітнього для оцінки його здатності бути допитаним і проводити стосовно неповнолітнього інші слідчі дії. Медичний огляд повинен бути проведений невідкладно та може бути здійснений за рішення компетентних органів або за клопотанням неповнолітнього, його законного представника чи захисника.

Держави-члени ЄС повинні забезпечити інформування неповнолітніх про усі згадані процесуальні права простою та доступною для них мовою у письмовій або усній формі, або використовуючи ці обидві форми інформування. Очевидно, що неповнолітні не володіють такою ж здатністю усвідомлювати зміст своїх процесуальних прав, як дорослі. Це, власне, і зумовлює необхідність у більш зрозумілому їхньому інформуванні. Однак європейський законодавець не формулює визначення терміна «проста та доступна мова» та надає державам-членам ЄС дискрецію у визначенні суб'єктів і способів інформування неповнолітніх про їхні процесуальні права. Найбільшою прогалиною Директиви про неповнолітніх є відсутність у ній положень, які закріплювали б обов'язок компетентних органів держав-членів ЄС запевнитися у тому, що неповнолітній зрозумів повною мірою свої процесуальні права. Видається доцільним доповнити положення Директиви та закріпити цей обов'язок держав-членів ЄС для забезпечення ефективної реалізації неповнолітніми всіх своїх прав у сфері кримінального процесу.

Доречними видаються вимоги директиви щодо тренінгів для працівників компетентних органів досудового розслідування та установ тимчасового затримання, які працюють із неповнолітніми підозрюваними чи

обвинуваченими. Головна ідея цієї законодавчої конструкції у тому, щоби ці працівники були здатні контактувати з неповнолітніми, враховуючи права неповнолітнього, тактику допиту неповнолітнього, дитячу психологію та спілкування зрозумілою для неповнолітнього мовою. Дещо схожими є норми директиви щодо аналогічних тренінгів для суддів і прокурорів. Держави-члени повинні вживати необхідних заходів для забезпечення наявності у цих суб'єктів спеціальних навичок комунікації з неповнолітніми та ефективного доступу до різноманітних тренінгів. Безперечно, ці норми директиви слід вважати прогресивними та спрямованими на захист інтересів неповнолітніх у кримінальному провадженні.

2.2.4. Мінімальні стандарти захисту прав потерпілих

Захист прав потерпілих у кримінальному провадженні разом із розшуком і покаранням винних осіб було одним із ключових питань політики Європейського Союзу впродовж останніх десятиліть.

Утім, нормативно-правового акта, який би закріплював мінімальні стандарти прав потерпілих від злочинних дій, так і не було. Тому з метою встановлення комплексного підходу до вирішення окресленої проблеми та забезпечення мінімальних стандартів захисту прав потерпілих у кримінальному провадженні у 2001 році Європейським Парламентом і Радою було прийнято Рамкове рішення про статус потерпілих у кримінальному процесі № 2001/220/ПВД [62].

Як слушно зазначає А. Пембертон, це Рамкове рішення було першим імперативним документом міжнародного рівня, який стосувався захисту прав потерпілих [125, с. 43]. Це рішення вперше на рівні ЄС закріпило визначення поняття «потерпілий» в широкому значенні, під яким розуміли фізичну особу, якій спричинено моральну чи матеріальну шкоду, зокрема фізичні ушкодження, дією чи бездіяльністю внаслідок порушення кримінального законодавства країн-членів ЄС.

Одним із найсуттєвіших недоліків цього рішення було те, що воно не мало прямої дії на території держав-членів ЄС. Тобто на це рішення не можна було посперитися, захищаючи права потерпілих у національних судах країн-членів ЄС. Попри те, варто згадати про «справу Пупіно» [28], з якої зрозуміло, що Рамкове рішення все-таки має певний «непрямий» вплив на національне законодавство країн-членів, оскільки суди зобов'язуються тлумачити законодавство відповідно до норм права ЄС, зокрема і рамкових рішень.

У зв'язку з цим Європейською Комісією була розроблена і видана в 2001 році Зелена книга «Відшкодування шкоди потерпілим» [123]. Новелою цієї Книги було те, що вона виокремлювала види потерпілих і диференціювала шкоду, заподіяну їм унаслідок злочинного посягання.

Так, у ній виокремлюється 3 категорії потерпілих, які мають право на одержання компенсації:

- безпосередні потерпілі (особи, які зазнали шкоди внаслідок злочинного діяння);
- опосередковані потерпілі (члени сім'ї безпосередньо потерпілої особи. Цікаво, що цю компенсацію можуть отримувати також і колишні чоловік чи дружина, які отримують аліменти, та непрацездатні батьки потерпілого);
- випадкові потерпілі (особи, які допомагали безпосередньому потерпілому чи правоохоронним органам запобігти вчиненню злочину).

У Зеленій книзі підкреслювалася необхідність гармонізації законодавства в сфері захисту прав потерпілих з метою мінімізації нерівних умов виплати їм компенсації, які пов'язані із різним законодавством країн-членів. І постає логічне запитання: наскільки тісною повинна бути гармонізація в цій сфері та чи можливо уніфікувати розмір виплати цієї суми в усіх країнах-членах ЄС?

Звісно, що ні, оскільки держави-члени ЄС є неоднорідними в соціально-економічному розвитку і сума компенсації не підлягає уніфікації

[272, с. 125]. На це вказувала і Комісія у п. 5.1 Зеленої книги, де також йдеться про те, що Комісія не ставить собі за мету тотальну гармонізацію, а радше встановлення єдиних стандартів і правил виплати компенсації потерпілим особам.

Наступним кроком у еволюції розвитку інституту захисту прав потерпілих у кримінальному провадженні було прийняття Директиви 2004/80/ЄС від 29 квітня 2004 року про компенсацію потерпілим від злочину [60].

Її метою було забезпечення того, що кожна держава-член ЄС мала відповідні національні компенсаційні процедури для потерпілих від злочину.

Ще одним кроком у розширенні прав потерпілих було прийняття Дорожньої карти про посилення прав потерпілих у кримінальному процесі від 10 липня 2011 року [181].

Цей документ передбачав конкретні заходи, які необхідно виконати для того, щоб досягнути цілей цієї Дорожньої карти. Основні її цілі спрямовані на зміцнення та захист прав потерпілих у кримінальному провадженні.

Тому захід А Дорожньої карти про посилення прав потерпілих у кримінальному процесі від 10 липня 2011 року передбачав видання директиви, яка замінила б Рамкове рішення про статус потерпілих у кримінальному процесі № 2001/220/ПВД. Причиною цього було те, що виникала об'єктивна необхідність переглянути та доповнити його положення, оскільки минуло більше, ніж 10 років з його прийняття. Тому Комісія 18 травня 2011 р. представила проект директиви про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки та захисту потерпілих від злочину [163].

Необхідність прийняття нового законодавчого акта не може і викликати сумнівів, оскільки наявний рівень законодавчого регулювання ЄС не забезпечував належної гарантії прав потерпілих. Зокрема, законодавство не містило конкретних заходів із реалізації передбачених гарантій, прямих зобов'язань і майже не застосовувалося державами.

Після тривалого обговорення проекту нового законодавчого акта було прийнято Директиву Європейського Парламенту і Ради ЄС 2012/29/ЄС від 25 жовтня 2012 р. [99] про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки і захисту потерпілих від злочину, яка прийшла на заміну Рамковому рішенню 2001/220/ПВД.

Варто погодитися з І. Андролакисом про те, що цей комплексний документ повинен сприяти належному поводженню з потерпілими у кримінальному провадженні, забезпечуючи їхнє право на повагу до людської гідності, а також професійний та індивідуальний підхід. Окрім цього, його метою є надання потерпілим необхідної підтримки, щоб вони були здатні подолати емоційні труднощі та юридичні формальності, могли брати участь у кримінальному провадженні, отримуючи весь необхідний обсяг інформації та розуміючи її, а також були захищені упродовж досудового розслідування та судового розгляду [4, с. 111].

Відстежуючи еволюцію законодавства ЄС у сфері захисту потерпілих, можна дійти висновку, що Директива 2012 року розглядала поняття «потерпілий» у новому ширшому контексті. Окрім визначення, яке містилося у Рамковому рішенні 2001 року, потерпілими вважалися також особи, які спільно проживають на постійній і тривалій основі та розділяють побут із потерпілим. Цікавим є те, що Директива надає можливість державам на власний розсуд установлювати у національному законодавстві обмеження з приводу кількості родичів потерпілих, які можуть одержувати компенсацію.

Одним із найбільших досягнень цієї директиви є змінення «фокусу уваги» на потерпілого, оскільки він тепер стає центральною фігурою у кримінальному судочинстві. До цього більшість держав-членів ЄС зосереджувалися на ролі прокурора, судді та інтересів держави у кримінальному провадженні загалом [207, с. 12].

Глави 2, 3 та 4 Директиви закріплюють низку важливих гарантій прав потерпілих. Пропонуємо їх розділити на 3 великі групи: загальні права потерпілих, процесуальні права та гарантії, які спрямовані на захист

потерпілих. Серед першої категорії прав варто виокремити право на першочергове одержання необхідної інформації про хід провадження від державних органів. Як указують деякі науковці [217, с. 133], закріплення такого важливого права дасть змогу частково усунути негативні наслідки скоєння злочину для потерпілого та збільшити довіру до правоохоронних органів.

Доволі цікавим видається право потерпілих, закріплене у ст. 3 директиви, – розуміти та бути зрозумілим. Держави-члени повинні вживати заходів для того, щоб допомагати потерпілим розуміти та бути зрозумілими з першого контакту та під час подальших взаємодій з компетентними органами у кримінальному провадженні, зокрема тоді, коли їм надається певна інформація від компетентних органів. Спілкування з потерпілими повинно здійснюватися простою, зрозумілою для них мовою, незалежно від того, у якій формі здійснюється це спілкування (усно чи письмово). Під час такого спілкування необхідно враховувати особистісні характеристики потерпілого, зокрема і певні розумові відхилення, які можуть впливати на їхню здатність сприймати та розуміти інформацію. В цьому контексті варто погодитися із зарубіжними науковцями [115, с. 87], які пропонують запровадити спеціальні тренінги та навчання для посадовців різних інституцій, таких як поліцейських, прокурорів, суддів, які співпрацюватимуть із потерпілими.

Вважаємо за доцільне доповнити Директиву статтею такого змісту: «Держави-члени повинні забезпечити загальне та спеціальне профільне навчання для службовців, які співпрацюють із потерпілими, з метою кращого захисту їхніх прав і надання їм усієї необхідної інформації на неупередженій та професійній основі».

Також до категорії загальних прав потерпілих належить право одержувати підтвердження прийняття заяви про вчинення злочину щодо них, право одержувати інформацію про хід провадження. Директива встановлює певний обсяг інформації, який повинні отримувати потерпілі без необґрунтованої затримки з моменту їх першого контакту із компетентним органом. До означеної інформації належать такі дані:

- вид допомоги, яку вони можуть отримати, та від кого (інформацію про доступ до медичної допомоги, спеціалізованої допомоги, зокрема психологічної);
- процедура подання заяв щодо злочину;
- умови одержання захисту, зокрема конкретних заходів захисту;
- умови отримання правової допомоги, консультації або іншої консультації;
- умови отримання компенсації;
- умови отримання усного та письмового перекладу;
- процедура подання скарг у разі порушення їхніх прав компетентними органами у цьому кримінальному провадженні;
- можливість застосування механізмів відновного правосуддя;
- передумови отримання можливого відшкодування у зв'язку з їхньою участю у кримінальному провадженні;
- контактні дані для комунікації щодо кримінального провадження.

Іншим важливим правом потерпілого, що належить до цієї групи, є право на усний та письмовий переклад. Потерпілі, які не розуміють мову відповідного провадження, повинні забезпечуватися за їх клопотанням безоплатно перекладачем, принаймні під час допиту компетентними органами, а також під час їхньої участі у судовому розгляді справи. Аналогічно потерпілим повинен надаватися безкоштовно переклад інформації, важливої для здійснення ними своїх процесуальних прав.

До процесуальних прав потерпілих належить право брати участь у кримінальному провадженні, право подавати докази, право на одержання правової допомоги, право на відшкодування коштів, витрачених унаслідок активної участі у судовому процесі, право на повернення майна відповідно до рішення компетентного органу, яке було вилучене в ході кримінального провадження. Варто зазначити, що у директиві зазначені лише процесуальні права потерпілих, а детальна процедура реалізації цих прав регулюється національним кримінальним процесуальним законодавством. Наприклад, у

ч. 1 ст. 10 Директиви зазначено, що держави-члени повинні забезпечити потерпілим право бути вислуханим у судовому провадженні та право подавати докази. Водночас у ч. 2 цієї ж статті вказано, що процесуальні правила участі потерпілого у судовому провадженні та подання ним доказів повинні бути встановлені у національному законодавстві. Ці законодавчі конструкції із відсильними нормами до вітчизняного законодавства вбачаються правильними, оскільки метою директиви є забезпечення лише мінімальних стандартів захисту прав потерпілих.

До третьої категорії належить право на захист, яке передбачає, що держава-член повинна забезпечити заходи захисту потерпілих і членів їхніх сімей від повторного скоєння злочину, залякування, психологічного тиску тощо. Держави-члени зобов'язані встановити необхідні умови для уникнення контакту між потерпілим і членами його сім'ї із злочинцем під час кримінального провадження, за винятком випадків, коли цього вимагатиме провадження.

Заслуговує на увагу ст. 8 розділу 2 Директиви, яка передбачає створення конфіденційної служби підтримки потерпілих, яка функціонує на безкоштовній основі та діє в інтересах потерпілих до, під час і навіть деякий час після закінчення кримінального провадження. Такі служби можуть бути засновані як державні органи влади, так і функціонувати на недержавній громадській основі.

Основним завданням таких служб є забезпечення надання:

- інформації та консультацій з приводу одержання потерпілим компенсації та підготовка потерпілих до участі у судовому засіданні;
- інформації про хід провадження або скерування до необхідних спеціалістів чи служб підтримки потерпілих;
- психологічної підтримки;
- консультацій щодо фінансових та інших практичних питань.

Основним завданням таких служб є надання потерпілим притулку чи тимчасового житла з метою забезпечення їхньої безпеки чи з метою

уникнення залякування потерпілих. Також такі служби особливу увагу приділяють потерпілим від злочинів, що посягають на статеву свободу, як-от зґвалтування чи сексуальне насильство.

З тексту директиви вбачається, що особлива увага надається потерпілим від окремих видів кримінальних правопорушень. У преамбулі директиви згадується про те, що потерпілі від тероризму, гендерно зумовленого насильства потребують особливої підтримки та захисту через високий ризик повторної віктимізації. Однак ця норма має лише декларативний характер. Саме тому цілком підтримуємо точку зору І. Русу про необхідність унесення змін у Директиву у вигляді окремих розділів, присвячених захисту потерпілих від окремих видів правопорушень [186, с. 82].

2.2.5. Забезпечення презумпції невинуватості

Презумпція невинуватості є одним із фундаментальних принципів кримінального судочинства в будь-якій демократичній державі. Одним із основних міжнародних нормативних актів, який визначає такий принцип, є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ч. 2 ст. 6 якої закріпила положення, що «кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку» [294].

З метою конкретизації цієї норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Європейський суд з прав людини у своїй практиці розробив низку критеріїв, недотримання яких буде вважатися порушенням принципу презумпції невинуватості. Однієї із перших справ, у якій Європейський суд висловлює свою позицію з приводу принципу презумпції невинуватості, є рішення у справі «Неймайстер проти Австрії» [33]. Суд вважав, що строк тримання особи під вартою залежить від тяжкості скоєного злочину і від можливого покарання за нього, і в результаті він повинен зараховуватися особі у термін відбування покарання після винесення вироку.

Втім, у визначенні взаємозв'язку між тривалістю тримання особи під вартою та покаранням варто враховувати принцип презумпції невинуватості, передбачений ч. 2 ст. 6 Конвенції. Якщо строк тримання під вартою буде наближений до можливої міри покарання, то принцип презумпції невинуватості не буде дотриманий повністю.

Попри те, на практиці з різних причин дедалі частіше трапляються випадки порушення цього стратегічно важливого у кримінальному провадженні принципу.

Незважаючи на те, що презумпція невинуватості первинно не передбачалася Дорожньою картою 2009 р., деякі держави-члени ЄС (зокрема Італія) запропонували працювати у цьому напрямі, аргументуючи свою позицію тим, що і Дорожня карта, і Стокгольмська програма [206] передбачають можливість розширювати захист і на інші процесуальні права, які в них не згадуються.

Першим стратегічним документом ЄС стосовно необхідності формування на законодавчому рівні принципу презумпції невинуватості було прийняття Зеленої книги про презумпцію невинуватості у 2006 році [118].

Так, у Зеленій книзі не наведено дефініції означеного принципу, а її сутність тлумачиться крізь призму рішень Європейського суду з прав людини. Обвинувачений повинен вважатися таким, що не вчинив жодного злочину, доки держава через органи прокуратури не надасть незалежному та неупередженому суду достатні докази винуватості особи. Такий принцип також передбачає, що судді не повинні розпочинати розгляд справи із упередженим переконанням у тому, що особа вчинила злочин [18].

Після прийняття Зеленої книги наступним кроком у гармонізації законодавства ЄС стала розробка Пропозиції [164] Директиви Європейського Парламенту та Ради щодо посилення певних аспектів презумпції невинуватості та права бути присутнім під час судового розгляду, яка містить мінімальні правила щодо певних аспектів презумпції невинуватості.

Причиною розробки проекту цієї Директиви став недостатній захист деяких елементів принципу презумпції невинуватості стосовно підозрюваних і обвинувачених у країнах-членах ЄС, що значною мірою порушує права осіб під час кримінального провадження. Законодавче закріплення зазначеного принципу в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не запобігає систематичним порушенням цього принципу країнами-членами ЄС.

Отож, після кількарічного обговорення проекту цього документа, 9 березня 2016 року Європейський Парламент і Рада прийняли Директиву про посилення деяких аспектів презумпції невинуватості і право бути присутнім у суді в ході кримінального судочинства № 2016/343/ЄС [90], яка повинна була бути імплетентована у національне законодавство держав-членів ЄС до 1 квітня 2018 року.

Стаття 2 встановлює, що Директиву слід застосовувати щодо фізичних осіб, підозрюваних чи обвинувачених у вчиненні злочину.

Виключення зі сфери дії Директиви юридичних осіб було цілеспрямованим рішенням європейського законодавця, яке викликало чималі суперечності та наукові дискусії. В процесі обговорення Директиви Європейський Парламент прагнув розширити принцип презумпції невинуватості і на юридичних осіб, однак Рада Європейського Союзу та Європейська комісія не підтримали таку ініціативу Парламенту та навели аргументи на користь своєї позиції².

Європейський законодавець вважає, що у фізичних та юридичних осіб різні рівні захисту деяких елементів презумпції невинуватості, та посилається

---

² У п. 14 преамбули зазначено, що на сучасному рівні розвитку національного права держав-членів, а також прецедентної практики національного рівня та рівня ЄС передчасно приймати законодавчий акт щодо презумпції невинуватості, який б поширював свою дію на юридичних осіб. Однак, це не означає, що європейський законодавець заперечує існування цієї гарантії для юридичних осіб. Зараз вони можуть керуватися положеннями Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та стандартами, визначеними прецедентною практикою ЄСПЛ.

на практику Суду Європейського Союзу, у якій зазначено, що права, які виникають із принципу презумпції невинуватості, не застосовуються однакого до зазначених суб'єктів [143, с. 37]. Рада Європейського Союзу та Комісія категорично не підтримали позицію Європейського Парламенту також із тих міркувань, що підхід останнього призведе до невідповідності застосування Директиви у межах Європейського Союзу, оскільки це суперечитиме основоположній цілі директиви – встановлення мінімальних правил і стандартів [85, с. 28].

На наш погляд, така позиція не може вважатися правильною, оскільки у більшості країн-членів ЄС існує корпоративна кримінальна відповідальність юридичних осіб, відтак юридичні особи виступають суб'єктами кримінального провадження [287, с. 77–78].

Також ст. 2 Директива підлягає застосуванню на всіх стадіях кримінального процесу з моменту, коли особа підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення або ймовірного кримінального правопорушення, і до моменту прийняття кінцевого рішення про винуватість чи невинуватість особи у вчиненні злочину.

Попередні директиви у сфері кримінального процесу містили інше формулювання щодо початкового моменту дії директиви, а саме – «з моменту, коли особа дізналася від компетентних органів держави-члена ЄС шляхом офіційного повідомлення або іншим чином про те, що вона підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення». Однак з метою ефективної реалізації принципу презумпції невинуватості він повинен застосовуватися на найбільш ранніх стадіях кримінального провадження, навіть ще до моменту, коли зацікавленим особам стало відомо про те, що вони підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення.

Цікавим видається застосування терміна «ймовірне кримінальне правопорушення». Європейський законодавець має на увазі випадки, коли наявна подія (наприклад, знайдено мертве тіло), однак до кінця ще не

з'ясовано, внаслідок чого настала смерть, – кримінального правопорушення чи нещасного випадку. Стратегічно важливою є ст. 4 «Публічні заяви про винуватість особи» Директиви. Вона встановлює правило про те, що держави-члени ЄС зобов'язані вжити заходів для того, щоби забезпечити відсутність публічних заяв від органів державної влади, а також процесуальних документів, окрім тих, які встановлюють винуватість особи, допоки підозрюваний чи обвинувачений не буде визнаний винним відповідно до закону.

Утім, ч. 3 ст. 4 Директиви містить виняток із цього загального правила: обов'язок поводитися із підозрюваними та обвинуваченими, начебто вони невинні у вчиненні злочину, не повинен перешкоджати державним органам публічно поширювати інформацію про кримінальне правопорушення, якщо це необхідно з причин, що стосуються розслідування злочину. Прикладом такого винятку може бути ситуація, коли компетентні органи демонструють відеоматеріал і просять допомоги громадськості у ідентифікації ймовірного злочинця.

Із цієї норми директиви виникає логічне запитання: на яких суб'єктів покладається обов'язок утримуватися від публічних заяв про винуватість особи? Європейський законодавець обмежено відповідає на це запитання, зазначаючи лише, що такий обов'язок мають органи державної влади. Очевидно, що у контексті цієї статті до таких суб'єктів варто включати тих осіб, які мають повноваження вирішувати питання про винуватість особи або повідомляти це підозрюваному, – судді, прокурори, працівники органів досудового розслідування.

Із системного тлумачення цієї статті можна зробити висновок, що такі суб'єкти, як журналісти, залишилися поза правовим регулюванням щодо обов'язку утримуватися від публічних заяв про винуватість особи. Як доводить практика, саме особи, які працюють у засобах масової інформації, з різних причин часто допускають подібні висловлювання про винуватість підозрюваних чи обвинувачених. Слушною видається пропозиція

Т. Вейгента [222, с. 290] щодо заохочення держав-членів приймати відповідні кодекси етики журналістів і прописати у них обов'язок поважати принцип презумпції невинуватості.

Ст. 5 Директиви встановляє обов'язок про вжиття необхідних заходів для того, щоб вважати підозрюваних чи обвинувачених невинуватими у суді, незважаючи на застосування щодо них засобів фізичного примусу.

На включення цієї норми у текст директиви значно вплинула прецедентна практика ЄСПЛ [39] та ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [294], яка забороняє катування, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання. На думку ЄСПЛ [37], такі заходи, як одягання наручників, зазвичай не суперечать ст. 3 Конвенції, якщо вони застосовуються у зв'язку із законним арештом чи затриманням особи. Щодо металевих кліток, то їх невинуватості або «надмірне» застосування часто вважалося порушенням ст. 3 Конвенції [38].

П. 20 преамбули директиви деталізує цю норму, вказуючи, що тримання підозрюваних у скляних металевих клітках, наручниках або тюремному одязі може з самого початку створити уявлення про винуватість цих осіб.

На підставі аналізу зазначених статей Директиви можна дійти висновку, що цей документ, гарантуючи низку прав підозрюваним та обвинуваченим, не наділяє презумпцію невинуватості абсолютним характером [272, с. 105].

Окрім цього, у Директиві закріплено низку інших прав підозрюваних та обвинувачених, які засновані на принципі презумпції невинуватості. Йдеться про право зберігати мовчання (ст. 7 Директиви). Слід зазначити, що право зберігати мовчання поширюється на питання, які стосуються кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється або обвинувачується особа, та не повинно стосуватися ідентифікації особи.

У директиві міститься важлива норма, яка передбачає, що «реалізація підозрюваним та обвинуваченим права зберігати мовчання та права на

свободу від самовикриття не повинна використовуватися проти них та не повинна розцінюватися як те, що може свідчити про вчинення ними кримінального правопорушення».

У цьому контексті А. Саковіц вважає, що право зберігати мовчання є «досить суворим» і майже абсолютним. Автор стверджує, що слід виключати будь-які висновки, зроблені з факту реалізації підозрюваними та обвинуваченими їхнього права зберігати мовчання. Без закріплення згаданої норми право зберігати мовчання мало б більш декларативний та ілюзорний характер, оскільки існував би ризик того, що підозрювані та обвинувачені можуть побоюватися реалізовувати це право [190, с. 64].

Окрім цього, держави-члени ЄС повинні забезпечити підозрюваним чи обвинуваченим право на свободу від самовикриття. Водночас реалізація свободи від самовикриття не повинна перешкоджати компетентним органам здійснювати збирання доказів законним способом незалежно від бажання підозрюваного чи обвинуваченого. Цікаво, що у Пропозиції [164] до Директиви, поруч із правом зберігати мовчання та свободою від самовикриття, було також закріплено право не співпрацювати з органами досудового розслідування, але це право не набуло подальшого розвитку у тексті директиви, оскільки не закріплено у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Закріплюючи право зберігати мовчання, європейський законодавець у цій же статті вказує, що держави-члени можуть дозволити судовим органам при винесенні вироку взяти до уваги поведінку підозрюваного чи обвинуваченого, якщо вони співпрацювали з органами досудового розслідування або сприяли їм. Деякі науковці [194, с. 5] висловлювали занепокоєння щодо цієї норми, оскільки вважали, що вона може викликати бажання в обвинуваченого відмовитися від його права зберігати мовчання в обмін на менш суворе покарання.

Незважаючи на закріплення цієї засади у законодавстві всіх європейських держав, зокрема України, ЄСПЛ констатує найбільш часті

випадки порушення принципу презумпції невинуватості. Одним із таких випадків є ситуація, коли судове рішення, яке не є обвинувальним вироком, відображає судження про винуватість особи або так зване закриття провадження за nereабілітуючих підстав. У справі «Грабчук проти України» кримінальне провадження щодо заявниці було закрите слідчим «частково через недоведеність її участі у вчиненні злочину та частково – у зв'язку із закінченням строків давності» [31]. Рішення про закриття кримінального провадження щодо заявниці було сформульовано термінологією, яка не залишає сумніву щодо погляду суду на те, що заявниця насправді вчинила злочин, оскільки, на думку суду, в діянні заявниці «вбачаються ознаки злочину, передбаченого статтею 367 Кримінального кодексу України». Європейський Суд визнав, що провадження за скаргою на постанову слідчого не є кримінальним за суттю, а, отже, судове рішення, яке не є вироком, проте в якому нібито констатується факт вчинення особою злочину, є ухваленим з порушенням ст. 6 Конвенції [228, с. 73].

Принцип презумпції невинуватості є невіддільним фундаментальним принципом судочинства, реалізація якого слугує своєрідним індикатором дотримання законності в державі та суспільстві. Цей принцип відображено в ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також у рішеннях ЄСПЛ, у яких суд розкриває зміст складових елементів принципу презумпції невинуватості.

2.2.6. Право на доступ до адвоката та правову допомогу у кримінальному провадженні

Відстежуючи тенденції у сфері забезпечення прав учасників кримінального провадження, можна зауважити, що основна увага європейського законодавця була зосереджена на захисті прав потерпілих. Зокрема, про це свідчить Директива про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки та захисту потерпілих № 2012/29/ЄС від

25.10.2012 (проаналізована у дисертації). Необхідність у встановленні процесуальних гарантій потерпілим у кримінальному провадженні, звісно, не може викликати сумнівів.

Однак політика, спрямована на захист прав потерпілих, безперечно, має вплив на регламентацію та захист прав протилежної сторони у кримінальному провадженні, що є необхідним для досягнення розумного балансу у кримінальному судочинстві. Тому логічним і раціональним видається прийняття законодавчого акта, спрямованого на захист прав підозрюваних та обвинувачених у кримінальному провадженні. Цим актом стала Директива про право на доступ до адвоката в кримінальному провадженні та в процедурі, пов'язаній з європейським ордером на арешт, і про право на повідомлення третьої особи про позбавлення волі і про спілкування з третіми особами та консульськими співробітниками при триманні під вартою № 2013/48/ЄС від 22.10.2013.

Право на доступ до адвоката є однією із важливих складових захисту прав людини у кримінальному процесі. Ці стандарти відображено у різних нормативних актах. Зокрема, п. 2 ст. 47 Хартії основних прав ЄС [351] закріплює норму, що кожен може звернутися по допомогу до адвоката, захисника та призначити свого представника.

Окрім цього, Європейський суд з прав людини неодноразово у своїх рішеннях акцентував увагу на важливості цього принципу. Зокрема, в рішенні у справі «Krombach v. France» [32] ЄСПЛ вказав: «Хоча право кожної особи, обвинувачуваної у вчиненні кримінального правопорушення, на ефективний захист адвокатом не є абсолютним, воно становить одну з головних підвалин справедливого судового розгляду». У справі «Нечипорук і Йонкало проти України» [42] Суд зазначив, що право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективний захист, наданий захисником, є однією з основних ознак справедливого судового розгляду.

Положення Директиви підлягають застосуванню щодо підозрюваного чи обвинуваченого у кримінальному провадженні з моменту, коли їм стало

відомо від компетентного органу держави-члена ЄС про отримання ними статусу обвинуваченого чи підозрюваного, шляхом їх офіційного повідомлення або іншим чином, незалежно від позбавлення свободи, до завершення розгляду справи в суді, під яким розуміється винесення остаточного рішення у справі, включаючи апеляційне оскарження. Також право на доступ адвоката виникає з моменту затримання в порядку процедури європейського ордеру на арешт. Зазначений підхід утверджено в рішеннях ЄСПЛ («*Dayanan v. Turkey*», «*Pishchalnikov v. Russia*» [40]), «в яких Суд послідовно вказував, що забезпечення доступу до захисника на ранніх етапах є процесуальною гарантією права не свідчити проти себе та основною гарантією недопущення поганого поведження, відзначаючи особливу вразливість обвинуваченого на початкових етапах провадження, коли він потрапляє у стресову ситуацію і одночасно стикається з дедалі складнішими положеннями кримінального законодавства» [243, с. 50–53]. Варто погодитися із Т. В. Волошанівською, яка стверджує, що скористатись правом на захист у кримінальному провадженні повинна мати змогу будь-яка особа, щодо якої вчиняються дії або приймаються рішення, які свідчать про наявність фактичного неформалізованого кримінального переслідування [240, с. 77].

Окрім цього, Директива не обмежується лише згаданими суб'єктами, оскільки її положення також поширюються на осіб, які не є підозрюваними чи обвинуваченими, однак, які стали підозрюваними чи обвинуваченими під час допиту, який здійснюється поліцією або іншими правоохоронними органами. Тобто особа, яка допитується як свідок, стає підозрюваною в ході допиту, негайно отримує право на адвоката.

Держави-члени ЄС повинні забезпечити підозрюваному та обвинуваченому можливість доступу до адвоката у такий час і спосіб, щоб зазначені особи могли ефективно реалізовувати своє право на захист.

Важливою гарантією є те, що право на доступ до адвоката повинне надаватися особі своєчасно, без необґрунтованої затримки. Особа повинна

мати доступ до адвоката до початку допиту поліцією, іншим правоохоронним чи судовим органом; одразу ж після позбавлення свободи; безпосередньо після завершення слідчих дій або дій, спрямованих на збирання доказів; якщо осіб викликали в суд, уповноважений розглядати кримінальні провадження, до їх виступу в суді.

Оскільки право на доступ до адвоката за сутністю є комплексним, п. 3 ст. 3 Директиви деталізує його складові, вказуючи, що підозрюваний чи обвинувачений мають такі права:

а) приватної зустрічі або спілкування з адвокатом, зокрема до першого допиту поліцією, іншим правоохоронним чи судовим органом;

б) право адвоката бути присутнім під час допитів;

в) право бути присутнім під час проведення певних слідчих, процесуальних дій, спрямованих на збір доказів, якщо вони передбачені національним кримінальним процесуальним законодавством країни-члена ЄС та які передбачають присутність на них підозрюваного чи обвинуваченого. До таких обов'язкових слідчих дій Директива відносить пред'явлення до впізнання, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб та слідчий експеримент.

Важливим аспектом забезпечення права на доступ до адвоката є конфіденційність їхнього спілкування. Ст. 4 Директиви передбачає, що зустрічі адвоката та підозрюваного чи обвинуваченого повинні виконуватися із дотриманням правил конфіденційності. Окрім зустрічей, ці вимоги поширюються на телефонні розмови, кореспонденцію та будь-які форми спілкування між зазначеними суб'єктами, що видається цілком правильним і логічним.

У другій частині Директиви європейський законодавець регламентує право осіб спілкуватися з третіми особами за позбавлення свободи. Ст. 5 Директиви закріплює правило про те, що підозрювані чи обвинувачені, які позбавлені свободи, мають право без необґрунтованої затримки проінформувати про це щонайменше одну особу. Це може бути родич,

роботодавець або інша особа, на яку вказують підозрювані або обвинувачені. Якщо ж підозрюваним чи обвинуваченим є неповнолітній, держави-члени ЄС повинні забезпечити якнайшвидше інформування законного представника неповнолітнього про факт та підстави позбавлення свободи, якщо це не суперечить інтересам неповнолітнього. Правильним і логічним видається уточнення європейського законодавця у цій же статті, що неповнолітнім вважається особа, яка не досягла 18-ти річного віку. Це положення повністю кореспондує нормам Директиви № 2016/800 від 11.05.2016 про процесуальні гарантії неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених у кримінальному провадженні [104].

Окрім права підозрюваних чи обвинувачених проінформувати про своє позбавлення свободи третю особу, Директива закріплює ще і право на спілкування з третіми особами. Але це право не є абсолютним, і держави-члени можуть обмежувати його відповідно до імперативних вимог. Ця стаття Директиви видається надто загальною та потребує доповнення виключним переліком допустимих випадків обмеження спілкування підозрюваних, обвинувачених із третіми особами.

Ще одним важливим правом підозрюваного, обвинуваченого, який позбавлений свободи, є право спілкуватися з представниками консульських установ. Підозрювані та обвинувачені, які не є громадянами певної держави та позбавлені свободи у цій державі, мають право проінформувати представників консульських установ своєї держави про позбавлення свободи та право спілкуватися з ними з власного бажання. Якщо у підозрюваного чи обвинуваченого є два та більше громадянств, він має право обирати консульські установи, які він бажає повідомити про позбавлення свободи та з якими він має намір спілкуватися.

Також варто звернути увагу і на певні недоліки законодавчих положень Директиви. Насамперед, у тексті цього нормативно-правового акта немає прямої вказівки на право захищати себе особисто у кримінальному провадженні [136, с. 65]. Утім, ст. 9 Директиви встановлює випадки відмови

від права на доступ до адвоката. Видається за доцільне закріпити у тексті Директиви право захищати себе особисто як невід'ємний елемент права на захист. Така нормативна конструкція кореспондуватиме низці міжнародних нормативно-правових актів, зокрема і ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [294], у якій зазначено, що «кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника».

Іншим недоліком Директиви є відсутність вимог до адвоката, зокрема щодо освіти, кваліфікації та стажу роботи особи, що здійснює захист. Очевидно, що це питання врегульоване національним кримінальним процесуальним законодавством країн-членів ЄС [284, с. 185]. Однак, відповідно до ст. 1 Директиви, її метою є встановлення мінімальних стандартів стосовно права підозрюваного та обвинуваченого на доступ до адвоката. Тому, видається правильним і логічним установити однакові мінімальні стандарти стосовно кваліфікації та стажу роботи адвоката, який надається підозрюваному чи обвинуваченому у іншій країні-членові ЄС, з метою більш ефективного забезпечення гарантій права на захист.

Отже, право на доступ до адвоката, як одна з важливих складових права на захист у кримінальному процесі, закріплено у Директиві про право на доступ до адвоката в кримінальному провадженні та в процедурі, пов'язаній з європейським ордером на арешт, і про право на повідомлення третьої особи про позбавлення волі і про спілкування з третіми особами та консульськими співробітниками при триманні під вартою № 2013/48/ЄС від 22.10.2013. Право на доступ до адвоката, передбачене у директиві, має комплексний характер, адже передбачає право приватної зустрічі або спілкування з адвокатом, право адвоката бути присутнім під час допитів, право бути присутнім під час проведення певних слідчих, процесуальних дій, спрямованих на збір доказів.

Окрім права на захист, у Директиві закріплено й інші важливі процесуальні права підозрюваних, зокрема право осіб спілкуватися з третіми особами за позбавлення свободи. Це може бути родич, роботодавець або інша особа, на яку вказують підозрювані або обвинувачені, а також закріплене право особи спілкуватися з представниками консульських установ.

Незважаючи на прогресивні положення Директиви, у ній все-таки містяться певні прогалини. Зокрема, не закріплено право особи захищати себе самостійно, а також відсутні вимоги до адвоката.

2.2.7. Захист прав осіб під час обробки їхніх персональних даних компетентними органами в цілях попередження, розслідування, виявлення та переслідування злочинів

Швидкий технологічний розвиток і глобалізаційні процеси у світі сприяли виникненню нових викликів щодо захисту персональних даних. Останнім десятиліттям масштаби збору та обміну персональними даними значно зросли. Сучасні технології дають змогу обробляти персональні дані у безпрецедентному масштабі для попередження, розслідування, виявлення та переслідування кримінальних правопорушень. Отож, пріоритетним завданням для європейського законодавця є встановлення розумного балансу між захистом персональних даних і забезпеченням швидкого, повного та неупередженого розслідування і судовим розглядом, яке є одним із завдань кримінального провадження.

Право на захист персональних даних є надзвичайно важливим правом людини, яке можна вважати своєрідним «розгалуженням» від основоположного права на приватність, закріпленого у ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [294], яка репрезентує першу спробу законодавчої регламентації права на захист персональних

даних. Вона гарантує особі право на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції.

Згодом, із появою інформаційних технологій, виникає необхідність у розробленні більш детальних норм щодо забезпечення захисту осіб через охорону їхніх персональних даних. До середини 1970-х років Комітет міністрів Ради Європи прийняв перелік резолюцій про захист персональних даних із посиланням на зазначену ст. 8 ЄКПЛ.

У 1981 році була відкрита для підписання Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (Конвенція) [293]. Ця конвенція досі є єдиним юридично зобов'язуючим міжнародним документом у сфері захисту персональних даних. Її норми підлягають застосуванню до будь-якого процесу обробки даних, що здійснюється як у приватному, так і у державному секторах, зокрема до обробки персональних даних судовими і правоохоронними органами.

Варто зазначити, що норми, спрямовані на захист персональних даних, були закріплені й у первинному законодавстві ЄС, а саме: у ч. 1 ст. 16 Договору про функціонування Європейського Союзу [50] зазначено, що «кожен має право на захист своїх персональних даних. Окрім того, ч. 2 цієї ж статті зобов'язує Європейський Парламент і Раду у спосіб загальної законодавчої процедури встановити правила захисту персональних даних осіб під час їх обробки органами, інституціями ЄС і державами-членами ЄС.

Наслідком цього стало прийняття директиви Європейського Парламенту та Ради про захист фізичних осіб щодо обробки їх персональних даних компетентними органами в цілях попередження, розслідування, виявлення та переслідування кримінальних злочинів чи виконання кримінальних покарань, а також вільної передачі таких даних № 2016/680 від 27 квітня 2016 р. [91], яка замінила Рамкове рішення Ради 2008/977/ПВД від 27 листопада 2008 р. про захист персональних даних, які опрацьовуються в межах поліцейського та судового співробітництва у кримінальних справах [75]. Це Рамкове рішення мало значно обмежену сферу дії та застосовувалося

виключно щодо транскордонної обробки персональних даних між державами-членами ЄС.

Однак проблематика обробки персональних даних органами кримінальної юстиції донедавна не привертала увагу науковців і практиків. Законодавчі акти, що регулюють ці процеси, були «сухими, технічними та фрагментарними» [189, с. 2]. Незважаючи на недостатність наукового дослідження норм щодо обробки персональних даних у правоохоронній сфері, вони стрімко набувають популярності. Є щонайменше декілька факторів, що передують популяризації проблематики захисту персональних даних.

По-перше, зростає кількість злочинних діянь, вчинених через мережу Інтернет. Злочинці залишають цифрові сліди, які можуть допомагати правоохоронним органам у виявленні та розслідуванні цих злочинів. Збір, обробка та обмін інформацією (даними) стають особливо актуальними для успішної діяльності правоохоронних органів у цьому контексті. По-друге, злочинці стають більш технічно «підкованими», тому працівники правоохоронних органів змушені застосовувати нові методи розслідування, спрямовані на збір та аналіз великої кількості даних. По-третє, норми ЄС щодо обробки персональних даних органами кримінальної юстиції перебувають у процесі консолідації, рушійною силою якого слід вважати прийняття згаданої директиви про захист фізичних осіб щодо обробки їхніх персональних даних компетентними органами в цілях попередження, розслідування, виявлення та переслідування кримінальних злочинів чи виконання кримінальних покарань, а також вільної передачі таких даних № 2016/680 від 27 квітня 2016 р.

Варто погодитися із Т. Марквіном [148, с. 324–340], який вважає цю директиву великим кроком уперед щодо встановлення всеохоплюючого (вичерпного) режиму захисту даних у межах ЄС, яка є першим юридично обов'язковим інструментом, що встановлює правила національної та транскордонної обробки персональних даних органами кримінальної юстиції. Інші ж зарубіжні вчені називають цю директиву сучасним інструментом,

спеціально розробленим для органів кримінальної юстиції для обробки персональних даних у епоху діджиталізації [131, с. 320].

Однією з найважливіших норм директиви є ч. 1 ст. 1, яка визначає сферу дії Директиви 2016/680 та допомагає відмежувати її від суміжного акта, що стосується захисту персональних даних у ЄС. Йдеться про Регламент Європейського Парламенту і Ради про фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних 2016/679 від 27 квітня 2016 р. [328], який набув чинності 25 травня 2018 р. (GDPR).

Аналізуючи ст. 1 Директиви 2016/680, можна дійти такого висновку: щоб можна було застосовувати її норми, необхідні два критерії:

- персональний – обробка персональних даних повинна здійснюватися компетентним органом;
- матеріальний – наявність спеціальної мети обробки цих персональних дана. Обробка цих даних повинна здійснюватися задля попередження, розслідування, виявлення кримінальних злочинів чи виконання кримінальних покарань, а також для захисту та запобігання загрозам громадській безпеці [286, с. 50–51].

Якщо одного із двох цих критеріїв немає, то застосовуватимуться або ж норми Загального регламенту, або ж інші інструменти ЄС (наприклад, Регламент Європейського Парламенту та Ради № 2018/1725 від 23 жовтня 2018 року про захисту фізичних осіб щодо обробки їх персональних даних інституціями, органами, агенціями ЄС та вільний обіг цих даних [173]). Виняток становлять випадки, коли обробка даних здійснюється для цілей, що повністю знаходяться поза сферою дії законодавства ЄС, тому жодний регламент чи директива не будуть застосовуватися (прикладом такої ситуації може бути збирання даних органами військової розвідки щодо осіб, які можуть створювати загрозу національній безпеці держави).

Із сутності зазначеного персонального критерію виникає логічне запитання: кого ж слід вважати компетентним органом у сфері захисту персональних даних? У п. 7 ч. 1 ст. 3 Директиви вказано, що це державний

орган влади, який здійснює попередження, розслідування, виявлення кримінальних злочинів чи виконання кримінальних покарань.

Приміром, коли працівник поліції здійснює обробку персональних даних без правоохоронної мети (як-от HR-дані), буде застосовуватися Загальний Регламент про захист даних. Доволі спірним є питання про те, чи варто відносити до компетентного органу в розумінні директиви органи національної розвідки та військових спецслужб. Проблема полягає у відсутності чіткого розмежування завдань цих спецслужб. Тому, вважається, що якщо згадані органи здійснюють обробку персональних даних для цілей директиви, то їх годиться розглядати як компетентні органи. І на них поширюватиметься законодавство ЄС.

Ключовою категорією у цьому контексті є поняття «персональних даних», під яким європейський законодавець у ст. 3 директиви 2016/680 розуміє будь-яку інформацію, яка стосується ідентифікованої або ідентифікуючої фізичної особи. Відтак європейський законодавець формулює визначення поняття ідентифікуючої фізичної особи, під якою слід розуміти особу, яка може бути ідентифікована, безпосередньо або опосередковано, зокрема шляхом посилання на ідентифікатор, такий як ім'я, ідентифікаційний код, дані про місцезнаходження, онлайн-ідентифікатор або на один чи більше факторів, специфічних для фізичної, генетичної, розумової, економічної, культурної чи соціальної ідентичності цієї фізичної особи.

Суд Європейського Союзу у свої рішеннях визначив, який саме обсяг даних слід відносити до персональних даних: ім'я особи, телефонний номер, інформацію про її місце роботи [27], а також відбитки пальців, оскільки їх можна використовувати для точної ідентифікації осіб [29].

Таким чином, захист персональних даних – це захист інформації, що стосується фізичних осіб, яких можна ідентифікувати за допомогою деяких факторів, таких як ім'я, ідентифікаційний код, дані про місцезнаходження, тощо.

Поряд із класичним розумінням персональних даних, ст. 10 директиви встановлює режим обробки спеціальної категорії персональних даних. Під спеціальною категорією персональних даних слід розуміти персональні дані, що розкривають расове або етнічне походження, політичні погляди, релігійні або філософські переконання, членство в професійних об'єднаннях, генетичні, біометричні дані для унікальної ідентифікації фізичної особи, дані, що стосуються здоров'я особи, сексуального життя чи сексуальної орієнтації. Обробка таких даних допускається у випадку суворої необхідності з урахуванням відповідних гарантій прав і свобод суб'єкта даних, а також, якщо:

- 1) є відповідне законодавче регулювання держав-членів чи Союзу;
- 2) для захисту життєво важливих інтересів суб'єкта даних або іншої фізичної особи;
- 3) коли обробка стосується даних, які були очевидно оприлюднені суб'єктом персональних даних.

Порівнюючи перелік спеціальної категорії персональних даних, відображений в аналізованій директиві, зі схожим переліком, що містився у Директиві 95/46 Європейського Парламенту та Ради Європи від 24 жовтня 1995 року «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» [105], можна зауважити, що поняття «генетичні дані» та «біометричні дані» є у цьому переліку новими. Варто погодитися із думкою про те, що включення цих даних розширює сферу дії Директиви 2016/680 та свідчить про намір європейського законодавця враховувати світовий розвиток прав людини, а також збалансовувати захист персональних даних із правом на приватність [191].

Новелою директиви є ст. 6, яка передбачає розмежування різних категорій суб'єктів персональних даних. Ця норма охоплює чотири категорії таких суб'єктів персональних даних:

- особи, щодо яких існують обґрунтовані підстави вважати, що вони вчинили або вчинять злочин;

- особи, засуджені за вчинення злочину;
- потерпілі від злочину або особи, щодо яких існують певні факти, які мають підстави вважати, що вони могли бути жертвами;
- інші особи, зокрема ті, котрі можуть бути викликані для дачі показань при проведенні досудового розслідування у кримінальному провадженні або за подальшого кримінального провадження, особи, які можуть надати певну інформацію щодо вчиненого злочину, або контакти чи партнери осіб, зазначених у перших двох пунктах.

Класифікація даних за іншим критерієм відображена у ст. 7 цієї ж директиви. Ця стаття передбачає, що потрібно розрізняти дані, отримані з фактів, і дані, отримані на основі особистих оцінок. Вважаємо, що ця норма чітко розмежовує правильну інформацію, яку можна отримати із сукупності фактів, від тієї, яка може мати суб'єктивне забарвлення, як наслідок особистої оцінки особою певних фактів.

Іншою перевагою цього положення є передбачення певних обов'язків спеціальних суб'єктів щодо якості персональних даних. Компетентні органи повинні вживати належних заходів для того, щоб неточні, неповні або неактуальні дані не передавалися та не були надані. Якщо ж з'ясується, що неправильні персональні дані були передані або передача даних відбувалася у незаконний спосіб, отримувач цих даних повинен бути повідомлений про це без необґрунтованої затримки.

Важливою є ст. 8, яка зобов'язує держав-членів дозволяти обробку персональних даних лише тоді, коли така обробка персональних даних необхідна для виконання завдання компетентними органами, яке спрямоване на попередження, розслідування, виявлення та переслідування злочинів.

Таким чином, проблематика захисту персональних даних не є новою для Європейського Союзу, адже вперше вона набула юридичного відображення у Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних 1981 року. Однак упродовж доволі тривалого часу не існувало акта, який би врегулював питання обробки персональних

даних органами кримінальної юстиції. Задля вирішення цього питання у 2016 р. була прийнята Директива про захист фізичних осіб щодо обробки їх персональних даних компетентними органами в цілях попередження, розслідування, виявлення та переслідування кримінальних злочинів чи виконання кримінальних покарань, а також вільної передачі таких даних № 2016/680.

Для того, щоб її норми підлягали застосуванню, необхідна наявність двох критеріїв: персонального – обробка персональних даних повинна здійснюватися компетентним органом; матеріального – наявність спеціальної мети обробки цих персональних дана (попередження, розслідування, виявлення та обвинувачення кримінальних правопорушень). Саме ці критерії виконують основну розмежувальну роль норм цієї Директиви від суміжного нормативно-правового акта – Регламенту Європейського Парламенту і Ради про фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних 2016 /679 від 27 квітня 2016 (більш відомого як GDPR). Адже, якщо немає зазначених двох критеріїв, будуть застосовуватися норми GDPR.

2.3. Законодавче регулювання інституту арешту, конфіскації та управління активами, одержаними злочинним шляхом, у ЄС

Останнім десятиліттям арешт і звернення доходів на користь держави, отриманих злочинним шляхом, посідає чільне місце у боротьбі з організованою злочинністю та іншими злочинами, що мають на меті одержання прибутку. Відомо, що організована злочинність є поширеним явищем для більшості держав усього світу, зокрема і для держав-членів ЄС і України. В сучасних умовах цей деструктивний феномен створює серйозну небезпеку для суспільства, а також загрозу проникнення у всі сфери суспільних відносин.

Взаємозв'язок між арештом і конфіскацією активів, отриманих унаслідок злочинного діяння, та зниженням рівня таких злочинів більш значний, ніж може видаватися на перший погляд. Цей взаємозв'язок підтверджується, коли традиційні інструменти боротьби з організованою злочинністю видаються не надто ефективними. Варто погодитися із позицією М. Фазекаша [113, с. 40], що арешт і звернення доходів на користь держави, окрім того, що допомагають відновити справедливість щодо потерпілих від злочину осіб, мають ще і позитивний соціальний ефект, оскільки посилюють довіру громадськості до системи правосуддя.

Першою спробою на міжнародному рівні сприяти конфіскації доходів, одержаних злочинним шляхом, слід вважати Конвенцію ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 1988 р. (Віденська конвенція) [291]. У цьому документі зазначається, що держави повинні вживати заходів, необхідних для конфіскації доходів від злочинів у сфері обігу наркотичних речовин або власності, вартість якої відповідає таким доходам. Окрім того, у Віденській конвенції регламентувалися питання міжнародного співробітництва та щодо розгляду запитів, виданих компетентними органами іншої держави.

Хоча предметом правового регулювання цієї конвенції є лише злочини у сфері обігу наркотичних речовин, вона містить інноваційні положення щодо конфіскації доходів, одержаних злочинним шляхом, які мали вплив на розвиток інших конфіскаційних інструментів міжнародного, регіонального та місцевого рівнів [139, с. 324].

Першою спробою встановлення норм щодо арешту та конфіскації активів, здобутих злочинним шляхом, на європейському рівні варто вважати Рамкове рішення 2001/500/ПВД від 26 червня 2001 року про ідентифікацію, відстежування, арешт, виїмку та конфіскацію відмитих доходів, одержаних злочинним шляхом [64].

Однак це Рамкове рішення не запровадило ефективних механізмів, оскільки держави-члени ЄС мали доволі широкі дискреційні повноваження.

Саме тому через 4 роки на зміну цьому Рамковому рішення прийшло Рамкове рішення 2005/212/ПВД від 24 лютого 2005 року про конфіскацію засобів вчинення злочину, доходів та майна, отриманих внаслідок злочинної діяльності [70]. У п. 9 цього Рамкового рішення зазначалося, що інструменти, запроваджені попереднім документом (тобто Рамковим рішенням 2001 р.), не дали змогу досягнути ефективного транскордонного співробітництва щодо арешту та конфіскації, оскільки чимало держав-членів ЄС не здатні конфіскувати доходи від усіх кримінальних правопорушень, які караються позбавленням волі більше, ніж на 1 рік.

Зазначене рішення врегулювало багато питань щодо процедури конфіскації майна, а також закріпило визначення базових понять у цій сфері. Однак, через різницю у національних правових системах, зокрема і у нормах, що регулюють кримінальне провадження, зокрема стандарти та обов'язок доказування, а також певні аспекти прав людини в контексті презумпції одержання доходів саме злочинним шляхом, рамкові рішення не встановили уніфікованої процедури конфіскації активів.

Незважаючи на те, що спроби уніфікації законодавства, яке регулювало конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, заклали підвалини для покращення співробітництва у сфері кримінальної юстиції між державами-членами ЄС шляхом упровадження в національні системи держав-членів єдиних конфіскаційних стандартів, ЄС вважав за необхідне представити спеціальні правила співробітництва та застосувати принцип взаємного визнання до рішень, котрі стосуються конфіскації доходів [274, с. 185]. Цей принцип вважається «наріжним каменем судового співробітництва у кримінальних справах» [183, с. 93–94] та покладається на передбачувану взаємну довіру у системі правосуддя держав-членів, що підкріплюється презумпцією відповідності основоположним правам людини у межах ЄС.

Саме тому інша група міжнародно-правових актів, що стосуються конфіскації активів, була представлена Рамковим рішенням 2003/577/ПВД про взаємне визнання ордерів на арешт активів [68] і Рамковим рішенням

2006/783/ПВД про взаємне визнання ордерів на конфіскацію активів [71], які спрямовані на повернення активів у справах з транскордонним елементом. Обидва рамкові рішення передбачають визнання та виконання ордерів на арешт і конфіскацію активів у іншій державі-члені ЄС.

Норми цих рамкових рішень передбачали передачу ордера разом із сертифікатом, форма якого була визначена у додатку А до Рамкового рішення 2006/783/ПВД та який містить загальну інформацію, необхідну для співробітництва. У цьому сертифікаті необхідно зазначити інформацію щодо компетентного органу, який видав ордер, інформацію про фізичну чи юридичну особу, до якої буде застосовано ордер, а також інформацію про предмет конфіскації. Якщо конфіскація стосується активів, то необхідно чітко вказати ці активи із зазначенням їхнього точного місцезнаходження (якщо ж воно невідоме, то їх останнє відоме місцезнаходження). Слушною видається думка зарубіжних учених [17, с. 442], які зазначають, що своєрідною вимогою для реалізації цього механізму міжнародного співробітництва (ордера на конфіскацію активів) є факт знаходження активів, які необхідно конфіскувати, на території іншої держави.

Передача ордерів повинна здійснюватися у компетентний орган виконуючої держави, який повинен був визнати цей ордер без будь-яких подальших формальних процедур і вжити заходів, необхідних для виконання цього ордера. Взаємне визнання ордерів наставало автоматично для переліку кримінальних правопорушень, покарання за які становило не менше, ніж 3 роки позбавлення волі у державі, яка видає ордер. У цьому переліку зазначені такі кримінальні правопорушення, як тероризм, торгівля людьми, незаконна торгівля зброєю, наркотичними засобами, вбивство, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, зґвалтування, підпал, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, підроблення грошей, незаконне позбавлення волі або викрадення людини, окремі злочини проти довкілля [262, с. 364–365].

Проте, все-таки існувала вимога щодо подвійної криміналізації діяння у інших випадках, оскільки виконуюча держава могла відмовити у визнанні

ордера на арешт чи конфіскацію активів, якщо діяння не є кримінальним правопорушенням відповідно до її національного законодавства.

Однак видається спірним, чи такий формат взаємного визнання сприяє співпраці між компетентними органами держав-членів? Варто зауважити, що немало практичних працівників повідомляли, що згадані сертифікати ускладнювали процедурні моменти та сприяли збільшенню бюрократичного навантаження на державні апарати країн [113, с. 56]. Через це практичні працівники застосовували старі та більш звичні інструменти міжнародного співробітництва – угоди про взаємну правову допомогу (прикладом такої угоди може бути Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах [254]), які продовжували існувати паралельно із рамковими рішеннями про взаємне визнання.

Окрім цього, ускладнювало співпрацю і те, що у більшості держав-членів ЄС були різні компетентні органи, відповідальні за видання та виконання ордерів на арешт та ордерів на конфіскацію активів. У деяких державах такими органами були місцеві суди (Австрія, Болгарія, Угорщина, Польща, Португалія, Іспанія) або органи прокуратури (Бельгія, Франція, Німеччина). Деякі держави створили центральні органи, відповідальні за одержання різних документів, у разі, якщо це неможливо було здійснити шляхом безпосереднього контакту. Зазвичай таким органом було Міністерство юстиції (Латвія, Польща, Румунія, Словенія). Деякі держави створили окремий компетентний орган (Кіпр, Данія, Фінляндія, Мальта, Нідерланди) [106, с. 16].

Відповідно до статистичних даних, представлених Європолем у 2010–2014 рр., лише на 2% доходів від злочинних діянь було накладено арешт та 1% конфісковано [105]. Цілком очевидно, що такий показник арештованих і конфіскованих активів у межах ЄС слід вважати низьким. Саме це зумовило потребу в прийнятті інструменту, який би встановлював вичерпне правове регулювання арешту та конфіскації активів, одержаних незаконним шляхом. Ним стала Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС 2014/42/ЄС від

3 квітня 2014 року про арешт і конфіскацію засобів вчинення та доходів від злочинних діянь у Європейському Союзі [103].

Ця Директива є логічним продовженням Стокгольмської програми 2010 року, у якій вказувалося, що «Європейський Союз повинен зменшити кількість доступних можливостей для організованої злочинності, які є наслідком глобалізаційних економічних процесів, зокрема під час кризи, яка посилює вразливість фінансової системи, та виділити ресурси для ефективного вирішення цих проблем» [206, с. 33].

З аналізу преамбули Директиви можна дійти висновку, що її мета – розширити та доповнити норми попередніх рамкових рішень, що стосувалися процедури конфіскації, роз'яснити базові понятійні категорії, встановити деякі нові види конфіскацій майна.

На відміну від Рішення Ради ЄС № 2007/845/ЖНА, згідно з яким у країнах ЄС мали створюватися або призначатися спеціальні офіси з повернення активів з достатньо комплексним набором функцій, як-то одночасний розшук і повернення активів, а також управління арештованими та конфіскованими активами, Директива мала на меті полегшити навантаження на вже існуючі інституції та спонукати держави створити додаткові спеціалізовані органи, так звані офіси з управління активами (asset management offices), які спеціалізувалися б винятково на управлінні арештованими та конфіскованими активами.

Директива встановлює мінімальні правила щодо арешту майна з огляду на його можливу подальшу конфіскацію, а також щодо конфіскації майна у кримінальному провадженні. Втім, її норми не поширюють дію на процедури, які держави-члени можуть використовувати для арешту майна [262, с. 368].

У ст. 2 Директиви визначені такі основні термінологічні категорії: «доходи від злочинних діянь», «майно», «засоби вчинення злочину», «конфіскація» та «арешт». Видається за доцільне проаналізувати їх детальніше [262, с. 368].

Доходи від злочинних діянь – це будь-які економічні переваги, що прямо або опосередковано походять від кримінального правопорушення; вони можуть виникати з будь-яких форм майна та охоплювати будь-яке подальше реінвестування чи трансформацію прямих доходів або будь-яких інших переваг [262, с. 368].

Визначення доходів видається надто загальним, хаотичним і таким, що потребує уточнення. Більш влучним було б таке визначення доходів, отриманих від злочинних діянь: «Доходи від злочинних діянь включають майно будь-якого виду, зокрема грошові кошти (і електронні гроші); права з цінних паперів; корпоративні права; майнові права, а також будь-яку іншу матеріальну вигоду».

Майном у розумінні директиви виступає майно будь-якого виду, включаючи майно та майнові права, рухоме, нерухоме майно, а також правовстановлюючі документи, що підтверджують право власності та частку у майні.

Це визначення видається надто вузьким, неповним і таким, що не відповідає сучасній епосі цифрових технологій. Зокрема, серед переліку майна у ст. 2 Директиви немає згадки про так звані «цифрові гроші», зокрема криптовалюту, які набувають стрімкої популярності у всьому світі. Незважаючи на те, що правовий статус криптовалюти до кінця не визначений у нашій державі та в деяких державах Європи, вона, безперечно, може бути предметом таких кримінальних правопорушень, як ст. 209 КК України «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», ст. 212 КК України «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)», ст. 258-5 КК України «Фінансування тероризму», та ін. Варто погодитися із С. Леськів [300, с. 201] у тому, що злочини з криптовалютою становлять значну суспільну небезпеку. Враховуючи це, вбачається необхідним розширити розуміння майна та доповнити ст. 2 Директиви, включивши «цифрові гроші» як ймовірний предмет арешту та конфіскації у кримінальному провадженні.

Під арештом варто розуміти тимчасову заборону передачі, знищення, перетворення, розпорядження, переміщення майна або тимчасовий арешт майна чи контроль над ним³. А конфіскація означає остаточне позбавлення майна особи у кримінальному провадженні на підставі рішення суду.

Однією зі специфічних рис цієї Директиви є те, що вона застосовується лише до певного обмеженого кола кримінальних правопорушень. Однак Європейський Парламент і Рада ЄС у цій Директиві не наводять переліку таких кримінальних правопорушень, а зазначають перелік законодавчих актів, які спрямовані на протидію цим кримінальним правопорушенням. Ці законодавчі акти (рамкові рішення та директиви) дають змогу сформулювати перелік кримінальних правопорушень, на які поширюватимуть свою дію норми Директиви про арешт і конфіскацію засобів вчинення злочину та доходів від злочинних діянь.

Це такі злочини, як корупція у державному секторі [51, с. 1], корупція у приватному секторі [67, с. 54], підроблення грошей [61, с. 1], підроблення безготівкових платіжних засобів [63, с. 1], відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом [64, с. 1], тероризм [65, с. 2], організована злочинність [73, с. 155], торгівля людьми [95, с. 1], сексуальна експлуатація дітей [96, с. 1], несанкціоноване втручання в роботу інформаційних систем [100, с. 8], злочини в сфері незаконного обігу наркотичних засобів [69, с. 8].

Аналізуючи норми Директиви, можна зробити висновок, що Європейський Парламент і Рада ЄС передбачають декілька видів конфіскації: розширену, конфіскацію без засудження та конфіскацію майна, що передане третім особам.

---

³ Європейський законодавець у цій Директиві та Рамкових Рішеннях, що регулюють питання арешту та конфіскацій активів вживає термін «freezing», що перекладається дослівно як «заморожування». Однак, враховуючи українську законодавчу термінологію, найбільш вдалим відповідником «заморожуванню майна», слід вважати саме «арешт». Це кореспондує нормам глави 17 КПК України.

Держави-члени повинні вживати заходів для забезпечення арешту майна з огляду на його подальшу конфіскацію.

Важливою є ст. 4 Директиви, яка зазначає, що держави-члени повинні вжити необхідних заходів для забезпечення повної або часткової конфіскації засобів вчинення злочинну та доходів від злочинних діянь, а також майна, вартість якого відповідає таким засобам вчинення злочину чи доходам від злочинних діянь, щодо особи, засудженої за вчинення кримінального правопорушення, зокрема провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого (*in absentia*).

Головною, але не менш суперечливою новелою Директиви є передбачення можливих конфіскаційних заходів без засудження особи у разі, якщо підозрюваний чи обвинувачений захворів або його місце знаходження невідоме, однак кримінальне провадження уже розпочалося та призвело б до засудження такої особи у разі її постанови перед судом.

Щодо розширеної конфіскації, то вона регулюється однойменною ст. 5 Директиви, у якій вказано, що держави-члени повинні вжити необхідних заходів для забезпечення повної або часткової конфіскації майна, що належить засудженій особі за кримінальне правопорушення, яке здатне принести особі пряму чи не пряму вигоду. У такому випадку суд на основі вивчення обставин справи, включаючи наявні докази та фактичні дані, як-от невідповідність вартості майна доходу засудженої особи, переконаний, що майно одержане злочинним шляхом.

Щодо конфіскації майна, що передане третім особам, то держави-члени ЄС повинні вжити необхідних заходів для забезпечення конфіскації доходів від злочинних діянь або іншого майна, вартість якого відповідає цим доходам, яке було передано підозрюваним чи обвинуваченим третім особам, за умови, що ці треті особи знали або повинні були знати, що їм це передано з метою уникнення конфіскації. У такій ситуації треба враховувати конкретні факти та обставини, зокрема те, що така передача майна була здійснена безкоштовно або за певну плату, значно нижчу, ніж ринкова вартість такого

майна. Ця норма не поширюється на добросовісних третіх осіб, тобто осіб, які не знали та не могли знати про те, що передане їм майно одержане злочинним шляхом.

Хоча і у ст. 6 Директиви, яка є юридичним відображенням конфіскації майна, що передане третім особам, немає прямого роз'яснення, кого слід вважати третіми особами у цьому аспекті, у п. 24 преамбули директиви вказано, що цей вид конфіскації повинен стосуватися як фізичних, так і юридичних осіб.

Інші новели Директиви 2014 р. стосуються процедури звернення майна в дохід держави, яка попередньо була також законодавчо врегульована на рівні ЄС. Рішення Ради Європейського Союзу 2007/845/ПВД від 06.12.2007 р. щодо співпраці між офісами держав-членів ЄС із повернення активів у сфері розшуку та виявлення доходів від злочинів або іншого майна, пов'язаного із злочинами [59, с. 103–105], зобов'язувало держав-членів заснувати офіси з питань розшуку та повернення активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні (або надати аналогічні повноваження існуючим органам), а також забезпечити обмін інформацією щодо таких активів між державами членами ЄС.

Попри те, не було спроб закріпити правове регулювання забезпечення збереження активів до закінчення кримінального провадження. Натомість Директива 2014 р., окрім арешту активів, установлює заборону використовувати арештовані активи та вилучати їх, а також зобов'язує держав-членів здійснювати заходи щодо управління цими активами. Таке управління може здійснюватися шляхом створення спеціальних централізованих органів або іншого схожого механізму, який би забезпечив відповідне управління замороженим майном з огляду на його подальшу конфіскацію. У певних випадках згадані заходи щодо управління активами повинні також містити можливість продати або передати ці активи за виникнення такої необхідності. Ордери на арешт активів може видавати будь-який «компетентний орган», у всіх випадках, коли майно в подальшому

підлягатиме ймовірній конфіскації, зокрема конфіскації майна, що було передане третій особі. Крім того, ст. 8 Директиви вказує, що такі ордери повинні залишатися в силі, допоки це буде необхідно, однак, якщо в подальшому не було здійснено конфіскації цих активів, то вони повинні бути негайно повернені. Умови та процедура такого повернення повинна бути регламентована національним законодавством держав [274, с. 373].

Іншими важливими нововведеннями Директиви є закріплення процесуальних гарантій прав осіб, щодо майна та активів яких здійснюється арешт і конфіскація. Найперше держави-члени ЄС повинні забезпечити особам, щодо яких здійснюється процедура арешту або конфіскації активів, право на ефективні правові засоби та право на справедливий суд для того, щоб мати змогу обстоювати свої права. Не менш важливою є гарантія, закріплена у ч. 4 ст. 8 Директиви, яка надає можливість особам оскаржувати у суді ордер на конфіскацію активів відповідно до процедури, передбаченої національним законодавством держав-членів [274, с. 373].

Отже, із прийняттям Директиви Європейського Парламенту та Ради ЄС 2014/42/ЄС від 3 квітня 2014 року про арешт та конфіскацію засобів вчинення та доходів від злочинних діянь у Європейському Союзі у держав-членів ЄС з'явився обов'язок заснувати інституцію, яка б здійснювала управління арештованим майном у кримінальному провадженні з метою збереження їхньої вартості. Це зобов'язання виконане усіма державами-членами ЄС. Схожі установи функціонують більше, ніж у 100 державах в всьому світі.

Останніми важливими змінами у сфері арешту та конфіскації активів, одержаних злочинним шляхом, слід вважати Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 2018/1805 від 14 листопада 2018 р. про взаємне визнання ордерів на арешт та ордерів на конфіскацію активів [175], який з 19 грудня 2020 р. замінив Рамкове рішення № 2003/577/ПВД та Рамкове рішення № 2006/783/ПВД (які вже були проаналізовані) в частині арешту та конфіскації активів. Основною метою цього акта є уніфікація,

спрощення та пришвидшення процедури арешту та конфіскації активів у межах ЄС.

Найважливішим нововведенням є те, що зовнішнє вираження цих норм реалізовано саме у формі регламенту, а не директиви, як це було раніше. Незважаючи на заперечення деяких держав-членів (ФРН зокрема), які надавали б перевагу директивному регулюванню процедури видання, визнання та виконання ордерів на арешт і конфіскацію активів, норми регламенту мають обов'язковий характер та прямо застосовуються у державах-членах ЄС, не потребуючи певних імплементаційних дій [220, с. 201].

Основними досягненнями окресленого Регламенту ЄС № 2018/1805 про взаємне визнання ордерів на арешт та ордерів на конфіскацію активів можна вважати таке:

а) розширення сфери його дії. У п. 14 преамбули зазначено, що Регламент стосується ордерів на арешт та ордерів на конфіскацію активів, отриманих унаслідок кримінальних правопорушень, передбачених Директивою 2014/42/ЄС, а також інших кримінальних правопорушень;

б) зміна підстав для відмови у визнанні та виконанні ордера. Невизнання ордера з підстави порушення прав людини допускається лише у виняткових та обмежених випадках. Вважаємо таку тенденцію позитивною, оскільки це призведе до зменшення кількості безпідставних відмов у виконанні ордерів на арешт і конфіскацію активів;

в) пришвидшення процедури виконання ордера на арешт, оскільки у Регламенті встановлено часовий ліміт у виконанні ордера на арешт активів. А саме: п. 29 преамбули передбачає, що відповідні компетентні органи повинні виконати конкретні дії, необхідні для виконання ордера на арешт, не пізніше ніж через 48 годин із моменту прийняття рішення про виконання ордера [274, с. 375].

Отже, відстежуючи еволюцію законодавства, що регулює питання арешту та конфіскації активів, одержаних злочинним шляхом, можна

зробити висновок, що Європейський Парламент і Рада ЄС доклали чималих зусиль для гармонізації законодавства у цій сфері. Підтвердженням цього є успішне функціонування спеціальних агентств із повернення активів у всіх державах-членах ЄС і прийняття Директиви 2014/42/ЄС від 3 квітня 2014 року про арешт і конфіскацію засобів вчинення та доходів від злочинних діянь у Європейському Союзі, яка слугує орієнтиром високих стандартів для держав-членів ЄС щодо арешту та конфіскації активів, одержаних злочинним шляхом.

Норми Регламенту ЄС № 2018/1805 про взаємне визнання ордерів на арешт та ордерів на конфіскацію активів слід вважати передовими, оскільки вони спрямовані на покращення транскордонного співробітництва, надають відповідним компетентним органам ефективні інструменти для арешту та конфіскацій активів, навіть коли такі активи відмиті чи приховані у іншій державі-членові ЄС.

Висновки до розділу 2

1. Одним із перших інструментів правового регулювання кримінально-процесуальних відносин у межах ЄС стала Директива Європейського Парламенту та Ради ЄС про європейський охоронний ордер № 2011/99/ЄС. У цьому документі міститься вичерпний перелік заходів забезпечення безпеки, які можуть застосовуватися щодо потерпілих чи свідків, серед яких – зокрема, заборона відвідувати певні місця, заборона або обмеження спілкування із особою, що потребує захисту, заборона або обмеження наближатися до особи, що потребує захисту, на певну визначену дистанцію.

Особливістю цього інституту є те, що він не передбачає застосування нових заходів забезпечення безпеки щодо особи, а продовжує дію вже існуючих заходів, які були застосовані щодо особи на території іншої держави-члена ЄС. До переваг правового регулювання європейського

охоронного ордеру слід віднести наявність уніфікованої форми ордеру та чітких підстав для відмови у виконанні ордеру. Однак цей інститут не позбавлений певних недоліків, до яких належать, зокрема, відсутність часового ліміту виконання охоронного ордеру.

Видається доцільним доповнити норми директиви чіткими критеріями визначення необхідності особи у захисті. Пропонуємо такі критерії:

- регулярні погрози особі, що потребує захисту;
- існує реальна загроза життю, здоров'ю, майну, житлу особи, що потребує захисту;
- для вразливої категорії осіб, що потребують захисту (неповнолітні);
- для деяких окремих злочинів (торгівля людьми, домашнє насильство).

2. Європейський ордер є процесуальним рішенням, прийнятим національним судом або іншим компетентним органом держави-члена ЄС, яке підлягає виконанню на території іншої держави-члена ЄС для досягнення конкретної визначеної у ордері мети (проведення слідчої дії, отримання доказів, захисту особи, тощо).

3. Можна виокремити такі ознаки європейських ордерів:

1) діють на основі принципу взаємного визнання судових рішень у кримінальних справах. Правовою основою цього принципу є ст. 82 Договору про функціонування Європейського Союзу;

2) обов'язкова наявність двох суб'єктів – держави, яка видає ордер, і держави, яка виконує ордер. Зазвичай ці суб'єкти іменуються «запитуюча сторона» та «запитувана сторона» (кожна держава-член ЄС має право самостійно визначити, які саме органи наділятимуться повноваженнями);

3) диверсифікація суб'єктів видання та виконання ордеру. Приміром, європейський ордер на проведення розслідування може видаватися не лише судом чи прокурором, а також будь-яким іншим органом, який уповноважений проводити досудове розслідування відповідно до національного законодавства держави-члена ЄС (зокрема, поліцією);

4) наявність конкретної мети видання ордера. Так, наприклад, європейський ордер на арешт видається для затримання та передачі іншою державою-членом розшукуваної особи для здійснення кримінального переслідування або для виконання покарання чи заходів безпеки, пов'язаних із позбавленням волі;

5) вичерпний та обмежений перелік підстав для відмови у виконанні ордера. Для кожного ордера у відповідних правових актах передбачені індивідуальні підстави для відмови у визнанні та виконанні ордера;

6) встановлені конкретні строки виконання ордера. Для європейського ордера на проведення розслідування це не більше, ніж 30 днів із моменту отримання його компетентним органом запитованої держави. Попри те, ця ознака притаманна не всім європейським ордерам, адже у нормах директиви про європейський охоронний ордер не передбачено визначеного строку, впродовж якого виконуюча держава зобов'язана визнати європейський охоронний ордер або вжити захід захисту на його підставі;

7) наявність уніфікованої форми європейського ордера. Зазвичай така форма представлена додатком до відповідного правового акта, який встановлює правову основу конкретного ордера.

4. Можна виокремити такі критерії застосування європейського ордера на проведення розслідування:

- ордер стосується процесуальної дії, яка спрямована на збирання або отримання доказів;
- процесуальна дія повинна запитуватися та виконуватися відповідними компетентними органами;
- процесуальна дія повинна запитуватися та виконуватися у державах, на яких поширюються норми директиви.

Коли ж дотримані усі критерії, необхідні для застосування європейського ордера на проведення розслідування, то перевага повинна надаватися саме йому, а не інструментам міжнародної правової допомоги, про що прямо зазначено у п. 35 вступу до Директиви. Якщо ж один із цих

критеріїв відсутній, то варто застосовувати не європейський ордер на проведення розслідування, а інший правовий інструмент.

5. Системний аналіз положень Директиви про неповнолітніх дає змогу розділити усі права, про які інформуються неповнолітні, на 3 групи залежно від стадії провадження та обставин інформування про ці права. Першу категорію прав можна охарактеризувати як загальні права, які неповнолітній отримує під час кримінального провадження: право мати законного представника (ст. 5 Директиви), право на захисника (ст. 6 Директиви), право на захист приватного життя (ст. 14 Директиви), право мати законного представника на інших стадіях провадження, окрім судового розгляду (ст. 15 Директиви), право на правову допомогу (ст. 18 Директиви). Неповнолітні повинні повідомлятися про ці права негайно після того, як їм стало відомо про те, що вони підозрювані чи обвинувачені.

Друга група прав неповнолітніх охоплює процесуальні права, про які необхідно інформувати неповнолітніх на певній стадії кримінального провадження. На відповідній стадії провадження неповнолітніх необхідно повідомляти про право на індивідуальну оцінку (ст. 7 Директиви), право на медичний огляд, зокрема право на медичну допомогу (ст. 8 Директиви), право на обмеження позбавлення свободи (ст. 10 Директиви), право на законного представника під час судового розгляду (ст. 15 Директиви), право неповнолітнього брати участь у судовому розгляді (ст. 16 Директиви), право на ефективні засоби (ст. 19 Директиви). Такий підхід видається правильним, оскільки немає потреби в інформуванні неповнолітніх про усі процесуальні права на початковому етапі кримінального провадження, адже, як зазначається, деякі процесуальні права можуть бути реалізовані на певній специфічній стадії провадження. Інформування неповнолітніх саме на цих стадіях призводить до кращого розуміння своїх прав, відтак – більш ефективної їх подальшої реалізації.

Третя група прав неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених стосується ситуацій позбавлення їх свободи, оскільки неповнолітніх у таких

ситуаціях потрібно повідомляти про їхнє право на спеціальне ставлення (ст. 12 Директиви).

6. Простежуючи еволюцію законодавства ЄС у сфері захисту потерпілих, можна дійти висновку, що Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС 2012/29/ЄС від 25 жовтня 2012 р. про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки і захисту потерпілих від злочину розглядала поняття «потерпілий» у новому ширшому контексті. Окрім визначення, яке містилося у Рамковому рішенні 2001 року, потерпілими вважалися також особи, які спільно проживають на постійній і тривалій основі та розділяють побут із потерпілим.

Розділ 3
АПРОКСИМАЦІЯ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
УКРАЇНИ ТА ЄС

З перших кроків незалежності Україна визначила для себе активний європейський напрям зовнішньої політики. Цей пріоритет розвитку Української держави неодноразово відображався в різних документах, до яких, зокрема, належать: Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р. [347], Стратегія інтеграції України до ЄС, затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 р. [339], Програма інтеграції України до Європейського Союзу 2000 р. [325], Концепція Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, схвалена Законом України від 21 листопада 2002 р. [323], Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затверджена Законом України від 18 березня 2004 р. [320] та інші.

Серед цих актів окремих інтерес, із точки зору кримінального процесу, становить План дій «Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки» від 18 червня 2007 р., яким передбачалася подальша імплементація Україною відповідного законодавства згідно з міжнародними та європейськими стандартами щодо відмивання грошей, включаючи протидію фінансуванню тероризму, зокрема Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму і Конвенції ООН про боротьбу з фінансуванням тероризму, торгівлі людьми, дітьми; імплементація Конвенції ООН про права дитини та інших відповідних міжнародних інструментів; ратифікація та імплементація Кримінальної конвенції проти корупції і податкового протоколу до неї та Конвенції ООН проти корупції; імплементація стратегії правової реформи

під назвою «Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів»; поліпшення доступу до правосуддя і запровадження належної системи правової допомоги; співробітництво у кримінальних справах, прийняття оновленого Кримінально-процесуального кодексу та інших нормативно-правових актів; ратифікація і повне виконання міжнародних інструментів, які мають особливе значення для посилення правового співробітництва, зокрема Другого протоколу до Конвенції Ради Європи про взаємну допомогу у кримінальних справах у сфері захисту прав дітей тощо.

Україна, ратифікувавши низку міжнародних договорів, продовжує здійснювати адаптацію свого законодавства до європейських стандартів. Адже механізм досягнення Україною набуття членства в ЄС включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування [326, с. 23].

Абсолютно новий етап адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері кримінального процесу розпочався із прийняттям Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. (далі – Угода про асоціацію з ЄС) [347].

Про важливість цієї Угоди неодноразово згадувалося в науковій літературі. Зокрема, О. Г. Шило вважає, що вона «нарешті створила підґрунтя для подальших стратегічних реформаційних процесів у всіх сферах суспільного життя, що в сукупності забезпечать утвердження і визнання у державі європейських цінностей поваги до прав людини і основоположних свобод, демократії, верховенства права» [356, с. 109–110]. В цій Угоді окреслено значно амбітніші цілі порівняно з попередньою Угодою про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами. Зокрема, вона покладає на Україну більші зобов'язання,

що стосується наближення національного законодавства до *acquis* ЄС [329, с. 11].

Необхідно звернути увагу на термінологічну невизначеність у цьому аспекті. В. О. Навроцький зазначає, що законотворчість у сфері кримінального права покликана забезпечити те, що в літературі називають адаптацією, апроксимацією, гармонізацією, інкорпорацією, імплементацією, рецепцією, трансформацією, уніфікацією тощо національного законодавства щодо «світового» писаного і неписаного кримінального права [309, с. 47]. Аналогічно це твердження можна використати і до кримінально-процесуальної нормотворчості. В Угоді про асоціацію вживаються різноманітні терміни – «адаптація», «зближення», «узгодження», «гармонізація», «законодавче зближення», «наближення законодавства», «нормативно-правове наближення», «адаптація законодавства», «горизонтальна адаптація», «визнання міжнародних принципів і стандартів», «взаємне визнання правил», «приведення законодавства у відповідність до *acquis* ЄС», «досягнення сумісності з *acquis* ЄС», «транспозиція», «транспонування законодавчого акта ЄС до національного законодавства». Ці терміни мають різне смислове навантаження, про що неодноразово наголошувалися у науковій літературі.

Р. Хорольський, вважаючи таку ситуацію «справжньою термінологічною какофонією», зазначає, що для слова *approximation*, котре вживається в англійському варіанті Угоди, без будь-якого розумного пояснення в українському тексті вживаються як відповідник «наближення» або «адаптація», а в низці випадків навіть як «гармонізація» чи навіть «апроксимація». Він вважає таку проблематику штучно обумовленою, оскільки під час переговорів щодо тексту Угоди про асоціацію, що велися англійською мовою, українські переклади відповідних частин Угоди здійснювалися децентралізовано різними міністерствами та урядовими підрозділами.

Не аналізуючи причини виникнення термінологічної плутанини, слід зауважити, що вони можуть негативно впливати на належне виконання

Україною своїх зобов'язань. Незважаючи на те, що багато науковців у своїх працях розуміють і адаптацію, і апроксимацію та гармонізацію по суті однаково, з метою приведення у відповідність національного законодавства до права ЄС [247, с. 276; 297, с. 15; 354, с. 16–17] видається за доцільне уніфікувати термінологію в цьому аспекті.

Найбільш вдалим терміном у такому контексті є апроксимація (від лат. *approximatio* – зближення), оскільки це єдиний термін, що вживається в англomовному варіанті Угоди [273, с. 259].

С. Станік, розмежовуючи поняття апроксимації та гармонізації, зазначає, що поняття «апроксимація» містить більш чітке розуміння щодо використання зарубіжного правостворюючого досвіду лише в певних сферах правового регулювання. Гармонізація правової системи України накладає на державу більшу відповідальність, оскільки вимагає широкомасштабного реформування законодавчої бази [338, с. 29–31]. Тобто поняття апроксимації охоплює лише декілька сфер правового регулювання, а гармонізація – цілий комплекс. Ураховуючи, що адаптація законодавства в Україні обмежена певними сферами, визначеними в Угоді, апроксимація є більш вдалим терміном.

М. О. Баймуратов під терміном «апроксимація» розуміє заміну одних нормативно-правових актів іншими, у тому чи іншому значенні наближеними до вихідного [230, с. 15]. В. К. Забігайло зазначає, що апроксимація є максимальним наближенням певних положень національного правового акта до аналогічних положень директиви ЄС [257, с. 11].

В. В. Гомонай зауважував, що «апроксимація» – заміна одних нормативно-правових актів іншими, близькими до вихідного. Цей термін запозичений з природничих наук і часто точніше може характеризувати процес «наближення» у контексті гармонізації [244, с. 207].

Видається, що під апроксимацією варто розуміти процес загального, узгодженого розвитку національного законодавства та запровадження мінімальних стандартів шляхом прийняття окремих правових рішень з метою

зближення правових систем, не досягаючи при цьому абсолютної тотожності законодавства держав-членів ЄС.

Аналогічна позиція простежується і у зарубіжній правовій доктрині, де зазначається, що апроксимація передбачає досягнення певних базових цілей, залишаючи межі розсуду національним системам під час їх реалізації [140, с. 25–56].

Одним із зобов'язань України, закріплених у Преамбулі до Угоди про асоціацію з ЄС, є поступова адаптація законодавства України до *acquis* ЄС відповідно до напрямів, визначених у цій Угоді, та ефективне її виконання. Рівень забезпечення прав людини під час кримінального провадження та дотримання демократичних начал у державі залежать від якості національного кримінального процесуального законодавства. Невідповідність його європейським нормам може викликати неправомірне обмеження або порушення прав особи під час кримінального провадження.

Очевидно, що імплементація норм директив Європейського Союзу не є обов'язковими для України. Однак на необхідність і важливість їх імплементації згадували у своїх працях чимало вчених-процесуалістів. Директиви Європейського Союзу не є обов'язковими для України, але потребують втілення в нашій державі з точки зору євроінтеграційних процесів [313]. Аналогічної думки дотримується і В. В. Рогальська, яка зауважує, що «вивчення досвіду держав-членів ЄС щодо побудови загальної кримінально-правової політики, зокрема в галузі кримінального судочинства, для нас не є обов'язковим, оскільки Україна не є членом ЄС, але, на нашу думку, є вельми важливим, адже має на меті визначення орієнтирів реформування національного законодавства в частині реалізації права на справедливий суд» [331, с. 267].

У зв'язку з цим виникає необхідність проаналізувати стан українського кримінального процесуального законодавства на його відповідність європейському законодавству, виявити ознаки апроксимації та диференціації кримінального процесуального законодавства України та ЄС.

На підставі аналізу кримінального процесуального законодавства України та ЄС можна виокремити такі напрями апроксимації їх законодавства:

1. *Апроксимація законодавства, що регулює права учасників кримінального провадження.* У цьому напрямі можна виокремити такі апроксимовані частини кримінального процесуального законодавства України до європейських актів:

а) право на переклад. У КПК України закріплені права та гарантії особи у цьому аспекті, що відповідають нормам Директиви № 2010/64/ЄС про право на переклад у кримінальному провадженні а саме:

- повідомлення особі про підозру повинно здійснюватися мовою, яку особа достатньо розуміє для усвідомлення суті підозри;
- право осіб виступати в суді рідною мовою, якщо вони не володіють або недостатньо володіють мовою судочинства;
- право осіб користуватися послугами перекладача у кримінальному провадженні;
- переклад кінцевих судових процесуальних документів рідною мовою осіб, які не володіють або недостатньо володіють мовою судочинства;

б) право на отримання інформації. Щодо права на отримання інформації, то український законодавець передбачив таку регламентацію цього права, яка кореспондує положенням Директиви № 2012/13/ЄС про право на отримання інформації в кримінальному провадженні:

- право особи знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення її підозрюють, обвинувачують;
- право особи бути чітко і своєчасно повідомленою про свої права, передбачені цим Кодексом, а також отримати їх роз'яснення;
- право негайно бути повідомленою про підстави затримання, а також окремі процесуальні права (право мати захисника та інші);
- право особи на доступ до доказів.

У цьому аспекті українське законодавство відповідає європейському, оскільки норми Директиви про інформацію передбачають вручення

підозрюваному, обвинуваченому так званої «декларації прав». КПК України передбачає аналогічний інститут вручення письмового документа із зазначенням у ньому процесуальних прав підозрюваних та обвинувачених, який іменується «пам'ятка про процесуальні права та обов'язки підозрюваного (обвинуваченого)».

Проводячи паралель між правами, про які інформуються підозрювані, обвинувачені відповідно до українського кримінального процесуального законодавства, та тими правами, про які повинні інформуватися ці особи відповідно до Директиви про інформацію, варто зауважити, що перелік прав, про які інформуються підозрювані, обвинувачені, за КПК України значно ширший та, окрім прав, передбачених Директивою, також містить право збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази, право заявляти відводи, право оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді та інші;

в) процесуальні права неповнолітніх у кримінальному провадженні. Щодо процесуальних прав неповнолітніх, то у КПК України міститься глава 38, яка регламентує кримінальне провадження щодо неповнолітніх. Водночас окремі процесуальні права неповнолітніх зазначені й в інших главах кодексу.

У КПК України юридично відображені такі процесуальні права неповнолітніх, які узгоджуються із Директивою № 2016/800/ЄС про процесуальні гарантії для неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених у кримінальному провадженні:

- право неповнолітнього на отримання інформації. Попри те, що у КПК України це право не виокремлене окремою статтею чи нормою, вважаємо, що п. 1 ч. 1 ст. 56, який передбачає право підозрюваного бути повідомленим про його процесуальні права, поширює свою дію і на неповнолітніх підозрюваних;
- право неповнолітнього мати законного представника;
- право неповнолітнього на захисника. Окрім того, порівнюючи право неповнолітнього захисника до аналогічного, закріпленого у Директиві

про неповнолітніх, слід зауважити, що український законодавець у цьому аспекті більш прогресивний. Адже на європейському рівні передбачений перелік випадків обов'язкового залучення захисника для неповнолітніх (під час окремих слідчих дій, позбавлення свободи). Натомість українське кримінальне процесуальне законодавство передбачає обов'язкове залучення захисника для неповнолітньої особи з моменту встановлення факту її неповноліття (п. 1 ч. 3 ст. 52 КПК України);

– право на індивідуальну правову оцінку неповнолітнього. Зокрема, у Директиві про неповнолітніх є норма про індивідуальну правову оцінку неповнолітніх. Із огляду на системне тлумачення КПК України, можна зробити висновок про те, що і схожі положення закріплені у статті 485 КПК «Обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх». Однак наш законодавець не виокремлює ці обставини як спеціальне право неповнолітнього, що, на наш погляд, варто було б зробити [265, с. 83];

– право неповнолітнього на захист його приватного життя. Незважаючи на те, що це право прямо не виокремлене у нормах КПК України, законодавець передбачає можливість здійснення закритого судового засідання, якщо обвинувачений є неповнолітнім. Ця норма КПК відповідає ст. 14 Директиви про неповнолітніх, яка передбачає, що держави-члени ЄС повинні або передбачити, що судові засідання за участю неповнолітніх зазвичай повинні проводитися за відсутності публіки, або дозволити судам приймати рішення про проведення таких слухань за відсутності публіки;

г) презумпція невинуватості. Щодо презумпції невинуватості, то вона отримує своє законодавче закріплення у ст. 17 КПК України «Презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини». Основні елементи законодавчої регламентації цієї засади відповідають положенням Директиви № 2016/343/ЄС:

- формула презумпції невинуватості (особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути кримінально покарана, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набув законної сили);
- тягар доказування лежить на стороні обвинувачення;
- усі сумніви повинні тлумачитися на користь особи.

Окрім цього, Директива про презумпцію невинуватості є комплексною та, окрім презумпції невинуватості, передбачає право особи зберігати мовчання щодо кримінального правопорушення, у якому особа підозрюється чи обвинувачується, а також свободу від самовикриття. Щодо цього права, то українське законодавство відповідає європейському, адже у ст. 18 КПК України передбачено свободу від самовикриття та право не свідчити проти своїх близьких родичів чи членів сім'ї;

г) захист прав потерпілих. Щодо захисту прав потерпілих осіб, то в КПК України регламентований широкий перелік процесуальних прав потерпілих для його участі у кримінальному провадженні, які відповідають нормам Директиви № 2012/29/ЄС про потерпілих:

- бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені цим КПК України;
- знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування;
- подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду;
- заявляти відводи та клопотання;
- давати пояснення, показання або відмовитися їх давати;
- оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому цим Кодексом;

- мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг;
- на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом, та інші важливі процесуальні права під час досудового розслідування та судового розгляду.

2. Апроксимація законодавства, що регулює арешт і конфіскацію активів, одержаних злочинним шляхом. Щодо арешту та конфіскації активів, одержаних злочинним шляхом, то варто зазначити, що в Україні проведено низку заходів з метою приведення у відповідність нашого законодавства європейському. Наслідком імплементації стандартів, установлених Рішенням Ради Європейського Союзу 2007/845/ПВД від 06 грудня 2007 р. щодо співпраці між офісами держав-членів ЄС щодо повернення активів у сфері розшуку та виявлення доходів від злочинів або іншого майна, пов'язаного із злочинами, та Директиви ЄС 2014/42/ЄС від 03 квітня 2014 р. про арешт та конфіскацію знарядь і доходів від злочинів у Європейському Союзі (проаналізованих у 2 розділі дисертації) стало прийняття Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [324].

Окрім цього, необхідність створення спеціального органу з повернення активів був одним із основних критеріїв виконання Україною Плану дій з лібералізації візового режиму з ЄС і виконання положень Закону України «Про засади державної антикорупційної політики (Антикорупційна стратегія)» на 2014–2017 рр. [321] та Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2015–2017 рр. [322]. Також Національне агентство створено, враховуючи положення 38 Рекомендації Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей [134], згідно з якими державам-учасницям рекомендовано утворити органи, які б могли реагувати на запити аналогічних іноземних органів щодо виявлення, арешту та конфіскації майна, отриманого незаконним шляхом.

Прийняття цього Закону України, відтак створення та функціонування Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, відповідає загальним світовим та європейським тенденціям регламентування діяльності з розшуку та управління активами, оскільки схожі органи успішно функціонують у всіх державах-членах ЄС.

Прийняття Закону України «Про Національне агентство з питань виявлення розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» спричинило внесення певних змін до КПК, зокрема і щодо порядку зберігання речових доказів. Ч. 6 ст. 100 КПК передбачає, що речові докази вартістю понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, для здійснення заходів з управління ними з метою забезпечення їх збереження або збереження їхньої економічної вартості, а речові докази, зазначені в абзаці першому цієї частини, такої самої вартості – для їх реалізації з урахуванням особливостей, визначених законом.

Ця новела щодо управління АРМА речовими доказами, вартість яких перевищує 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, створила нові обов'язки для слідчого, прокурора та слідчого судді. Адже за описаної ситуації слідчий за погодженням із прокурором або прокурор звертається з відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до слідчого судді Вищого антикорупційного суду, або до суду під час судового провадження, яке розглядається згідно зі статтями 171–173 КПК. Прокурор не пізніше наступного робочого дня з моменту постановлення

ухвали слідчого судді, суду надсилає копію цієї ухвали Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, із зверненням щодо прийняття активів, а також вживає невідкладних заходів щодо передачі цих активів Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

Незважаючи на апроксимаційні ознаки кримінального процесуального законодавства України та ЄС, можна виділити і диференціацію законодавства, яка полягає у таких напрямках:

1. Диференціація законодавства, що регулює права учасників кримінального провадження

Право на переклад. На перший погляд, право на переклад у кримінальному провадженні в Україні достатньо регламентоване та відповідає європейський стандартам.

Однак, ураховуючи норми директиви, право на переклад в Україні отримало дещо звужену регламентацію. Адже в КПК України немає вимоги про те, що держава зобов'язана забезпечити достатню кваліфікацію залучених письмових та усних перекладачів з метою надання правильного письмового та усного перекладу. Тим паче, що в Україні відсутні вимоги до кваліфікації перекладача, а також можливість перевірки його кваліфікації. Хоча в Україні існує Реєстр перекладачів, унесення до нього перекладачів є формальним. Так, до Реєстру перекладачів уносяться лише відомості про номер свідоцтва (диплома) про кваліфікацію перекладача або інший документ, що підтверджує володіння іноземною мовою, що не свідчить про рівень володіння перекладачем відповідною мовою [318].

Проте, слід зауважити, що український законодавець не виокремлює таке право в окрему статтю, а розглядає його крізь призму засад кримінального провадження (ст. 29 КПК України «Мова, якою здійснюється судочинство»). Окрім того, право осіб користуватися рідною мовою під час кримінального провадження, а також обов'язок держави забезпечити

залучення перекладача на безоплатній основі закріплено і в п. 18 ч. 3 ст. 42 КПК України. Процесуальний статус перекладача визначений у ст. 68 КПК.

У цьому аспекті повністю підтримуємо думку В. В. Рогальської про те, що така розпорошеність регламентації в законодавстві права на переклад і відсутність окремої статті, яка б визначала зміст зазначеного права, процесуальний порядок залучення перекладача та конкретизувала його процесуальний статус, ніяк не сприяє його ефективній реалізації та призводить до певних процедурних ускладнень [332, с. 151].

Саме тому видається доцільним право на переклад регламентувати окремою статтею КПК із покращенням та оновленням цього інституту: встановленням змісту права на переклад, визначення критеріїв якості перекладу, кваліфікаційних вимог щодо перекладача та документи, котрі підтверджують його кваліфікацію.

Право на отримання інформації. Незважаючи на те, що законодавче закріплення права на отримання інформації в кримінальному провадженні загалом відповідає європейським мінімальним стандартам, в КПК України все-таки наявні певні недоліки правового регулювання цього права. Йдеться про відсутність нормативної вимоги щодо інформування особи про її права при затриманні на підставі ухвали слідчого судді (ст. 191 КПК). Для забезпечення комплексної регламентації цього права видається необхідним доповнити цю статтю КПК України та закріпити норму про інформування про права особи і за такого виду затримання.

Процесуальні права неповнолітніх. У нормах Директиви ЄС про неповнолітніх є обов'язкова норма про аудіовізуальний запис допиту неповнолітнього, який здійснюється органами досудового розслідування у кримінальному провадженні. У КПК України є норма про те, що під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис (ч. 5 ст. 224 КПК України). Тобто український законодавець передбачив факультативний запис допиту особи. У цьому аспекті для забезпечення найкращих інтересів дитини, вважаємо, необхідно передбачити

диференційований підхід щодо допиту неповнолітнього, встановивши імперативну вимогу про аудіовізуальний запис допиту.

Комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню запропонував певні стандарти допитів, одним із яких є обов'язкове здійснення електронних записав допитів, проведених правоохоронними органами. Комітет вважає, що це є важливою додатковою гарантією запобігання жорсткому поводженню із затриманими та зауважує, що кількість країн, де розглядається запровадження такої практики, наразі зростає [333].

Єдиного підходу до питання відеофіксації допиту не простежується. В окремих рекомендаціях незабезпечення відеозапису цієї слідчої дії вважається тактичною помилкою [304, с. 9]. В інших же відеозапис пропонують застосовувати лише в особливих випадках (допит вразливих категорій, необхідність збору зразків для фонографічних, портретних експертиз тощо) [303, с. 26–27]. Однозначно наголошується на необхідності здійснення відеофіксації в ході допиту неповнолітніх [305, с. 36].

Окрім цього, така вимога щодо обов'язкового електронного фіксування допиту відповідає концепції процесуального інтерв'ю, основною метою якого є отримати точну та надійну інформацію⁴. Електронний запис процесуального інтерв'ю може допомогти правоохоронним органам досягти вказаних цілей, надаючи беззаперечний доказ того, що саме відбувалося під час такої взаємодії між поліцією та громадянами [234, с. 323].

---

⁴ Від англ. – *investigative interview* – спеціальна методика опитування осіб (свідків, потерпілих, обвинувачених), яка характеризується відсутністю примусу та наявністю відкритих питань, які покращують комунікацію та обмін інформацією. Застосовується у низці зарубіжних держав та нещодавно почала застосовуватися в Україні (протягом останнього року почало застосовуватися окремими детективами Національного Антикорупційного бюро та слідчими слідчих відділів розслідування особливо тяжких злочинів слідчого управління Головного управління Національної поліції України у Львівській та Дніпропетровській області).

Принцип презумпції невинуватості. Незважаючи на те, що більшість елементів презумпції невинуватості регламентовані у КПК України, все-таки певні ознаки диференціації можна виокремити.

Найперше принцип презумпції невинуватості несумісний із публічними висловлюваннями органів державної влади щодо винуватості особи. Однак у КПК України відсутня норма про те, що держава зобов'язана вжити заходів для того, щоби забезпечити відсутність публічних заяв від органів державної влади, а також процесуальних документів, окрім тих, які встановлюють винуватість особи, допоки підозрюваний чи обвинувачений не буде визнаний винним відповідно до закону.

На цю проблематику вказували і науковці в царині кримінального процесу. Зокрема, Т. Фулей зазначає, що публічні висловлювання про винуватість до завершення суду, а інколи – навіть і до пред'явлення офіційного обвинувачення, а також висловлювання у ЗМІ думок і аргументів про винуватість особи є неприйнятними. Очевидно, що слідчий або прокурор можуть на суб'єктивному (внутрішньому) рівні бути переконані у наявності вини обвинуваченої особи, і їхнє внутрішнє переконання не спростовує презумпції невинуватості [349, с. 47].

На аналогічну проблематику вказував у своїх рішеннях і ЄСПЛ, констатуючи найбільш часті випадки порушення принципу презумпції невинуватості. Одним із таких випадків є проголошення публічних заяв прокурорами, представниками державних органів влади про винуватість особи ще до закінчення кримінального процесу. Неодноразово можна спостерігати такі ситуації по телебаченню, коли державні чи політичні діячі на початкових стадіях кримінального провадження стверджують про винуватість особи та про неминуче покарання. Яскравим прикладом, який ілюструє зазначене порушення, є справа «Шагін проти України» [34], у якій особа скаржилася, що заяви про його вину, зроблені в засобах масової інформації посадовими особами державних органів до того, як його було засуджено судом, вплинули на громадську думку та наперед визначили результат вирішення справи.

Захист прав потерпілих. Як уже зазначено, більшість процесуальних прав потерпілих у кримінальному провадженні відповідають нормам європейських актів. Утім, у Директиві про потерпілих міститься положення, що передбачає захист від повторної віктимізації. Мовиться про ст. 8 розділу 2 Директиви, яка передбачає створення конфіденційної служби підтримки потерпілих, яка функціонує на безкоштовній основі та діє в інтересах потерпілих до, під час і навіть деякий час після закінчення кримінального провадження. З цього приводу дуже слушним є зауваження А. Орлеана, який зазначає, що стандарти захисту потерпілих комплексні, адже вони стосуються не тільки процедурних аспектів слідства й суду, а й забезпечення підтримки потерпілого, зокрема психологічної [319, с. 6].

У зв'язку з цим доцільно передбачити створення в Україні конфіденційної служби підтримки потерпілих, яка функціонує на безкоштовній основі та діє в інтересах потерпілих до, під час і навіть деякий час після закінчення кримінального провадження.

Основним завданням таких служб має бути забезпечення надання:

- інформації та консультацій з приводу одержання потерпілим відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, і підготовка потерпілих до участі у судовому засіданні;
- інформації про хід провадження або скерування до необхідних спеціалістів чи служб підтримки потерпілих;
- психологічної підтримки;
- консультацій щодо фінансових та інших практичних питань;
- притулку чи тимчасового житла з метою забезпечення їхньої безпеки чи задля уникнення залякування потерпілих.

Сьогодні таких служб підтримки потерпілих на національному рівні немає. Окреслений обов'язок виконують громадські організації. Зокрема, станом на сьогодні громадська міжнародна правозахисна організація «Ла Страда-Україна» надає безкоштовну допомогу тим, хто зазнає фізичного, психологічного, сексуального чи економічного насильства, торгівлі людьми чи

гендерної дискримінації. Окрім цього, на базі Урядового контактного центру надають психологічну допомогу потерпілим від домашнього насильства жінкам, чоловікам і дітям. Очевидно, що такі ініціативи громадських організацій чи державна гаряча лінія не можуть замінити повноцінних центрів надання допомоги потерпілим. В умовах актуалізації проблем торгівлі людьми, незаконної міграції, домашнього насильства створення таких центрів служби підтримки є необхідним кроком нашого законодавця на шляху до апроксимації українського законодавства до європейського в контексті забезпечення прав учасників кримінального провадження.

Окрім цього, у нормах Директиви про потерпілих передбачено спеціальні тренінги для працівників правоохоронних органів, а також суддів, які контактують із потерпілими, щоб покращити їхнє усвідомлення потреб потерпілих, а також для того, щоб спілкуватися з ними у неупереджений та ввічливий спосіб. Вважаємо за необхідне аналогічну норму впровадити і в українське кримінальне процесуальне законодавство, оскільки вона дасть змогу краще взаємодіяти із потерпілими, відтак – отримувати більше інформації про кримінальне правопорушення.

Саме тому було б доцільно внести відповідні зміни у кримінальне процесуальне законодавство, впровадити принцип захисту від повторної віктимізації та представити механізм його реалізації.

2. Диференціація законодавства, що регулює міжнародне співробітництво

Міжнародне співробітництво у кримінальних справах в Україні регламентоване окремим розділом КПК України (розділ IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження»). Основою такого співробітництва є запит про правову допомогу на засадах взаємності. У цьому аспекті простежується диференціація співробітництва, порівняно з тим, яке відбувається між державами-членами ЄС.

Поліцейське та судове співробітництво у кримінальних справах між державами-членами ЄС ґрунтується на ордерній моделі взаємодії, яка має

значно більше переваг порівняно з класичними моделями співробітництва (запитами про міжнародну правову допомогу). Європейський ордер розроблено на принципі взаємного визнання та взаємної довіри до правової системи держав-членів ЄС. Тобто завдяки певному ступеню гармонізації їх законодавства в кримінально-правовій та кримінально-процесуальній сферах стало можливе запровадження інституту європейського ордера.

Очевидно, що інститут європейського ордера не застосовується в Україні, оскільки наша держава не є повноправним членом ЄС, а лише асоційованим. Однак, аналізуючи апроксимацію кримінального процесуального законодавства України та ЄС, можна зробити висновок про досить високий ступінь такої апроксимації (за винятком окремих диференційованих сфер, про які згадувалося у цьому розділі).

Тому вважаємо доцільним змінити форму співробітництва між державами-членами ЄС та Україною, запровадивши європейський ордер на арешт, європейський ордер на проведення розслідування, європейський охоронний ордер. Пропонуємо це зробити шляхом укладення міжнародного договору між Україною та державами-членами ЄС, передбачити у цьому договорі можливість застосування норм директив, що регулюють інститут європейського ордера. Особливої актуальності для України в умовах боротьби з кіберзлочинністю було б запровадження європейського ордера на надання та європейського ордера на збереження електронних доказів у кримінальному провадженні.

Досі невирішеним у кримінальному процесуальному законодавстві України є питання захисту персональних даних, які збираються та обробляються під час кримінального провадження. Згідно з підходом ЄС, захист персональних даних – це захист інформації, яка стосується фізичних осіб, здатних бути ідентифікованими за допомогою деяких факторів, як-от ім'я, ідентифікаційний код, дані про місцезнаходження, тощо. Крім того, виокремлюється режим обробки спеціальної категорії персональних даних. Під спеціальною категорією персональних даних розуміють персональні

дані, що розкривають расове або етнічне походження, політичні погляди, релігійні або філософські переконання, членство в професійних об'єднаннях, генетичні, біометричні дані для унікальної ідентифікації фізичної особи, дані, що стосуються здоров'я особи, сексуального життя чи сексуальної орієнтації. Обробка таких даних допускається у випадку суворої необхідності з урахуванням відповідних гарантій прав і свобод суб'єкта даних.

У зв'язку з цим необхідно на підзаконному рівні розробити нормативно-правовий акт, який визначав би порядок збирання, обробки та зберігання персональних даних у кримінальному провадженні. Обов'язковою умовою при цьому має бути вимога, щоб усі інформаційно технічні системи, в яких обробляється та зберігається інформація, що містить персональні дані, у кримінальному провадженні мали сертифікат відповідності КСЗІ.

Отже, на основі порівняльного дослідження можна констатувати, що у кримінальному процесуальному законодавстві України наявні ознаки як апроксимації, так і диференціації з кримінальним процесуальним законодавством ЄС.

Висновки до розділу 3

1. Новий етап адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері кримінального процесу розпочався із прийняттям Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною.

2. Враховуючи термінологічну невизначеність щодо адаптації кримінального процесуального законодавства України та ЄС (зближення, узгодження, уніфікація, гармонізація тощо) найбільш вдалим терміном у

цьому аспекті вважаємо апроксимацію (від лат. *approximatio* – зближення), оскільки це єдиний термін, що вживається в англomовному варіанті Угоди.

3. На підставі аналізу кримінального процесуального законодавства України та ЄС можна виокремити такі напрямки апроксимації їх законодавства: апроксимація законодавства, що регулює права учасників кримінального провадження, апроксимація законодавства, що регулює арешт та конфіскацію активів, одержаних злочинним шляхом.

4. Диференціація кримінального процесуального законодавства України та ЄС реалізується у наступних напрямках: диференціація законодавства, що регулює права учасників кримінального провадження, диференціація законодавства, що регулює міжнародне співробітництво.

5. Необхідно змінити форму співробітництва між державами-членами ЄС та Україною, запровадивши європейський ордер на арешт, європейський ордер на проведення розслідування, європейський охоронний ордер шляхом укладення міжнародного договору між Україною та державами-членами ЄС.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що виявляється у отриманні нових знань щодо поняття, системи та ознак кримінального процесуального права ЄС, напрямів його диференціації та апроксимації із кримінальним процесуальним правом України. Відтак сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення обраної мети, а саме:

1. Кримінальне процесуальне законодавство ЄС – самостійна, автономна і специфічна цілісна система нормативно-правових актів, які мають наднаціональний характер та покликані регулювати суспільні відносини, які виникають під час реалізації кримінальних процесуальних норм у взаємовідносинах між державами-членами, та встановлює стандарти кримінального провадження у країнах-членах ЄС.

2. Можна виокремити такі ознаки кримінального процесуального законодавства ЄС: специфічність предмета правового регулювання, системність, наднаціональний характер, опосередкований вплив на національні системи кримінального правосуддя, взаємозв'язок із національним кримінальним процесуальним законодавством, специфічна мета та ціль законодавства, двовекторність реалізації та диверсифікація імплементації кримінального процесуального законодавства ЄС.

3. У процесі еволюції кримінального процесуального законодавства ЄС можна виокремити декілька етапів, кожен із яких представляв нові зміни в сфері кримінального процесу:

перший етап – зародження співробітництва в галузі кримінальної юстиції (1970–1992 роки);

другий етап – виокремлення правосуддя та внутрішніх справ в окрему сферу правового регулювання (Маастрихтський договір) (1992–1997 роки);

третій етап – створення основ кримінально-процесуальної нормотворчості (Амстердамський договір, Ніццький договір, висновки Тампере, Гаазька програма тощо) (1997–2007);

четвертий етап – виокремлення кримінально-процесуальної сфери в самостійний напрям правотворчої діяльності інституцій ЄС (Лісабонський договір, Стокгольмська програма) (2007 р. і досі).

4. Кримінальному процесуальному законодавству ЄС притаманні такі тенденції розвитку: гармонізація, симпліфікація, сек'ютеризація, діджиталізація, диверсифікація, які тісно взаємопов'язані.

5. Європейський ордер – це процесуальне рішення, прийняте національним судом або іншим компетентним органом держави-члена ЄС, яке підлягає виконанню на території іншої держави-члена ЄС для досягнення конкретної визначеної у ордері мети (проведення слідчої дії, отримання доказів, захисту особи тощо).

6. Європейський ордер на проведення розслідування є запитом органів, компетентних проводити досудове розслідування та судовий розгляд однієї держави-члена ЄС, до аналогічних компетентних органів іншої держави-члена ЄС про здійснення слідчих (розшукових) дій та окремих негласних слідчих дій, які спрямовані на збирання та передачу доказів або ж запит про отримання доказів, наявних у іншій держави-члена.

7. Розвиток доказового права ЄС зазнав значних змін правових принципів і парадигм. Серед них однією з найбільш суттєвих слід вважати заміну принципу взаємної допомоги принципом взаємного визнання, який надав змогу запитуючій стороні встановлювати правила взаємної допомоги.

Наслідком реалізації цього принципу стало представлення європейського доказового ордера, який був спрямований на транснаціональне збирання доказів. Однак цей інструмент виявився неефективним у контексті збирання доказів із декількох причин (вужча сфера його застосування, ніж у класичного ордера, та відмінності між стандартами доказування, наявні у різних національних системах держав-членів ЄС).

8. Проблематика обробки персональних даних органами кримінальної юстиції є надзвичайно актуальною через низку об'єктивних причин: зростання кількості злочинних діянь через мережу інтернет, збільшення масштабів обробки та передання персональних даних між правоохоронними органами різних держав.

Саме тому Директива Європейського Парламенту та Ради про захист фізичних осіб щодо обробки їх персональних даних компетентними органами в цілях попередження, розслідування, виявлення та переслідування кримінальних злочинів чи виконання кримінальних покарань, а також вільної передачі таких даних № 2016/680 від 27 квітня 2016 р. має на меті встановити правовий режим захисту персональних даних у межах ЄС. Важливо розмежовувати сферу застосування цієї Директиви від суміжного акта – Загального регламенту (GDPR). Під сферу дії Директиви потрапляють суспільні відносини, що виникають під час обробки персональних даних компетентними органами та тоді, коли така обробка здійснюється виключно для цілей попередження, розслідування, виявлення та обвинувачення кримінальних злочинів чи виконання кримінальних покарань, а також для захисту та запобіганню загрозам громадській безпеці.

9. Доцільно на законодавчому рівні передбачити створення в Україні конфіденційної служби підтримки потерпілих, яка функціонує на безкоштовній основі та діє в інтересах потерпілих до, під час і навіть деякий час після закінчення кримінального провадження.

Основним завданням таких служб має бути забезпечення надання:

- інформації та консультацій з приводу одержання потерпілим відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, і підготовка потерпілих до участі у судовому засіданні;
- інформації про хід провадження або скерування до необхідних спеціалістів чи служб підтримки потерпілих;
- психологічної підтримки;
- консультацій щодо фінансових та інших практичних питань;

- притулку чи тимчасового житла з метою забезпечення їхньої безпеки чи задля уникнення залякування потерпілих.

10. Потрібно закріпити обов'язок систематичного проведення спеціальних тренінгів для працівників правоохоронних органів, а також суддів, які контактують із потерпілими, щоб поглибити їхнє усвідомлення потреб потерпілих, і формування навичок установлення психологічного контакту з потерпілими та спілкування з ними у неупереджений та ввічливий спосіб.

11. Необхідно на підзаконному рівні розробити нормативно-правовий акт, який визначав би порядок збирання, обробки та зберігання персональних даних у кримінальному провадженні України. Обов'язковою умовою при цьому має бути вимога, щоб усі інформаційно-технічні системи, в яких обробляється та зберігається інформація, що містить персональні дані, у кримінальному провадженні мали атестат відповідності КСЗІ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Access to justice: seizing the opportunities of digitalisation. Council Conclusions 11599/20. Council of the European Union. Brussels, 2020.
2. Allegrezza Silvia, Covolo Valentina. The directive 2012/13/EU on the right to information in criminal proceedings: status quo or step forward? Croatian Association of European Criminal law, 2016. P. 41–51.
3. Ambos Kai. European Criminal Law. Cambridge University Press, 2018. 664 p.
4. Androulakis Ioannis. European Perspectives on Rights for Victims of Crime. EUcrim. 4. 2014. P. 111–116.
5. Antónia M., Pereira P., Escudeiro M. J., Perkumienė D. European investigation order directive – applicability. *Humanities Studies*. № 3 (80). P. 148–158.
6. Arena A. The rules on legal remedies: legal lacunas and risks for individual rights. Transnational evidence and multicultural inquiries in Europe. Developments in EU legislation and new challenges for human rights-oriented criminal investigation in cross-border cases. Springer International Publishing. 2014. P. 111–118.
7. Asp P. The procedural criminal Law cooperation of the EU. Stockholm, 2016. 228 p.
8. Bachmaier L. Transnational Evidence Towards the Transposition of Directive 2014/41 Regarding the European Investigation Order in Criminal Matters. Eucrim 2. 2015. P. 47–60.
9. Bailey A. R. The EU Directive Handbook: Understanding the European Union Compliance Process and What it Means to You. CRC Press, 1997. 216 p.
10. Banach-Gutierrez J B. Globalised criminal justice in the European Union context. How Theory Meets Practice. *New Journal of European Criminal Law*. Volume 4. Issue 1–2. P. 159.

11. Bassiouni M. C. Globalization and its impact on the future of human rights and international criminal justice. Cambridge : Intersentia. 2015. P. 28. 730 p.
12. Blackstock J. EU criminal procedure. A general defence practitioner's guide. Justice. 2011. 235 p.
13. Brannan J. Identifying written translation in criminal proceedings as a separate right: scope and supervision under European law. *The Journal of Specialized Translation*. Issue 27. 2017. P. 43–57.
14. Brière C. EU criminal procedural law onto the global stage: the e-evidence Proposals and their interaction with international developments. *European Papers*. Vol. 6. № 1. 2021. P. 493–512.
15. Buono L. The genesis of the European Union's new proposed legal instrument(s) on e-evidence. Towards the EU Production and Preservation Orders. *ERA Forum*. Vol. 19. P. 307–312.
16. Burić Z. Transnational criminal proceedings and the position of the defence. *European Criminal Procedural Law in Service of Protection of European Union Financial Interests: State of Play and Challenges* / Đurđević Zlata; Ivičević Karas Elizabeta (ur.). Zagreb: Hrvatska udruga za europsko kazneno pravo, 2016. P. 63–90.
17. Calvanese E. Enforcement of confiscation orders. *Handbook of European Criminal Procedure*. Springer International Publishing. 2018. P. 433–445.
18. Case Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain (Application № 10588/83; 10589/83; 10590/83). Judgment European Court of Human Rights (Plenary), 13 June 1994. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57876> (Last accessed: 22.02.2020).
19. Case Deweer v. Belgium (Application № 6903/75). Judgment European Court of Human Rights (Plenary), 27 February 1980. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57876> (Last accessed: 22.02.2020).
20. Case 101/76 Koninklijke Scholten Honing v Council and Commission. 1977. ECLI:EU:C:1977:70.

21. Case 148/78 Criminal Proceedings against Tullio Ratti. 1979. ECLI:EU:C:1979:110.
22. Case 322/88 Salvatore Grimaldi v Fonds des Maladies Professionnelles. 1989. ECLI:EU:C:1989:646.
23. Case 41–74 Yvonne van Duyn v Home Office. 1974. ECLI:EU:C:1974:133.
24. Case 70/83 Gerda Kloppenburg v Finanzamt Leer. 1984. ECLI:EU:C:1984:71.
25. Case 71/85 State of the Netherlands v Federatie Nederlands Vakbeweging. 1986. ECLI:EU:C:1986:465.
26. Case 8/81 Ursula Becker v Finanzamt Münster-Innenstadt. 1982. ECLI:EU:C:1982:7.
27. Case C-101/01. Lindqvist v Council and Commission. 2003. ECLI:EU:C:2003:596.
28. Case C-105/03 Criminal proceedings against Maria Pupino. 2005. ECLI:EU:C:2005:386.
29. Case C-291/12. Schwarz v. Bochum. 2013. ECLI:EU:C:2013:670.
30. Case C-33/90 Commission v Italy. 1991. ECLI:EU:C:2003:30.
31. Case of Grabchuk v. Ukraine (Application no. 8599/02). Judgment European Court of Human Rights (Fifth Section), 21 September 2006. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76950> (Last accessed: 18. 08.2019).
32. Case of Krombach v. France (Application no. 29731/96). Judgment European Court of Human Rights (Third Section), 13 February 2001. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59211> (Last accessed: 18. 08.2019).
33. Case of Neumeister v. Austria (Application no. 1936/63). Judgment European Court of Human Rights (Chamber), 27 June 1968. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57544> (Last accessed: 29. 07.2019).
34. Case of Shagin v. Ukraine (Application № 20437/05)). Judgment European Court of Human Rights (Fifth Section), 10 December 2009. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-9611296112> (Last accessed: 29. 07.2019).

35. Case of Telfner v. Austria (Application № 33501/96). Judgment European Court of Human Rights (Third Section), 20 March 2001. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59347> (Last accessed: 29.07.2019).
36. Case of Jasper v. United Kingdom (Application № 27052/95). Judgment European Court of Human Rights (Fourth Section), 16 February 2000. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58495> (Last accessed: 11.04.2018).
37. Case of Mirosław Garlicki v. Poland (Application № 36921/07). Judgment European Court of Human Rights (Fourth Section), 14 June 2011. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105121> (Last accessed: 27.04.2020).
38. Case of Ramishvili and Kokhraidze v. Georgia (Application № 1704/06): Judgment European Court of Human Rights, 27 January 2009. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90941> (Last accessed: 15.05.2019).
39. Case of Raninen v. Finland (Application № 152/1996/771/972): Judgment European Court of Human Rights, 16 December 1997. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58123> (Last accessed: 23.06.2019).
40. Case of Dayanan v. Turkey (Application № 7377/03) Judgment European Court of Human Rights (Second Section), 13 October 2009. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=00195015104613> (Last accessed: 15.08.2019)
41. Case of Diallo v. Sweden (Application № 13205/07) Judgment European Court of Human Rights (Third Section), 5 January 2010. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96885> (Last accessed: 18.08.2019)
42. Case of Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine (Application № 42310/04) Judgment European Court of Human Rights (Fifth Section), 21 April 2011. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104613> (Last accessed: 18.08.2019).
43. Commission Recommendation of 27 November 2013 on procedural safeguards for vulnerable persons suspected or accused in criminal proceedings *OJ C 378*. 24.12.2013. P. 8–10.
44. Commission Recommendation of 27 November 2013 on the right to legal aid for suspects or accused persons in criminal proceedings *OJ C 378*. 24.12.2013. P. 11–14.

45. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe 22/11/2010 COM/2010/0673 final.

46. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European economic and social Committee and the Committee of the regions on the EU Security Union Strategy. Brussels, 24.7.2020. COM/2020/605 final.

47. Communication from the commission to the European Parliament, the council, the European economic and social Committee and the Committee of the regions. The European Agenda on Security. Strasbourg, 28.4.2015 COM (2015) 185 final.

48. Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. EU Strategy on victims' rights (2020–2025). Brussels, 24.6.2020 COM (2020) 258 final.

49. Consolidated version of the Treaty on European Union. *OJ C 326*. 26.10.2012. P. 13–390.

50. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. *OJ C 326*. 26.10.2012. P. 47–390.

51. Convention drawn up on the basis of Article K.3(2)(c) of the Treaty on European Union on the fight against corruption involving officials of the European Communities or officials of the Member States of the European Union (12). ‘Convention on the fight against corruption involving officials’. *OJ C 195*. 25.6.1997. P. 1.

52. Convention established by the Council in accordance with Article 34 of the Treaty on European Union, on Mutual Assistance in Criminal Matters between the Member States of the European Union. *OJ C 197*. 12.7.2000. P. 3.

53. Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989, United Nations, Treaty Series. Vol. 1577. P. 3.

54. Council Act of 26 July 1995 drawing up the Convention based on Article K.3 of the Treaty on European Union, on the establishment of a European Police Office (Europol Convention). *OJ C 316*. 27.11.1995. P. 1–32.

55. Council Decision 2003/335/JHA of 8 May 2003 on the investigation and prosecution of genocide, crimes against humanity and war crimes. *OJ L 118*. 14.5.2003. P. 12–14.

56. Council Decision 2008/976/JHA of 16 December 2008 on the European Judicial Network. *OJ L 348*. 24.12.2008. P. 130–134.

57. Council Decision 2009/902/JHA of 30 November 2009 setting up a European Crime Prevention Network (EUCPN) and repealing Decision 2001/427/JHA. *OJ L 321*. 8.12.2009. P. 44–46.

58. Council Decision of 28 May 2001 setting up a European crime prevention network. *OJ L 153*. 8.6.2001. P. 1–3.

59. Council Decision 2007/845/JHA of 6 December 2007 concerning cooperation between Asset Recovery Offices of the Member States in the field of tracing and identification of proceeds from, or other property related to, crime. *OJ L 332*. 18.12.2007. P. 103–105.

60. Council Directive 2004/80/EC of 29 April 2004 relating to compensation to crime victims. *OJ L 261*. 6.8.2004. P. 15.

61. Council Framework Decision 2000/383/JHA of 29 May 2000 on increasing protection by criminal penalties and other sanctions against counterfeiting in connection with the introduction of the euro. *OJ L 140*. 14.6.2000. P. 1.

62. Council Framework Decision 2001/220/JHA of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings. *OJ L 82*. 22.3.2001. P. 1–4.

63. Council Framework Decision 2001/413/JHA of 28 May 2001 on combating fraud and counterfeiting on non-cash means of payment. *OJ L 149*. 2.6.2001. P. 1.

64. Council Framework Decision 2001/500/JHA of 26 June 2001 on money laundering, the identification, tracing, freezing, seizing and confiscation of instrumentalities and the proceeds of crime. *OJ L 182*. 5.7.2001. P. 1.

65. Council Framework Decision 2002/475/JHA of 13 June 2002 on combating terrorism. *OJ L 164*. 22.6.2002. P. 3.

66. Council Framework Decision 2002/584/JHA of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States – Statements made by certain Member States on the adoption of the Framework Decision. *OJ L 190*. 18.7.2002. P. 1–20.

67. Council Framework Decision 2003/568/JHA of 22 July 2003 on combating corruption in the private sector. *OJ L 192*. 31.7.2003. P. 54.

68. Council Framework Decision 2003/577/JHA of 22 July 2003 on the execution in the European Union of orders freezing property or evidence. *OJ L 196*. 2.8.2003. P. 45–55.

69. Council Framework Decision 2004/757/JHA of 25 October 2004 laying down minimum provisions on the constituent elements of criminal acts and penalties in the field of illicit drug trafficking. *OJ L 335*. 11.11.2004. P. 8.

70. Council Framework Decision 2005/212/JHA of 24 February 2005 on Confiscation of Crime-Related Proceeds, Instrumentalities and Property. *OJ L 68*. 15.3.2005. P. 49–51.

71. Council Framework Decision 2006/783/JHA of 6 October 2006 on the application of the principle of mutual recognition to confiscation orders. *OJ L 328*. 24.11.2006. P. 59–78.

72. Council Framework Decision 2008/675/JHA of 24 July 2008 on taking account of convictions in the Member States of the European Union in the course of new criminal proceedings. *OJ L 220*. 15.8.2008. P. 32–34.

73. Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime. *OJ L 300*. 11.11.2008. P. 42.

74. Council Framework Decision 2008/909/JHA of 27 November 2008 on the application of the principle of mutual recognition to judgments in criminal matters imposing custodial sentences or measures involving deprivation of liberty for the purpose of their enforcement in the European Union. *OJ L 327*. 5.12.2008. P. 27–46.

75. Council Framework Decision 2008/977/JHA of 27 November 2008 on the protection of personal data processed in the framework of police and judicial cooperation in criminal matters. *OJ L 350*. 30.12.2008. P. 60–71.

76. Council Framework Decision 2008/978/JHA of 18 December 2008 on the European evidence warrant for the purpose of obtaining objects, documents and data for use in proceedings in criminal matters. *OJ L 350*. 30.12.2008. P. 72–92.

77. Council Framework Decision 2009/299/JHA of 26 February 2009 amending Framework Decisions 2002/584/JHA, 2005/214/JHA, 2006/783/JHA, 2008/909/JHA and 2008/947/JHA, thereby enhancing the procedural rights of persons and fostering the application of the principle of mutual recognition to decisions rendered in the absence of the person concerned at the trial. *OJ L 81*. 27.3.2009. P. 24–36.

78. Council Framework Decision 2009/315/JHA of 26 February 2009 on the organisation and content of the exchange of information extracted from the criminal record between Member States. *OJ L 93*. 7.4.2009. P. 23–32.

79. Council Framework Decision 2009/829/JHA of 23 October 2009 on the application, between Member States of the European Union, of the principle of mutual recognition to decisions on supervision measures as an alternative to provisional detention. *OJ L 294*. 11.11.2009. P. 20–40.

80. Council Framework Decision 2009/948/JHA of 30 November 2009 on prevention and settlement of conflicts of exercise of jurisdiction in criminal proceedings. *OJ L 328*. 15.12.2009. P. 42–47.

81. Council Framework Decision of 13 June 2002 on joint investigation teams. *OJ L 162*. 20.6.2002. P. 1–3.

82. Council Framework Decision of 26 June 2001 on money laundering, the identification, tracing, freezing, seizing and confiscation of instrumentalities and the proceeds of crime. *OJ L 182*. 5.7.2001. P. 1–2.

83. Council Regulation (EU) 2017/1939 of 12 October 2017 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office ('the EPPO'). *OJ L 283*. 31.10.2017. P. 1–71.

84. Cras S., Erbežnik A. The Directive on the Presumption of Innocence and the Right to Be Present at Trial. *Eurocrim – The European Criminal Law Associations' Forum*. 2016. № 1. P. 25–36.

85. Cras S. The Directive on Procedural Safeguards for Children who Are Suspects or Accused Persons in Criminal Proceedings Genesis and Descriptive Comments Relating to Selected Articles. *EUCRIM*. № 2. 2016. P. 109–120.

86. Criminal Justice, Fundamental Rights and the Rule of Law in the Digital Age. Report of a CEPS and QMUL Task Force. Centre for European Policy Studies (CEPS). Brussels, 2021. 75 p.

87. Csonka P., Landwehr O. 10 Years after Lisbon – How “Lisbonised” is the Substantive Criminal Law in the EU? *Eucrim*. № 4. 2019. P. 261–267.

88. Digitalisation of justice in the European Union: A toolbox of opportunities” European Commission. COM/2020/710 final. Brussels, 2020.

89. Directive (EU) 2016/1919 of the European Parliament and of the Council of 26 October 2016 on legal aid for suspects and accused persons in criminal proceedings and for requested persons in European arrest warrant proceedings. *OJ L 297*. 4.11.2016. P. 1–8.

90. Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings. *OJ L 65*. 11.3.2016. P. 1–11.

91. Directive (EU) 2016/680 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data by competent authorities for the purposes of the prevention, investigation, detection or prosecution of criminal offences or the execution of criminal penalties, and on the free movement of such data, and repealing Council Framework Decision 2008/977/JHA. *OJ L 119*. 4.5.2016. P. 89–131.

92. Directive (EU) 2016/681 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the use of passenger name record (PNR) data for the

prevention, detection, investigation and prosecution of terrorist offences and serious crime. *OJ L 119*. 4.5.2016. P. 132–149.

93. Directive (EU) 2019/1937 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2019 on the protection of persons who report breaches of Union law. PE/78/2019/REV/1. *OJ L 305*. 26.11.2019. P. 17–56.

94. Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings. *OJ L 280*. 26.10.2010. P. 1–7.

95. Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA. *OJ L 101*. 15.4.2011. P. 1.

96. Directive 2011/93/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing Council Framework Decision 2004/68/JHA. *OJ L 335*. 17.12.2011. P. 1.

97. Directive 2011/99/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on the European protection order. *OJ L 338*. 21.12.2011. P. 2–18.

98. Directive 2012/13/EU of the European Parliament and of the Council of 22 May 2012 on the right to information in criminal proceedings. *OJ L 142*. 1.6.2012. P. 1–10.

99. Directive 2012/29/EU of the European Parliament and the Council of October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. *OJ L 315*. 14.11.2012. P. 57–73.

100. Directive 2013/40/EU of the European Parliament and of the Council of 12 August 2013 on attacks against information systems and replacing Council Framework Decision 2005/222/JHA. *OJ L 218*. 14.8.2013. P. 8.

101. Directive 2013/48/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and in European arrest warrant proceedings, and on the right to have a third party informed upon deprivation of liberty and to communicate with third persons and with consular authorities while deprived of liberty. *OJ L 294/1*. 6.11.2013. P. 1–12.

102. Directive 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 regarding the European Investigation Order in criminal matters. *OJ L 130*. 1.5.2014. P. 1–36.

103. Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union. *OJ L 127*. 29.4.2014. P. 39–50.

104. Directive 2016/800/EU of the European Parliament and of the Council of the 11 May 2016 on the procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings (21.5.2016). *OJ L 132/1*.

105. Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data. *OJ L 281*. 23.11.1995. P. 31–50.

106. Disposal of confiscated assets in the EU member states. Laws and practices. Center for the Study of Democracy. 2014. 113 p.

107. Does crime still pay? Criminal Asset Recovery in the EU. Survey of statistical information 2010-2014. Europol. 2016. URL: <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/does-crimestill-pay>

108. European Arrest Warrant. European Commission An official website of the European Union. URL: https://ec.europa.eu/info/law/cross-border-cases/judicial-cooperation/types-judicial-cooperation/european-arrest-warrant_en

109. European Parliament resolution of 3 October 2017 on the fight against cybercrime (2017/2068(INI)). *OJ C 346*. 27.9.2018. P. 29–43.

110. European Protection Order Directive 2011/99/EU European Implementation Assessment. European Parliamentary Research Service. 2017. 65 p.

111. Explanatory Report on the Convention of 29 May 2000 on Mutual Assistance in Criminal Matters between the Member States of the European Union. 29.12.2000. *OJ C 379/7*. 11 p.

112. Fairhurst J. Law of European Union. Pearson Education; 11th edition (April 5, 2016). 792 p.

113. Fazekas M. Nanopoulos Eva. The Effectiveness of EU Law: Insights from the EU Legal Framework on Asset Confiscation. *European Journal of Crime Criminal Law and Criminal Justice*. № 24(1). P. 40.

114. Fingas M. The Right to Interpretation and Translation in Criminal Proceedings – Challenges and Difficulties Stemming from the Implementation of the Directive 2010/64/EU. *European Criminal Law Review*. Vol. 9. 2/2019. P. 175–186.

115. Gážiová I, Kralik J. The New European Network on Victims' Right. *International and Comparative Law Review*. 2016. Volume 16/ № 1. P. 83–95.

116. Gialuz M. The Implementation of the Directive on Linguistic Assistance in Italy, Between Changes to the Code of Criminal Procedure and Case-Law Resistance. EU criminal justice: Fundamental Rights, Transnational Proceedings and the European Public Prosecutor's Office. Springer International Publishing. 2019. P. 27–41.

117. Giannakoula A. Framework Decisions under the Lisbon Treaty: Current Status and Open Issues. *European Criminal Law Review*. Vol. 7, 2. 2017. P. 275–288.

118. Green Paper – The Presumption of Innocence. COM (2006) 174 final. 26.4.2006. Brussels.

119. Green Paper from the Commission – Procedural Safeguards for Suspects and Defendants in Criminal Proceedings throughout the European Union. COM (2003) 75 final, 19.2.2003. Brussels.

120. Green Paper from the Commission of the European Communities. Green Paper on obtaining evidence in criminal matters from one Member State to another and securing its admissibility. COM (2009) 0624 final. Brussels.

121. Green Paper from the Commission – Procedural Safeguards for Suspects and Defendants in Criminal Proceedings throughout the European Union. COM (2003) 75 final, 19.2.2003. Brussels.

122. Green Paper Strengthening mutual trust in the European judicial area – A Green Paper on the application of EU criminal justice legislation in the field of detention. COM/2011/0327 final.

123. Green Paper – Compensation to crime victims. COM (2001) 0536 final. 28.09.2001. Brussels.

124. Green Paper on mutual recognition of non-custodial pre-trial supervision measures. SEC (2004) 1046. COM/2004/0562 final, Brussels.

125. Groenhuijsen M, Pemberton A. The EU Framework Decision for Victims of Crime: Does Hard Law Make a Difference? *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. 2009. Roč. 17. Č. 1. P. 43–59.

126. Guerra J E, Janssens C . Legal and Practical Challenges in the Application of the European Investigation Order Summary of the Eurojust Meeting of 19–20 September 2018. *Eucrim* 1.2019. P. 46–53.

127. Gutnyk V., Yavorsky Y., & Klymkevych R. The role of the Prosecutor of the International Criminal Court in strengthening the international legal order. *Cuestiones Políticas*. 2021. № 39(70). P. 139–152. URL: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3970.08>

128. Handbook on European law relating to the rights of the child. European Union Agency for Fundamental Rights. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2015. 60 p.

129. Hecker B. Der Vertrag von Lissabon und das europäische Strafrecht. *Bielefeld. H. 2*. 2009. S. 81–86.

130. Herlin-Karnell E. The EU as a Promoter of Preventive Criminal Justice and the Internal Security Context. *European Politics and Society*. Vol. 17. № 2. 2016. P. 215–225.

131. Hert P., & Sajfert J. Police, privacy and data protection from a comparative legal perspective. In M. den Boer (Ed.). *Comparative policing from a*

legal perspective. *Research Handbooks in Comparative Law Series*. 2018. P. 306–327.

132. Hertog E. Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council on the right to interpretation and translation in criminal proceedings: transposition strategies with regard to interpretation and translation. *MonTI. Monografías de Traducción e Interpretación*, núm. 7, 2015. P. 73–100.

133. Impact Assessment accompanying the document “Proposal for measures on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal proceedings”, 27.11.2013, SWD (2013) 478 final, p. 19. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52013SC0478>

134. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation. The FATF Recommendations. URL: http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF_Recommendations.pdf.

135. Jacob Ö. Subsidiarity and EU Procedural Criminal Law. *European Criminal Law Review*. № 5(1). 2015. P. 1–32.

136. Jimeno-Bulnes M. The Right of Access to a Lawyer in the European Union: Directive 2013/48/ EU and Its Implementation in Spain. *EU criminal justice*. Springer International Publishing. 2019. P. 57–70.

137. Kaczorowska A. *European Union Law 3rd Edition*. Routledge. 2013. 970 P.

138. Kaplina O, Tumanyant A. ‘ECtHR Decisions That Influenced the Criminal Procedure of Ukraine’. *Access to Justice in Eastern Europe*. 1(9). 2021. P. 106 (102–121). DOI: 10.33327/AJEE-18-4.1-a000048.

139. Kaye N. Freezing and Confiscation of Criminal Proceeds. *Revue internationale de droit pénal*, 2006/1 (Vol. 77). P. 324.

140. Kostoris R. E. *Handbook of European Criminal Procedure*. Springer International Publishing AG, 2018. 445 p.

141. Kusak M. Mutual admissibility of evidence and the European investigation order: aspiration lost in reality. *ERA Forum* 19 (3). P. 391–400.

142. La Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial. URL: http://www.noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/lo6-1985.html

143. Lamberigts, S. The Directive on the Presumption of Innocence: a missed opportunity for legal persons? *Eucrim*. 2016. P. 36–42.

144. Ley 23/2014, de 20 de noviembre, de reconocimiento mutuo de resoluciones penales en la Unión Europea. URL: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2014-12029

145. Ligeti K., Garamvölgyi B., Ondrejová A. Admissibility of Evidence in Criminal Proceedings in the EU. *The European Criminal Law Associations' Forum*. № 3. 2020. P. 201–208.

146. Löfgren O. A Manifesto for European Criminal Procedure Law – A Prosecutorial Perspective. *EuCLR European Criminal Law Review*. Vol. 5. Issue 1. 2015. P. 54–59.

147. Lonati S. Is the European Protection Order Sufficiently Robust to Prevent any Discrimination among Victims Moving Across the European Union? An Assessment of the First Seven Years. *European Criminal Law Review*. Vol. 8. 3/2018. P. 332–367.

148. Marquenie T. ‘The Police and Criminal Justice Authorities Directive: Data protection standards and impact on the legal framework’. *Computer Law & Security Review*. № 33. 2017. P. 324–340.

149. Mauro C. “Minimum” Procedural Rights in Judicial Cooperation Procedures. *EU criminal justice: Fundamental Rights, Transnational Proceedings and the European Public Prosecutor's Office*. Springer. 2019. P. 71–81.

150. Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Impact of Directives of European Parliament and of Council on Development of Latvian Criminal Procedure Law: General Overview and Procedural Protection of Victims with Specific Protection Needs. *Juridiskā zinātne/Law*. Nr. 12. 2019. P. 41–57.

151. Montero R. G. The European Investigation Order and the Respect for Fundamental Rights in Criminal Investigations. *EUCRIM*. № 1. 2017. P. 45–50.

152. Negri S. Realising a European Area of Justice through Harmonised Protection of Procedural Rights and Enhanced Integration between the EU and the ECHR Legal Systems. *Conferința Internațională de Drept, Studii Europene și Relații Internaționale II*. 2014. P. 91–105.

153. Nilsson Hans G. Some Memories of the Third Pillar. *Eurocrim* 4. 2019. P. 253–255.

154. Note on the meaning of corresponding provisions and the applicable legal regime in case of delayed transposition of the EIO Directive. 2 May 2017. Council doc. 9936/17. URL: https://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/EJN_RegistryDoc/EN/3112/0/0

155. Nuotio K. On the Significance of Criminal Law Justice for Europe. Europe in Search of ‘Meaning and Purpose’. *Forum Iuris*. Helsinki, 2004. P. 175.

156. Peers S. *EU Justice and Home Affairs Law*. 3rd ed. Oxford University Press, 2011. P. 973.

157. Peers S. Towards a New Form of EU Law?: The Use of EU Institutions outside the EU Legal Framework. *European Constitutional Law Review*. Vol. 9. Issue 1. 2013. 9. P. 37–72.

158. Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters. *OJ C 12*. 15.1.2001. 10 p.

159. Promoting the use of and sharing of best practices on cross-border videoconferencing in the area of justice in the Member States and at EU level. Council Recommendations. *OJ C 250*. 31.7.2015. P. 1–5.

160. Proposal for a Council Framework Decision on certain procedural rights in criminal proceedings throughout the European Union. COM(2004) 328 final, Brussels, 28 April 2004.

161. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on the appointment of legal representatives for the

purpose of gathering evidence in criminal proceedings (Strasbourg, 17.04.2018 COM (2018) 226 final).

162. Proposal for a Directive of the European parliament and of the Council laying down harmonised rules on the appointment of legal representatives for the purpose of gathering evidence in criminal proceedings. COM/2018/226 final – 2018/0107 (COD).

163. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime. COM (2011) 275 final. Brussels, 18.5.2011.

164. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the Strengthening of certain aspects of the Presumption of Innocence and of the Right to be Present at Trial in Criminal Proceedings. COM/2013/0821 final – 2013/0407 (COD).

165. Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL amending Regulation (EU) 2016/794, as regards Europol's cooperation with private parties, the processing of personal data by Europol in support of criminal investigations, and Europol's role on research and innovation. COM/2020/796 final.

166. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a computerised system for communication in cross-border civil and criminal proceedings (e-CODEX system), and amending Regulation (EU) 2018/1726, COM (2020) 712 final.

167. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on European Production and Preservation Orders for electronic evidence in criminal matters (Strasbourg, 17.04.2018 COM (2018) 225 final).

168. Quattrocchio S. The Right to Information in EU Legislation, in Ruggieri, S., Human Rights in European Criminal Law, Springer, 2015. P. 81–93.

169. Radić I. Right of the child to information according to the directive 2016/800/EU on procedural safeguards for children who are suspects or accused

persons in criminal proceedings. EU and comparative law issues and challenges series. Issue 2. P. 468–491.

170. Recommendation CM/Rec (2008)11 of the Committee of Ministers to Member States on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, 5 November 2008. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d2716

171. Regulation (EU) 2013/606 of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 on mutual recognition of protection measures in civil matters, *OJ L 181*, 29.6.2013, p. 4–12.

172. Regulation (EU) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) and replacing and repealing Council Decisions 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA and 2009/968/JHA. *OJ L 135*. 24.5.2016. P. 53–114.

173. Regulation (EU) 2018/1725 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data by the Union institutions, bodies, offices and agencies and on the free movement of such data, and repealing Regulation (EC) № 45/2001 and Decision № 1247/2002/EC (Text with EEA relevance). *OJ L 295*. 21.11.2018. P. 39–98.

174. Regulation (EU) 2018/1727 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 on the European Union Agency for Criminal Justice Cooperation (Eurojust), and replacing and repealing Council Decision 2002/187/JHA. PE/37/2018/REV/1. *OJ L 295*. 21.11.2018. P. 138–183.

175. Regulation (EU) 2018/1805 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 on the mutual recognition of freezing orders and confiscation orders. *OJ L 303*. 28.11.2018. P. 1–38.

176. Regulation (EU) 2019/816 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 establishing a centralised system for the identification of Member States holding conviction information on third-country nationals and stateless

persons (ECRIS-TCN) to supplement the European Criminal Records Information System and amending Regulation (EU) 2018/1726. PE/88/2018/REV/1. *OJ L 135*. 22.5.2019. P. 1–26.

177. Regulation 2016/95 of the European Parliament and of the Council of 20 January 2016 repealing certain acts in the field of police cooperation and judicial cooperation in criminal matters. *OJ L 26*. 2.2.2016. P. 9–12.

178. Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the implementation of Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States. COM/2020/270 final.

179. Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the implementation of Directive 2011/99/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on the European protection order, COM(2020)187final.

180. Report from the commission to the European Parliament and the Council on the implementation of Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings. COM/2018/857 final.

181. Resolution of the Council of 10 June 2011 on a Roadmap for strengthening the rights and protection of victims, in particular in criminal proceedings 10 June 2011. *OJ C187*. 28.6.2011. P. 1–5.

182. Resolution of the Council of 30 November 2009 on a Roadmap for strengthening procedural rights of suspected or accused persons in criminal proceedings (Text with EEA relevance). *OJ C 295*. 4.12.2009. P. 1–3.

183. Resolution on the extraordinary European Council meeting on the area of freedom, security and justice (Tampere, 15–16 October 1999). *OJ C 54*. 25.2.2000. P. 93–94.

184. Rights in practice: access to a lawyer and procedural rights in criminal and European arrest warrant proceedings. European Union Agency for Fundamental Rights Report. 2019. P. 1–70.

185. Ruggeri S. *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe Developments in EU Legislation and New Challenges for Human Rights – Oriented Criminal Investigation in Cross-border Cases*. Cham, 2014. 243 p.

186. Rusu Ioana-Minodora. "Issuance and transmission of the European protection order in the European Union. critical opinions. De lege ferenda proposals". *Perspectives of Business Law Journal*. Vol. 5. Issue 1. 2016. P. 214–219.

187. Rusu I-M. Supporting and Protecting the Victims of Crime in the European Union. Some General Considerations. *Acta Universitatis Danubius. Juridica 2*. Vol. 12. №. 2. 2016. P. 73–83.

188. Rusu I-M. The right to information within the criminal proceedings in the European Union. Comparative examination. Critical opinions. *Tribuna Juridică*. Vol. 6. 2016. P. 139–150.

189. Sajfert J., Quintel T. *Data Protection Directive (EU) 2016/680 for Police and Criminal Justice Authorities (December 1, 2017)*. Cole/Boehm GDPR Commentary. Edward Elgar Publishing. 2019. Forthcoming. P. 1–22

190. Sakowicz A. The right to silence in the EU directive 2016/343 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence from the perspective of polish criminal proceedings. *Review of European and comparative law*. Volume XLI. Issue 2. 2020. P. 55–80.

191. Salami E. The impact of Directive (EU) 2016/680 on the processing of personal data by competent authorities for the purposes of the prevention, investigation, detection or prosecution of criminal offences or the execution of criminal penalties and on the free movement of such data on the existing privacy regime. SSRN E-library. 2017. 14 p.

192. Salazar L. Twenty years since Tamper. The Development of mutual recognition in Criminal matters. P. 255–261.

193. Šarčević S. *Language and Culture in EU Law: Multidisciplinary Perspectives (Law, Language and Communication)*. Routledge; 1 edition. 2015. 221 p.

194. Sayers D. The new Directive on the presumption of innocence: protecting the golden thread. *EU Law Anal.* (15.11.2015). URL: <http://eulawanalysis.blogspot.co.uk/2015/11/the-new-directive-onpresumption-of.html> p. 5.

195. Schonard P. Judicial Review of EU Acts Affecting Criminal Proceedings. *European Criminal Law Review*. Vol. 2. Issue. 1. 2012. P. 62.

196. Schroeder W., LL.M. (Berkeley). Limits to European Harmonization of Criminal Law. *Eurocrim*. № 2. 2020. P. 144–148.

197. Siracusano F. Transnational Criminal Investigations and Proceedings: Instruments of Judicial Cooperation in Criminal Matters. *EU criminal justice: Fundamental Rights, Transnational Proceedings and the European Public Prosecutor's Office*. Springer. 2019. P. 85–101.

198. Spronken T., Vermeulen G., D. de Vocht en L. van Puyenbroeck. *EU Procedural Rights in Criminal Proceedings*. Maklu. 2009. 161 p.

199. Staff Working Document Accompanying the Communication from the Commission on Digitalisation of justice in the European Union: A toolbox of opportunities. European Commission. (SWD (2020) 540). P. 9.

200. Summary Report of the public consultation on improving cross-border access to electronic evidence in criminal matters'. URL: https://ec.europa.eu/info/files/public-consultationimproving-cross-border-access-electronic-evidence-criminal-matters_en.

201. Suzan van der A. S. & Ouwerkerk J. W. (2011). The European Protection Order: No time to waste or a waste of time? *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. № 19 (4). P. 267–287.

202. Tchakaloff M.-F. Christophe. Le concept d'association dans les accords passes par la Communaute: Essai de clarification. Actes du colloque. Bruxelles: Bruyant, 1999. 389 p.

203. Terziev V., Petkov M., Krastev D.. The process of forming a criminal policy of the European Union. *International E-Journal of Advances in Social Sciences*. Vol. VII. Issue 19. 2021. P. 318.

204. The European protection order its application to the victims of gender violence. Editorial Tecnos, 2015. 234 p.

205. The Hague Programme: strengthening freedom, security and justice in the European Union. Council of the European Union. 2004. URL: http://ec.europa.eu/home-affairs/doc_centre/docs/hague_programme_en.pdf.

206. The Stockholm Programme – An open and secure Europe serving and protecting citizens. *OJ C 115*. 4.5.2010. P. 1–38.

207. The Victims' Rights Directive 2012/29/EU European Implementation Assessment. European Parliament research service. 2017. 128 p.

208. Tinoco-Pastrana Á. The Proposal on Electronic Evidence in the European Union. *Eurocrim 1*. 2020. P. 46–49.

209. Tools and Best Practices for International Asset Recovery Cooperation Handbook. AML Consulting (Global). 2019. 24 p.

210. Tosza S. All evidence is equal, but electronic evidence is more equal than any other: The relationship between the European Investigation Order and the European Production Order. *New Journal of European Criminal Law*. 2020. Vol. 11(2). P. 161–183.

211. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. *OJ C 306*. 17.12.2007. P. 1–271 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12007L%2FTXT> (accessed: 08.06.2020).

212. Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. *OJ C 80*. 10.3.2001. P. 1–87. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12001C%2FTXT> (accessed: 08.06.2020)

213. Valcu E. N. The European protection order in the light of the law no 151/2016 implementing the directive 2011/99/EU. *Research and Science Today*. № 2(12). 2016. P. 96–104.

214. Vermeulen G. Free gathering and movement of evidence in criminal matters in the EU. Thinking beyond borders, striving for balance. In: *Search of Coherence*. Maklu, Antwerpen-Apeldoorn-Portland. 2011. 54 p.

215. Vervaele J. A.E. European criminal justice in the European and global context. *New Journal of European Criminal Law*. 2019. Vol. 10 (1). 2019. P. 7–16.

216. Vettori B. *Tough on Criminal Wealth, Exploring the Practice of Proceeds from Crime Confiscation in the EU*. Springer. 2005. 120 p.

217. Viktoryová J., Blatnický J.. Rights, support and protection of victims from the perspective of criminal investigation. In *Obete kriminality a ich práva: Zborník príspevkov zo seminára z medzinárodnou účasťou konaného dňa 6. Novembra 2014 na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave*. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu. 2015. P. 131–143.

218. Vocht D. Procedural Safeguards for Juvenile Suspects in Interrogations. A Look at the Commission's Proposal in Light of an EU Comparative Study'. *New Journal of European Criminal Law*. № 5. 2014. P. 480–506.

219. Vogler R. The European investigation order: fundamental right at risk? Transnational evidence and multicultural inquiries in Europe. Developments in EU legislation and new challenges for human rights-oriented criminal investigation in cross-border cases. Springer. 2014. P. 45–49.

220. Wahl Thomas, Riehle Cornelia. Freezing of assets. Eurocrim. *The European Criminal Law Association's forum*. 2018. № 4. 241 p.

221. Warken Cl. Classification of Electronic Data for Criminal Law Purposes. *Eucrim* 4. 2018. P. 226.

222. Weigend, T. Assuming that the defendant is not guilty: the presumption of innocence in the German System of Criminal Justice. *Crim. Law Philos.* (16). 2014. P. 285–299.

223. Weyembergh A. La coopération judiciaire pénale au sein de l'Union européenne. Les innovations du traité de Lisbonne. Incidences pour le praticien. Sous la direction de N. de Sadelier, H. Dumont, P. Jadoul, S. Van Drooghenbroeck. Bruxelles: Bruylant, 2011. 331 p.

224. Weyembergh A; Wieczorek I. Is there an EU Criminal Policy? *EU Criminal Justice and the Challenges of Diversity. Legal Culture in the Area of*

Freedoms, Security and Justice, edited by Renaud Colson and Stewart Field, Cambridge University Press, 2016. P. 29–47.

225. Wouter van Ballegooij. European Implementation Assessment 2004–2020 on the European Arrest Warrant. *Eurocrim*. № 2. 2020. P. 149–154

226. Алексеева-Процюк Д. О., Бриськовська О. М. Електронні докази в кримінальному судочинстві: поняття, ознаки та проблемні аспекти застосування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. С. 247–253.

227. Бабешко А. О. Міжнародно-правові стандарти поведження з неповнолітніми, які потрапили у сферу дії кримінального провадження. *Трибуна докторанта, аспіранта і здобувача*. 2017. № 34. С. 129–141

228. Бабчинська Т. В. Презумпція невинуватості у розрізі виконання положень статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод крізь призму практики Європейського суду з прав людини. *Новітні кримінально-правові дослідження*. 2015 : зб. наук. пр. / відп. ред. О. В. Козаченко. Миколаїв : Іліон, 2015. С. 71–75.

229. Багрій М. В., Луцик В. В. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 307 с.

230. Баймуратов М. О., Максименко С. В. Імплементация норм міжнародного права про свободу пересування і вибір місця проживання у право України. *Право України*. 2003. № 9. С. 133–137.

231. Бенч Н. В. Принципи кримінальної юстиції в Європейському Союзі. *Журнал європейського і порівняльного права*. Вип. 3. 2016. С. 58–72.

232. Бенч Н. Правові особливості застосування Європейського ордеру на арешт. *Журнал європейського і порівняльного права*. Вип. 4. 2016. С. 39–52.

233. Березовська І. А. Угоди про асоціацію в праві Європейського Союзу. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Випуск 121 (частина І). 2014. С. 147–156.

234. Белоусов Ю., Броневицька О., Деркач С. та ін. Розкажи мені, що сталося, або зізнайся. Дослідження про процесуальне інтерв'ю. Аналіз

міжнародного досвіду. Опис узагальненої моделі. Аналіз національної системи підготовки та практики. Київ : Процесуальне інтерв'ю в Україні. 2020. 223 с.

235. Брацук І. З. Теоретико-правова характеристика взаємодії права ЄС та національного права держав-членів : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 230 с.

236. Броневицька О. М. Відповідність кримінального законодавства України чинним міжнародним договорам : автореферат дис... канд. юрид. наук. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 20 с.

237. Бугайчук А. А. Поняття і зміст кримінального процесуального законодавства України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. 2020. С. 359–363.

238. Вакуленко А. О. Джерела права Європейського Союзу. Право Європейського Союзу : навч. посібник / за ред. Р. А. Петрова. 5-те вид., змін. та доп. Київ : Істина, 2013. 376 с.

239. Велика українська юридична енциклопедія. У 20 томах. Т. 19: Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол.: В. Т. Нор (голова) та ін.; Нац. акад.прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020. 960 с.

240. Волошанівська Т. В. Засада забезпечення права на захист у кримінальному провадженні в контексті європейських стандартів справедливого судового розгляду : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2019. 252 с.

241. Волошенюк О. В. Гармонізація та уніфікація законодавства як форми зближення правових систем. *Право і суспільство*. 2015. № 4(4). С. 3–7.

242. Глинська Н. В. Кримінальне процесуальне законодавство: основні аспекти якісної характеристики. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С.19–20.

243. Гловюк І. В., Стоянов М. М., Завтур В. А. Використання практики Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні : навчально-методичний посібник. Одеса : Юридична література, 2017. 224 с.

244. Гомонай В. В. Зближення законодавства України з правовою системою Європейського Союзу. *Держава і право*. 2009. Вип. 44. С. 204–212.

245. Гончарук О. В. Передумови виникнення та перспективи розвитку європейського кримінального права. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Вип. 115. Ч. 2. 2013. С. 66–70.

246. Горпинюк О. П. Застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у кримінальних провадженнях в Україні : навч.-метод. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2020. С. 224 с.

247. Грищак С. В. Теоретичні основи адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Форум права*. 2012. № 4. С. 273–277.

248. Дарморіс О. М. Становлення та розвиток трудового права Європейського Союзу : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2010. 226 с.

249. Денисенко Г. В. Інститут імунітету свідка за Кримінальним процесуальним кодексом України та Федеративної Республіки Німеччина. Порівняльно-правовий аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. Вип. 31. С. 145–148.

250. Договір про Європейський Союз від 02.10.1997. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029/ed19971002 (дата звернення: 21.07.2021).

251. Договір про Європейський Союз від 07.02.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029/ed19920207 (дата звернення: 21.07.2021).

252. Договір про заснування європейського співтовариства з атомної енергії від 25.03.1957. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_027 (дата звернення: 21.07.2021).

253. Дроздов О. М. Джерела кримінально-процесуального права України : моногр. Х. : Видавець ФО-П Вапнярчук Н. М., 2008. 207 с.

254. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_036

255. Європейська Конвенція про видачі правопорушників. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text

256. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_008#Text

257. Забігайло В. К. Право України в контексті його апроксимації до права Європейського Союзу. *Українсько-європейський журнал міжнародного та порівняльного права*. Т. 1. Вип. 1. 2000. № 1. С. 7–12.

258. Захарова О. В., Рудий А. Т. Засади захисту інформації в інформаційних системах підрозділів МВС. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2013. Випуск 4. С. 349–357.

259. Зуєв В. В. Спрощений порядок видачі: європейський досвід. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали пост. діюч. наук.-практ. семінару (м. Харків, 26 жовт. 2018 р.). Харків, 2018. Вип. 10 (ювіл.). С. 60–64.

260. Касапоглу С. О. Формалізм і формальності в реалізації норм кримінального процесуального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. №2(9). 2017. С. 209–217.

261. Кернз В. Вступ до права Європейського Союзу: пер. з англ. Київ : Знання, 2003. 381 с.

262. Климкевич Р. А. Арешт, конфіскація та управління активами, одержаними злочинним шляхом: досвід ЄС та України. Сучасні тенденції розвитку кримінальної юстиції в Україні : колективна монографія / за ред.: І. Гловюк, Н. Лащук. Львів: ПП «Видавництво «БОНА», 2021. 388 с.

263. Климкевич Р. А. Європейський ордер на проведення розслідування – ефективний інструмент збирання доказів у межах ЄС. *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної*

юстиції : матеріали науково-практичного семінару, 31 травня 2019 р. Львів, 2019. С. 146–151.

264. Климкевич Р. А. Захист прав неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених у кримінальному процесуальному законодавстві ЄС. *Кримінальна юстиція під час підготовки майбутніх суддів, прокурорів та слідчих в контексті європейських стандартів прав людини* : збірник статей за матеріалами Першої міжнародної конференції (м. Львів, 19–22 лютого 2020). С. 166–173.

265. Климкевич Р. А. Захист прав неповнолітніх у кримінальному процесуальному законодавстві Європейського Союзу. *Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми* : матеріали III Міжнародного науково-практичного симпозиуму, 12–13 квітня 2019 р. Івано-Франківськ, 2019. С. 81–84.

266. Климкевич Р. А. Кримінальне процесуальне законодавство Європейського Союзу: поняття та ознаки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 244–247.

267. Климкевич Р. А. Право на інформацію як нова парадигма кримінального процесуального права Європейського Союзу. *Напрямки реформування кримінальної юстиції в Україні* : матеріали науково-практичного семінару. м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 22 травня 2020 р. С. 219–224.

268. Климкевич Р. А. Проблемні аспекти взаємного визнання доказів у межах ЄС. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 533–536.

269. Климкевич Р. А. Проблемні питання взаємного визнання доказів у межах ЄС. *Правове життя сучасної України* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 17 травня 2019 р. Одеса, 2019. Т. 2. С. 391–394.

270. Климкевич Р. А. Регламенти як джерело кримінального процесуального права ЄС. *Стан та перспективи розвитку юридичної науки* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 3–4 вересня 2021 р. Дніпро : ГО «Правовий світ», 2021. С. 73–77.

271. Климкевич Р. А. Сучасні тенденції розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи* : матеріали круглого столу (м. Львів, 11 червня 2021 р.). Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 214–219.

272. Климкевич Р. А., Луцик В. В. Гармонізація кримінального процесуального законодавства ЄС щодо презумпції невинуватості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 50. Т. 2. С. 103–106.

273. Климкевич Р. Апроксимація та диференціація кримінального процесуального законодавства України та ЄС щодо захисту прав неповнолітніх у кримінальному провадженні. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні* : збірник матеріалів V Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Львів, 10 грудня 2021 р.); за заг. ред. І. В. Красницького. Львів : ЛьвДУВС, 2021. С. 258–263.

274. Климкевич Р. Арешт, конфіскація та управління активами, одержаними злочинним шляхом у Європейському Союзі. *Проблеми державотворення і захисту прав людини* : матеріали XXVII звітної науково-практичної конференції (5–6 лютого 2021 р.): у 2-ох ч. Ч. 2. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 184–187.

275. Климкевич Р. Джерела кримінального процесуального права ЄС. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи* : збірник наукових праць за матеріалами XIX міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції, 24 квітня 2020 р. Львів, 2020. С. 250–252

276. Климкевич Р. Директиви як джерело кримінального процесуального права Європейського Союзу. *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 47–53.

277. Климкевич Р. Директиви як джерело кримінального процесуального права Європейського Союзу. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XXV звітної науково-практичної конференції, 7–8 лютого 2019 р. Львів, 2019. Ч. 2. С. 185–187.

278. Климкевич Р. Електронні докази у кримінальному процесі ЄС. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи* : збірник наукових праць за матеріалами XX міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції (22–23 квітня 2021 р.). Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 218–221.

279. Климкевич Р. Європейський Ордер на проведення розслідування у контексті реформування кримінальної юстиції. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні* : збірник матеріалів наук.-практ. конф. (м. Львів, 06 грудня 2019 р.); за заг. ред. І. В. Красницького. Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 363–368.

280. Климкевич Р. Європейський ордер на проведення розслідування. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. Vol. 1. № 1. Р. 88–92.

281. Климкевич Р. Європейський охоронний ордер. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні* : збірник матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Львів, 11 грудня 2020 р.); за заг. ред. І. В. Красницького. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 310–315.

282. Климкевич Р. Забезпечення права на переклад у кримінальному процесуальному законодавстві ЄС. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні* : тези доповідей учасників регіональної науково-практичної конференції, 14 грудня 2018 р. Львів, 2018. С. 368–371.

283. Климкевич Р. Поняття та стандарти гармонізації кримінально-процесуального законодавства країн-членів ЄС. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи* : збірник наукових праць за матеріалами XVI міжнародної студентської-аспірантської наукової конференції, 21–22 квітня 2017 р. Львів, 2017. С. 137–139.

284. Климкевич Р. Право на захист за законодавством ЄС. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XXVI звітної науково-практичної конференції (6–7 лютого 2020 р.): у 2-ох ч. Ч. 2. Львів :

Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2020. С. 184–186.

285. Климкевич Р. Право на інформацію у кримінальному провадженні за законодавством ЄС. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи* : збірник наукових праць за матеріалами XVIII міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції, 18–19 квітня 2019 р. Львів, 2019. С. 195–197.

286. Климкевич Р. Проблеми захисту персональних даних у кримінальному процесі. *Українська модель кримінальної юстиції: блукаючи задзеркаллям. VI (XIX) Львівський форум кримінальної юстиції* : збірник матеріалів науково-практичної конференції (17–18 вересня 2020 року). Львів : ЛьвДУВС, 2020. С. 49–53.

287. Климкевич Р. Проблемні аспекти гармонізації законодавства ЄС щодо презумпції невинуватості. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи* : збірник наукових праць за матеріалами XVII міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції, 21–22 квітня 2018 р. Львів, 2018. С. 76–78.

288. Климкевич Р. А. Європейський ордер на арешт. *30 років розбудови української державності та кримінальна юстиція як її базовий компонент: чого досягнуто і що втрачене* : матеріали VII Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 16–17 вересня 2021 р.) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 74–79.

289. Козерацька О. С. Правові основи співробітництва в сфері кримінального судочинства в рамках Угоди про асоціацію між Європейським Союзом та Україною. *Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі. Перші юридичні читання* : матеріали Всеукр. дистанційної конф., присвяч. 20-річчю створення екон.-правового ф-ту (27 квіт., 2018 р., м. Одеса) : зб. тез доп. / ОНУ ім. І. І. Мечникова, ЕПФ; уклад.: А. В. Левенець, О. В. Нарожна; за заг. ред.: Л. О. Корчевна, І. А. Дришлюк. Одеса : Фенікс, 2018. С. 161–166.

290. Козицька О. Г. Щодо поняття електронних доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8. 2020. С. 418–421.

291. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/096>.

292. Конвенція про взаємодопомогу у кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу від 29 травня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_23833.

293. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, 1981 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text.

294. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 24.05.2019).

295. Константий О. В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування Верховного Суду України. *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 1 (137). С. 33–36.

296. Костицький М. В. Про науку кримінального процесу, кримінальне процесуальне право і законодавство (філософський погляд). *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 31–37.

297. Кравчук І. В. Механізми державного управління процесом адаптації національного права до права ЄС: порівняльний аналіз : дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2006. 244 с.

298. Кримінальний процес : підручник / О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трохименко та ін.; за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2018. 584 с.

299. Кунтій А. І. Тактика допиту неповнолітнього свідка під час розслідування умисного вбивства, вчиненого у стані сильного душевного хвилювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2013. Вип. 3. С. 389.

300. Леськів С. Кримінально-правові аспекти визначення статусу криптовалюти в Україні: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Підприємництво, госп-во і право*. 2019. № 9. С. 199–203.

301. Лісіцина Ю. Діджиталізація кримінального судочинства. Сучасні тенденції розвитку кримінальної юстиції в Україні : колективна монографія / І. Серкевич, Н. Устрицька, В. Навроцька та ін.; за ред.: І. Гловюк, Н. Лащук. Львів : ПП «Видавництво «БОНА», 2021. 388 с.

302. Марочкін О. І. Щодо окремих елементів системи кримінального процесуального законодавства України. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2018. Випуск 35. С. 117–131.

303. Методичні рекомендації щодо використання відеозапису у досудовому розслідуванні кримінальних проваджень / А. В. Олешко, Ю. М. Ушатиї, О. М. Черняк. Київ : Генеральна прокуратура України; Національна академія прокуратури України, 2018. 44 с.

304. Методичні рекомендації щодо окремих аспектів тактики допиту підозрюваного та свідка на досудовому слідстві / Г. А. Луканьова. Київ : Генеральна прокуратура України; Національна академія прокуратури України, 2012. 37 с.

305. Методичні рекомендації щодо тактики допиту неповнолітніх у кримінальному провадженні / В. А. Чепурний, Г. В. Попов, І. В. Курило, М. С. Туркот, Г. О. Ганова, Т. В. Самелюк, В. А. Мозгова, В. В. Козій, К. І. Годуєва. Київ : Генеральна прокуратура України; Національна академія прокуратури України, 2016. 55 с.

306. Микієвич М. М., Андрусевич Н. І., Будякова Т. О. Європейське право навколишнього середовища. Львів, 2004. 256 с.

307. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: zakon.rada.gov.ua/go/995_043

308. Москаленко О. М. Джерела права Європейського Союзу (міжнародно-правовий аналіз) : автореф. дис... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 18 с.

309. Навроцький В. О. Глобалізація у сфері кримінального права: плюси і мінуси. Кримінально- правове забезпечення сталого розвитку України і умовах глобалізації: матеріали міжнародної науково- практичної конференції 12–13 жовтня 2017 р. / редкол. : В. Я. Тацій (ролов. ред), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2017 С. 46-50.

310. Назарук О. І., Ковальова Р. Я. Режим відеоконференції у кримінальному процесі: переваги та недоліки. *Часопис Київського університету права*. № 1. 2017. С. 307–311.

311. Нестеренко С. С. Тенденції розвитку інститута оказання правової допомоги по уголовним делам в ХХІ веке. *Альманах міжнародного права*. Вип. 2. 2010. С. 284–293.

312. Орлеан А. М. Адаптація законодавства України у сфері кримінального судочинства до законодавства ЄС: визначення основних напрямів. *Журнал східноєвропейського права*. № 45. 2017. С. 34–38.

313. Орлеан А. Права потерпілих від насильницьких злочинів в Україні: міжнародні стандарти та національні практики. Експертний центр з прав людини. 11.12.2020. URL.: <https://ecpl.com.ua/publications/prava-poterpilykh-vid-nasylnytskykh-zlochyniv-v-ukraini/>

314. Орлеан А. Процедура забезпечення безпеки учасників кримінального провадження: адаптація законодавства України до європейських стандартів. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 3 (7). 2016. С. 87–92.

315. Пашковський М. І. Кримінальне право ЄС: від Паризької угоди до Лісабону. *Альманах міжнародного права*. Вип. 1. 2009. С. 69–75.

316. Письменний Д. П. Удосконалення кримінального процесуального законодавства України: стан і перспективи. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 38–47.

317. Підгородинська А. В. Використання рішень іноземних судів та міжнародних судових органів у кримінальному процесі України : монографія. Одеса : Юрид. літ-ра, 2013. 184 с.

318. Порядок ведення Державною міграційною службою України Довідково-інформаційного реєстру перекладачів : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11.03.2013 № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0801-13#Text>

319. Права потерпілих від насильницьких злочинів в Україні: міжнародні стандарти та національні практики / Орлеан А., Павлюковець Т., Крапивін Є., Лотюк Д., Човган В.; за ред. В. Човгана. Київ : Видавничий дім «Артек», 2020. 206 с.

320. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>

321. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки : Закон України від 14.10.2014. № 1699-VII. *Голос України*. 2014. № 206.

322. Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015-2017 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015. № 265. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 83.

323. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 21 листопада 2002 р. 228-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-15#Text>

324. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10.11.2015. № 772-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015. № 99. Ст. 3385.

325. Програма інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена Указом Президента України від 14 від вересня 2000р. № 1072/2000. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00>

326. Протидія злочинності та адаптація кримінального законодавства і права України до законодавства і права Європейського Союзу : монографія / В. К. Матвійчук, О. Є. Гіда, Р. Б. Прилуцький [та ін.] ; За заг. ред. докт. юрид. наук, проф. В. К. Матвійчука. К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2014. 552 с.

327. Ратушний С. М. Угода про асоціацію Україна-ЄС як джерело права Європейського Союзу. *Правове регулювання економіки*. 2015. № 15. С. 261–274.

328. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 р. про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 96/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text

329. Рекомендації для українських органів державного управління щодо наближення до права ЄС. Київ. 2018. URL.: https://euua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/legal_approximation_guidelines_ukr_new.pdf

330. Рим О. М. Трудове право Європейського Союзу та його вплив на розвиток трудового права України : дис...док. юрид. наук. Львів, 2021. 507 с.

331. Рогальська В. В. Регламентація та реалізація права на інформування осіб, щодо яких здійснюється кримінальне переслідування, в контексті забезпечення справедливого судочинства: окремі аспекти. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2(23). Том 3. С. 266–270.

332. Рогальська В. В. Регламентація та реалізація права на переклад у контексті забезпечення справедливого судочинства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 2. С. 150–157.

333. Розвиток стандартів КЗК щодо тримання під вартою співробітниками правоохоронних органів. Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК). URL: <https://rm.coe.int/16806cd1ec>

334. Розумовський О. С., Кочура О. О. Європейський суд з прав людини як частина кримінального процесуального законодавства України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 90(3). С. 235–244.

335. Садова Т. В. Гармонізація кримінального процесуального законодавства України із законодавством країн європейської співдружності. *Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства* : матеріали Міжнар. науково-практич. симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 18–19 листоп. 2016 р.). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Івано-Франківського університету права ім. Короля Д. Галицького, 2016. С. 250–253.

336. Смаль І. А. Проблемні аспекти застосування електронних доказів у кримінальному судочинстві. *Право і суспільство*. № 4. 2021. С. 226–232.

337. Смирнова К. В. Джерела права Європейського Союзу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 20 с.

338. Станік С. Р. Деякі проблеми запровадження апроксимації національного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом* : матеріали наук.-практ. конф. (жовт. 1998 р., м. Київ). К., 1998. С. 29–31.

339. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 р. № 515/98. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/615/98>

340. Стрельцова О. В. Загальні принципи права як джерело права Європейського Союзу. *Альманах права*. Вип. 3. 2012. С. 265–269.

341. Сучасний кримінальний процес країн Європи : монографія / В. В. Луцик, В. А. Савченко, В. І. Самарін та ін.; за ред. В. В. Луцика та В. І. Самаріна. Харків : Право, 2018. 792 с.

342. Сюр Н. В. Правова інтеграція України до Європейського Союзу: теоретико-правове дослідження : автореф. канд. юрид. наук: спеціальність

12.00.01. Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2006. 19 с.

343. Тетерятник Г. К. Гарантії забезпечення прав і законних інтересів неповнолітніх у кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 1. С.115–119.

344. Трагнюк О. Принцип субсидиарности в Европейской конвенции о защите прав и основных свобод человека 1950 г. *Право Украины*. 2003. № 1. С. 25–29.

345. Траскевич М. І., Турченко О. Г. Європейський ордер на арешт. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Том 1 / ред. кол.: Хаджинов І. В. (голова) та ін. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. Вип. 12. Т. 1. 283 с.

346. Уваров В. Г. Міжнародно-правові стандарти у кримінальному процесі України : монографія. Харків, 2015. 416 с.

347. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 30.11.2015. URL: https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 07.06.2020).

348. Фалалєєва Л. Г. Захист основоположних прав у інтеграційному правопорядку Європейського Союзу. Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2020. 455 с.

349. Форманюк В. В. Система джерел права Європейського Союзу. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С. 83–88.

350. Фулей Т. Презумпція невинуватості: концептуальні підходи. *Слово Національної школи суддів України*. 2012. № 1 (1). С. 39-53.

351. Хартія основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (дата звернення: 25.11.2020).

352. Хорольський Р. Чи можна усунути плутанину в євроінтеграційній термінології? URL: <http://neweurope.org.ua/analytics/nablyzhennya-adaptatsiya-aproksymatsiya-garmonizatsiya-zakonodavstva-chy-mozhna-usunuty-plutanynu-v-yevrointegratsijnij-terminologiyi/>

353. Цехан Д. М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 5. С. 256–260.

354. Шемшученко Ю. С. Механізми гармонізації законодавства України з європейським та міжнародним правом : наук. доп.; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка; Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. 107 с.

355. Шило О. Г. Концептуальні основи побудови сучасного кримінального процесу України та проблеми гармонізації вітчизняного законодавства у сфері кримінальної юстиції із законодавством Європейського Союзу. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1(8). С. 343–385.

356. Шило О. Г. Проблеми адаптації кримінального процесуального законодавства України до права Європейського Союзу. *Вісник Національної академії правових наук України*. № 2 (85) 2016. С. 109–122.

357. Шишкова Н. Хартия основных прав ЕС и вопросы судебной защиты. *Адвокат*. 2012. № 11. С. 6–8.

358. Шостко О. Ю. Протидія організованим злочинності в європейських країнах : монографія. Харків : Право, 2009. 400 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОРДЕР
НА ПРОВЕДЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ (ЄОР)**

Цей ЄОР був виданий компетентним органом. Запитуюча держава підтверджує, що видання цього ЄОР є необхідним і пропорційним визначеній меті провадження із урахуванням прав підозрюваного чи обвинуваченого, а також запитувані слідчі дії могли б бути виконані у аналогічному випадку відповідно до національного законодавства. Просимо, щоб слідча дія чи дії, зазначені далі, були виконані із урахуванням таємниці досудового розслідування, а також, щоб отримані внаслідок слідчих дій докази були передані.

РОЗДІЛ А

Запитуюча держава: .....

Запитувана держава: .....

РОЗДІЛ В: Нагальність

Зазначте, якщо це нагально, у випадку:

- Є ймовірність приховання або знищення доказів.
 Судове засідання призначене на найближчий час.
 Будь-яка інша причина.

Будь ласка, зазначте відповідну інформацію нижче:

Час виконання європейського ордера на проведення розслідування зазначений у Директиві. Однак, якщо для виконання ордера необхідний скорочений або конкретний період, зазначте його і поясніть причину:

.....
 .....

РОЗДІЛ С: Процесуальна дія (дії), яку необхідно виконати

1. Опишіть запитовану допомогу або зазначте запитовану слідчу дію (дії), а також за необхідності виберіть слідчу дію із запропонованих:

.....
 .....

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- Отримання інформації чи доказів, якими вже володіє запитувана сторона.
- Отримання інформації, яка міститься у базі даних органів поліції або судових органів.
- Допит:
- свідка;
  - експерта;
  - підозрюваного або обвинуваченого;
  - потерпілого;
  - третьої сторони.
- Встановлення особи за допомогою номеру телефону або IP-адреси.
- Тимчасова передача ув'язненої особи запитуючій державі.
- Тимчасова передача ув'язненої особи запитуваній державі.
- Допит у режимі відеоконференції або в інший аудіовізуальний спосіб:
- свідка;
  - експерта;
  - підозрюваного або обвинуваченого.
- Допит у телефонному режимі:
- свідка;
  - експерта.
- Інформація про банківські або інші фінансові рахунки.
- Інформація про банківські або інші фінансові операції.
- Слідчі дії, у результаті яких триває збір доказів у режимі реального часу, безперервно, а також понад певний проміжок часу:
- моніторинг банківських та інших фінансових операцій;
  - контрольована поставка;
  - інші.
- Негласні слідчі розшукові дії.
- Перехоплення телекомунікацій.
- Тимчасові заходи для запобігання знищенню, зміні, переміщенні, передачі чи утилізації речей, які можуть бути використанні як докази.

РОЗДІЛ D: Зв'язок із попереднім ЄОР

Вкажіть, чи цей ЄОР доповнює попередній ЄОР. Якщо так, надайте інформацію, необхідну для ідентифікації попереднього ЄОР (дата видачі, орган, до якого його було надіслано, дата передання ЄОР).

.....
 . Вкажіть, чи надсилався ЄОР до іншої держави-члена ЄС щодо цього провадження:
 .....
 .....

РОЗДІЛ E: Ідентифікація особи, якої стосується реалізація ЄОР

1. Зазначте усю відому інформацію щодо фізичної чи юридичної особи, яких стосується проведення слідчої дії (якщо це більше ніж одна особа, зазначте інформацію про кожну з них):

(i) Щодо фізичної особи (осіб)

Прізвище: .....

Ім'я: .....

Псевдонім (за наявності): .....

Стать: .....

Національність: .....

Ідентифікаційний код (номер) соціального страхування: .....

Серія та номер ідентифікаційних документів особи (ID-картка, паспорт):
 .....

Дата народження: .....

Місце народження: .....

Місце проживання та/або адреса. Якщо адреса невідома, зазначте останню відому адресу:
 .....

Мови, які особа розуміє:
 .....

(ii) Щодо юридичної особи

Найменування: .....

Організаційно-правова форма: .....

За наявності скорочене найменування, загальноживане найменування або назва торгової марки:
 .....

Юридична адреса: .....

Реєстраційний номер: .....

Фактична адреса: .....

Найменування представника юридичної особи:.....

Зазначте статус особи у провадженні:

- підозрюваний або обвинувачений;
- потерпілий;
- свідок;
- експерт;
- третя сторона;
- інше: .....

2. Вкажіть місце виконання слідчої дії, якщо вона відрізняється від адрес, зазначених вище:

.....
 .....

3. Надайте будь-яку іншу інформацію, яка може сприяти виконанню ЄОР:

.....
 .....

РОЗДІЛ F: Вид провадження, щодо якого необхідно видати європейський ордер на проведення розслідування:

- (a) у кримінальних провадженнях, які розглядаються або могли розглядатися судом, уповноваженим на це відповідно до національного законодавства держави, яка видає ордер, або
- (b) у провадженні, розпочатому адміністративними органами стосовно діянь, які караються відповідно до національного законодавства держави, що видає ордер, якщо рішення адміністративного органу може бути підставою для розгляду цієї справи у суді, зокрема кримінальному суді, або
- (c) у провадженні, розпочатому судовими органами стосовно діянь, які караються відповідно до національного законодавства держави, що видає ордер, якщо рішення адміністративного органу може бути підставою для розгляду цієї справи у суді, зокрема кримінальному суді, або
- (d) у зв'язку з провадженнями, зазначеними у наведених пунктах, які належать до правопорушень, вчинених юридичними особами.

РОЗДІЛ G: Підстави для видання європейського ордера на проведення розслідування

1. Фактичні обставини справи

Вкажіть причини видання ЄОР, зокрема коротко викладіть фактичні обставини справи, опишіть правопорушення, на якій стадії знаходиться провадження,

ймовірність настання факторів ризику, а також будь-яку іншу доречну інформацію.

2. Правова кваліфікація діяння, щодо якого видається ЄОР, із зазначенням відповідної статті закону/кодексу:

3. Чи кримінальне правопорушення, щодо якого видавався ЄОР, у запитуючій державі карається позбавленням волі на строк більше 3 років, а також чи воно належить до наведеного переліку кримінальних правопорушень?

- участь у злочинній організації;
- тероризм;
- торгівля людьми;
- сексуальна експлуатація неповнолітніх, а також їх використання у порнобізнесі;
- незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин;
- незаконний обіг зброї, боєприпасів і вибухових речовин;
- корупція;
- шахрайство;
- відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом;
- підроблення грошей, зокрема євро;
- комп'ютерні кримінальні правопорушення;

- кримінальні правопорушення проти довкілля, зокрема незаконний обіг тварин і рослин, що опинилися під загрозою зникнення;
- сприяння нелегальному в'їзду чи проживанню;
- вбивство, тяжкі тілесні ушкодження;
- незаконна торгівля органами та тканинами;
- незаконне позбавлення волі, викрадення людини та захоплення заручників;
- расизм і ксенофобія;
- збройний грабіж або грабіж, вчинений організованою групою;
- незаконний обіг пам'яток культури, зокрема антикваріату та творів мистецтва;

- вимагання;
- виготовлення контрафактної та піратської продукції;
- підроблення та використання офіційних документів;
- підроблення платіжних засобів;
- незаконний обіг гормональних та інших речовин, що стимулюють ріст;
- незаконний обіг ядерних чи радіоактивних матеріалів;
- торгівля викраденими транспортними засобами;
- згвалтування;
- підпал;
- кримінальні правопорушення у межах юрисдикції Міжнародного кримінального суду;
- незаконне захоплення повітряного чи морського судна;
- саботаж.

РОЗДІЛ Н: Додаткові вимоги щодо проведення певних дій

РОЗДІЛ Н1: Передання особи, що тримається під вартою

(1) Якщо запитуюча держава просить про тимчасову передачу особи, яка тримається під вартою, з метою досудового розслідування, вкажіть, чи особа погодилася на цю дію:

- Так   Ні   Необхідно отримати згоду особи

(2) Якщо запитується тимчасова передача особи, яка тримається під вартою, до запитуваної держави з метою досудового розслідування, вкажіть, чи особа погодилася на цю дію:

- Так   Ні

РОЗДІЛ Н2: Відео-, телефонна конференція або інший аудіовізуальний зв'язок

Якщо необхідно провести відео-, телефонну конференцію або інший аудіовізуальний зв'язок:

Зазначте найменування органу, який буде проводити цю дію: .....

.....

Вкажіть причини запиту цієї слідчої дії: .....

.....

- (a) відеоконференція або інший аудіовізуальний зв'язок;
- (b) телефонна конференція.

РОЗДІЛ Н3: Тимчасові заходи

Якщо необхідні тимчасові заходи для запобігання знищенню, зміни, переміщення, передачі речей, які можуть бути використані як докази, будь ласка, зазначте:

- річ необхідно передати у запитуючу державу;
- річ необхідно залишити у запитованій державі.

РОЗДІЛ Н4: Інформація щодо банківських або інших фінансових рахунків

(1) Якщо необхідно отримати інформацію про банківський або інший фінансовий рахунок особи, зазначте, чому ви вважаєте, що ця дія співмірна меті кримінального провадження і чому ви допускаєте, що особа володіє рахунком у виконуючій державі:

- інформація про банківські рахунки, якими володіє особа або в інтересах якої вона або він має довіреність адвоката;
- інформація про інші фінансові рахунки, якими володіє особа або в інтересах якої вона або він має довіреність адвоката.

.....
 .....
 .....

(2) Якщо необхідно отримати інформацію про банківські або інші фінансові операції, будь ласка, вкажіть для кожної з них причини, чому ви вважаєте цю дію співмірною меті кримінального провадження:

- інформація про банківські операції;
- інформація про інші фінансові операції.

.....
 .....
 .....

Вкажіть відповідний період і рахунки:

.....
 .....

РОЗДІЛ Н5: Слідчі (розшукові) дії, які спрямовані на збирання доказів у режимі реального часу, безперервно, а також понад певний проміжок часу

Якщо запитується про проведення такої слідчої (розшукової) дії, вкажіть, чому ви вважаєте, що запитувана інформація має значення для кримінального провадження:

.....
 .....

РОЗДІЛ Н6: Негласні слідчі (розшукові) дії

Якщо запитується негласна слідча (розшукова) дія, вкажіть причини, чому ви вважаєте, що ця слідча (розшукова) дія має значення для кримінального провадження:

.....
 .....

РОЗДІЛ Н7: Перехоплення телекомунікацій

(1) Якщо необхідним є перехоплення телекомунікацій, зазначте, чому ви вважаєте, що ця слідча дія має стосунок до кримінального провадження:

.....
 .....

(2) Надайте таку інформацію:

(a) щодо мети ідентифікації об'єкта перехоплення:

.....
 .....

(b) бажану тривалість перехоплення:

.....
 .....

(c) технічні дані (зокрема: таргетовий ідентифікатор, як-от мобільний телефон, стаціонарний телефон, електронна пошта, інтернет з'єднання) для впевненості, що ЄОР може бути виконаний:

.....
 .....

(3) Зазначте свої побажання щодо методу виконання цієї негласної слідчої дії:

негайна передача даних;

перехоплення із подальшою передачею даних.

Зазначте, будь ласка, чи вам потрібна транскрипція, декодування або розшифрування перехопленої інформації*:

.....
 .....

* Врахуйте, що витрати, пов'язані з транскрипцією, декодуванням і розшифруванням перехопленої інформації, оплачує запитуюча сторона.

РОЗДІЛ І: Формальні процедури, необхідні для виконання ЄОР

1. Позначте та заповніть за наявності:

Якщо необхідно, щоб запитувана держава дотрималася певних формальностей та процедур: .....

.....
 .....

2. Позначте та заповніть за наявності:

Якщо необхідно, щоб одна або декілька посадових осіб запитуючої держави надавали допомогу у виконанні ЄОР компетентному органу запитуваної держави:

Контактні дані:

.....
 .....

Мови, доступні для спілкування: .....

.....

РОЗДІЛ К: Інформація про орган, що видав ЄОР

Зазначте орган, що видав ЄОР:

- судовий орган;
- *будь-який інший орган, який, відповідно до законодавства, уповноважений видавати ЄОР.

Найменування органу:

.....

Інформація про посадову особу органу:

.....

Адреса: .....

Номер телефону: .....

Номер факсу: .....

Електронна пошта: .....

Мови, якими можна спілкуватися із запитуючою державою:

.....

Зазначте дані додаткової контактної особи, якщо вони відрізняються від зазначених вище

Найменування: .....

Адреса: .....

Електронна пошта/контактний номер телефону: .....

Підпис запитуючого органу або його представника, який засвідчує, що зміст ЄОР є правильним:

Прізвище, ім'я, по батькові: .....

Посада .....

Дата: .....

Печатка

РОЗДІЛ L: Інформація про судовий орган, який затверджує ЄОР

Вкажіть інформацію про судовий орган, який затвердив ЄОР:

- (a) суддя або суд;
- (b) слідчий суддя;
- (c) прокурор.

Офіційне найменування органу:

.....

Інформація про представника органу:

.....

Посада

.....

Адреса: .....

.....

Номер телефону: .....

Номер факсу: .....

Електронна пошта: .....

Мови, якими можна спілкуватися із судовим органом, який затвердив ЄОР:

.....

Вкажіть основний контактний орган для запитуваної держави:

- орган, що видав ЄОР;
- орган, що затвердив ЄОР.

Реквізити органу, що затвердив ЄОР

Прізвище, ім'я, по батькові: .....

Посада: .....

Дата: .....

Печатка (за наявності)

ОРІЄНТОВНИЙ ЗРАЗОК «ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ»

Єдина мета цього зразка – допомогти національним органам влади у розробці їхніх національних пам'яток про права. Держави-члени не зобов'язані використовувати цей зразок. Під час підготовки пам'ятки про права держави-члени можуть унести до нього зміни, щоб упорядкувати відповідно до свого національного законодавства та надати додаткову інформацію. Пам'ятку про права слід надавати особам під час арешту чи затримання. Однак це не заважає державам-членам надавати підозрюваним або обвинуваченим письмову інформацію в інших ситуаціях під час кримінального провадження.

А. ДОПОМОГА АДВОКАТА / ПРАВО НА ЮРИДИЧНУ ДОПОМОГУ

Ви маєте право на приватну розмову з адвокатом. Адвокат незалежний від поліції. Якщо вам потрібно зв'язатися із адвокатом, зверніться у поліцію. Там вам у цьому допоможуть. У деяких випадках допомога адвоката може бути безкоштовною. За додатковою інформацією зверніться до поліції.

В. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ОБВИНУВАННЯ

Ви маєте право на те, щоби знати причину арешту чи затримання, у чому вас підозрюють або обвинувачують.

С. УСНИЙ ТА ПИСЬМОВИЙ ПЕРЕКЛАДИ

Якщо ви не розмовляєте або не розумієте мови, якою спілкуються працівники поліції чи інші компетентні органи, ви маєте право на безкоштовну допомогу перекладача. Перекладач може допомогти вам у спілкуванні з адвокатом і повинен зберігати конфіденційність цієї розмови. Ви маєте право на письмовий переклад щонайменше відповідних частин (уривків) основних документів, зокрема будь-якого рішення судді про арешт або тримання під вартою, обвинувального акта чи обвинувального вироку суду. За певних обставин вам можуть надати усний переклад цих документів.

D. ПРАВО ЗБЕРІГАТИ МОВЧАННЯ

Під час допиту поліцією чи іншими компетентними органами ви можете не відповідати на запитання щодо ймовірного правопорушення. Ваш адвокат може допомогти вам прийняти таке рішення.

E. ДОСТУП ДО ДОКУМЕНТІВ

Якщо ви заарештовані чи затримані, ви (або ваш адвокат) маєте право на доступ до основних документів, необхідних для оскарження арешту чи затримання. Якщо ваша справа надійде до суду, ви (або ваш адвокат) маєте право на доступ до обвинувальних і виправдувальних речових доказів.

F. ІНФОРМУВАННЯ ТРЕТІХ ОСІБ ПРО АРЕШТ АБО ЗАТРИМАННЯ / ІНФОРМУВАННЯ ВАШОГО КОНСУЛЬСТВА ТА ПОСОЛЬСТВА

Якщо вас заарештовано або затримано, і ви бажаєте повідомити про арешт та затримання третіх осіб (скажімо, члена сім'ї або роботодавця), ви повинні повідомити про це поліцію. У деяких випадках право інформувати іншу особу про ваше затримання може бути тимчасово обмежене. У таких випадках поліція вас про це повідомить.

Якщо ви іноземець, повідомте поліцію, чи бажаєте ви проінформувати ваші консульські установи чи посольства про ваше затримання. Будь ласка, повідомте поліцію, якщо ви хочете зв'язатися з посадовою особою вашої консульської установи чи посольства.

G. НЕВІДКЛАДНА МЕДИЧНА ДОПОМОГА

Якщо вас арештовано або затримано, ви маєте право на невідкладну медичну допомогу. Будь ласка, повідомте поліцію, якщо вам потрібна така допомога.

H. ПЕРІОД ПОЗБАВЛЕННЯ СВОБОДИ

Після арешту ви можете бути позбавлені волі або затримані максимум на... [заповніть відповідну кількість годин/днів]. Після закінчення цього періоду ви повинні бути звільнені або доставлені до судді, який прийме рішення про подальше затримання. Ви можете отримати у свого адвоката або судді інформацію про можливість оскарження вашого арешту, переглянути затримання або попросити про тимчасове звільнення.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
заслужений юрист України

Лариса НАЛИВАЙКО

16.05. 2022

**впровадження у наукову діяльність
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
результатів дисертаційного дослідження**

16 травня 2022

м. Дніпро

Про впровадження у наукову діяльність Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ основних результатів дисертаційного дослідження Роксолани КЛИМКЕВИЧ на тему «Кримінальне процесуальне законодавство України Європейського Союзу: апроксимація та диференціація» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Комісія у складі:

голови: начальника відділу докторантури та аспірантури Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доцента кафедри кримінального процесу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, кандидата юридичних наук, доцента Дарії ЛАЗАРЕВОЇ,
та членів комісії:

1. т.в.о. завідувача кафедри кримінального процесу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, кандидата юридичних наук, доцента Андрія ЗАХАРКА;
2. завідувача кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, доцент Валерія ДРАГАНА;
3. доцента кафедри кримінального процесу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, кандидата юридичних наук, доцента Вікторії РОГАЛЬСЬКОЇ,

склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження аспірантки кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ Климкевич Роксолани Андріївни на тему «Кримінальне процесуальне законодавство України та Європейського Союзу: апроксимація та диференціація» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність у вигляді наукових статей і тез доповідей використовуються у науково-дослідницькій діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

В цілому, основні результати дисертаційного дослідження Климкевич Роксолани Андріївни відображаються у наступних наукових статтях і тезах доповідей на конференціях:

1. Климкевич Р.А., Луцик В.В. Гармонізація кримінального процесуального законодавства ЄС щодо презумпції невинуватості. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. № 50. Т. 2 С. 103 – 106 (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»)
2. Климкевич Р. Європейський Ордер на проведення розслідування. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. Vol. 1. № 1. Р. 88-92 (стаття в періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу)
3. Климкевич Р.А. Проблемні аспекти взаємного визнання доказів у межах ЄС. Порівняльно - аналітичне право. 2020. № 1. С. 533-536 (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»)
4. Климкевич Р. Директиви як джерело кримінального процесуального права Європейського Союзу. *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 47-53 (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»)
5. Климкевич Р. А. Кримінальне процесуальне законодавство Європейського Союзу: поняття та ознаки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 244-247 (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»)
6. Gutnyk, V., Yavorskyu, Y., & Klymkevych, R. (2021). The role of the Prosecutor of the International Criminal Court in strengthening the international legal order. *Cuestiones Políticas*, 39(70), 139-152. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3970.08> (стаття в закордонному виданні, проіндексованому у базах даних Web of Science Core Collection)
7. Климкевич Р. А. Арешт, конфіскація та управління активами, одержаними злочинним шляхом: досвід ЄС та України. Сучасні тенденції розвитку кримінальної юстиції в Україні: колективна монографія [Текст] / І.Серкевич, Н.Устрицька, В.Навроцька та ін.: за ред.: І.Гловюк, Н.Лащук. Львів: ПП «Видавництво «БОНА», 2021. 388 с. (підрозділ монографії у співавторстві)
8. Климкевич Р., Луцик В. Гармонізація кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу про статус потерпілих: сучасний стан та напрямки вдосконалення/ Р. Климкевич, В. Луцик. *Jurnal juridic national: teorii si practica* " O.O.O. : " National law jurnal: teory and practice" L.L.C. Nr. 2 (30). Republica Moldova, 2018. С. 124 – 127
9. Климкевич Р. Поняття та стандарти гармонізації кримінально-процесуального законодавства країн-членів ЄС. Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи: збірник наукових праць за матеріалами XVI міжнародної студентської-аспірантської наукової конференції, 21-22 квітня 2017 р. Львів, 2017. С. 137 – 139.
10. Климкевич Р. А. Захист прав потерпілих у законодавстві Європейського Союзу. Кримінальна юстиція в очікуванні змін: збірка тез міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2017. С. 47-49.
11. Климкевич Р. Проблемні аспекти гармонізації законодавства ЄС щодо презумпції невинуватості. Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи: збірник наукових праць за матеріалами XVII міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції, 21-22 квітня 2018 р. Львів, 2018. С. 127 – 129.
12. Климкевич Р. Забезпечення права на переклад у кримінальному процесуальному законодавстві ЄС. Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: тези доповідей учасників регіональної науково-практичної конференції, 14 грудня 2018 р. Львів, 2018. С. 368-371.

13. Климкевич Р. Директиви як джерело кримінального процесуального права Європейського Союзу. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXV звітної науково-практичної конференції, 7–8 лютого 2019 р. Львів, 2019. С. 185-187.
14. Климкевич Р. Право на інформацію у кримінальному провадженні за законодавством ЄС. Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи: збірник наукових праць за матеріалами XVIII міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції, 18-19 квітня 2019 р. Львів, 2019. С. 195-197.
15. Климкевич Р. А. Захист прав неповнолітніх у кримінальному процесуальному законодавстві Європейського Союзу. Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми: матеріали III Міжнародного науково-практичного симпозиуму, 12-13 квітня 2019р. Івано-Франківськ, 2019. С. 81-84.
16. Климкевич Р. А. Європейський ордер на проведення розслідування – ефективний інструмент збирання доказів у межах ЄС. Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції: матеріали науково-практичного семінару, 31 травня 2019 р. Львів, 2019. С. 146-151.
17. Климкевич Р. А. Проблемні питання взаємного визнання доказів у межах ЄС. Правове життя сучасної України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 17 травня 2019 р. Одеса, 2019. Т.2. С. 391-394.
18. Климкевич Р. А. Європейський ордер на проведення розслідування – ефективний інструмент збирання доказів у межах ЄС. Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції: матеріали науково-практичного семінару, 31 травня 2019 р. Львів, 2019. С. 146-151.
19. Климкевич Р. Європейський Ордер на проведення розслідування у контексті реформування кримінальної юстиції. Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: збірник матеріалів наук.-практ. конф. (м. Львів, 06 грудня 2019 р.), за заг. ред. І. В. Красницького. Львів: ЛьвДУВС, 2019. С. 363-368.
20. Климкевич Р. Право на захист за законодавством ЄС. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXVI звітної науково-практичної конференції (6–7 лютого 2020 р.): у 2-ох ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2020. С. 184-186.
21. Климкевич Р. Джерела кримінального процесуального права ЄС. Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи: збірник наукових праць за матеріалами XIX міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції, 24 квітня 2020 р. Львів, 2020. С. 250-252.
22. Климкевич Р. А. Право на інформацію як нова парадигма кримінального процесуального права Європейського Союзу. Напрямки реформування кримінальної юстиції в Україні: матеріали науково-практичного семінару. м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 22 травня 2020 р. С. 219-224.
23. Климкевич Р. Проблеми захисту персональних даних у кримінальному процесі. Українська модель кримінальної юстиції: блукаючи задзеркаллям. VI (XIX) Львівський форум кримінальної юстиції: збірник матеріалів науково-практичної конференції (17–18 вересня 2020 року). Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 49-53.
24. Климкевич Р. А. Захист прав неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених у кримінальному процесуальному законодавстві ЄС. Збірник статей за матеріалами Першої Міжнародної конференції «Кримінальна юстиція під час підготовки майбутніх суддів, прокурорів та слідчих в контексті європейських стандартів прав людини». Львів. 19-22 лютого 2020. С. 123-127.
25. Климкевич Р. Європейський охоронний ордер. Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: збірник матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Львів, 11 грудня 2020 р.), за заг. ред. І. В. Красницького. Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 310-315.

26. Климкевич Р. Арешт, конфіскація та управління активами, одержаними злочинним шляхом у Європейському Союзі. Проблеми державотворення і захисту прав людини: матеріали XXVII звітної науково-практичної конференції (5–6 лютого 2021 р.): у 2-ох ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 184-187

27. Климкевич Р. Електронні докази у кримінальному процесі ЄС. Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи: збірник наукових праць за матеріалами XX міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції (22-23 квітня 2021 р.). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 218-221.

28. Климкевич Р. А. Сучасні тенденції розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС. Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи: матеріали круглого столу (м. Львів, 11 червня 2021 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 214-219.

29. Климкевич Р.А. Регламенти як джерело кримінального процесуального права ЄС. Стан та перспективи розвитку юридичної науки: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 3–4 вересня 2021 р. Дніпро: ГО «Правовий світ», 2021. С. 73-77.

30. Климкевич Р.А. Європейський ордер на арешт. 30 років розбудови української державності та кримінальна юстиція як її базовий компонент: чого досягнуто і що втрачене? Матеріали VII Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 16-17 вересня 2021 р.)/ упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 74-79

31. Климкевич Р. Апроксимація та диференціація кримінального процесуального законодавства України та ЄС щодо захисту прав неповнолітніх у кримінальному провадженні. Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: збірник матеріалів V Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Львів, 10 грудня 2021 р.), за заг. ред. І. В. Красницького. Львів: ЛьвДУВС, 2021. С. 258-263

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний рівень та практичну значимість, а також були враховані кафедрою кримінального процесу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ при проведенні наукових досліджень.

Голова комісії:

Дарія ЛАЗАРЕВА

Члени комісії:

Андрій ЗАХАРКО

Валерій ДАРАГАН

Вікторія РОГАЛЬСЬКА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
Львівського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор
полковник поліції

Тарас СОЗАНСЬКИЙ

2022 р.

№ 29

25.05.2022

Про впровадження результатів дисертації
Роксолани КЛИМКЕВИЧ на тему
«Кримінальне процесуальне
законодавство України та Європейського
Союзу: апроксимація та диференціація» в
освітній процес ЛьвДУВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації наукової роботи, кандидата юридичних наук, майора поліції Людмили ПАВЛИК;
- начальника відділу забезпечення якості освіти та методичної роботи кандидата юридичних наук, доцента, полковника поліції Руслана СТРОЦЬКОГО;
- директора Інституту права кандидата юридичних наук, професора Івана КРАСНИЦЬКОГО;
- завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін, кандидата юридичних наук Наталії ЛАЩУК;
- директора загальної бібліотеки – Ірини КРАВЕЦЬ.

Комісія відповідно до наказу по університету від 24 березня 2021 року № 100 розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальності 081 «Право» (наукова спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність), аспіранта кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ Роксолани КЛИМКЕВИЧ за темою «Кримінальне процесуальне законодавство України та Європейського Союзу: апроксимація та диференціація».

Проаналізовано основні результати дослідження Климкевич Р.А., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Климкевич Р.А., Луцик В.В. Гармонізація кримінального процесуального законодавства ЄС щодо презумпції невинуватості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 50. Т. 2 С. 103 – 106 (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»)

2. Климкевич Р. Європейський Ордер на проведення розслідування. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. Vol. 1. № 1. Р. 88-92 (стаття в періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу)
3. Климкевич Р.А. Проблемні аспекти взаємного визнання доказів у межах ЄС. *Порівняльно - аналітичне право*. 2020. № 1. С. 533-536 (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»)
4. Климкевич Р. Директиви як джерело кримінального процесуального права Європейського Союзу. *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 47-53 (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»)
5. Климкевич Р. А. Кримінальне процесуальне законодавство Європейського Союзу: поняття та ознаки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 244-247 (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»)
6. Gutnyk, V., Yavorskyu, Y., & Klymkevych, R. (2021). The role of the Prosecutor of the International Criminal Court in strengthening the international legal order. *Cuestiones Políticas*, 39(70), 139-152. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3970.08> (стаття в закордонному виданні, проіндексованому у базах даних *Web of Science Core Collection*)
7. Климкевич Р. А. Арешт, конфіскація та управління активами, одержаними злочинним шляхом: досвід ЄС та України. *Сучасні тенденції розвитку кримінальної юстиції в Україні: колективна монографія [Текст] / І.Серкевич, Н.Устрицька, В.Навроцька та ін.: за ред.: І.Гловюк, Н.Лацук. Львів: ПП «Видавництво «БОНА», 2021. 388 с. (підрозділ монографії у співавторстві)*
8. Климкевич Р., Луцик В. Гармонізація кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу про статус потерпілих: сучасний стан та напрямки вдосконалення/ Р. Климкевич, В. Луцик. *Jurnal juridic national: teorie si practica* "O.O.O. : "National law journal: teory and practice" L.L.C. Nr. 2 (30). Republica Moldova, 2018. С. 124 – 127
9. Климкевич Р. Поняття та стандарти гармонізації кримінально-процесуального законодавства країн-членів ЄС. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи: збірник наукових праць за матеріалами XVI міжнародної студентської-аспірантської наукової конференції, 21-22 квітня 2017 р. Львів, 2017. С. 137 – 139.*
10. Климкевич Р. А. Захист прав потерпілих у законодавстві Європейського Союзу. *Кримінальна юстиція в очікуванні змін: збірка тез міжнародної науково-практичної конференції*. Київ, 2017. С. 47-49.
11. Климкевич Р. Проблемні аспекти гармонізації законодавства ЄС щодо презумпції невинуватості. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи: збірник наукових праць за матеріалами XVII міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції, 21-22 квітня 2018 р. Львів, 2018. С. 127 – 129.*
12. Климкевич Р. Забезпечення права на переклад у кримінальному процесуальному законодавстві ЄС. *Теоретико-прикладні проблеми*

- правового регулювання в Україні: тези доповідей учасників регіональної науково-практичної конференції, 14 грудня 2018 р. Львів, 2018. С. 368-371.
13. Климкевич Р. Директиви як джерело кримінального процесуального права Європейського Союзу. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали XXV звітної науково-практичної конференції, 7–8 лютого 2019 р. Львів, 2019. С. 185-187.
  14. Климкевич Р. Право на інформацію у кримінальному провадженні за законодавством ЄС. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: збірник наукових праць за матеріалами XVIII міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції, 18-19 квітня 2019 р. Львів, 2019. С. 195-197.
  15. Климкевич Р. А. Захист прав неповнолітніх у кримінальному процесуальному законодавстві Європейського Союзу. *Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми: матеріали III Міжнародного науково-практичного симпозиуму*, 12-13 квітня 2019р. Івано-Франківськ, 2019. С. 81-84.
  16. Климкевич Р. А. Європейський ордер на проведення розслідування – ефективний інструмент збирання доказів у межах ЄС. *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції*: матеріали науково-практичного семінару, 31 травня 2019 р. Львів, 2019. С. 146-151.
  17. Климкевич Р. А. Проблемні питання взаємного визнання доказів у межах ЄС. *Правове життя сучасної України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 17 травня 2019 р. Одеса, 2019. Т.2. С. 391-394.
  18. Климкевич Р. А. Європейський ордер на проведення розслідування – ефективний інструмент збирання доказів у межах ЄС. *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції*: матеріали науково-практичного семінару, 31 травня 2019 р. Львів, 2019. С. 146-151.
  19. Климкевич Р. Європейський Ордер на проведення розслідування у контексті реформування кримінальної юстиції. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні*: збірник матеріалів наук.-практ. конф. (м. Львів, 06 грудня 2019 р.), за заг. ред. І. В. Красницького. Львів: ЛьвДУВС, 2019. С. 363-368.
  20. Климкевич Р. Право на захист за законодавством ЄС. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали XXVI звітної науково-практичної конференції (6–7 лютого 2020 р.): у 2-ох ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2020. С. 184-186.
  21. Климкевич Р. Джерела кримінального процесуального права ЄС. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: збірник наукових праць за матеріалами XIX міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції, 24 квітня 2020 р. Львів, 2020. С. 250-252.
  22. Климкевич Р. А. Право на інформацію як нова парадигма кримінального процесуального права Європейського Союзу. *Напрямки реформування кримінальної юстиції в Україні*: матеріали науково-практичного семінару.

- м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 22 травня 2020 р. С. 219-224.
23. Климкевич Р. Проблеми захисту персональних даних у кримінальному процесі. *Українська модель кримінальної юстиції: блукаючи задзеркаллям. VI (XIX) Львівський форум кримінальної юстиції: збірник матеріалів науково-практичної конференції (17–18 вересня 2020 року)*. Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 49-53.
  24. Климкевич Р. А. Захист прав неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених у кримінальному процесуальному законодавстві ЄС. Збірник статей за матеріалами Першої Міжнародної конференції «Кримінальна юстиція під час підготовки майбутніх суддів, прокурорів та слідчих в контексті європейських стандартів прав людини». Львів. 19-22 лютого 2020. С. 123-127.
  25. Климкевич Р. Європейський охоронний ордер. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: збірник матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Львів, 11 грудня 2020 р.)*, за заг. ред. І. В. Красницького. Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 310-315.
  26. Климкевич Р. Арешт, конфіскація та управління активами, одержаними злочинним шляхом у Європейському Союзі. *Проблеми державотворення і захисту прав людини: матеріали XXVII звітної науково-практичної конференції (5–6 лютого 2021 р.)*: у 2-ох ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 184-187
  27. Климкевич Р. Електронні докази у кримінальному процесі ЄС. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи: збірник наукових праць за матеріалами XX міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції (22-23 квітня 2021 р.)*. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 218-221.
  28. Климкевич Р. А. Сучасні тенденції розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи: матеріали круглого столу (м. Львів, 11 червня 2021 р.)*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 214-219.
  29. Климкевич Р. А. Регламенти як джерело кримінального процесуального права ЄС. *Стан та перспективи розвитку юридичної науки: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 3–4 вересня 2021 р. Дніпро: ГО «Правовий світ», 2021. С. 73-77.*
  30. Климкевич Р. А. Європейський ордер на арешт. *30 років розбудови української державності та кримінальна юстиція як її базовий компонент: чого досягнуто і що втрачене?* Матеріали VII Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 16-17 вересня 2021 р.)/ упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 74-79
  31. Климкевич Р. Апроксимація та диференціація кримінального процесуального законодавства України та ЄС щодо захисту прав неповнолітніх у кримінальному провадженні. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: збірник матеріалів V*

Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Львів, 10 грудня 2021 р.), за заг. ред. І. В. Красницького. Львів: ЛьвДУВС, 2021. С. 258-263

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що наукові праці Роксолани КЛИМКЕВИЧ містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Львівського державного університету внутрішніх справ, зокрема, при викладанні навчальних дисциплін: «Кримінальне процесуальне право України», «Основи права Європейського Союзу», «Застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у кримінальних провадженнях», «Теоретичні проблеми кримінального судочинства», «Порівняльний кримінальний процес», «Процесуальне оформлення дій та рішень під час кримінального провадження», для підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти освітніх ступенів бакалавр, магістр.

Члени комісії

 Людмила ПАВЛИК
 Руслан СТРОЦЬКИЙ
 Іван КРАСНИЦЬКИЙ
 Наталія ЛАЩУК
 Ірина КРАВЕЦЬ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з наукової роботи

ЗВО «Університет Короля Данила»

Людмила АНДРУСІВ

«10» Квітня 2022 р.

АКТ

**про впровадження наукових розробок
дисертаційного дослідження Роксолани КЛИМКЕВИЧ
«Кримінальне процесуальне законодавство України та Європейського
Союзу: апроксимація та диференціація» у навчальну діяльність
ЗВО «Університет Короля Данила»**

Комісія у складі: голови - декана факультету суспільних і прикладних наук ЗВО «Університет Короля Данила», доктора юридичних наук, професора Зварича Романа Васильовича; членів комісії: завідувача кафедри права, кандидата юридичних наук, доцента Огерука Ігоря Степановича, професора кафедри права, кандидата юридичних наук, доцента Острогляда Олександра Васильовича, склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Роксолани КЛИМКЕВИЧ на тему: «Кримінальне процесуальне законодавство України та Європейського Союзу: апроксимація та диференціація» поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальності 081 «Право» (наукова спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність) використовуються в навчальному процесі ЗВО «Університет Короля Данила» при викладанні дисциплін «Кримінальний процес», «Теорія та практика складання процесуальних документів в кримінальних провадженнях», «Порядок звернення до міжнародних судових інстанцій та виконання їх рішень» та «Міжнародне публічне право», а також можуть використовуватися у науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки теоретичних і практичних проблем кримінального процесуального права.

Рекомендовано до використання у навчальному процесі та науково-дослідній роботі наступні публікації:

1. Климкевич Р.А., Луцик В.В. Гармонізація кримінального процесуального законодавства ЄС щодо презумпції невинуватості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 50. Т. 2 С. 103 – 106 (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»)

2. Климкевич Р. Європейський Ордер на проведення розслідування. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. Vol. 1. № 1. Р. 88-92 (стаття в періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу)

3. Климкевич Р.А. Проблемні аспекти взаємного визнання доказів у межах ЄС. *Порівняльно - аналітичне право*. 2020. № 1. С. 533-536 (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»)
4. Климкевич Р. Директиви як джерело кримінального процесуального права Європейського Союзу. *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 47-53 (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»)
5. Климкевич Р. А. Кримінальне процесуальне законодавство Європейського Союзу: поняття та ознаки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 244-247 (стаття в науковому виданні, включеному до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії «Б»)
6. Gutnyk, V., Yavorskyu, Y., & Klymkevych, R. (2021). The role of the Prosecutor of the International Criminal Court in strengthening the international legal order. *Cuestiones Políticas*, 39(70), 139-152. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3970.08> (стаття в закордонному виданні, проіндексованому у базах даних *Web of Science Core Collection*)
7. Климкевич Р. А. Арешт, конфіскація та управління активами, одержаними злочинним шляхом: досвід ЄС та України. *Сучасні тенденції розвитку кримінальної юстиції в Україні: колективна монографія [Текст] / І.Серкевич, Н.Устрицька, В.Навроцька та ін.: за ред.: І.Гловюк, Н.Лащук*. Львів: ПП «Видавництво «БОНА», 2021. 388 с. (підрозділ монографії у співавторстві)
8. Климкевич Р., Луцик В. Гармонізація кримінального процесуального законодавства Європейського Союзу про статус потерпілих: сучасний стан та напрямки вдосконалення/ Р. Климкевич, В. Луцик. *Jurnal juridic national: teoriiie si practica" O.O.O. : " National law jurnal: teory and practice" L.L.C. Nr. 2 (30). Republica Moldova*, 2018. С. 124 – 127
9. Климкевич Р. Поняття та стандарти гармонізації кримінально-процесуального законодавства країн-членів ЄС. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи: збірник наукових праць за матеріалами XVI міжнародної студентської-аспірантської наукової конференції, 21-22 квітня 2017 р.* Львів, 2017. С. 137 – 139.
10. Климкевич Р. А. Захист прав потерпілих у законодавстві Європейського Союзу. *Кримінальна юстиція в очікуванні змін: збірка тез міжнародної науково-практичної конференції*. Київ, 2017. С. 47-49.
11. Климкевич Р. Проблемні аспекти гармонізації законодавства ЄС щодо презумпції невинуватості. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи: збірник наукових праць за матеріалами XVII міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції, 21-22 квітня 2018 р.* Львів, 2018. С. 127 – 129.
12. Климкевич Р. Забезпечення права на переклад у кримінальному процесуальному законодавстві ЄС. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: тези доповідей учасників регіональної науково-практичної конференції, 14 грудня 2018 р.* Львів, 2018. С. 368-371.
13. Климкевич Р. Директиви як джерело кримінального процесуального права Європейського Союзу. *Проблеми державотворення і захисту прав людини*

в Україні: матеріали XXV звітної науково-практичної конференції, 7–8 лютого 2019 р. Львів, 2019. С. 185-187.

14. Климкевич Р. Право на інформацію у кримінальному провадженні за законодавством ЄС. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: збірник наукових праць за матеріалами XVIII міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції, 18-19 квітня 2019 р. Львів, 2019. С. 195-197.

15. Климкевич Р. А. Захист прав неповнолітніх у кримінальному процесуальному законодавстві Європейського Союзу. *Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми: матеріали III Міжнародного науково-практичного симпозиуму*, 12-13 квітня 2019р. Івано-Франківськ, 2019. С. 81-84.

16. Климкевич Р. А. Європейський ордер на проведення розслідування – ефективний інструмент збирання доказів у межах ЄС. *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції*: матеріали науково-практичного семінару, 31 травня 2019 р. Львів, 2019. С. 146-151.

17. Климкевич Р. А. Проблемні питання взаємного визнання доказів у межах ЄС. *Правове життя сучасної України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 17 травня 2019 р. Одеса, 2019. Т.2. С. 391-394.

18. Климкевич Р. А. Європейський ордер на проведення розслідування – ефективний інструмент збирання доказів у межах ЄС. *Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції*: матеріали науково-практичного семінару, 31 травня 2019 р. Львів, 2019. С. 146-151.

19. Климкевич Р. Європейський Ордер на проведення розслідування у контексті реформування кримінальної юстиції. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні*: збірник матеріалів наук.-практ. конф. (м. Львів, 06 грудня 2019 р.), за заг. ред. І. В. Красницького. Львів: ЛьвДУВС, 2019. С. 363-368.

20. Климкевич Р. Право на захист за законодавством ЄС. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали XXVI звітної науково-практичної конференції (6–7 лютого 2020 р.): у 2-ох ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2020. С. 184-186.

21. Климкевич Р. Джерела кримінального процесуального права ЄС. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: збірник наукових праць за матеріалами XIX міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції, 24 квітня 2020 р. Львів, 2020. С. 250-252.

22. Климкевич Р. А. Право на інформацію як нова парадигма кримінального процесуального права Європейського Союзу. *Напрямки реформування кримінальної юстиції в Україні*: матеріали науково-практичного семінару. м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 22 травня 2020 р. С. 219-224.

23. Климкевич Р. Проблеми захисту персональних даних у кримінальному процесі. *Українська модель кримінальної юстиції: блукаючи задзеркаллям. VI (XIX) Львівський форум кримінальної юстиції*: збірник матеріалів науково-практичної конференції (17–18 вересня 2020 року). Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 49-53.

24. Климкевич Р. А. Захист прав неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених у кримінальному процесуальному законодавстві ЄС. Збірник статей за матеріалами Першої Міжнародної конференції «Кримінальна юстиція під час підготовки майбутніх суддів, прокурорів та слідчих в контексті європейських стандартів прав людини». Львів. 19-22 лютого 2020. С. 123-127.

25. Климкевич Р. Європейський охоронний ордер. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні*: збірник матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Львів, 11 грудня 2020 р.), за заг. ред. І. В. Красницького. Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 310-315.

26. Климкевич Р. Арешт, конфіскація та управління активами, одержаними злочинним шляхом у Європейському Союзі. *Проблеми державотворення і захисту прав людини*: матеріали XXVII звітної науково-практичної конференції (5–6 лютого 2021 р.): у 2-ох ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 184-187

27. Климкевич Р. Електронні докази у кримінальному процесі ЄС. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: збірник наукових праць за матеріалами XX міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції (22-23 квітня 2021 р.). Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 218-221.

28. Климкевич Р. А. Сучасні тенденції розвитку кримінального процесуального законодавства ЄС. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи*: матеріали круглого столу (м. Львів, 11 червня 2021 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 214-219.

29. Климкевич Р.А. Регламенти як джерело кримінального процесуального права ЄС. *Стан та перспективи розвитку юридичної науки*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 3–4 вересня 2021 р. Дніпро: ГО «Правовий світ», 2021. С. 73-77.

30. Климкевич Р.А. Європейський ордер на арешт. *30 років розбудови української державності та кримінальна юстиція як її базовий компонент: чого досягнуто і що втрачене?* Матеріали VII Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 16-17 вересня 2021 р.)/ упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 74-79

31. Климкевич Р. Апроксимація та диференціація кримінального процесуального законодавства України та ЄС щодо захисту прав неповнолітніх у кримінальному провадженні. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні*: збірник матеріалів V Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Львів, 10 грудня 2021 р.), за заг. ред. І. В. Красницького. Львів: ЛьвДУВС, 2021. С. 258-263

Голова комісії:

Р. В. Зварич

Члени комісії:

І. С. Огерук

О.В. Острогляд